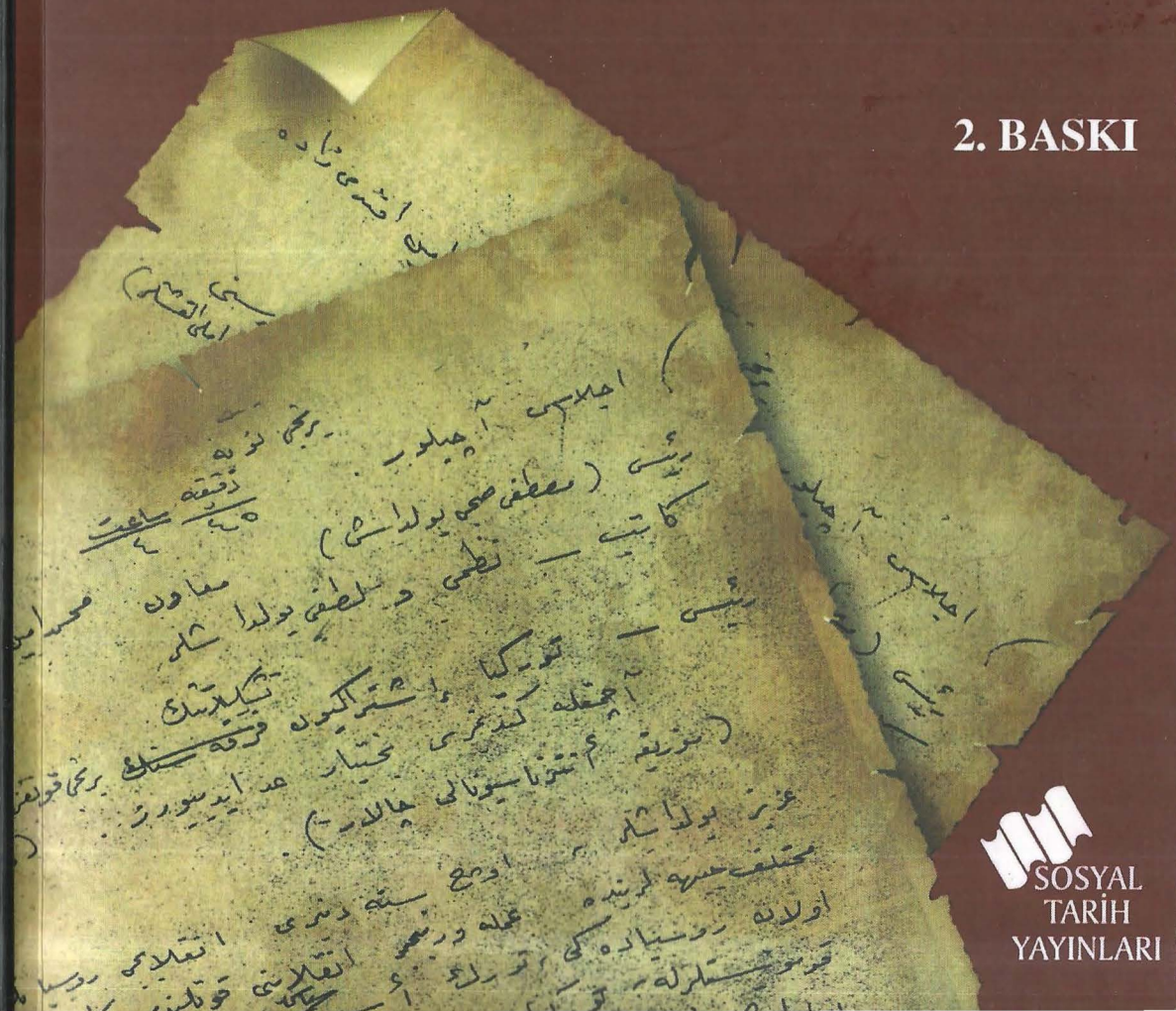
TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI BİRİNCİ KONGRESİ
(10-16 Eylül 1920)

DERLEYEN
Emel Seyhan Atasoy – Meral Bayülgen

2. BASKI

SOSYAL TARİH YAYINLARI

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI BİRİNCİ KONGRESİ
(10-16 Eylül 1920)
Emel Seyhan Atasoy
Meral Bayülgen
SOSYAL TARİH YAYINLARI

TÜRKİYE İŞTİRAKİYÛN TEŞKİLÂTLARININ BİRİNCİ KONGRESİ (TKP KURULUŞ KONGRESİ)

BAKÛ / 10-16 EYLÜL 1920

◊◊◊

TUTANAKLAR-BELGELER

Derleyen:
Emel Seyhan Atasoy - Meral Bayülgen

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

Sosyal Tarih Yayınları
Belge Araştırma Dizisi: 25
© TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesi'ne aittir.
İzin alınmadan kullanılamaz.

2. Basım: Eylül 2018
ISBN 978-605-4513-30-7
Sertifika No: 12588
TÜSTAV İKTİSADİ İŞLETMESİ
Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak
No: 10 A Blok Kat:3 No: 64
34363 Şişli-İstanbul
Telefon: 0212 237 98 92
www.tustav.org
e posta: info@tustav.org

Baskı ve Cilt:
Net Kırtasiye ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
İnönü Cad. Beytülmalcı Sk. N0.23/A
Gümümşsuyu-Taksim-İstanbul
Tlf. 0212 249 40 60

İÇİNDEKİLER

Sunu 5

Önsöz 7

Giriş 9

1.BÖLÜM

TÜRKİYE İŞTİRAKİYÛN TEŞKİLÂTLARININ BİRİNCİ KONGRESİ

Kongre Yapılmasına Ne Zaman ve Nasıl Kararlaştırıldı?..... 11

Kongrenin Adı Hakkında 13

Kongrenin Türkiye'de Toplanması Meselesi 14

Kongre Hazırlıkları 15

Kongreye Katılanlar 18

Kongrenin Açılışı (10 Eylül 1920) 21

Birinci Oturum 21

Kongreyi Açış Konuşmaları ve Tebrikler 21

Kongre Fahri Riyaseti seçimi 26

İkinci Oturum 26

Kongre Başkanlık Divanının Seçimi 26

"Ahval-i Hazıra" Hakkında Abid Alim'in Konuşması 27

"Anadolu'nun Vaziyeti Hazırası" Hakkında Erzurum delegesi Cevat (Dursunoğlu) Bey'in Konuşması 28

Kongrenin Aldığı İlk Kararlar 30

Türkiye Komünist Teşkilatı Merkezi Hey'eti'nin Faaliyeti Hakkında Mustafa Suphi'nin Lahiyası..... 31

Üçüncü Oturum 32

"Müstemlekât Meselesi" Üzerine Hilmioğlu Hakkı'nın Konuşması 32

Türkiye'de "Milliyetler Meselesi" Hakında Nazmi Yoldaş'ın Konuşması 33

"Müstemlekât ve Milliyetler" Meseleleri Hakkında Kongrenin Kabul ettiği Kararlar 34

"Kooperasyon" Hakkında Ahmet Cevat(Emre)'ın Konuşması ve Kongrenin Aldığı Kararlar 35

Türkiye'de İşçi Dernek ve Birliklerinin Geliştirilmesi Hakkında Kabul Edilen Kararlar 37

Dördüncü, Beşinci ve Altıncı Oturumlar 37
TKF Programının Görüşülmesi ve Kabulü 37
Rusya ve Türkiye'de Bulunan Bütün Komünist Teşkilatlarının Birleşmesi Hakkında Kongrenin Kararı 38
"Türkiye'de Kadınlık Hareketi" Hakkında Alınan Kararlar 39
Yedinci Oturum 40
TKF Teşkilat Nizamnamesinin Kabul 40
TKF Merkezi Heyeti Seçimi 41
Köylüler Arasında Çalışmak Hakkında Kabul Edilen Kararlar 42
Kongrenin Kapanışı ve Mustafa Suphi ile Pavloviç'in Kongre Kapanış Konuşmaları 43
Kongrenin Önemi ve Sonuçları 45

II.BÖLÜM

KONGRE ZABITLARI VE BELGELER

Birinci İçtimaın Birinci Celsesi 10 Eylül 1920 49
İkinci İçtimaın Birinci Celsesi 11 Eylül 1920 73
İkinci İçtimaın İkinci Celsesi 11/12 Eylül 1920 89
Üçüncü İçtimaın Birinci Celsesi 12 Eylül 1920 117
Üçüncü İçtimaın İkinci Celsesi 12/13 Eylül 1920 137
Dördüncü İçtimaın Birinci Celsesi 13 Eylül 1920 159
Beşinci İçtimaın Birinci Celsesi 14 Eylül 1920 185
Altıncı İçtimaın Birinci Celsesi 15 Eylül 1920 199
Altıncı İçtimaın İkinci Celsesi 15/16 Eylül 1920 217
Hafi İçtima 16 Eylül 1920 243
Yedinci İçtima – Son Celse 261
Türkiye İştirakiyûn Komünist Fırkası'nın Programına Bazı Mukaddeme ve Esaslar 269
Kongreye İştirak Eden Vekiller 275
Kongre Biletleri 287
Vekillere Ait Vesikalar 291
Türkiye Komünist Fırkası Proğranı ve Teşkilat Nizamnamesi 315

SUNU

TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ-1 kitabının Sunu'sunda Şubat 2004'te şöyle yazmıştım: "*Dönüş Belgeleri*'nin çevirmeni Yücel Demirel, yıllardır başta Tarih Vakfı olmak üzere birçok kurumda Osmanlıca dersleri veriyor (...) Mart 2000'de başlayan *TÜSTAV Arşiv Döküm 1* belgelerinin transkripsiyonunun mutfağında, kendisinin yetiştirmekten gurur duyduğu öğrencilerinden bir ekip, Emel Seyhan Atasoy, Meral Bayülgen, Cemile Moralıoğlu Kesim, Mine Özaltın, Işık Serçen Okçuoğlu ve Banu İşlet yer alıyor." TÜSTAV Mütevelli Heyeti'nin Haziran 1999'da kabul ettiği Çalışma Programı çerçevesinde Mart 2000'de başlayan transkripsiyon çalışmalarının ilk belgeleri TKP'nin Kuruluş Kongresi Zabıtları'ydı. İşte bugün son noktasını Emel Seyhan Atasoy ile Meral Bayülgen'in koyduğu elinizdeki kitap 8 yılın sonunda günyüzüne kavuşabilen bir çalışmadır.

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI'NIN BİRİNCİ KONGRESİ (10 – 16 Eylül 1920) kitabının sol sayfalarında kongre ertesinde Türkiye Komünist Fırkası Neşriyatı'ndan Bakû'de 1920'de yayımlanmış metin Mete Tunçay'ın *Türkiye'de Sol Akımlar – 1 (1908-1925)* çalışmasından aktarılıyor. Kitabın sağ sayfalarında ise TÜSTAV Komintern Arşivi'nde yer alan Zabıtlar'ın transkripsiyonları yer alıyor. Her oturumu olabildiğince yan yana akıtmaya çalıştıysak da, redakte edilmiş matbu metin ile el yazısı zabıtlar arasında hem uzunluk, hem içerik bakımından varolan farklılıklar, kimi sayfalarda boşluklar doğmasına yol açtı. Ancak böyle bir yayınla 2 metnin birlikte incelenmesinin konuya hâkimiyet bakımından çok daha işlevsel olduğunu düşünüyoruz. Bu kitabın Ek'ler bölümünde kongrede kabul edilmiş program ve tüzük de yer alıyor; matbu bu metinler Mete Tunçay hocamızın adıgeçen çalışmasında daha önce yayımlanmıştı. TÜSTAV Komintern Arşivi'ndeki kopyalarından Emel Seyhan Atasoy ve Meral Bayülgen bir kez daha transkripsiyonu gözden geçirdiler.

Mustafa Suphi'nin Haziran – Eylül 1920 arasında yürüttüğü Türkiye İştirakiyûn Teşkilatı Merkezi Heyeti'nin 26 toplantısının tutanakları ve diğer toplantı tutanak ve raporlarıyla birlikte Banu İşlet – Cemile Moralıoğlu Kesim tarafından derlenerek Sosyal Tarih Yayınları'ndan Nisan 2008'de *Haziran-Eylül 1920 TÜRKİYE İŞTİRAKİYUN TEŞKİLATI* adıyla yayımlandı. TKF 1. Kongresi ertesinde Baku Kongresi hakkındaki Raporun ardından 17 Eylül 1920'den itibaren Merkez Komitesi'nin tüm toplantı tutanaklarını ve raporları içeren belgeler ise Yücel Demirel tarafından derlenerek TÜSTAV Yayınları tarafından Mart 2004'te *TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ-1* ve *TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ-2* adıyla yayımlanmıştı. Elinizdeki kitapla birlikte, Mustafa Suphi'nin Mayıs 1920 sonlarında Azerbaycan'a gelişiyle başlayan Türkiye İştirakiyun Teşkilatı çalışmalarından Ocak 1921'de Türkiye'den gönderdiği son rapor-mektuba kadar belgeler kümesinin derlenerek yayınlanması hedefine ulaşıldı.

Eylül 2008

Erden Akbulut

ÖNSÖZ

1920 yılı içerisinde birisi Moskova'da diğer ikisi Bakû'de olmak üzere Türkiye'yi yakından ilgilendiren üç kongre yapılmıştır. Birincisi 17 Temmuz 1920'de Petrograd'da açılan ve daha sonra Moskova'da devam eden 37 ülkeden 200'den fazla delegenin katıldığı Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi, ikincisi 1-8 Eylül 1920 tarihleri arasında Bakû'de gerçekleştirilen Doğu Halklarının Birinci Kongresi ve üçüncüsü de konumuzu oluşturan Türkiye Komünist Teşkilatlarının Birinci Kongresi'dir. İlk iki kongrenin sonuçları ulusal kurtuluş mücadelesi veren bütün Doğu uluslarını ilgilendirirken, üçüncüsü tamamen Türkiye'ye yöneliktir. Ancak Türkiye açısından bakıldığında bu üç kongrede birbiriyle ilintili olarak kendisine yönelik Sovyet politikasının oluşmasını sağlayan önemli olaylardır.

Bu nedenle 10-16 Eylül 1920'de Bakû'de gerçekleştirilen "Türkiye Komünist Teşkilatlarının Birinci Kongresi"nin her yönü ile araştırılması; yalnız Mustafa Suphi başkanlığında oluşturulan Türkiye Komünist Fırkası'nın kuruluş tarihinin öğrenilmesi açısından değil, Türk Bağımsızlık Mücadelesi Tarihi ve bu dönem Sovyet Rusya'nın Doğu siyasetinin öğrenilmesi açısından da oldukça önemlidir.

Doğu Halklarının Birinci Kurultayı ve Türkiye Komünist Teşkilatlarının Birinci Kongresi Bakû'de 1920 Eylül ayı içerisinde ardı ardına yapıldıklarından birçok yazar, bu iki kongreyi birbirine karıştırdığı gibi, bu kongrelerin toplanma tarihi ve yerinin ne zaman ve ne şekilde tespit edildiğinin bilinmemesi de birçok araştırmacıyı yanlış değerlendirmelere yöneltmektedir. Örneğin, Kâzım Karabekir Paşa, "*İstiklâl Harbimiz*" adlı eserinde, Türkiye Komünist Teşkilâtı tarafından Erzurum'a gönderilen Salih Zeki'nin kendisiyle görüşmesinde, 1 Eylül'de, Bakû'de, "bir Komünist İçtimâı" yapacaklarını ve bu kongreye âzâ olmak üzere Anadolu'dan 8-10 murahhas gönderilmesi isteğinde bulunduğunu yazar[1].

Kâzım Karabekir'in verdiği bu bilgiyi, kongrelerin yapılış tarihlerine bakarak değerlendiren yazarlar, ya Kâzım Karabekir'in bu iki kongreyi karıştırdığını[2] veya Türkiye Komünist Teşkilâtları Kongresi'nin tarihini yanlışlıkla 10 Eylül yerine, 1 Eylül olarak yazdığı, hükmüne varmaktadırlar. Halbuki Kâzım Karabekir'in verdiği bilgi tamamen doğrudur ve kesinlikle kongreleri karıştırmamaktadır. Çünkü gerçekten Salih Zeki tarafından delege gönderilmesi istenilen kongre, 1 Eylül'de, yapılması kararlaştırılmış olan Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Birinci Kongresi idi.

---

[1] Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul, 1988, s.794; *Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi(ATASE)*, A.1/4282, Kl.586, D.115/35, F.24-1.

[2] Bu yanılgıya düşenlerden birisi olan Hikmet Bayur, Kâzım Karabekir'in kongreleri karıştırdığını şu şekilde yazmaktadır. "1 Eylül'de, Bakû'de, Şark Milletleri ve 10 Eylül'de TKF Kongresi toplanacaktı. K.Karabekir bu iki toplantıyı karıştırmaktadır. (Hikmet Bayur, "Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başı Dışarıda Akıllar", *Belleten*, XXXV/140, (Nisan 1971), s.617.)

"*Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, (TTK Yay., Ankara, 1997) konulu eserimizde TKT Birinci Kongresi geniş olarak ele alınarak, konu ile ilgili yanlışlıklar arşiv belgelerine dayanılarak düzeltilmiş ve bilinmeyen birçok konu da açıklığa kavuşturulmuştur.

Aslında bu konunun en temel kaynaklarından birisi 1920 yılında kongrenin hemen ardından Türkiye Komünist Fırkası neşriyatı tarafından yayınlanmış olan ve kongrenin tutanakları mahiyetindeki "Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi" adlı eserdir. Bu eser, ilk olarak Mete Tunçay tarafından "Türkiye'de Sol Akımlar" adlı eserin Belgeler kısmında transkrip edilerek yayınlanmıştır.(Bkz. Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar-I(1908-1925) Belgeler 2*, BDS yay., İstanbul, 1991, s.275-314.) Ancak bu eser tutanakların temize çekilmiş hali şeklinde olup, kongredeki bir kısım hususları içermemektedir. Bundan dolayı kongre ile ilgili birçok ayrıntı tam olarak aydınlatılamamıştı. Kongre ile ilgili her şeyin aydınlatılması ve bilgi noksanlıklarının giderilmesi ancak tutanakların asıllarının ortaya çıkarılması ve yayımlanması ile giderilebilirdi.

İşte bu çalışmada TÜSTAV Komintern Arşivi'nde bulunan, Emel Seyhan ATASOY ve Meral BAYÜLGEN tarafından transkrip edilen "*Türkiye Komünist Teşkilatlarının Birinci Kongresi Zabıtları*" ve yukarıda belirtilen "*Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi*" adlı eserin transkripsiyonu birlikte verilerek, okuyucu ve araştırmacılara karşılaştırma olanağı sunulduğu gibi TKT Kongresi ile ilgili birçok bilinmeyen konu da açıklığa kavuşturulmuştur. Örneğin, 16 Eylül 1920 tarihindeki gizli oturumdaki görüşmelerin detayını bu tutanaklar sayesinde öğreniyoruz. Ayrıca kongreye katılanlar ve Türkiye Komünist Teşkilatı'nın Türkiye'de örgütlenme çalışmaları ile ilgili birçok orijinal bilgi de bu tutanaklar içerisinde yer almaktadır.

TKT Birinci Kongresi'nin tam olarak anlaşılması ve bu tutanakların içeriklerinin daha iyi kavranılması için öncelikle kongre hakkında geniş bilgi sunmak ve okuyucuyu tutanakları daha iyi algılaması için hazırlamak gereklidir. Esere bu katkıyı yapmak da bize düştü. Daha önce "*Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*" adlı eserimiz içerisinde bir bölüm olarak ele alınış olduğumuz kongre ile ilgili araştırmalarımızı bu eser içerisinde sizlerle paylaşıyoruz.

Değerli bilim adamı ve Türkiye'de sol akımlar üzerine çok önemli eserler üreten Sayın Prof. Dr. Mete TUNÇAY'ın bu işe beni layık görmesi ve TÜSTAV'dan Sayın Erden AKBULUT'un bu işi bana önermesi, benim için büyük bir övünç kaynağıdır. Kendilerine teşekkürlerimi bildirir, bu eserin Türk sol tarihine ve yakın tarihe büyük katkı sunacağına olan inancımla saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Yavuz ASLAN
ERZURUM - Ekim 2008

TÜRKİYE KOMÜNİST TEŞKİLÂTLARININ BİRİNCİ KONGRESİ
(Bakû 10-16 Eylül 1920)

GİRİŞ

1920 yılı birçok açıdan Doğu'nun tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Emperyalist güçlerin yüzyıllardır Doğu'yu sömürge haline getirme politikasına yönelik en önemli direncin bu dönemde başlaması da bir tesadüf değildir.

1917 Bolşevik İhtilali, Batı emperyalistlerinin Doğu siyasetlerinde karşılarına Sovyet Rusya'yı bir rakip olarak çıkarmıştır. Doğu'da İngiltere-Sovyet Rusya rekabeti, özellikle Bolşeviklerin büyük ölçüde iç hâkimiyeti sağladıkları 1920 yılında en üst seviyeye çıkmıştır. Bu iki güç arasındaki çatışma; bölgedeki diğer halkların hareket sahasını genişletmiş ve emperyalizme karşı başlayan ulusal hareketler bu rekabetten kendi açılarından olumlu yararlar elde etmişlerdir. Kendi iç savaşında Batı emperyalistlerinin desteklediği güçlere karşı başarı sağlayan Sovyet Rusya, Batı emperyalizminin Doğu'daki egemenliğine son vermek için Doğu halklarına yönelik yeni politikalar üretmeğe başlamıştır[3]

Diğer taraftan Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Emperyalist güçler tarafından Türkiye'nin işgale başlanması, Türk ordusunun terhisi ve silahlarının elinden alınması, Türk Milletinin onur ve gururu hiçe sayılarak aşağılanması ve sömürge bir ulus haline getirilmeye çalışılması karşısında, Türk Milleti bağımsızlık ve onuru için büyük bir mücadele başlattı.

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Anadolu'da gelişen "Türk Milli Mücadelesi"nin yanı sıra, Enver, Cemal ve Talat Paşaların yurt içinden "Karakol Cemiyeti" ve yurt dışından "İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadı" yapılanmaları adı altında başlattıkları faaliyetlerin, Mustafa Suphi liderliğinde Rusya'da çoğunluğu Türk esirlerinden oluşan "Türk Komünist Teşkilatı"nın çalışmalarının ve bunların dışında onlarca kurumsal ve bireysel girişimlerin metotları farklı olsa da temel amacı; Türkiye'yi emperyalistlerin işgalinden kurtarmaktı.

İşgalcilere karşı başlatılan bağımsızlık mücadelesinde; Batı emperyalizmine karşı tehditkâr bir güç olarak ortaya çıkan Sovyet Rusya, dış destek ve yardım alınabilecek tek alternatifti. Bu nedenle başlangıçtan itibaren Türkiye adına faaliyet gösteren çevreler, Sovyet Rusya ile bir şekilde ilişkiler kurmak gereksinimini duymuşlardır[4].

Türkiye Komünist Teşkilatı'nın oluşumu da Sovyet Rusya'nın Doğu siyasetinin bir ürünü olmasının yanı sıra yukarıda belirtilen gereksinimden kaynaklanmıştır.

Mustafa Suphi'nin Bolşevik inkılâbı ile esaretten kurtularak 1918 başlarında Moskova'ya gelerek, Milliyetler Komiserliği bünyesindeki Müslüman Komiserliği himayesinde *Yeni Dünya* gazetesini çıkarmaya başlamasıyla Rusya'daki Türk savaş esirlerden bir

---

[3] Yavuz Aslan, *Birinci Doğu Halkları Kurultayı(1-7 Eylül 1920- Bakû)*, İstanbul,2007, s.20.

[4] Aslan, *Doğu Halkları Kurultayı*, s.200.

komünist çevre oluşmaya başlamıştır[5] Böylece kurulacak teşkilatın çekirdeği meydana gelmiş ve 22-25 Temmuz 1918'de Moskova'da gerçekleştirilen "Türk Sosyalistleri Konferansı" ile Türkiye Komünist Teşkilatı kurulmuştur[6]

TKT, kurulur kurulmaz bir taraftan Rusya'daki Türkiye vatandaşlarına yönelik çalışmalar başlatırken, diğer taraftan faaliyet alanını Türkiye sınırları içerisine kaydırma çabasına girmiştir. Bu amaçla TKT 1919 yılı başlarında Kırım'a gelerek, Kırım ve Odessa'dan, başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin çeşitli bölgelerine propagandacılar, ihtilalci bildiriler ve Bolşeviklik ile ilgili materyaller göndermiştir. Kırım'da durum Bolşevikler aleyhine gelişince, Türkiye üzerine yapılacak faaliyetlerde Türkistan ve Azerbaycan yolu ön plana çıkmış, önce Taşkent ve daha sonra Azerbaycan'ın 27/28 Nisan 1920'de Sovyetleştirilmesi ile Bakû, Türk komünistlerinin merkezi durumuna gelmiştir

Mustafa Suphi başkanlığındaki TKT, Mayıs 1920'de Bakû'ye gelerek, yeniden yapılanma ve teşkilatı geliştirme faaliyetlerine hız verdi. Azerbaycan Komünist Partisi ve Azerbaycan Sovyet Hükümeti'nin de desteği ile TKT asıl gelişimini Bakû'de gösterdi. Burada teşkilatın Bakû komitesi oluşturuldu, parti mektebi açıldı ve Türk harp esirlerinden bir Türk Kızıl Alayı kuruldu[7]

Bu dönemde TKT, bir taraftan temsilcilerini Anadolu'ya göndererek TBMM Hükümeti ile ilişki kurmaya çaba gösterirken, diğer taraftan Anadolu'nun çeşitli bölgelerine gizlice komünizm propagandası yapmak ve teşkilâtlanmak üzere propagandacılar göndermeye başladı. TKT elemanlarının Türkiye'de serbestçe propaganda ve teşkilâtlanma yapabilmeleri çok önemli görülmekteydi. Ancak Anadolu'da TBMM Hükümeti hâkimdi ve onun müsaadesi olmadan bunun yapılabilmesi imkânsızdı.

Baştan beri RKPMK ve Sovyet Hükümeti'nin yardım ve destekleri ile faaliyetlerini sürdüren[8] Mustafa Suphi, Türkiye'de komünistlerin yasal olarak teşkilâtlanma yapabilmelerini sağlamak için arayışlara yöneldi. Anadolu'daki Milli Bağımsızlık Hareketi liderlerinin Sovyet Rusya'ya yaklaşımlarını çok iyi değerlendiren Mustafa Suphi, TBMM Hükümeti ile Sovyet Rusya arasında kurulacak ilişkilere aracılık yapma girişimine soyundu[9] Böylece O, TKT aracılığıyla Sovyet Rusya'nın Anadolu'daki Milli harekete yardım yapmasını sağlayacak ve bu sayede Türkiye'de komünistlerin serbestçe propaganda ve teşkilâtlanma çalışmalarına imkân yaratacaktı.

Bu dönemde TKT çalışmalarına iki yönde hız vermişti. Birincisi yukarıda belirtildiği gibi komünistlerin Anadolu'da legal olarak teşkilâtlanmasını sağlamak, diğeri ise Türkiye

---

5 Yavuz Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Ankara, 1997, s.49.

6 Türk Sosyalistleri Konferansı 22 Temmuz 1918'de Müslüman Komiserliği'nin Moskova'daki merkez binasında Mustafa Suphi'nin açış konuşması ile başlamıştır. Bu konferansla Mustafa Suphi başkanlığında beş kişiden oluşan "Türk Sosyalist Komünistleri Teşkilatı Merkezi Komitesi" kurulmuştur. (Fazla bilgi için bkz. Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.50-59.)

7 Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.375.

8 *Azerbaycan Cumhuriyeti Merkezi Devlet Siyasi Partiyalar ve İçtimai Hareketler Arşivi (Azerb.Cum.SPİHA)*, F.1, Op.1, D.98, L.9.

9 CEBESOY, Moskova Hatıraları, s.45; YERASİMOS, Türk-Sovyet İlişkileri, s.178.

Komünist Teşkilâtlarının Kongresini toplayarak, bütün komünist grup ve teşkilatları birleştirerek Türkiye Komünist Fırkası'nı kurmaktı. Türkiye'de komünistlerin yasal olarak örgütlenmesini sadece kendi çabalarıyla sağlayamayacağını anlayan Mustafa Suphi, RSFSR yetkili organlarının bu yönde girişimde bulunmaları için RKPMK'ne başvuracaktır. Çünkü Sovyet Rusya, yapacağı yardımlara karşılık, TBMM Hükümeti'nden Türkiye'de komünistlerin yasal olarak örgütlenmesine müsaade etmesini isteyebilirdi. Mustafa Suphi Temmuz 1920'de RKPMK'ne yazdığı bir raporda bu durumu açıkça şöyle dile getirmiştir[10]:

"*Her ne pahasına olursa olsun, Türkiye'de Türk Komünistlerinin gelecekteki çalışmalarını legal bir şekilde yapabilmesi için Türkiye'nin yetkili hükümetinin garantisinin sağlanması gereklidir. Bundan dolayı TKT Merkezi Bürosu, RRSFSR Merkez liderleri tarafından asıl adımın bu yönde atılmasını bekliyor.*"

Mustafa Suphi'nin bu konu üzerinde ısrarla durmasının bir nedeni de kısa süre sonra Türkiye'ye gitmeyi planlamasından dolayı idi. Çünkü o daha Haziran 1920'de şu plânı yapmıştı. Rusya'nın çeşitli bölgelerinde, Azerbaycan ve Türkiye'de bulunan Komünist grup ve teşkilatların temsilcilerinin katılımı sağlanarak 1 Eylül 1920'de Bakû'de Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Birinci Kongresi toplanacak, bu kongrede komünist grup ve teşkilâtlar birleştirilerek, Türkiye Komünist Fırkası kurulacaktır. Böylece TKF bütün Türk komünistlerinin yegâne temsilcisi olarak, kongreden hemen sonra Merkezi heyetini Anadolu'ya sevk edecekti[11].

Bu çalışmanın birinci bölümünde; yukarıda belirtilen hedef doğrultusunda 10-16 Eylül 1920 tarihleri arasında Bakü'de toplanan TKT Birinci Kongresi'nin kararlaştırılması, toplanma tarihi, kongre hazırlıkları, kongre görüşmeleri ve aldığı kararlar üzerinde durularak önemi ortaya konulmuştur. Bu katkı ikinci kısımda verilmiş olan TKT Birinci Kongresi tutanaklarının daha iyi anlaşılması için çok gereklidir.

A- KONGRENİN YAPILMASI NE ZAMAN VE NASIL KARARLAŞTIRILDI?

Rusya'da Türkiye Komünistleri Teşkilâtının oluşmasına ilk adımın atıldığı Temmuz 1918 tarihindeki "Türkiye Sosyalistleri Konferansı"nda, ilk defa "Rusya'daki teşkilât vekillerinden ve Türkiye'den gelecek vekillerin katılımıyla bir kongre yapılması kararlaştırılmıştı[12]. Ancak o tarihlerde değil Türkiye'de, Rusya'daki teşkilât dahi yeterince gelişmemiş, daha yeni kuruluş aşamasında idi. Bu nedenle, bu tarihlerde böyle geniş manada bir kongrenin toplanması imkânsızdı.

Rus Komünist Partisi ve Sovyet Hükümeti'nin büyük desteği ve emirleri doğrultusunda yürütülen çalışmalar neticesinde, Türkiye Komünist Teşkilâtı gelişerek, etkili bir teşki-

---

10 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.12.

11 Yavuz Aslan, "Yeni Belge ve Bilgiler Işığında Mustafa Suphilerin Türkiye'ye Dönüşü", *1920-21'ler Türkiyesi ve Mustafa Suphi'lerin Dönüşü Sempozyumu*, İstanbul, 2005, s.105.

12 *Yeni Dünya* (Moskova), 3 Ağustos 1918; *Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi*, Bakü, 1920, s.20.

lât olarak belirmeye başladı. Bilhassa müsait Bakû ortamında büyük gelişmeler gösterdi. Gelişmelere rağmen Mustafa Suphi, iki yıllık çalışmaları esnasında parti adıyla bir teşkilât kurmamıştı. Onun gayesi, Rusya'daki Türkiye Komünist Teşkilatı ile İstanbul ve Anadolu'daki çeşitli komünist parti ve gruplarını bir araya getirerek, yegâne Türkiye Komünist Partisi'ni oluşturmaktı. Bunu sağlayabilmek içinde, İstanbul ve Anadolu'dan komünist parti ve grupların delegelerinin de katılacağı, bir kongre düzenlemek gereğini düşündü[13]

Bakû'ye gelişten kısa bir süre sonra toplanan Türkiye Komünist Teşkilâtı Merkezi Bürosu, yukarıdaki düşünceleri gerçekleştirmek doğrultusunda önemli kararlar aldı. Bu toplantıda kongre yapılması kararlaştırılarak, kongrenin yeri ve tarihi belirlendi. Alınan kararlar 25 Haziran 1920 tarihinde bir yazı[14] ile Azerbaycan Komünist Partisi Merkezi Komitesine bildirilerek, "Türkiye Komünist Teşkilatlarının Birinci Kongresi'nin, 1 Eylül 1920'de Bakû'de yapılmasının düşünüldüğü" belirtildikten sonra, bu konuda yardım yapılması istenmiş ve ayrıca TKT Kongresi için gündem ve rapor hazırlanmakta olduğu kaydedilmiştir.

Yine aynı tarihte Rus Komünist Partisi Merkezi Komitesi'ne TKT Merkezi Bürosu Başkanı imzasıyla gönderilen yazıda[15], Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Kongresi'nin 1 Eylül 1920'de, Bakû'de, yapılacağı belirtilerek, bunun için hazırlık çalışmalarına başlandığı, rapor edilmiştir.

TKT Merkezi Bürosu'nun toplantısında alınan bu karar 22 Temmuz 1920'de de *Yeni Dünya* Gazetesi'nde "Eylül iptidasında Bakû'de Türkiye İştirâkiyun (Komünist) Teşkilâtlarının kongresi inikâd edecektir" şeklinde duyurulmuştur[16]

Görüldüğü üzere Haziran 1920'de Türkiye Komünist Teşkilatlarının Birinci Kongresi'nin 1 Eylül 1920'de, Bakû'de yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak bu kongre kararlaştırılan bu tarihte yapılamayacaktır. Çünkü daha önce 15 Ağustos 1920 tarihinde, Bakû'de toplanacağı açıklanan "Doğu Halklarının Birinci Kongresi", hazırlıkların zamanında tamamlamaması sebebiyle bu tarihte toplanamamış ve Kongrenin 1 Eylül 1920 tarihinde toplaması kararlaştırılmıştır[17] Doğu Halkları Kongresi'nin 1 Eylül tarihine sarkmasından dolayı Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Kongresi de bu kongreden sonraya bırakılmıştır. Zira iki kongrenin aynı tarihte yapılmasına imkân yoktu. Bu durum Türkiye Komünist Teşkilâtı'nın da işine geliyordu. Şöyle ki kongreleri, Doğu Halkları Kongresi'nde hemen sonra toplandığında, Doğu Halkları Kongresi için Türkiye'den gelen delegelerin hiç değilse bir kısmının Türkiye Komünist Teşkilâtları Birinci Kongresi'ne katılmaları da sağlanabilirdi. Ayrıca bu kongre için yapılacak hazırlıklardan yararlanma olanakları da doğacaktı[18].

---

13 Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası*, s.207-208.

14 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.8.

15 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.7.

16 *Yeni Dünya* (Bakû), 22 Temmuz 1920.

17 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.544, Op.2, D.6, L.126.

18 Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.209.

Sonuç olarak yukarıdaki sebeplerden dolayı, 1 Eylül'de, toplanması gereken Türkiye Komünist Teşkilâtı Birinci Kongresi'nin 10 Eylül 1920 Cuma günü saat dörtte açılması kararlaştırılmış[19] ve nihayet bir saat gecikme ile Bakû'deki Kızıl Ordu Kulübü'nde kongre açılmıştır[20]

B- KONGRENİN ADI HAKKINDA

Kongre'nin adı konusunda bazı karışıklıklar olduğu görülmektedir. Kongre'nin tutanağı niteliğinde olan ve 1920 yılında Bakû'de basılan "Türkiye Komünist Fırkası Birinci Kongresi" adlı eserin adından hareket eden yazarlar, bu kongreyi "Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi" olarak isimlendirmektedirler. Ancak bu kongrenin asıl adı "Türkiye Komünist Teşkilatlarının Birinci Kongresi" olmalıdır. Gerek bu eserin birinci sahifesinde[21] ve gerekse kongre davetiyelerinde[22] bu durum açıkça ifade edilmiştir.

Neden Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi olmamalıdır? Çünkü bu kongrenin toplanma gayelerinden biri de, Türkiye Komünist Fırkası'nı kurmak idi. Henüz ortada olmayan bir partinin kongresinin olması da mantıken imkânsızdır. Zaten Türkiye Komünist Fırkası resmen bu kongre ile meydana getirilmiş, programı ve nizamnâmesi bu kongre tarafından yapılmıştır. Nitekim "Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Nizamnâmesi[23]" ve Türkiye Komünist Fırkası Programı[24]" adlı kitapçıkların birinci sahifesinde "1920 senesi 10-16 Eylül'ünde, Bakû'de, içtimâ eden Türkiye Komünist Teşkilâtları Birinci Kongresi'nde kabul edilmiştir" yazısı mevcuttur[25]

Bütün bu belgeler ışığında, bu kongre için, "Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi" değil, Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Birinci Kongresi" tabirinin kullanılmasının daha uygun olacağı açıktır.

---

19 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.29.

20 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.1. Kongre için basılan davetiyelerde "Kongre Merkezi İşçi Kulübü binasında açılıyor" diye yazılmaktadır. (*Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.29.)

21 *TKF'nın Birinci Kongresi*, s.3.

22 Azerbaycan Komünist Partisi Merkezi Bürosuna gönderilen kongreye davet yazısı aşağıdadır:

A K P Merkezi Bürosuna 9 Eylül 1920

No.1389.

10 Eylül Cuma günü gündüz saat 4'te Merkezi İşçi Kulübünün binasında Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Birinci Kongresi açılıyor. Kongrenin açılışına sizin temsilcilerin iştirak etmesini rica ediyoruz.

Başkan Mustafa
Suphi
Sekreter Lütfi

(*Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.29).

23 *Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Nizamnâmesi*, Bakû, 1920, s.1.

24 *Türkiye Komünist Fırkası Programı*, Bakû, 1920, s.1.

25 Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.209-210.

C- KONGRENİN TÜRKİYE'DE TOPLANMASI MESELESİ

Birçok araştırıcı TKT Birinci Kongresi'nin önce Türkiye sınırları içerisinde yapılmasının düşünüldüğü, ancak Ankara Hükümeti'nin izin vermemesinden dolayı Bakû'de toplandığını savunmaktadırlar.

TKP Birinci Sekreteri Yakub Demir, "Kongre'nin Türkiye'de yapılmasına Ankara Hükümeti izin vermemişti. Türk Komünistlerinin Bakû'de toplanmalarının ve ilk kongrelerini burada yapmalarının sebebi budur." diye yazarken[26], konuyla ilgilenen Sovyet araştırıcıları da aynı konu üzerinde durmaktadırlar. Mesela, Korniyenko, "TKT temsilcisinin (Süleyman Sami'yi kastediyor olmalı) kongrenin TBMM'nin kontrolünde Türkiye'de yapılmasını TBMM Başkanına teklif ettiğini, fakat olumlu cevap alamadığını"[27] belirtmektedir. Şamsutdinov da "Türkiye Hakimiyetinin komünist harekete düşmanlığı yüzünden Türkiye sınırları dışında, Bakû'de kongre yapılması kararlaştırıldı.[28]" demektedir.

E.K Sarkisyan ise, bu konu hakkında şunları yazmaktadır[29]:

"Türkiye'de ve Türkiye dışında meydana gelmiş komünist gruplar 1920 sonbaharında Türkiye'de kongre çağırmaya karar verdiler. Ama Ankara Hükümeti büyük baskıcı tedbirlerle kongre çağrısını engelledi. Bundan dolayı kongre Türkiye'nin sınırları dışında Bakû'de, Eylül 1920'de açıldı."

Bütün bu yazılanlara rağmen, TKT Birinci Kongresi'nin önce Türkiye'de yapılmasının kararlaştırıldığı fikrine katılmak oldukça güçtür. Süleyman Sami'nin Mustafa Kemal Paşa'ya böyle bir teklif getirdiğine dair bir belge bulunmadığı gibi, gerek Süleyman Sami ve gerekse Salih Zeki'nin Bakû'de yapılacak kongre için Türkiye'den delege gönderilmesi yönünde faaliyette bulundukları açıktır[30]

Ayrıca TKT Birinci Kongresi'nin daha Haziran 1920 tarihinde, Bakû'de toplanmasına karar verildiği düşünülürse, böyle bir şeyin olmasının mümkün olmadığı kendiliğinden ortaya çıkar. Nitekim Mustafa Suphi, kongrenin Bakû'de toplanmasını kararlaştırdıkları zaman, Türkiye'de kongre yapmanın madden ve manen çok zor olduğunu biliyordu. Bu nedenle Türkiye sınırları içinde kongre düzenlemektense, Bakû'de yapılacak kongreye, Anadolu'dan temsilciler getirilmesi doğrultusunda faaliyetlerini yönlendirmiştir.[31] Salih

---

26 "TKP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Yakub Demir (Zeki Baştımar) Yoldaşın konuşması", *Yeni Çağ*, (Prag), Sayı:9, (Eylül 1965), s.768; Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler(1910-1960)*, Ankara, 1967, s.201.

27 R. P. Korniyenko, "Zarojdeniye Kommunistiçeskogo Dvijeniya v Turtsii (1918-1920)", *Velikiy Oktiyabr i Turtsiya*, Tiflis, 1982, s.32.

28 A. M. *Şamsuttidinov, Natsionalno-Osvoboditelnaya Borba v Turtsii 1918-1923*, Moskova, 1966, s.188.

29 E.K. Sarkisyan, *Velikaya Oktiyabrskaya Sotsialistiçeskaya Revalütsiya i Natsionalno-Osvoboditelnaya Borba v Turtsii*, Erivan, 1958, s.66.

30 Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s.794.

31 Mustafa Suphi, RSFSR Hükümeti'nin bu konuda kendilerine yardım etmesini dahi isteyecektir. (*Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.7.)

Zeki, Süleyman Sami ve Anadolu'ya kongre tarihinin tespitinden sonra gönderilen diğer komünist propagandacılara verilen asıl görevlerden birisi de bu olmuştur. Yine Mustafa Suphi, Bakû'de yapılacak kongrenin sonuçlarının Türkiye'ye taşınması için RKP ve RSFSR Hükümeti'nden yardım istemesi de[32] bizim bu görüşümüze destek olmaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Anadolu Hükümeti'nin, kongrenin Türkiye'de yapılmasına engel olması gibi bir durumu doğrular bir belge olmamasına karşın, Bakû'de yapılacak kongreye Türkiye'deki komünist gruplardan temsilcilerin katılmasını önlemek için tedbirler aldığına dair bilgiler bulunmaktadır[33]

D- KONGRE HAZIRLIKLARI

Haziran ayında TKT Birinci Kongresi'nin tarihinin 1 Eylül 1920 olarak belirlenmesinden hemen sonra TKT Merkezi Bürosu ve Bakû teşkilâtı, kongre hazırlık çalışmalarına da başlamış ve ilk olarak beş kişiden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon kongreye sunulacak raporları ve bildirileri hazırlayacak ve kongre için gerekli diğer ihtiyaçları tamamlayacaktı[34]. TKT Merkezi Bürosu tarafından 25 Haziran 1920 tarihinde Azerbaycan Komünist Partisi Merkezi Bürosuna gönderilen yazıda[35], kongre hazırlık çalışmalarına başlandığı ve kongre için gündem ve raporlar[36] hazırlanmakta olduğu bildiriliyor ve Azerbaycan Sovyet Hükümeti ve Komünist Partisi'nden yardım isteniyordu[37]

Bilhassa malî finansman açısından TKT bu kongreyi gerçekleştirebilmek için AKP-'nin yardımına ihtiyacı vardı. Teşkilâtın yardım isteği elbetteki AKP tarafından olumlu

---

32 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.7.

33 *Azerbaycan Cumhuriyeti Merkezi Devlet En Yeni Tarih Arşivi(Azerb. Cum. EYTA)*, F.28, Op.1, D.204, L.23; Korniyenko, "Zarojdeniye Kommunistiçeskava Dvijeniya v Turtsii (1918-1920), s.32.

34 *Yeni Dünya (Bakû)*, 22 Temmuz 1920.

35 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.8.

36 Gerçekten bir süre sonra kongrede görüşülecek gündem maddeleri kabataslak olarak belirlenmiş ve şu şekilde açıklanmıştı:

"1- Türkiye İştirâkiyun (Komünist) Teşkilâtları Hey'et-i Merkeziyesi'nin faaliyeti hakkında lâyiha

2- Vekillerin kendi memleketleri hakkında beyanatı.

3- Ahval-i hazıra hakkında beyanat.

4- Türkiye Komünist Fırkası'nın Programı hakkında lâyiha.

5- Müstemlekât Meselesi ve Şarkta Milli İnkılâp hareketi hakkında beyanat.

6- Rusya'daki İnkılâp hareketlerini, inkılâptan sonra tesis edilen şûrâ hükümetinin geçirdiği muhtelif devreler ve haller hakkında beyanat.

7- Esnaf Cemiyetleri ve kooperasyonlar hakkında lâyiha.

8- Türkiye İştirâkiyun Teşkilâtlarının Merkez-i Umumi İntihabı."

(*Yeni Dünya (Bakû)*, 22 Temmuz 1920.)

37 Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.211.

karşılanacaktı. Çünkü TKT'nin kurulması, yaptığı bütün faaliyetler RKP ve RSFSR yetkili organlarının emir ve istekleri doğrultusunda gerçekleşmişti[38]. Doğu Halkları Kongresi gibi, TKT Birinci Kongresi de, gerçekte Rus Sovyet Hükümetinin Doğu siyasetinin ve bilhassa Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için bir vasıta idi. Bu durum karşısında Azerbaycan Sovyet Hükümeti ve Komünist Partisi'nin Türkiye Komünist Teşkilâtı'na her hususta olduğu gibi, kongre içinde yardım etmemesi düşünülemezdi. TKT'nin kongre için yardım isteği AKP tarafından olumlu karşılanmış ve 22 Ağustos'ta toplanan AKP Teşkilât Bürosu aşağıdaki kararları almıştır[39]:

"1- Türkiye Komünistlerinin Kongresi'nin çağrılması üzerine keşifnâme 1.290.000 ruble olarak tespit edilsin.

2- Erzak nazırlığına, kongreye gelecek temsilciler için erzak bırakılması teklifi ile müracaat edilsin.

3- Doğu Halkları Kurultayını çağırmak üzere Teşkilât Bürosu'nun Konser Komisyonuna Türkiye Komünistlerinin kongresinin ihtiyaçlarına hizmet etmeleri teklif edilsin.

4- Eylül ayı hesabına 150.000 ruble keşifnâme bırakılsın.

5- Hesapların kontrol edilmesi için Türk Komünistlerinin Bürosu'na AKP Merkezi Komitesi'nin temsilcisi gönderilsin.

6- AKP Merkezi Komitesi Teşkilât Bürosu'nun kararı ile Türkiye Komünist Bürosunun Kafkas Bürosunun idaresine verildiği Kafkas Bürosuna bildirilsin."

Görüldüğü üzere TKT Birinci Kongresi'nin bütün maddi ve diğer ihtiyaçlarını AKP karşılamayı kararlaştırmıştır. Ancak kongre için gelenlerin beklenenden fazla olmasından olacak ki, Mustafa Suphi 26 Ağustos 1920 tarihinde AKP Merkezi Bürosuna aşağıdaki yazıyı göndermiştir[40]:

"AKP Merkezi Bürosuna 26 Ağustos 1920

Türkiye Komünistleri Kongresi'ne gelmiş temsilciler için maksimum erzak payının bırakılması (hakkında) ve bizim takdim ettiğimiz liste üzerine sonradan gelmiş temsilciler için acilen erzak payı bırakılması hakkında muvafık emir vermenizi rica ederiz.

Mustafa Suphi"

AKP MK Polit Bürosu 28 Ağustos 1920 tarihinde yaptığı toplantı da Türkiye meselelerini de ele alarak TKT Kongresi hakkında aşağıdaki kararları almışlardır[41]:

---

38 Mustafa Suphi RKP Merkezi Bürosuna verdiği raporda bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

"Türkiye ile inkılâbî ilişkiler meselelerinde RSFSR'in idari organları Türk İnkılâp Proletaryasının Merkezi organı gibi TKT Merkezi Bürosuna talimatlar vererek onu yönlendirip koordine ettiler." (*Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.7.)

39 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, On.1, D.20, L.12.

40 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.24.

41 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, On.1, D.22, L.6; 28 Ağustos 1920 tarihli AKPMK Polit Bürosu toplantısına Nerimanov, Hüseyinov, Stasova, Eliava, Naneyşvili, Karayev, Leminadze, Mikoyan iştirak etmişlerdir.

"TKT'nin kongre çalışmalarına iştirak etmek kabul edilsin. Önceden tesirli Türkiye komünist gruplarını müşavereye çağırmak, önceden kongrenin iş plânını, kongrenin kararlarını, mahiyetini ve istikametini belirlemek için çalışmalar yapılsın. Bu işle Stasova, Nerimanov ve Karayev görevlendirilsin."

Bu belgeden de anlaşılacağı üzere Azerbaycan Komünist Partisi yalnız maddî yardımla kalmayıp, kongrenin toplanmasından alınacak kararlarına kadar her işte asıl sorumlu organ olmuştur.

Kongre hazırlıklarında en önemli mesele, Türkiye'den temsilcilerin bu kongreye katılımını sağlamaktı. Bu tarihlerde İstanbul'da ve Anadolu'da bazı komünist gruplar meydana gelmesine rağmen, bunlarla irtibat kurmak ve onların Bakû'ye gelerek kongreye iştirak etmelerini sağlamak oldukça güçtü. RKP MK'ne, Mustafa Suphi'nin yazdığı bir raporda şöyle deniliyordu[42]:

"1 Eylül 1920'de, Bakû'de, toplanmaya çağrılan TKT Kongresi'nin, daha kongre kapanmadan Türkiye sınırları içine taşınması tasarlanıyor. Bunun yapılabilmesi için kongreye Türkiye'den temsilcilerin gelebilmesinin başarılması gerekmektedir."

Bu konuda bir taraftan RKP'nden ve RSFSR Hükümeti'nden yardım isteyen TKT, diğer taraftan bazı üyelerini Anadolu ve İstanbul'a göndererek, Türkiye'den temsilcilerin Bakû'ye gelebilmelerini sağlamaya çalışacaktır. Daha sonra üzerinde durulacağı gibi, Haziran ve Temmuz aylarında Anadolu'ya gönderilen Süleyman Sami ve Salih Zeki'nin[43] önemli görevlerinden birinin de bu olduğu, onların Anadolu'da yaptığı faaliyetlerden anlaşılmaktadır.

E- KONGREYE KATILANLAR

Haziran 1920'de TKT Birinci Kongresi'nin 1 Eylül'de, Bakû'de, yapılması kararlaştırıldıktan sonra, Türkiye'de ve Rusya'da bulunan komünist grup ve teşkilâtların kaçar delege ile kongrede temsil edilecekleri konusuna da açıklık getirilmişti. Buna göre, her teşkilât kongreye, üyelerinin beher yirmi beşine mukabil bir delege gönderecekti. Eğer kongreye delege gönderecek teşkilâtın üye sayısı yirmi beşten aşağı veya yirmi beşi aşıyorsa, küsurlar için de bir delege seçilecekti[44]

Yeni Dünya'nın altıncı sayısında, kongrenin Eylül ayı başında yapılacağı duyurulduktan sonra, kongreye katılacak delegeler için şu bilgiler de verilmişti[45]:

"Kongreye iştirak edecek vekillere memleketlerinin amele ve rençper sınıflarının şerait-i hayatiyesi ve fırka teşkilâtı hakkında istatistika mütenid mufassal malûmat verecektir. Kongrede istikbalde müttehiden hareket etmek için icabeden siyasi program kararlaştırılacaktır. Kongreye iştirak edecek vekiller mahalli teşkilâtın faaliyet-i siyasiyesine

---

42 *Azerb.Cüm.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.7.

43 Salih Zeki Erzurum ve Trabzon'dan Bakû'deki, bu kongreye delege getirmek için çalışmalar yapmıştır. (*ATASE*, A.6/.2865, KL.849, D?2/56, F.32.)

44 *Yeni Dünya (Bakû)*, 22 Temmuz 1920.

45 *Yeni Dünya (Bakû)*, 22 Temmuz 1920.

müteallik talimât ve vesaiti alarak memleketlerine dönecektir. Vakit ve zamanıyla bilcümle teşkilâta davetiyeler ve talimatlar gönderileceğinden birçok vekillerin iştirakiyle kongrenin inikâd edeceği ümid olunmaktadır. Türkiye İştirâkiyun (Komünist) Teşkilâtı Bakû Komitesi'nin teşebbüs ve davetiyle toplanacak olan bu kongre her halde Türkiye'de yakında vukua gelecek olan içtimâî inkılâbın pek mühim kuvvetlere istinad etmekte olduğunu meydana çıkaracaktır."

Bu kararların açıklandığı esnada, en önemli sorun Türkiye'den delegelerin kongreye getirilmesinin sağlanması idi. Nitekim Mustafa Suphi bunun zorluğunu kavradığından RKP MK ve RSFSR Hükümeti'nden bu konuda yardım istemiştir. Temmuz 1920'de RKP MK'ne yazdığı raporda[46], Türkiye'den delegelerin getirilerek, kongreye katılmalarını sağlamayı en önemli problem olarak ortaya koymuştu. Çünkü yine bu yazıda belirttiğine göre, toplanacak kongrenin sonuçlarını, kongreden hemen sonra Türkiye'ye taşımayı tasarlıyordu. Bunu başarabilmesi de ancak Türkiye'den yeteri derecede delegelerin kongreye katılmalarıyla mümkün olabilirdi[47]

TKT bu konuda yalnız RKP ve AKP'den yardım istemekle kalmamış, bizzat kendi temsilcilerini Türkiye'ye göndererek girişimlerde bulunmuştur. 1920 yılında Anadolu'ya gönderilen Süleyman Sami, Salih Zeki ve Baha Ali'ye verilen görevlerden birisi de kongre için Türkiye'den delege getirilmesi için çalışmaktı[48]

Ağustos başında Erzurum'a gelen Salih Zeki, Kâzım Karabekir Paşa ile yaptığı görüşmede, 1 Eylül 1920'de, Bakû'de, bir Türk Komünist toplantısı yapılacağını bildirmiş ve bu toplantı için Anadolu'dan 8-10 delege gönderilmesi isteğinde bulunmuştur[49] Salih Zeki, daha sonra Erzurum'dan Trabzon'a gelmiş ve burada da kongreye delege götürebilmek için çalışmalar yapmış ve hatta bu yüzden Ankara'ya gidemeyerek, bir kısım kişileri kongre için Trabzon'dan götürmeyi başarmıştır[50] Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Salih Zeki Erzurum'da Kâzım Karabekir'in uygun görmesi ile Albayrak Gazetesi Heyeti ile ilişkiye girmiştir. Bunlardan bazılarını kongreye davet etmesi mümkündür. Zira Albayrak Hey'eti'nden Cevat (Dursunoğlu) Bey, Bakû'ye gittiğinde Doğu Halkları Kongresi'nden başka, TKT Birinci Kongresi'ne de katılmış ve hatta bir konuşma dahi yapmıştır[51]

Yine 1920 Ağustos'unda Ankara'ya giden Süleyman Sami'de Ankara ve Eskişehir'deki komünist gruplarla ilişkilere girmiş ve onları kongre için davet etmiştir[52] Özellikle Karadeniz Bölgesi'ne gizlice gönderilen birçok TKT elemanı, kongreye delege getirebilmek için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan Abdurrahman Mesudi'nin kongre için Tür-

---

46 *Azerb.Cum.SPİHA*, F.1, Op.1, D.98, L.7.

47 Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.214.

48 *Azerb.Cum.EYTA*, F.28, Op.1, D.207, L.67.

49 *ATASE*, A.1/4282, KL.586, D.115/35, F.24-1; Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s.794.

50 *ATASE*, A.6/.2865, KL.849, D?2/56, F.32.

51 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s. 14–16.

52 *Azerb.Cum.EYTA*, F.28, Op.1, D.207, L.67.

kiye'den delege getirmeyi başardığı TKT Birinci Kongresi'ne Mustafa Suphi'nin sunduğu layiha da belirtilmektedir[53]

Bu arada gerek Doğu Halkları Kongresi'ne ve gerekse TKT Kongresi'ne Karadeniz sahillerinden delege getirmekle görevlendirilen Baha Ali ve 20 arkadaşı tarafından kongreye Türkiye'den 51 kişinin getirildiği yine Mustafa Suphi tarafından kaydedilmiştir[54]

"Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi" adlı eserimizde bu konu üzerinde dururken "*Türkiye'den kongreye 51 kişinin getirildiği Mustafa Suphi tarafından belirtilmesine karşın, Türkiye'den getirilen 51 kişiden çoğunun Doğu Halklarının Birinci Kongresi için gelmiş olmaları gerekir. Bunlardan kaçının TKT Kongresi'ne de katıldığını tespit etmek oldukça zordur. Ancak bunlar içerisinde İstanbul'dan gelen Ethem Nejat, Hilmioğlu İsmail Hakkı, Cemal, Erzurumlu Cevat*[55] *ve başka bir arkadaşı*[56] *ve başta Trabzon olmak üzere Karadeniz sahillerindeki diğer civar yerlerden birçok kişinin TKT'nin Birinci Kongresi'ne de katıldıkları anlaşılmaktadır*" şeklinde tahmini değerlendirmelerde bulunmuştuk[57]. Bu 51 kişinin tamamının TKT Birinci Kongresi'ne katıldıkları TÜSTAV Komintern belgelerinden anlaşıldığı gibi bu kişilerin listesi de verilmektedir[58]. Yine aynı arşiv belgelerinde görüleceği üzere Erzurum ve Trabzon'dan Doğu Halkları Kurultayı için Kazım Karabekir Paşa tarafından gönderilenlerden çoğu TKT Birinci Kongresi'ne de katılmışlardır[59] Kongreye diğer katılanların bir kısmı da o sırada Bakû'de bulunan Türk harp esirleri oluşmuştur[60]

Türkiye'de komünistlerin faaliyetlerini çok yakından izleyen Ankara Hükümeti'nin Bakû'de yapılacak kongrelere Türkiye'deki komünist gruplardan kimsenin gitmemesi için tedbirler aldığı anlaşılmaktadır. Bu tedbirler sayesinde Ankara ve Eskişehir'deki komünist gruplardan hiçbir komünistin Bakû'ye gidemediği, Türkiye Halk İştirâkiyun Fırkası tarafından Sovyet Rusya Hükümeti temsilcisi Upmal vasıtasıyla Komintern İcra Komite-

---

53 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.28.

54 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.29.

55 TÜSTAV Komintern Arşivi belgelerinde Cevat Bey'in TKT Erzurum Şubesi Merkez Komitesi tarafından Kongreye seçildiğine dair bilgi vardır.(*TÜSTAV Komintern Arşivi*, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 274–275.)

56 İbrahim Tali Bey, Bakû'ya gelen hey'etten Cevat (Dursunoğlu) Bey ve bir arkadaşının komünist olduklarını ve onlara katıldıklarını belirtmektedir. (*ATASE*, A.1/4280, Kl.549, D.16-A/4, F.6-3.)

57 Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.215.

58 *TÜSTAV Komintern Arşivi*, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 267–269. Bu liste eser içerisinde verilmiştir. Bkz.?

59 Anadolu'dan gelerek Doğu Halklarının Birinci Kurultayı'na katılanlarla ilgili "Birinci Doğu Halkları Kurultayı" adlı eserimizde geniş bilgi vermiş ve bunların listesini de eklemiştik (Yavuz Aslan, *Birinci Doğu Halkları Kurultayı Bakû-1920*, İstanbul, 2007, s.216-230). Bu bilgiler, TÜSTAV Komintern Arşivi'nde bulunan TKT Birinci Kongresi'ne katılanlara ait listeler ile karşılaştırıldığında Doğu Halkları Kurultayı'na katılanların çoğunun TKT'nin kongresine de katıldıkları ortaya çıkmaktadır. Bu listeler eser içerisinde verilmiştir. Bkz.?

60 Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.215.

si'ne gönderilen raporda belirtmişti[61]. Sovyet yazar R.P Komiyenko da bu konu üzerinde durmuş ve Ankara ve Eskişehir'de Türk komünistlerinin gerekli finans kaynağını bulamadıklarından Bakû'ye temsilcilerini gönderemediklerini yazmıştır[62].

Türkiye Sosyalist Fırkası Sekreteri Mustafa Fazıl (Çun) Moskova'ya giderken, Batum'da 19 Eylül 1920'de RSFSR Basın Bürosu'nda yaptığı sohbette, Türkiye'deki komünistlere Ankara hükümeti tarafından izin verilmediğinden Bakû'ye gidemediklerini söylemiştir[63]

Görüldüğü üzere Anadolu Hükümeti Türkiye'deki Komünist grupların temsilcilerinin Bakû'deki kongrelere katılmalarını engelleme yoluna gitmiş ve yalnız Doğu Halkları Kongresi için kendi belirlediği temsilcileri Bakû'ye göndermek istemiştir.

Ancak buna rağmen sınır bölgelerinden, özellikle Karadeniz sahillerinden birçok kişi Bakû'ye kongre için götürülebilmiştir. Ayrıca Ethem, İsmail Hakkı[64] ve Cemal adlı Samsun'dan Trabzon'a gelen üç kişinin Trabzon'dan Doğu Halkları kongresi için Ankara Hükümeti tarafından Erzurum'dan gönderilen grupla birlikte Bakû'ye gittiği bilinmektedir[65]

10 Eylül 1920'de Doğu Halkları Kongresi'nden hemen sonra açılacak TKT Birinci Kongresi'ne Türkiye'den de getirilenlerle birlikte re'y-i tanı sahibi 32 ve re'y-i istişari sahibi 42 olmak üzere 74 kişi iştirak etmiştir[66]

Bu kongrede bulunan Şevket Süreyya Aydemir "Suyu Arayan Adam" adlı eserinde kongreye katılanlar ve kongredeki havayı şöyle anlatmaktadır[67]:

"Adına "Türkiye Komünist Fırkası" denilen bir teşkilâtın ilk kongresi 10 Eylül'de, gene Bakû'de oldu. Eğer kongre salonundaki kalabalığa ve burada sahneye çıkarılan ve her biri Türkiye'nin bir vilâyeti adına konuşan delegelere ve söylenen nutuklara bakılırsa, Türkiye'ye artık komünist bir memleket demek yerinde olurdu. Fakat dikkat edilirse görülüyor ki, bu kalabalığa katılan insanlar, aslında hiçbir yeri, hiçbir teşekkülü temsil etmiyorlardı. Aralarında müşterek bir bağ yoktu. Her birinin komünistliği anlayışı da başka başkaydı. Ortalığı dolduran topluluk aslında, Rus ihtilâli üzerine başıboş bırakılan ve memlekete dönmek için yol ve çare arayan harp esiri Türk askerlerinden ibaretti.

---

61 *Azerb.Cum.EYTA*, F.28, Op.1, D.207, L.67.

62 R.P.Komiyenko, *Raboçeye Dvijeniye v Turtsii 1918-1963*, Moskova, 1965, s.29.

63 *Azerb.Cum.EYTA*, F.28, Op.1, D.204, L.23.

64 Bunlar İstanbul'daki komünist teşkilâttan Ethem Nejat ve Hilmioğlu İsmail Hakkı olmalıdır. Nitekim Bakû'deki Doğu Halkları Kongresi'ne katılan Trabzon Mebusu Hafız Mehmet Bey, 18 Nisan 1921'de TBMM'nin gizli oturumunda yaptığı konuşmada bu durumu doğrulamaktadır. (*TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C.2, 2.Baskı, Ankara, 1985, s.40.)

65 *ATASE*, A.6/2865, Kl.849, D.2/56, F.30.

66 TKF'nin Birinci Kongresi, s.3. TÜSTAV Komintern Arşivi'nde Türkiye'den getirildiği belirtilen 51 kişilik listeden başka kurultaya katılanlarla ilgili 65 kişilik bir liste de bulunmaktadır. Ancak bu listede bulunan isimlerden bir kısmının üzerinin çizildiği görülmektedir. Bu liste için bkz. s.?.

67 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, İstanbul, 1993, s.197.

"Harp içinde Almanya'da okuyan ve orada yaşayan birkaç Türk aydını vardı ki bunlar, İstanbul'dan gelmişlerdi. İşgal ettikleri başkanlık sahnesinden, parteri dolduran derme çatma kalabalığa yukarıdan aşağıya ve açıkça küçümseyerek bakıyorlar gibiydi. Parterde yer alanların bir kısmına göre ise onlar, birer aydın, yani kendilerine güvenilmez birer yabancı, birer kervana karışandılar. Ak saçlı bir Rus (Bayan Stasova) iki tarafı beyhude yere birleştirmeye çalışıyordu. İki azınlık, fakat didişen grup dışındaki asıl kalabalık, yani Bakû'de tesadüfen toplanmış harp esirleri ise, bu kavganın ne vakit biteceğini ve kendilerinin memlekete ne vakit sevk olunacaklarını gözlüyordu."

F- KONGRENİN AÇILIŞI (10 EYLÜL 1920)

1. Birinci Oturum

Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Birinci Kongresi 10 Eylül 1920, Cuma günü saat 5'de, Bakû'de, Kızıl Ordu Kulübü'nde açıldı. Azerbaycan İnkılâp Komitesi Reisi Neriman Nerimanov, Azerbaycan Harbi Komisarı Ali Haydar Karayev, III.Enternasyonal Merkezi Komite Üyelerinden Pavloviç ve Stasova da resmi açılışta bulunarak[68] konuşma yaptılar.

a) Kongreyi Açış Konuşmaları ve Tebrikler

Kongre'nin birinci oturumunda ilk resmi açış konuşması, kongreyi düzenleyen TKT Merkezi Bürosu Başkanı Mustafa Suphi tarafından yapıldı. Mustafa Suphi "Türkiye Komünist Teşkilâtının Birinci Kongresini açmakla kendimizi bahtiyar addediyoruz" sözleriyle başlayarak şu konuşmayı yaptı[69]:

"Arkadaşlar bir zamanlar bir hayal halinde telâkki olunan komünizm bugün Rusya'da meydana getirildiği hayat ile, kurduğu yeni şekl-i hükümetle, Kızılordusu ile, amele, rençber ahali içerisinde kuvvetlendirdiği teşkilâtıyla şarkın ve bütün dünyanın mazlum millet ve sınıflarına pek büyük ümit ediyor. Son aylar zarfında, bize görünen iki büyük manzara, bu ümitlerin ne kadar esaslı olduğunu gösteriyor. Bu manzaralardan biri Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi'dir ki, orada şark ile garbın muhtelif mahallerinden gelmiş otuz yedi millete mensup amele ve rençber vekilleri içtimâ etmişti. Bu içtimâ, proletarya hareketlerinin yeryüzünde ne derece kuvvetli olduğunu gösteren aşikâr ve maddi bir delildir. Diğer taraftan, içtimâını henüz bitiren Beynelmilel Şark Kongresi'nde, şarkın muhtelif milletleri, Hindliler, Hiveliler, İranlılar, Türkistanlılar, Buharalılar, Dağıstanlılar, Kırımlılar, Türkiyeliler ile Gürcistan ve Ermenistan mazlum milletleri tarafından gönderilen binlerce vekiller bir yere toplanarak aynı hedefe doğru kati amel ve iradelerini ilân etmiş olmakla Avrupa cihangirlerine karşı azim ve maksatlarını anlatmış oldular. Üçüncü Enternasyonal Kongresi son meclisini kaparken Rusya'nın muzaffer Kızıl Ordusu'nu, Dünya Proletaryasının ve Şark Mazlum milletlerinin hâdim ve müdafii bir ordu olarak ilân etmişti. (Şiddetli Alkışlar)

"Bakû'de toplanan Beynelmilel Şark Kongresi de Avrupa ve Amerika'nın zâlim ve hunhar emperyalizmine karşı mukaddes mübareze ilân etti. (Şiddetli Alkışlar) İşte bu iki

---

68 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.3.

69 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.3–5.

misâl karşısında Bolşevizmin yeryüzündeki içtimaî inkılâba nasıl esaslı bir istinatgâh olduğu meydana çıkıyor. Türkiye'deki son vak'aları tetkik etseniz, gelen arkadaşları dinleseniz, firkamıza gönderilen mektupları görseniz, memleketimizin son ümidinin Bolşevizm'de olduğu kanaatini anlarsınız. Arkadaşlar, Rusya inkılâb-ı kebiri son üç sene zarfında icazkâr numuneler gösterdi. Hiç kimsenin ümit etmediği halde Rusya Proletaryası öyle bir inkılâp ordusu vücuda getirdi ki, Cihanı hayran bıraktı. İşte bu inkılâp şimdi demir ellerini şarka uzatıyor. Şark siyaseti Üçüncü Beynelmilel'in ruznâmesinde birinci maddeyi teşkil ediyor. Bu mesele de en ziyade alakadar olanlar şüphesiz bizleriz. Biz Türk Komünistleri bu hareketin kıymetini bilmeli, tarihin kaydedeceği bu fırsatı iyi takdir etmeliyiz. Bizde kendi memleketimizde Avrupa emperyalizminin, haricî ve dahilî düşmanların haddini bildirmeliyiz. Bütün bu arzularımızı tasavvur ve temenniden hakikat haline koyacak bu kongredir. Türkiye Komünist Kongresi Rusya'dan uzanan bu demir elleri tutabilecek kuvvetler yetiştirecek ve firkamız yalnız Türkiye'de değil, bütün Şark'ta inkılâbın alemdarı olacaktır. Onun için yaşasın Türkiye Komünist Fırkası (Alkışlar), yaşasın bütün Komünist firkalarını har-i aguşunda toplayan Üçüncü Enternasyonal (Alkışlar ve Marş), yaşasın Şarkta birinci İnkılâp ocağı kuran Azerbaycan Şûrâ Cumhuriyeti (Alkışlar ve Marşlar)."

Kongrenin Bakû'de düzenlenmesinde Türk Komünistlere en büyük yardımı Azerbaycan İnkılâp Komitesi Reisi Neriman Nerimanov yapmıştır. Sadece ev sahipliği yapmakla kalmayarak, gerek maddî ve gerekse manevî olarak bütün konularda Neriman Nerimanov, Türkiye Komünist Teşkilâtı'nın yanında olmuştur. Bu nedenle Türkiye Komünistleri Kongresi'nde Mustafa Suphi'den sonra kürsüye Nerimanov çıkmış, kongreyi tebrik ederek, aşağıdaki konuşmayı yapmıştır[70]:

"Ben isterim ki, bütün ömrünü harpler ve felâketler ile geçiren Türkiyeliler tarihi için bu meclis ebedi nişan olsun. Siz şüphesiz bu mecliste dertlere ilâçlar arayacaksınız. Fakat bu ilâcınız vatana münhasır mı, yoksa bütün beşeriyete mi ait olacaktır. Dört yıllık harp bize gösterdi ki bütün milletleri dalâletten kurtaracak ilâç, ancak komünizmdir, başka bir ilâç yoktur. Filozoflar, âlimler, insanların ahlâkını tenzib için pek çok kitaplar yazdılar. Fakat insanlık hep felâket içinde yaşamağa devam ediyordu. Ne için? Çünkü sözle, kitapla beşerin ahlâkını tehzib etmek mümkün değildir. Ona tabiî bir yol lâzımdı. Bunu Karl Marks buldu ve gösterdi. O diyordu ki, bir taraftan fabrikalar, diğer taraftan ameleler çoğalırken hayat gittikçe çetinleşiyor.

"Bir taraftan kapitalizm medeniyeti yükselirken, diğer taraftan karanlıklar içinde mazlumlar ziyadeleşiyor. Binaenaleyh bir gün gelip mutlaka büyük bir inkılâp kopacaktır. İşte Cihan Harbi neticesinde mazlum amele hakiki hayatına kavuştu. Memleketin hakiki sahibi hayatın hakiki mâliki oldu. (Alkışlar) Yoldaşlar, sizin kongrenize büyük ve mühim vazifeler düşüyor. Şarkı iyi tanıyınız. Oraya ihtiyatlı gidiniz. Çünkü şarkın hayatı, âdetleri, düşünce ve itikatları pek başkadır.

"Şark, Rusya amale ve köylüsünün gittiği yoldan gidemez. Bizim bir sehvimiz şarkı felâkete sürükler. Bunun için tatbikat cihetini evvelce burada hâlletmeli ve şarkı öyle bir canlandırmalısınız ki, o bağırsın: Artık ben yaşıyorum, ben bu dünyada buyruklar verebiliyorum, diyebilsin. Şarkı bizden soğutmak isteyenler bilsinler ki, bu emellerine nail

---

70 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.5–6.

olamayacaklardır. Yoldaş olalım. Üçüncü Enternasyonal'in bayrağı altında toplanalım, azatlığımızı halâs edelim. (Alkışlar ve Marş)."

Şark Halkları Kongresi olsun, TKT Kongresi olsun, her ikisi de Rus Komünist Partisi'nin doğuya ait politikalarını muayyenleştirmek ve nasıl bir siyaset uygulayacağını belirlemek açısından oldukça önemli idi. Bu yüzden Üçüncü Enternasyonalin önemli şahsiyetleri de TKT Kongresi'ne katılmışlardı. Bunlardan biri de Stasova idi. Kongre'de Rusya Komünist Partisi Merkezi Hey'eti namına Stasova Rusça olarak şu konuşmayı yaptı[71]:

"Siz gayet müsait bir zemin-i mesâî bulduğunuz için bahtiyarsınız. halbuki Rusya Komünist Fırkası pek müthiş müşkülâta maruz kalmıştı, Rus Komünistleri Çarlığın en zalim devirlerinde müşkül vaziyetlerde bulundu. Biz vaat ediyoruz ki, daima her hususta yardımınıza koşacağız.

"Arkadaşlar biliyorsunuz ki, son zamanlarda mesleksiz, hüviyeti meçhul çok adamlar komünist yazılmağa başlamışlardır. Bunun için aramıza girmek isteyenleri iyi tahkik ediniz. Emin olmadığınız adamları almayınız. Yoldaşlar, biz Rus Komünistleri tehlikeli zamanlarda amele teşkilatlarından pek ziyade istifade ettik. Maatteessüf, sizin kuvvetli şerik-i istinatgâh olan amele teşkilatlarını Anadolu'da zayıf bulacaksınız. O teşkilâtlarınız ancak İstanbul'da kuvvetlidir ki, orası da hal-i hazırda düşmanın taht-ı işgalindedir. Fakat komünistlerin ittifâkıyla bu muazzam şehrin mazlum amelesini kurtaracağımıza emin olalım."

Stosova'dan sonra Azerbaycan Komünist Fırkası Merkez-i Umûmisi ile Bakû Komitesi adına Azerbaycan Harbi İşler Komiseri Ali Haydar Karayev, kongreyi tebrik ettikten sonra "Rus İnkılâbının yalnız Rusya'ya mahsus olmadığını bütün cihan zahmetkeşlerinin eseri olduğunu" söyleyerek, konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür[72]:

"Türkiye zahmetkeşlerinin yıllardan beri akıttığı kanlı gözyaşları da bu inkılâbın ruhunda yer bulmuştur. Türkiye zahmetkeşleri de o inkılâbın bayrağı altında toplanarak saâdet ve necât bekliyorlar. Sizin birinci kongreniz bugün Azerbaycan'ın Kırmızı Payitahtında açıldı ise, yarın pek yakında İstanbul'da sizin Kızıl Payitahtınızda açılacaktır. (Sürekli Alkışlar). Azerbaycan Komünist Fırkası sizinle bu mukaddes yolda ilerleyecek ve zâlimleri kahretmedikçe Kırmızı Bayrağı elinden bırakmayacaktır."

Üçüncü Enternasyonal'in Merkezi Komitesi adına, Pavloviç TKT Kongresi'nde konuşmuştur. Rusça olarak yaptığı konuşmada, Pavloviç, "Türkiye'nin son harpte oynadığı rollerden bahsederek, Avrupa'nın tazyiki ile Türkiye'nin birçok zayiata uğradığını" söylemiş ve şu sözler ile konuşmasına devam etmiştir[73]:

"Şimdi Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarına hâkim olan düşman, aks-i inkılâpçıları üstümüze musallat etmeğe fırsat buluyor. Biz her şeyden evvel istiyoruz ki, Türkiye yalnız kendi menfaati için değil, bütün beşeriyetin saadeti için İstanbul üzerine kırmızı bayrağını yükseltsin. (Alkışlar ve Marş)"

---

71 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.6–7.

72 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.7.

73 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.7–8.

Pavloviç'ten sonra konuşan Bakû Amele ve Köylü Bahriyelileri Vekili Kasımov ise, şunları söyleyecektir[74]: "Yoldaşlar, bizim şiarımız şarkı kurtarmak olsun. Bu da ancak komünizm sayesinde mümkün olacaktır. Şimdiye kadar birçok kurbanlar verdik. Şarkın halâsı namına bundan sonra sizde kırmızı kurbanlar vereceksiniz. Biz sonuna kadar sizinle beraberiz. Ve siz bize söz vermelisiniz ki, bu zamana kadar şarkın birinci kahramanı olduğunuz gibi, bundan sonra da kırmızı bayrak altında şarkın halâskâr kırmızı kahramanları olacaksınız. Yoldaşlar şarkı halâs etmedikte silahlarımızı terk etmeyelim."

Bu arada yapılan bir teklif üzerine Rusya'da, Azerbaycan'da, Türkiye'de vesair memleketlerde İnkılâp uğrunda canlarını fedâ eden yoldaşların ruhunu şad etmek için matem marşı okunmuştur. Bunu takiben Dağıstan Komünistleri adına Celal Korkmazov tarafından kongre tebrik edilmiştir. Daha sonra da Şark Beynelmilel Teşkilatı ve Teşvikat İcraiye Komitesi adına İsmail Hakkı "Komünist hareketinin tarihi" hakkında bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmanın son kısmı şöyledir[75]:

"1919 Mart'ta Moskova'da içtimâ eden Üçüncü Enternasyonal'da birinci defa olarak Türkiye proletaryasının da vekili, bütün cihan amelelerinin vekilleri arasında bulunuyordu. O da muhterem yoldaşımız Mustafa Suphi idi. Arkadaşlar, Türkiye'de şimdiye kadar çeşitli simaların, şahsiyetlerin sırmalı paşaların, pek çok sözlerini dinledik. Fakat bu sözler Anadolu köylüsüne hiçbir faide vermedi. Komünistler ise köylerde kırmızı çiçeğin tohumlarını ekecek ve bedbaht Anadolu'yu bu suretle yükseltecektir. Bu gayeye vusûl için çok çalışacağız ve her fedakârlığa katlanacağız. Biz Türkiye'deki işçilere ve rençberlere istinad ediyoruz. Cihan proletaryası da bizimle beraberdir. Biz yalnız değiliz. Üçüncü Enternasyonal bizim istinadgâhımızdır."

Azerbaycan Maarif Komiseri Dadaş Bünyadzade Azerbaycan'da İnkılâp hareketini temsil eden hemkârlar ittifak adına kongreyi tebrik ederek, Türk komünistlerine yardım vaadinde bulunan aşağıdaki konuşmayı yapmıştır[76]:

"Birkaç gün evvel Şark illerinin kurultayı vardı. Oradaki mümayendeler Avrupa'ya cihad ilân ettiler. Afganistan mümayendesi de "Biz Bolşevik değiliz. Fakat emperyalizme karşı açılan bu muharebede sizinle beraber yürüyeceğiz" demişti. Bu doğrudur ve pek aydın bir meseledir ki, bütün şark beraber yürüyecektir. Türkiye Komünistleri hat ve hareketlerini şimdiden sağlam esaslar üzerine kurmalı, ta ki memleket dâhilindeki menfaatperest kara kuvvetler baş kaldırmasın ve komünizm kökleşsin. Ben size Azerbaycan Fırkası namına söz veriyorum ki, şarkın müstemleke halinden kurtarılması ve komünizmi intişarı için Azerbaycan daima size yardım edecektir."

Dadaş Bünyadzade'den sonra, TKT Merkezi Bürosu üyesi olan ve harp esirlerden bir Türk Kızıl Asker Alayı kurmakla görevlendirilen Mehmet Emin, Türk Kızıl Askerleri adına kongreyi tebrik ederek, şunları söyleyecektir[77]:

"Yoldaşlar memleketimizin büyük mazisi ve siyasî tarihi vardır. Şimdiye kadar birçok

---

74 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.8.

75 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.7.

76 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.9.

cemiyetler ve siyasî fırkalar tesis edilmiş; bunlar memlekette, Türkiye'nin mukadderatıyla oynamak istemişlerdir. Zavallı memleketin halâsı için birçok kongreler toplanmış ve kararlar verilmiştir. Ancak hâkim sınıfların menafiine hizmet eden bu mukadderat da her ne kadar fakir ahaliden de bahsetmiş ise de, zavallı halk ancak alet olarak kullanılmış ve onun faidesine verilen parlak kararlar kâğıt üstünde kalmaktan başka bir şeye yaramamıştır.

"Hâlbuki bugün bu tarihi kongre, artık o çürük mefkûreleri ve şahsî düşünceleri kökünden imha ile şimdiye kadar Avrupa kapitalizmi faidesine alet olan zavallı Anadolu köylü ve ameleleri hesabına iş görecek ve Türkiye'nin mukadderatını memleketin hakiki sahibi olan mihnetkeşlere teslim edecektir. Biz eminiz ki, Anadolu bu suretle kurtulacak ve eskiden kuru bir nam olarak İstanbul'un hakikaten Şark ve Garp proletaryasının halâsına hâdim bir merkez olduğunu ispat edecektir. Üç seneden beri Rusya İnkılâbının muhtelif cephelerinde fedakârane çarpışan Kızıl Türk Askerleri diyor ki; bu günden itibaren Türkiye'nin hakikî İnkılâbı uğrunda son katresine kadar kanımızı feda etmeğe hazırız."

İstanbul Komünist Grubu adına söz alan Hilmioğlu Hakkı şu konuşmayı yapacaktır[78]:

"Arkadaşlar, zannedildiği gibi Türkiye amelesi hakikati yalnız bugün anlamış değildir. Tahsil için Avrupa'nın muhtelif memleketlerine ve muhtelif fabrikalarına gönderilen genç Türk amelesi, Avrupa amele hareketlerinde ümit verici roller oynamışlardır. 1918-1919 İnkılâbına iştirak eden hatta Spartakistlerle beraber büyük cidalde can veren birçok komünistlerimiz vardır. Yoldaş (Bela-kun) kendisiyle görüştüğümüz zaman Macaristan İnkılâbına birçok Türk gençlerinin de iştirak ve Türklerin bir ihtilâl taburu teşkil ettiğini bana söylemişti. Avrupa'dan avdet eden yoldaşlar memlekette teşkilât vücuda getirmişlerdir. Türkiye Komünistlerinin vesait-i neşriyeleri de vardır. Türkiye proletaryası uyumuyor, bundan emin olunuz."

Son olarak Tataristan Komünistleri adına Maksud Yoldaş, kongreyi tebrik ederek, Türkiye'deki işçi ve rençperlerin ıstıraplı hayatından bahsetmiş ve bu zavallıları kurtarmak için ancak kızıl bayrağa sarılmak gerektiğini belirtmiştir[79]

b) Kongre Fahri Riyaseti Seçimi

Birinci oturumunda açış konuşmaları ve tebriklerden sonra, verilen çok imzalı bir teklif üzerine, Kongre Fahri Riyaseti'ne oybirliği ile Lenin, Troçki, Zinoviyev ve Stalin seçilmişlerdir[80]

Fahri riyaset seçiminden sonra verilen diğer bir teklif üzerine Üçüncü Enternasyonal İcra Komitesine, Rusya Komünist (Bolşevik) Fırkası Merkez-i Umûmisine, "Bütün dünya emperyalizmine karşı fedakârlık göstermekte berdevam olan" Rusya Kızıl Ordusu'yla, "Antanta'nın kara kuvvetlerine karşı mukavemette bulunan" Türkiye İnkılâp Ordusuna tebrik telgrafları çekilmesine karar verilmiştir[81] Bu karardan sonra Enternasyonal Marşı çalınarak saat sekizde oturum sona ermiştir.

---

78 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.10–11.

79 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.11.

80 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.9–10.

81 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.11.

2. İkinci Oturum

a) Kongre Başkanlık Divanı'nın Seçimi

11 Eylül günü oturuma başlandığında en önemli gündem maddesi, kongre başkanlık divanının oluşturulması idi. Önce kongrede mazbata komisyonun teklifi üzerine oy hakkına sahip delegelerin isimleri okunarak, tasdik edilmiş ve daha sonra başkanlık divanı seçimine geçilmiştir. Yapılan seçim sonucunda, kongre başkanlık divanı aşağıdaki kişilerden oluşmuştur[82]:

Mustafa Suphi

Mehmet Emin

Abid Alim

Cevat (Dursunoğlu)

Süleyman Nuri

Nazmi

İsmail Hakkı

Ayrıca fahri olarak da Ali Haydar Karayev, Stasova, Celal Korkmazov başkanlık divanına seçilmişlerdir[83]

b) "Ahvâl-ı Hazıra" Hakkında Abid Alim'in Konuşması

Başkanlık Divanı oluşturulduktan sonra başkanlık makamına geçen Mustafa Suphi "Ahvali Hazıra" hakkında izahat vermek üzere TKT Bakû Komitesi üyesi Abid Alim Yoldaş'a söz vermiştir. Kürsüye gelen Abid Alim bu konuda aşağıdaki konuşmayı yapmıştır[84]:

"İnhisar ve istilâ devrine ayak basan sermayedarlık 1914 Cihan Harbine sebebiyet verdi. Harb-i Umumî iktisadiyatta büyük bir buhran doğurdu. Sermayedarlık bu buhranın önünü alamıyor. Bunun neticesi olarak mağlup memleketlerde inkılâp esasları hazırlanmış oldu. Rusya'da sermayedarlık teşkilâtı vasi değildi. Mutlakıyetin tesiri altında proletaryanın hareketi öteden beri büyük tesirler icra ediyordu. İnkılâbın Rusya'da başlayacağı öteden beri takdir ediliyordu. Hakikaten burada proleterler burjuvaziyayı daha kolaylıkla mağlup ederek hâkimiyeti ele geçirdi. Rusya'da zuhur eden inkılâbı, garpta diğer bazı inkılâbı hareketler takip etti. Almanya'da kıyam zuhur ettiği gibi, Macaristan'da Şûrâlar Hükümeti bile teessüs etti. İngiltere, Fransa gibi yerlerde amele mühim ta'til-i işgaller ile burjuvaziyayı sarstı. Mamafih garpta burjuvazya çok kuvvetli olduğu için şarkta umumî ve vasî bir kıyam olmadıkça garpta proletarya hareketlerinin lâyıkıyla inkişaf edemeyeceği anlaşıldı. Müstemlekecilik siyaseti zaten Şarkın mazlum milletlerini incitmişti. Rusya'dan yükselen inkılâp sesi şarkta müsait bir ına'kes buldu. Fakat sermayedarlar inkılâpçı şarkı derhal tazyike başladı. Garp cihangirleri aleyhine Rusya İnkılâbına Şark hareketleri

---

82 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.12.

83 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.12.

84 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.12–14.

inzimam etti. Bütün kuvvetler inkılâbı idare eden Üçüncü Enternasyonal'in bayrağı altında toplandı. Bugün bir taraftan bütün dünya içtimaî inkılâbı gözümüzün önünde durduğu gibi, diğer taraftan şarkta cihangirler son kuvvetlerini sarf ediyorlar. İktisadî (Kara) buhranlar; Cihan Harbi esnasında en müterakki milletler de, devlet borçları yedi defa arttı. İngiltere ile Fransa sermayesini yarı yarıya, İtalya yüzde yetmiş ve Rusya yüzde doksan nispetinde kaybetti. Bunun neticesi olarak eşar ile işçi gündeliği arasındaki müsavatsızlık nispeti artmıştır. Amerika'da eşya fiyatı yüzde yüz yirmi arttığı halde, amelenin ücreti ancak yüzde seksen; Fransa'da eşya yüzde üç yüz, amelenin ücreti ise yüzde iki yüz artmıştır. Bu rakamlar amelenin her yerde daha fena şerait-i hayatiye içerisine girdiğini gösteriyor. Yine harbin tesiriyle paranın fiyatı her yerde alçalmıştır. Amerika Dolarına nispeten İngiltere'de para yüzde otuz, Fransa ve İtalya'da yüzde altmış, Almanya'da yüzde doksan altı alçalmıştır. Görülüyor ki, büyük devletlerin iktisadiyatı mahvolmaktadır. Vaziyetin düzelmesi imkân haricindedir. Dünya İnkılâbı pek yaklaşmıştır.

"Ganimetlerin taksimi: Dört müttefik haydut, dünyayı aralarında taksime başladılar. Fakat Almanya meselesinde araları açıldı. Türkiye ve Rusya meselelerinde de uyuşamadılar. Bu ittihatsızlık sebebiyle umumî buhran hâd bir hale geldi.

"İnkılâbî buhranlar: Düşmanlarımızın buhranlarına rağmen, her tarafta amele arasında Rusya İnkılâbına temayülkâr cereyanlar uyanmış grevler çoğalmıştır. Avrupa ve Amerika'da içtimaî inkılâp hareketinin başladığına dair bir çok risaleler intişar etti. Bu mühim hadiseler inkılâbın yaklaştığını gösteriyor."

Abid Alim konuşmasına şu sözler ile son vermiştir:

"Şarkta başlayan millî azatlık hareketleri derinleşirse bütün dünyada içtimâi inkılâplar kopacaktır. Biz hiçbir vakit garp haydutlarının ve onlarla beraber onların gittiği yoldan gitmeyeceğiz. Gitmek isteyenlere de bütün kuvvetimizle müsaade etmeyeceğiz."

c) "Anadolu'nun Vaziyet-i Hazırası" Hakkında Erzurum Delegesi (Dursunoğlu) Bey'in Konuşması

Erzurum'dan Kâzım Karabekir Paşa tarafından Bakû'ye gönderilen hey'et arasında bulunan Cevat Bey[85], burada Doğu Halklarının Kurultayı'ndan sonra TKT Kongresi'ne de iştirak etmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu kongrenin riyaset heyetine de seçilen Cevat Bey, ikinci oturumda söz alarak Anadolu'daki vaziyet hakkında kongreye aşağıdaki bilgileri vermiştir[86]:

"Harbin bidayetinde Türkiye'nin hudutları geniş olduğu halde, şimdi hudutları küçül-

---

85 Erzurumlu Cevat (Dursunoğlu) Bey, Vilâyat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin "Erzurum Şubesi"ni açanlardan birisidir. Erzurum Kongresi'nde Hasankale mümessili olarak, bulunmuştur. Erzurum'da birkaç arkadaşı ile Albayrak Gazetesi'ni çıkarmıştır. Cevat Bey, Kâzım Karabekir Paşa tarafından seçilerek Bakû'ye, Doğu Halklarının Birinci Kongresi'ne gönderilmiştir. Cevat Dursunoğlu hakkında bakınız. (M. Fahrettin KIRZIOĞLU, "Erzurum Kongresi'nin Sağ Kalan Beş Mümessili", *Türk Kültürü*, s.85, (1969-1970), s. 57-58; Tolga Başak, *Milli Mücadele Günlerinde Cevat Dursunoğlu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2000.)

86 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.14–16.

müş, memleket parçalanmış, Antanta tarafından ise harbin bütün ağırlıkları Anadolu fakir halkının boynuna yüklenmiştir. Memleket ve bundan en ziyade müteessir olan Anadolu fakir ve rençper halkının kalbinde büyük bir galeyan vardır. Bugün İstanbul ve İngiliz Hükümeti'ne karşı başlayan kıyam harekâtı da o galeyandan doğmuştur. Bu hareketin başında bu müdafaa-i nefis meselesi esas idi. Fakat sonra bu hareket içtimaî, sınıfî inkişaflara mazhar olarak İnkılâbî mahiyete girdi. Şiârlar iki idi. Biri, memleketi garp emperyalistlerine teslim etmemek, diğeri ordu arkasında milleti soyan tufeylilere karşı mübareze. İlk kongrede buna dair kararlar verildi.

"İşte bugün Anadolu canıyla, başıyla memleketi müdafaa etmekle beraber, İnkılâb yalnız temiz adamları iş başında bulundurmaya çalışıyor. Sanâdid--i ittihattan ve dalavereci yeni milyonerlerden hiçbiri harekâtın içine sokulmamıştır. İnkılâpçı Anadolu fikrini İstanbul'a anlattı. İngilizlerin elinde olan İstanbul ise, onu boğmak için elinden geleni yaptı. İngiliz silahlarıyla teçhiz ve İstanbul Hükümeti tarafından sevk edilen kuvvetlere karşı, Anadolu kararındaki azmini göstererek hiyanete harp ile cevap verdi. Böylece Anadolu'da dahilî ve sınıfî cîdal ilk adımını atmış demektir (Alkışlar). Bu mübareze ve hareket-i mühimme buhranlar içinde gittikçe kuvvet bulmakta ve halk arasında yayılmaktadır. Fukara halkın hukukunu müdafaa için hükümet mesarifatının mühimce kısmını zengin sınıflara yükletmek istemişti. Zenginler, irticaî kuvvetler yarattılar, fakat halk kitlesinin bütün azameti önünde bu kuvvetler kâmilen erimektedir.

"Anadolu hareketi başta Rusya İnkılâbının mahiyetine vakıf değildi. Fakat son zamanlarda bütün hakikat anlaşılmağa başlamıştır. Anadolu'da sol sosyalistlerin efkârını neşreden gazeteler vardır. Erzurum'da çıkan "Albayrak" halkı inkılâba doğru götürüyor. Hareket günden güne inkişâf ediyor. Komünist fikir ve teşkilâtları gittikçe kuvvet buluyor. İşte Anadolu'nun hakiki vaziyeti! Anadolu şimdiki hükümeti, son ideal hükümet kabul etmiyor. Zaman gelecek halk, emeline muvafık hükümet şekline de nail olacaktır. Anadolu, Rusya'dan içtimaî inkılâptan büyük müzaheretler bekliyor. Anadolu, başladığı bu inkılâp hareketleriyle yalnız kendisi için değil, bütün beşeriyet için selâmet vaad ediyor."

Cevat Bey, kendisine yöneltilen bir soru üzerine konuşmasına şu sözlerle son vermişti[87]: "Mukaddema halkın makam-ı hükümdariye karşı büyük hürmeti vardı. Her şeyini oraya medyun addediyordu. Fakat şark vilâyetlerinde bu fikir tamamen değişmiştir. Çünkü halk, padişahın memleketi felaketlere sürüklediğini görmüş ve şimdi halaskâr olarak kendi kendini meydana atmıştır."

Cevat Bey'in Anadolu'daki vaziyet hakkında yaptığı bu konuşma da Erzurum'da çıkan Albayrak Gazetesi'nin, Anadolu'da sosyalist fikirleri neşreden gazetelerden biri olduğu ve halkı inkılâba yani komünizme doğru götürdüğü görüşüne yer vermesi oldukça ilginçtir. Her yönü ile Albayrak Gazetesi'ni inceleyen D. Ali Akbulut "Albayrak Olayı" adlı eserinde bu durumu şöyle izah etmektedir[88]:

"Bunu söyleyen herhangi bir kişi olmayıp, Albayrak heyetinden Cevat Bey'dir. Cevat Bey Albayrak adına bazı açıklamalarda bulunduğuna göre, aynı gazete adına bazı taah-

---

87 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.16.

88 Dursun Ali Akbulut, *Albayrak Olayı*, Erzurum, 1991, s.59.

hütler altına girmiş de bulunabilir. Bu takdirde Albayrak'ın yayın politikasındaki önemli değişikliklerin, Bakû, dolayısıyla Mustafa Suphi ve ekibiyle ilişkisi bulunduğunu düşünmemek kabil değildir. Nitekim Mustafa Suphi de aynı kongrede yapmış olduğu konuşmada, Anadolu'nun, Trabzon, Erzurum, Eskişehir gibi şehirlerinde komünistliği alenen müdafaa eden Albayrak ve İşçi adlarındaki gazetelerin çıkarıldığını beyan etmiştir."

Yine aynı eserde D. Ali Akbulut, Erzurum'da halk hükümeti yapma girişimiyle, Cevat Bey'in bu konuşmasındaki "Anadolu şimdiki hükümeti, son ideal hükümet kabul etmiyor" şeklindeki sözleri arasında şu şekilde ilişki kurmaktadır[89]:

"Cevat Bey'in konuşmasında dikkati çeken bir diğer husus, Anadolu'nun, şimdiki hükümeti, yani Ankara Hükümetini son ideal hükümet olarak kabul etmediğini söylemiş bulunmasıdır ki, bu tamamen onun şahsi görüşünü yansıtmakla birlikte, önemli bir gerçeği de ortaya koymaktadır. Çünkü Cevat Bey, "Zaman gelecek, halk emeline uygun hükümet şekline nail olacaktır" demek suretiyle, hemen bu kongrenin akabinde Erzurum'da halk hükümeti yapmak girişiminin sıradan bir hareket olmadığına zımnen işaret etmiş bulunmaktadır."

d) Kongrenin Aldığı İlk Kararlar

"Ahval-i hâzıra" ve "Anadolu'daki vaziyet" hakkında yapılan konuşmalardan sonra kongre oybirliği ile aşağıdaki kararları kabul etti:"[90]

"1-Bir taraftan Rusya'da başlayan komünist inkılâbının büyümesi, genişlemesi ve günden güne dünya amelesinin Rusya'da açılan komünist bayrağı altına müteazzi bir surette toplanması ve diğer taraftan cihan harbi neticesi olarak hayat-ı maişetin gittikçe daralması dolayısıyla yıkılmakta olan eski dünyanın şeklini idameden aciz kalan sermayedar ve müstemlekeci devletler amelesinin de doğrudan doğruya hâkimiyeti eline almak için mübarezeye atılması, eski sermaye sistemi yıkılıp, yerine beşeriyetin mihnetkeş kısmının saadet ve refahını temin eden komünizmin kâim olacağına şüphe bırakmamaktadır.

2-Bütün beşeriyetin komünizm devrine girmesi ve içtimâî inkılâbın muzafferiyet-i kat'iyesinin temini dünya inkılâp kuvvetlerinin aynı gayeye doğru gidebilmesi için bütün inkılâbı kuvvetlerin umumî bir merkeze rabtı lâzımdır.

3-Rusya Komünist İnkılâbı, tarihi, kuvvetli teşkilâtı ve kızıl ordusuyla bu merkezî rolünü tabiatıyla ifaya kadir ve Moskova'da teşekkül eden Üçüncü Enternasyonal ise dünya inkılâpçı kuvvetlerinin nâzım ve rehberi hey'eti vazifesini görmeye lâyıktır.

4-Anadolu'da devam eden Milli İnkılâp Hareketinin umum dünya emperyalizmine karşı mücadelesiyle bütün dünya proletarya hareketine yardım ettiğine kaniyiz. Bu milli hareketin, memleket dahilinde inkişaf bulması ve derinleşmesiyle, sınıf şuurunun meydana gelmesine hizmet ettiği ve böylece yarınki içtimâî inkılâba müsait bir muhit hazırladığı muhakkaktır.

5-Türkiye Komünist Fırkası bir taraftan Türkiye'de Emperyalizme karşı olan bu hare-

---

89 Akbulut, *Albayrak Olayı*, s.59.

90 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.16-17.

ketin derinleşmesine yardım etmekle beraber, diğer taraftan rençper, işçi halkın asıl maksadı ve son emeli olan çalışanlar hakimiyetini elde etmek esaslarını hazırlamak için bezl-i mesâî edecektir."

Bu kararlar Türk Komünistlerinin Anadolu'ya, Anadolu'daki milli harekete olan bakışını açıkça ortaya koymaktadır. Yani asıl gaye olan komünizme varma da, Anadolu'da komünizmi yerleştirmek emelinde, Anadolu'daki milli hareketi basamak olarak kullanmak düşüncesindedirler. Ve bu durum yukarıdaki kararların beşinci maddesinde açıkça ifade edilmektedir[91].

e) Türkiye Komünist Teşkilâtı Merkezi Hey'eti'nin Faaliyeti Hakkında Mustafa Suphi'nin Lâyihası

İkinci oturumun akşamki bölümünde en önemli gündem maddelerinden biri, TKT Merkezi Bürosu faaliyetleri hakkında Mustafa Suphi tarafından hazırlanarak kongreye sunulan lâyiha idi. Bu lâyiha ile TKT Merkezi Bürosu'nun kuruluşundan, kurultayın toplanmasına kadar olan faaliyetlerle ilgili olarak Mustafa Suphi, Kongreye bilgi veriyordu. O, konuşmasında TKT'nin doğuşunu ve gelişmesini iki devreye ayırarak ele almıştı: Birinci devre "Tenvir Devri", yani teşkilatın kuruluşunun esas hazırlık devresi. İkincisi ise "Teşkilât Devresi" idi.

Hazırlık devresinde, Mustafa Suphi Birinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye olan etkisini, ülke içerisindeki fikir akımlarını, bağımsızlık ideallerinden doğuşunu ve Bolşevik İhtilâlinin Türkiye'deki emekçi halk kitleleri üzerinde yaptığı tesirlerden bahsederek, Moskova'da TKT'nın meydana gelişi ve Yeni Dünya gazetesinin neşir hayatına başlaması üzerinde durdu. İkinci kısımda ise, Türkiye Komünistleri Teşkilâtının gelişmesi ve iki yıllık, yani 1918'den 1920'ye kadar (kongreye kadar) olan faaliyetleri hakkında kongreye hesap verdi.

Önceki konularda TKT kuruluşu ve faaliyetleri hakkında bilgi verilirken Mustafa Suphi'nin bu lâyihasından da faydalanıldığı ve bu layihadan iktibaslar yapıldığından, burada yeniden bu konuşmanın detaylarına girilmeyecektir. TKT Birinci Kongresi, TKT Merkezi Bürosu'nun faaliyetleri hakkında Mustafa Suphi tarafından arzolunan layihayı dinledikten sonra aşağıdaki kararı kabul etti[92]:

"Türkiye Komünist Teşkilâtı'nın Rusya'da dâhilî ve haricî irticaa karşı mübareze yolunda ifa etmiş olduğu mühim vazifeyi takdir ve bu faaliyetin Türkiye amele ve rençberlerinin teyakkuz ve halâsına doğru atılmış büyük bir adım olduğunu tasdik eyler.

"Merkezî Hey'et içtimâî inkılâbın bir ve diğer mübareze cephelerinde en müşkül devreler geçirdiği sıralarda, Türkiye'ye ait tebligat ve teşkilat işlerinde muayyen bir hedefe doğru ilerlemiş ve Üçüncü Enternasyonal da mevki kazanmakla faaliyet-i inkılâbiyesinde doğru bir yol tuttuğunu ispat eylemiştir. Kongre, bu hususta Merkez-i Hey'ete ve hususiyle şimdiye kadar geçen devre-i faaliyette en mes'ûl vazifeyi ifa etmiş olan Mustafa Suphi Yoldaş'a teşekküratını ilân ile diğer meselelere geçer."

---

91 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.17-35.

Bu karardan sonra 1 Haziran 1920'den 16 Eylül 1920'ye kadar TKT'nın hesabına bakılmış ve Kongre Maliye Komisyonunun tetkiklerinin sonuçları okunmuştur[93] Buna göre TKT'nin "Salahiyeti haricinde sarf olunmuş hiçbir meblağa tesadüf edilmediği" açıklanmış ve ikinci oturuma son verilmiştir.

3. Üçüncü Oturum

TKT Birinci Kongresi'nin 12 Eylül 1920 tarihli üçüncü oturumunun ilk bölümünde "Müstemlekât" ve "Milliyetler" meseleleri hakkında raporlar okunmuştur.

a) "Müstemlekât Meselesi" Üzerine Hilmioğlu Hakkı'nın Konuşması

İlk olarak Müstemlekât (sömürgecilik) meselesi üzerine Hilmioğlu Hakkı tarafından hazırlanan bir rapor kongreye sunulmuştur[94].

II. Enternasyonal'in sosyalist partilerin "Müstemlekât Meselesi" üzerine siyasetini eleştirerek konuşmasına başlayan Hilmioğlu Hakkı, Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi'nde bu konuya özel bir önem verildiğini belirtti. Fakat Türkiye Komünistleri için "Müstemlekât" meselesinin daha önemli ve hususi bir konu olduğunu savunan Hilmioğlu Hakkı, şunları söyledi:

"Şu dakikada garp emperyalizmi, Türkiye'yi vasî bir esir deposu haline ifrağ etmekle meşgul bulunuyor. Türkiye işçi ve çiftçisi müstemlekât meselesinin ne olduğunu, ne demek istediğini, hala Anadolu'da, Trakya'da Suriye, Arabistan ve Mezopotamya'da dökülmekte olan kanlardan, hâlâ tutuşan ve genişlemekte devam eden yangınlardan öğreniyor. (Sevr) muahedenâmesi, dünya harbinin karakterini göstermek hususunda, Versay ve Senjermen muahedelerinden daha mucezdir. Dünya zayıf milletlerin halâsı için harp edenler, bugün bilhassa zayıf milletler üzerine çullanmışlardır. Anadolu'da Sevr muahedesiyle Türkiye'ye bırakılan arazi üzerinde bile, nüfuz dairelerine inhisar mıntıkalarına ayrılmayan yer kalmadı. Demek, bütün Türkiye baştanbaşa kapitalist Avrupa'nın müstemlekât politikası dairesine girmiştir. Demek, büyük kapitalist devletlerin dünyanın her tarafına taşıdığı medeniyetten, Türk işçisi ve rençperi de, bundan sonra artık bilavasıta nasibini alacaktır! Kapitalist Avrupa'ya göre, sadece koloni politikası denen şey, bugün Türkiye'nin vücudu içinde bir dert, müthiş bir dert olarak tahribat yapmaktadır. Ve bu, Türkiye Komünist Fırkası'nın Türk proletaryasına sınıf benliği vermek ve onu inkılâpçılığa hazırlamak hususundaki vazifesini fevkalâde güçleştirmiştir. Berberistan halkına son senelere kadar kendi memleketlerinin belediye dairelerinde bile söz ve mevki vermeyen Fransa, Adana'daki pamuk amelesinin inkılâp teşkilâtı vücuda getirmesine nasıl müsaade eder? Bütün dünya Nil Fellâhına, Hint (Perya)sına, Çin (Kulî) ve Fas Bedevisîne verilen hürriyetin derecesini bilir."

Bugünkü müstemlekât politikasının, Kapitalist iktisat sisteminin zaruri bir neticesi olduğunu vurgulayan Hilmioğlu Hakkı, bunun sebepleri üzerinde durmuş ve konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

---

93 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.38.

94 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.38-46.

"Türkiye harbin başladığı güne kadar yarım müstemleke idi. Türk amelesi ve rençperi Avrupa Banka gruplarına yine muhtelif şekiller altında işinin mahsulünü kaptırıyor ve Osmanlı Hükümeti, bu yağmacılığa sadece tasavvut ediyordu. Bugün Türkiye tam müstemleke haline gelmektedir. Ve İstanbul'un Padişah hükümeti, Türk işçi ve köylüsünün düşmanlarıyla açıktan ittifâk yapmıştır. Kırım Muharebesi esnasında Karl Marks, Rus Çarlığı aleyhine Türkiye tarafına iltizam etmiş ve Türk çiftçisini Avrupa'nın en saf, en ahlâklı köylü tipi olmak üzere anmıştır. Bugünkü Rusya Şûrâlar Devleti de, Marks'ın öz vârisi sıfatıyla, Avrupa Emperyalistleri aleyhine Türk köylüsüyle birleşiyor. İşte burada da Komünizm ile temsil olunan beynelmilelin saf ve nurlu çehresini görebiliriz. Sermayenin beynelmilel karakterine ve beynelmilel tahribatına karşı beynelmilel bir cephe vücuda getirmek! İşte komünizmin ilk şiarı ve temel taşı."

Hilmioğlu Hakkı konuşmasına aşağıdaki sözlerle son vermiştir:

"Türkiye'nin kurtuluşu, dünyanın kurtuluşuyla, yani sermayenin mahvedilmesiyle kabil olabilir. Türkiye proletaryasının dünya proletaryası saflarında mevki alması, yalnız kapitalizme karşı açılan cidalde zafere doğru atılmış yeni bir adım sayılmakla kalmaz! O, aynı zamanda tarihi bir uyanış, yeni bir idrakte ifade eder. Binaenaleyh temenni edelim: Yaşasın Kızıl Enternasyonal, Yaşasın Türkiye'nin uyanışı, Yaşasın Kurtuluş İnkılâbı, Kahrolsun Sermaye!"

b) Türkiye'de "Milliyetler Meselesi" Hakkında Nazmi Yoldaş'ın Konuşması

Türkiye'de milliyet meseleleri üzerinde, Kongrede, Nazmi Yoldaş konuşmuştur[95] Şarkta uzun bir zaman kan akmasına sebep olan milliyet meselesinin kapitalist devletlerin "Sömürgecilik Siyaseti"nin bir neticesi olduğunu belirterek, konuşmasına başlayan Nazmi Yoldaş, ilk olarak Ermeni sorununun ortaya çıkışı üzerinde durmuş ve Ermeni sorununun ortaya çıkmasından İngiltere'nin sorumlu olduğunu vurgulamıştır. Daha sonra Türk-Ermeni anlaşmazlığı hakkında konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

"Türk Hükümetini idare eden ekâbir ve mütegallibe ile Türk fakir ve rençper halkını birbirine karıştırmamalıdır. Ekâbir şüphesiz, İslâmiyet ve milliyet perdesi altında menafi-i şahsiyelerini müdafaa için meş'um roller oynadılar. Türk ve Ermeni halkı arasına husumet sokmaktan ihtiraz etmediler. Cereyan-ı tarihîyenin beraber yaşattığı bu iki milleti birbirine düşman ettiler. Her yerde, her zaman ölen, ezilen hakk-ı hayattan mahrum biçare fakir halktı. Avrupa emperyalizminin bir neticesi olan Harb-ı Umumî esnasında zavallı fakir Ermeni köylüsü yine İngiliz tesvilâtına, Taşnakların, papazların teşvikatına âlet oldu. Van ve Bitlis taraflarında Müslüman fakir halkı kesmeye, evlerini yakmaya, mallarını yağmalamaya başladı. Buna karşı İttihat ve Terakki Hükümeti bî-aman davrandı. Ermeniler tehcir edildiler. Taşnaklar ve Ermeni papazları milliyet ve mezhep davasıyla İngiliz siyasetine, İttihat ve Terakki ile Türk devletçileri de yine milliyet ve mezhep bayrağı altında Alman siyasetine hizmet etmişlerdir. Netice de milyonlarla Türk ve Ermeni fukarası imha edildi."

---

95 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.46–49.

Nazmi Yoldaş, Rusya Çarlığının tahrikleriyle Rum papazlarının ve şovenistlerinin kurduğu Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin yaptığı faaliyetlerin Türk ve Rum fakir halkını birbirine karşı düşman ettiğini söyleyerek, Arap, Kürt ve diğer unsurların emperyalizm siyasetinin kurbanları olduğunu ve yerli şeyhler ve reisler elinde mazlum ve mağdur yaşadığını belirtti. En ziyade zulüm gören, istismar edilen ve imha politikasına hedef edilen halkın, Türk halkı olduğunu vurgulayan Nazmi Yoldaş şöyle dedi: "Türkiye fakir halkı Avrupa burjuvaziyasının elinde esir olduğu gibi, kendi zenginlerinin ve devletçilerinin elinde de esirdir. Artık "Şark Meselesi" denilen bu feci temaşayı sahne-i siyasetten ilelebet izale etmek lâzımdır."

Nazmi Yoldaş, Şark meselesini burjuvaziyanın halledemeyeceğini ve halletmek istemediğini ve ancak şarkı parçalayarak fakir halkı kendisine esir etmekten başka bir maksat takip etmediğini beyan ettikten sonra, şu sözler ile konuşmasını tamamlamıştır:

"Bunun ancak bir suret-i hâlli vardır. Bu meseleyi meydana çıkaran burjuvazyanın yıkılması, sınıfî ve siyasî tahakkümün mahvı ve Türkiye'de içtimâî inkılâbın inkişâfı ve şûrâ hükümetinin kurulması! Yaşasın Müstakil Türkiye Sosyalist Şûrâlar Hükümeti!"

Bunu takiben Kırım Ülke Komitesi âzâsı Kiremitçi, Erzurum Delegesi Cevat, İsmail Hakkı ve Selim Mehmet Yoldaşlar söz alarak milliyetçilerin, şovenistlerin, kapitalistlerin cihangirlerin, devletçilerin şarkta çeşitli milletler arasında meydana getirdikleri husumet hakkında konuşmalar yapmışlardır[96].

c) "Müstemlekât ve Milliyetler" Meseleleri Hakkında Kongrenin Kabul Ettiği Kararlar

Sömürgecilik ve milliyet sorunları üzerine yapılan konuşmalardan sonra kongre beş madde halinde aşağıdaki kararları kabul etti[97]:

"1- Müstemleke bugünkü haliyle istilâcılık devrini geçiren, sınaî, malî ve ticari inhisarcılığın zarurî bir mahsulü olduğu gibi, millî niza ve kıtallerde hâl-i hazır şerait-i iktisadiye ve siyasiyeden çıkan birer haîledir. Hey'et-i içtimâîyenin mukadderatı zenginliğe istinat eden sermayedarlardan, fütuhatçılık ve yağmakârlıkla ihraz-ı şöhret ve hükümet eden emâret ve hükümetlerle bunlara satılmış bir avuç sanâdid ve memurinden ibaret bir sınıf-ı ekalliyet halinde kaldıkça bu felâketlere nihayet vermek imkânı yoktur.

2- Burjuvazya esasında kurulan hükümetler fert ve milletlere ait müsavat ve adalete dair birçok bahislerde bulundukları halde, tarihin bize arz ettiği feci hadiselere, hele son Avrupa Harbi'nden sonra kararlaşan Versay Muahedesi'nin mağlup ve zayıf millet ve memleketleri kısım kısım esir ve müstemleke haline getirmeğe teşebbüs yolunda meydana çıkan neticeleri pekâlâ gösteriyor ki, adalet ve müsavata ait bu şiarlar yalancı bir mümayiş olmaktan başka bir mahiyet kazanamamışladır.

3- Demek oluyor ki, sermayedarlar, hükümdar ve sultanlardan mürekkep hiç hükmündeki bir ekalliyetin beşerin ekseriyet azîmesini teşkil eden zayıf ve fakir işçi sınıfları zülm ve tegallübü suretinde müteşelli cihanşümul beliyenin izalesi ancak sınıf farkını

---

96 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.49.

97 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.49–50.

ortadan kaldırarak, yeryüzünde hâkim ve mahkûm, zalim ve mazlum fertler, millet ve devletlerin hükmünü bırakmayacak bir inkılâb-ı azîmîne vuku' ve tahakkuku ile hâsıl olabilecektir.

4- Bütün dünya emele ve rençberleri arasında hâdis olan bu mahiyetteki içtimâî inkılâpta, şimdiye kadar başka devlet ve milletler hükmü altında veya müstemleke halinde yaşayan millet ve memleketler amele ve rençber sınıfının millî ve medenî metalibine karşı hâkim bulunularak mazlum milletler arasında tennevvür ve temadünün inkişafına hâdim olacak medeniyetkâr millî müessesata kuvvet vermeli ve bu suretle onların da samimi olarak inkılâba müzaheretleri esasları hazırlanmalıdır.

5- Komünist Fırkası inkılâp hareketinin yeni girdiği gayr-i müterakki memleketlerde emperyalizme karşı mevcudiyetini müdafaa eden milli kuvvetlere müzaherette, bu arada umumiyetle sermayedarlar idaresine karşı sınıfî mübareze hissinin işçi halk içinde derinleşmesine ait mesâîde bulunmalı ve herhalde teşkilâtın istiklâlini muhafaza etmelidir."

Bu kararlar Mustafa Suphi'nin teklifi üzerine, program taslağını hazırlayan komisyona gönderilerek, TKF programına dâhil edilmesi istenmiştir[98]

d) "Kooperasyon" Hakkında Ahmet Cevat'ın (Emre) Konuşması ve Kongrenin Aldığı Kararlar

Kongre üçüncü oturumun ikinci bölümünde "Kooperasyon" meselesini ele almıştır. Bu konuda Ahmet Cevat bir konuşma yaparak, Kooperasyonun ne demek olduğu, kooperasyonun tarihi geçmişi, kooperasyonun gelişip yayılması ve ziraî kooperatifler hakkında kongreye kısa malûmatlar verdikten sonra, Türkiye'de kooperatifçilik meselesi üzerinde durmuş ve şunları söylemiştir[99]:

"Kooperatifçilik (1911) senesine kadar memleketimizde malum değildi. Yalnız bazı büyük şehirlerde İngiliz ve Amerikalılara mahsus üç dört kooperatif vardı. Fakat bunlar, kooperasyonun kavaîd-i esasiyesine muhalif olarak yerlileri içerilerine kabul etmiyorlardı. Balkan Muharebesi'nin hitamında tarafımdan kooperatifçilik hakkında bir kitap neşrolundu. Bir kaç konferans verildi.

"İki üç şirkette açıldı. Fakat harb-i umuminin patlamasından sonra (millî iktisadiyatıyla) bütün ticareti beş altı yüz âzâsının kirli elleri arasında cem' etmek ve sahte bir burjuvazi vücuda getirmek politikasını takip eden Jön Türk Hükümeti onları da kapattı. Ve o kooperatifçiliğe serbestî-i cereyan vermek istemedi. Onların yerine (Milli Kooperatifler) nâmıyla bir takım şahsî şirketlere tâbî ve onların bey'iye dükkânları mesabesinde dükkânlar açtı. Bunların hep idareleri İttihat ve Terakki'nin tayini ile teşekkül ediyordu. Suiistimal ve salâhiyetsizlik cümlesini mahvetti. Biz inkılâba kadar ve inkılâptan sonra, uzun bir zaman, bu şirketlere muhtacız. Çünkü bizim ahalimiz terbiye-i siyasîye ve içtimâîyeden mahrumdur. Kum taneleri gibi dağınıktır. Kooperasyonun mühim bir vazifesi de âzâsına siyasî ve içtimâî terbiye vermek, onları teşkilatlandırmak, müşterek bir gaye etrafında toplamaktır. Bu hareketin ilerletilmesine ve yeni esaslara tevfik edilmesine

98 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.49.

99 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.50–59.

ehemmiyet verilmesini, bizde kooperatifçiliğin uyandırılmasını temenni ederim."

Bu konuşmadan sonra "Kooperasyon" hakkında şu kararlar alındı[100]:

"Madde 1- TKF Türkiye'de Şûrâ Hükümeti teessüs edip, hâkimiyet proletaryanın eline geçinceye kadar memleket dâhilinde komünizm ruhunda bir (Kooperasyon) hareketi uyandırmaya çalışmalıdır. Açılacak koopreatiflerin riaeyet edeceği şartlar şunlardır:

1-Sehim yerine avans ahzi.

2-(Bono) miktarının hadd-i asgariye tenzili suretiyle ihtiyat akçesinin fazlalaştırılması.

3-Ferdlerin âzâ olarak kabulü

4-Ticaret, simsarlık, sarraflık ve faizcilik nev'inden herhangi bir mesleğe mensup olanlarla, âhiren ücretli sa'yinden istifade edenlerin hey'et-i idareye kabul edilmemesi ve hey'et-i umumiyede hakk-ı rey sahibi olmaması.

5-Her hey'et-i idarede mutlaka bir komünistin bulunması.

Madde 2- Merkez-i hey'et arz olunan (kooperasyon) hareketini tevlid etmek için, buna mahsus üç aylık kurslar açmalı, risâleler ve talimatnâmeler neşretmeli ve icap eden defterleri bastırmalıdır. Kurslarla (Kooperasyon)'a ait derslerden başka, komünistliği ve komünist prensiplerine muvafık iktisadiyet-i umumiyeyi tanıttıracak ve sevdirecek konferanslarda vermelidir.

Madde 3- Şimdiki hükümet nezdinde teşebbüste bulunularak bu esaslara muvafık olarak teşekkül edecek kooperatiflerin temettü vergisinden muafiyetini ve hükümetin elindeki vesait-i nakliyeden istifadelerini temin ve hükümetin taht-ı inhisarındaki emtianın tevziine icra-i tavassut etmelerine çalışmalıdır.

Madde 4- Her mıntıka dâhilinde teessüs edecek kooperatifler arasında irtibat temin etmeli, aynı mıntıkada teşekkül edecek zirâî kooperatiflerin cümlesini mıntıka istihlâk kooperatiflerinin etrafında toplamalı ve muhtelif mıntıkaların kooperatifleri arasında birlik vücuda getirmelidir."

e) Türkiye'de İşçi Dernek ve Birliklerinin Geliştirilmesi Hakkında Kabul Edilen Kararlar

Kongrenin üçüncü oturumunun en son bölümünde dünyada ve Türkiye'deki işçi dernek ve birliklerinin vaziyeti ele alınmış, konuşmacılar bu konulardaki görüşlerini belirttikten[101] sonra, kongre aşağıdaki kararı kabul etmiştir[102]:

"Bütün cihan sahasında kapitalizm ile iş arasında devam etmekte olan mücadelede en keskin silah sınıfların taazzuvu olacaktır.

"Sınıfî cidalde muzaffer olmak için, Türkiye ve Şark memleketlerinde devr-i tufuliyyette bulunan işçi cemiyetleri yabancı anasırdan tathir edilerek, daimi surette ame-

---

100 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.59–60.

101 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.60–61.

102 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.62.

le taraftarı olan komünist teşkilatlarıyla müttehiden iktisadî mübareze yürütmek için muayyen bir istihsalde iştirak eden işçilerin bir teşkilâtı olmalıdır ki, amele sınıfının ücretli köleliğini ortadan kaldıracak büyük hareket, disiplin dâhiline girmiş olsun ve bu vecihle (işçi dernek ve birlikleri, cemiyetleri ve ittihatları) bütün memleket istihsalâtını amele kontrolü altına almaya şimdiden alıştırılsın. Bugün işçi dernek ve birliklerinden en kuvvetlisi İngiltere, Amerika ve Fransa işçi dernek ve birlikleri olsa da, onların yalnız iktisadî mübareze ile uğraşarak siyasî sahada pek geride kalmış olmaları ve aynı zamanda proletarya içinde küçük burjuva zihniyeti ve millî taassup uyandıran İkinci Enternasyonal'in muakkibi bulunmaları bize gösteriyor ki, en doğru işçi dernekleri ve birlikleri numunesi Şûrâ Rusyası teşkilâtlarıdır.

"Binaenaleyh Şûrâ teşkilatlarını numune-i imtisal ittihaz ederek Türkiye'de dahi evvela mevcud mutlakıyet usûl-ü idaresiyle ve sonra burjuva hakimiyetiyle kat'i surette mücadele edebilecek işçi dernek ve birlikleri yaratılması lazımdır."

4. Dördüncü, Beşinci ve Altıncı Oturumlar

a) TKF Programı'nın Görüşülmesi ve Kabulü

Kongre'nin dördüncü, beşinci oturumunda ve altıncı oturumun birinci bölümünde Türkiye Komünist Fırkası'nın Programı ele alındı. Bu konuya ait tasarı Mustafa Suphi tarafından kongreye sunuldu. Tamamen Marksist bir görüşle düzenlenen[103] ve Türkiye'nin içinde bulunduğu vaziyette göz önüne alınarak hazırlanmış olan bu program tasarısı hakkında Mustafa Suphi çok geniş açıklamalar yapmış ve bu tasarının her maddesi üzerinde ayrı ayrı durmuştur. Program tasarısı, hükümetin şekline, dinî ve millî münasebetlere, iktisadiyata, köy tasarrufatına, bankalara, vergilere, mesken ve iaşe meselesine, işçilere ait teminata, ordu ve zabıta işlerine, mahkeme işlerine, eğitim, sağlık ve kültür işlerine ait olmak üzere 10 maddelik bir giriş, 12 bölüm ve toplam 49 maddeden oluşmaktaydı[104] Kongre, programın bölümlerinde hiçbir değişiklik yapmamış, maddelerde ise memleket ve halkın hayat ve iktisat şartlarına göre bazı küçük değişiklikler yapılmıştır[105] Yani kongre, Mustafa Suphi'nin sunduğu program tasarısını bazı maddelerinde küçük değişiklikler yaparak kabul etmiştir[106] TKF Programı, Türkiye Komünist Teşkilâtları'nın Birinci Kongresi'nin 4,5 ve 6. oturumlarında görüşülerek kabul edilmiştir[107] Programın tam metni ekler kısmında verilmiştir[108]

---

103 Bagirov, "Türkiye Komunist Partiyasının Yaranması Tarihinden", s.80.

104 TKF Program Tasarısı için bakınız. (*TKF'nin Birinci Kongresi*, s.62–77.)

105 Maddeler hakkında yapılan müzakereler için bakınız. (*TKF'nin Birinci Kongresi*, s.77–86.)

106 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.77.

107 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.62–86.

108 Bkz.? Kongrede kabul edilen program Türkiye Komünist Fırkası neşriyatı tarafından 1920'de Bakû'de yayımlanmıştır. (*Türkiye Komünist Fırkası Programı*, Çıkaran:Türkiye Komünist Fırkası, Bakû,1920.) Bu programın tam metni daha önce Mete Tunçay (Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar-I Belgeler*, s.315-320.) ve Yavuz Aslan (Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.244-257.) tarafından

b) Rusya'da ve Türkiye'de Bulunan Bütün Komünist Teşkilatlarının Birleşmesi Hakkında Kongre'nin Kararı

Kongrenin altıncı oturumunun akşamki bölümünde, İstanbul teşkilâtı adına Lütfi Nejdet, Hilmioğlu Hakkı ve Ethem Nejat Yoldaşlar, İstanbul'daki komünist faaliyetler ve İstanbul'daki teşkilat hakkında kongreye bilgi verdiler[109]. Bunları takiben TKT Merkezi Bürosu tarafından Karadeniz sahillerinde teşkilat yapmak ve komünist faaliyetlerde bulunması için gönderilmiş olan Abdurrahman Mesudi de Karadeniz sahillerinde yaptığı çalışmalar ve bölgenin sosyo-ekonomik yapısı üzerinde bir konuşma yapmıştır[110].

Bu arada Bakû'deki Kızıl Gençler Birliği adına söz alan Bridman, önce kongreyi kutladı ve daha sonra, Türkiye'de komünist gençler birliğinin teşkilini arzu eden konferans merkezi hey'etine, "gençlik arasında geniş mikyasta faaliyette bulunulmasını ve Türkiye'de komünist gençler hareketinin inkişafına yardım etmesini" teklif etti[111]

Bu konuşmalardan sonra Ethem Nejat ve Hilmioğlu Hakkı tarafından bütün Türkiye Komünist Teşkilatlarının birleşmesi hakkında bir teklif sunulmuştur. Kongrenin oybirliği ile kabul ettiği teklif şudur[112]:

"Komünistlik teşkilâtlarının yekdiğerinden habersiz ve rabıtasız olarak, yahut herhangi bir tazarruat ihtilâfından dolayı birbirlerine karşı lâkayd veya muhâlif vaziyet alarak çalışmaları, inkılâbî içtimaî gayelerine vusulü fevkalade müşkülleştirmektedir. Hollanda ve Almanya komünistlerinin bu suretle fraksiyonlara ayrılmış olması, bu memleketlerdeki inkılâbî hareketlerin inkişâf ve muvaffakiyetine mâni olmuştur. Üçüncü Enternasyonal'in İcraiye Komitesi Reisi Zinoviyev'in ikinci kongrede arz ettiği raporda tafsil ettiği vecihle, bu gibi inşikak ve infikâklara kat'iyen müsaade edilmeyeceğini bildirmiştir. Kapitalist dünyaya karşı tek ve dik bir ihtilâl cephesi teşkil ederek, zafer-i katiyi ihraz için bir memleket dâhilinde müstakilen teşekkül eden komünist gruplarının bir Merkez-i Umumi etrafında birleşmesi elzemdir. Binaenaleyh, gerek İstanbul'daki komünist grupların, gerek Anadolu veya Rusya'da vukuatın tesiriyle yekdiğerinden ayrı olarak vücut bulan teşkilâtların Türkiye Komünist Fırkası'yla ittihat ve hep birlikte bir vahid-i tam teşkil eylemesi ve Türkiye İnkılâbına çalışan yoldaşların müteferrik sahalarda kalarak kuvvetlerini israf ve zayi eylememeleri icab eder. Biz sahib-i salayihet delege olmak sıfatıyla İstanbul Komünist Grubunun Türkiye Komünist Fırkası'yla birleşmeğe âmâde olduğunu ilân ve diğer teşkilâtların da aynı vecihle hareket eylemelerini büyük gayemiz namına teklif ve rica eyleriz.

Ethem Nejat ve Hilmioğlu Hakkı"

c) "Türkiye'de Kadınlık Hareketi" Hakkında Alınan Kararlar

Kongrede, Türkiye'de kadınların sorunları hakkında Naciye Yoldaş konuşmuştur. Ön-

---

109 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.86–98.

110 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.98–99.

111 Bridman, 11 maddelik bir teklif sunmuştur. Bkz.(*TKF'nin Birinci Kongresi*, s.99–102.)

112 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.102–103.

ce kadının tarihte geçirdiği iktisadî ve ailevi safhaları anlatan Naciye Yoldaş, sonra Türkiye'de kadınlık hareketi, kadınların sorunları üzerinde durmuştur.

"Türk kadınının ailesi arasındaki vaziyetinin tam manasıyla esaret olduğunu söyleyen Naciye Yoldaş, kadının eğitiminden, sosyal hayattaki mevki'inden, erkeklerin kadınlara bakışından, kadınların örtünmesi meselelerinden bahsederek, ülkenin işgale düşmesiyle beraber Türkiye kadınının erkek ile birlikte mücadeleye atıldığını belirtmiş ve konuşmasını şu sözler ile bitirmiştir[113]:

"Türkiye Komünist Fırkası her şeyden evvel Türkiye kadınını kurtarmak için bir Türkiye Komünist kadın teşkilatı vücuda getirmeğe çalışmalıdır.

"Yaşasın kadın ve erkeği hayatın bütün yollarında birleştiren Kızıl Güneş!

"Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası"

Bu konuşmadan sonra "Türkiye'de kadınlık hareketi hakkında Naciye ve İsmail Hakkı tarafından verilen aşağıdaki teklif kongre tarafından kabul edilmiştir[114]:

"1- Tarihi hataları ve içtimâî hastalıkları kat'î surette tashih ve tedaviye karar veren Türkiye Komünist Kongresi, kadınlık âleminin kıymet ve ehemmiyetini takdir ederek lâyık olduğu dereceye is'âdı için icabeden kat'î tedbirlere tevessül eder.

2- Beşeriyetten sınıf farkını kaldırmak şiarıyla ortaya atılan komünistler, tabiatıyla kadınları cemiyetin içerisinden ihraç etmek gibi, bir ikilik hatasını irtikâb edemez. Komünistler nasıl hazır yiyicileri mahvederek tam bir müsavat-ı hukûkiye yaratıyorsa, kadınlık, erkeklik farklarını da kaldırarak hukûk ve vezaif cihetiyle hakikî bir birlik teşkilini kabul eder.

3- Türkiye'de kadınların hayat-ı umumiyeye daha serbestâne iştirak edebilmelerini temin için, şimdiye kadar erkeklere tahsis edilmiş olan içtimâî müesseselerden kadınlarında aynı hak ve salahiyetle istifade etmeleri elzemdir.

4- Kadınla erkekleri yekdiğerinden ayrı bulundurmak, onları müessesat-ı içtimâîyenin haricinde yaşatmak, kadınlarda anlayış kuvvetini yanlış yollara saptırmak ve bu yanlış telâkkiler kadını büsbütün geri bir hayat idamesine sebep olmuştur. Binaenaleyh, beşeriyetin diğer nısfı olan kadınların erkeklerle mütevaziyen ve metesaviyen hareket etmeleri ve lâyık oldukları tekâmülün temini için lüzumu kadar fedakârlıklar ihtiyar olunur."

5. Yedinci Oturum

a) TKF Teşkilât Nizamnâmesi'nin Kabulü

16 Eylül 1920 tarihli Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Birinci Kongresinin yedinci oturumunda, TKF Teşkilât nizamnâmesi görüşülerek kabul edilmiştir[115] Rusya Komünist (Bolşevik) Fırkası Nizamnamesinin esas alınarak hazırladığı anlaşılan[116] bu nizam-

---

113 Naciye Yoldaş'ın konuşma metninin tamamı için bkz. (*TKF'nin Birinci Kongresi*, s.103–106.)

114 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.106–107.

115 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.107.

116 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.107.

nameye göre, parti teşkilatında esas kaide "halk usulünce" Merkezciliktir[117] Bu merkezcilik cihetiyle parti teşkilâtının en üst merci "Genel Kongre" ve bu kongrede seçilen "Merkezî Hey'et"tir. Sonra Vilâyet Kongreleri ve Vilâyet idareleri ve daha sonra sırasıyla Sancak Kongreleri ve Kâzâ İdare Hey'etleri, Nahiye Kongreleri ve Nahiye İdare Hey'etleri, köyler, şehirler, sanathaneler, hükümet daireleri içinde teşkilâtlarla diğer hücreler, bunların umumî toplantıları ve idare heyetleri gelmektedir[118].

Partinin en yüksek müessesesi sayılan Genel Kongre yılda bir kere davet edilir. Kongrenin gündemi iki hafta öncesinden ilân edilir. Kongreye ne kadar delege katılacağı Merkez-i Heyet ile Kongreden evvel toplanacak hazırlık konferansı tarafından belirlenir[119]. Bundan başka gerek görülürse olağanüstü kongreler davet olunabilir. Bunun için Merkezî Hey'etin teşebbüsü veya son kongrede hazır bulunan üyelerden yarısının isteğiyle genel kongre olağanüstü olarak toplanır[120]. Genel Kongre, Merkezî Hey'etin siyasî, malî hesabını dinler. Teftiş komisyonu vs. gibi organların raporlarını gözden geçirir. Eğer gerek görür ise parti programını yeniden tetkik eder ve bazı yönlerini değiştirebilir. Siyasî vaziyete göre partinin istikamet yollarını tayin eder. Parti Merkezî Hey'et üyelerini ve teftiş komisyonunu yeniden seçer[121]

Merkezî Hey'ete Genel Kongre tarafından yedi üye ve üç üye adayı seçilir. Merkezî Hey'et üyelerinden bir kısmı daimi olarak başka işe gönderilirse yerlerine adaylardan, aldıkları oy sıralamasına göre yeni adaylar alınabilir[122] TKT Birinci Kongresi'nde kabul edilen ve yukarıda belirttiğimiz hususları da içine alan 54 maddeden ibaret "TKF Teşkilât Nizamnâmesi"nin tamamı ekler kısmında verilmiştir[123]

b) TKF Merkezî Hey'eti Seçimi

Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Birinci Kongresi'nin 16 Eylül 1920 tarihli yedinci oturumunda; teşkilat nizamnamesi görüşülüp kabul edildikten sonra, TKF'nin Merkezi Hey'eti'nin oluşturulması kararlaştırılarak, bu kurul için seçim yapılmıştır. Kapalı olarak yapılan yani yalnız kongrede oy hakkı olanların katıldığı oturumda, TKF'nin merkez-i hey'eti ve merkez heyet adaylığı için seçim yapılmıştır. Bu seçim sonucunda TKF Mer-

---

117 *TKF Teşkilât Nizamnamesi*, Madde 6.

118 *TKF Teşkilât Nizamnamesi*, Madde 11.

119 *TKF Teşkilât Nizamnamesi*, Madde 16.

120 *TKF Teşkilât Nizamnamesi*, Madde 17.

121 *TKF Teşkilât Nizamnamesi*, Madde 19.

122 *TKF Teşkilât Nizamnamesi*, Madde 20.

123 Bkz. Ek.? Kongrede kabul edilen nizamname Türkiye Komünist Fırkası neşriyatı tarafından 1920'de Bakû'de yayımlanmıştır. (*Türkiye Komünist Fırkası Teşkilat Nizamnamesi*, Çıkaran: Türkiye Komünist Fırkası, Bakû,1920.) Bu nizamnamenin tam metni daha önce Mete Tunçay (Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar-I Belgeler*, s.321-324.) ve Yavuz Aslan (Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.257-264.) tarafından yayımlanmıştır.

kezî Hey'eti'ne şu kişiler seçilmiştir[124]:

Mustafa Suphi

Mehmed Emin

Nazmi

Hilmioğlu Hakkı

İsmail Hakkı

Ethem Nejat

Süleyman Nuri

Bu yedi kişiden başka 3 kişi de Merkezî Hey'et adaylığına seçildi:

Hüseyin Sait

Asım Necati

Selim Mehmetoğlu

TKF Merkezî Hey'et Reisliğine Mustafa Suphi, katipliğine ise Ethem Nejat getirildi. Ayrıca TKF Merkezi Heyeti Hesap müfettişliğine de şu kişiler seçilmiştir:

Süleyman Sami

Lütfü Nejdet

İsmail Çitoğlu

c) Köylüler Arasında Çalışmak Hakkında Kabul Edilen Kararlar

TKT Birinci Kongresi'nde görüşülen son önemli gündem maddesi "Köylüler arasında çalışmak" hakkında idi. Bu konuda önce İsmail Hakkı, daha sonra ise Celal Korkmaz konuşmuşlardır. İsmail Hakkı, Türkiye'de asıl proletar sınıfın köylüler olduğunu vurgulayarak, kendilerinin köylüler ile şehirliler arasındaki farkı kaldırmak ve köylüleri şehirliler derecesine yükseltmek için çalışacaklarını, söylemiştir[125]

Celal Korkmaz ise, köylüler arasında çalışmanın öneminden bahsederek, şunları kaydetmiştir[126]:

"Köylüler arasında yaşamayan, çalışmayan komünistlere komünist denilemez. Ve her fırka kartını cebine sokan da komünist sayılamaz. Köylü içinde yaşamamak fikriyle fırkaya dahil olmuş varsa, onlar aldıkları vesikaları iade etsinler. Bu işin ehli olmadıklarını isbat etsinler. Böyle yaparlarsa namuslarını muhafaza etmiş olurlar. Bunun aksi namussuzluktur. dolandırıcılıktır. Bizim yapacağımız inkılâp, Genç Türk inkılâbına benzemez. Biz köhne dünyayı yıkıyor ve halkın, köylünün menfaatine elverişli taze dünya dikeceğiz."

---

124 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.107.

125 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.107-109.

126 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.109-112.

Celal Korkmaz konuşmasına şöyle son veriyordu:

"Son sözüm, aziz yoldaşlarım; siz komünistler eğer şehirlerde kalıp rahat yaşamak ve köylülere uzaktan bakmak isterseniz maksadınıza vasıl olamazsınız. Siz köylüleri kendinizden uzak görürseniz, köylülerde sizi kendilerinden uzak görürler. Mutlaka köylere gidip, köy halkını görmek ve anlamak lâzımdır."

Bu konuşmalardan sonra kongre "Köylüler arasında çalışmağa dair" aşağıdaki kararları kabul etmiştir[127]:

"1- Türkiye Komünist Fırkası Merkezî Hey'eti nezdinde, Rusya Şûrâlar Hükümeti'nde olduğu gibi, köy ve yurtlarda halk arasında işlemek üzere hususi bir "Köy Şubesi" açmık lâzımdır. Bu şube vasıtasıyla hem köylerde ve yurtlarda inkılâp yapılır, hem de Sovyet ve komünist esası ve fikirleri neşredilir.

2- Bu şube gayet ehemmiyetli olmasına binaen, teşkili için köylülerin ruhundan ve âdetinden onlar ve onlarla icap ederse bir yerde yaşamak, onlar gibi yiyip içebilecek fırkaya mensup temeyyüz etmiş üç arkadaş intihap edilir.

3- Köy şubesinin vazifeleri şunlardır:

a) Köylerde çalışmağa mahsus bir nizâmnâme ve tâlimatnâme hazırlar.

b) Hazırladığı nizamnâmeyi tevfikan kurslar açıp mütehassıslar yetiştirmek.

c) Kursa kabul edilecek mütehassıslar halkın öz arasından ayrılmalı, ve hiçbir suretle mahkûm olmamış bulunmalı, halk arasında her türlü hâl ve hareketiyle temeyyüz etmiş ve kursu ikmâl ettikten sonra da yine halk arasında ilmî ile amil olarak halka hüsn-î misâl olabilmelidir. Öyle ki halk her zaman, her yerde komünist namı altında, bir adam gördü mü derhal namusu mücessem, gayyur, fedakâr ve halkı düşünür, hukuk müdafii bir adam hatırlarına getirmelidir.

d) Mütehassıslara kurslarda alacakları her türlü mâlumat-ı siyasîyeden başka, tahriri olarak talimât-ı umumiye ve hususiye verilmelidir. Miting, içtimâ, konser ve bâhûsus meclislerde halk için ne gibi mevzûlar intihap etmek lâzımdır ve halk ile nasıl anlaşmalıdır. Bu ve bunun gibi esas ve şekle ait noktalar, mütehassıslara daima ihtisar edilmelidir. Her mütehassıs her iki haftada faaliyeti hakkında muktezi raporları merkeze gönderir.

4- Halk dilinde ve halkın okuyacağı tarzda, köylülere mahsus köylü gazete ve risaleleri neşredilmeli ve o gibi gazetelerin bir tarafı, Rusya'da çıkan gazetelerde olduğu gibi, fukara sadâsı havadis ve malûmatıyla doldurulmalıdır.

5- Her köyde konsert vesaire sebeplerle toplanacak köylüleri ihtiva edecek "Köy Otakları" hazırlanmalıdır. Bu mahallerde köylüler her akşam toplanır, görüşürler, mübahase eder, gazeteler okur ve çay içerler.

6- Köylerde, köylü komiteleri, hücreleri ve tahsilsizlik ile mübareze dernekleri teşkil edilmelidir. Köylerde teessüs etmiş bu gibi komite ve teşkilâtları kontrol etmek ve onlardan hesap istemek "Köy Şubesi"nin vazifesidir.

7- Merkezî Hey'ete mensup bütün yoldaşlar her fırsattan istifade ederek, köylüler arasında çalışmağa çok ehemmiyet vermelidir."

---

127 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.12-14.

d) Kongrenin Kapanışı ve Mustafa Suphi ile Pavloviç'in Kongre Kapanış Konuşmaları

Köylüler arasında çalışmak hakkında görüşmelerden sonra kapanış konuşmalarına geçilmiştir. Önce Mustafa Suphi'nin ve sonra Üçüncü Enternasyonal adına Pavloviç'i yaptığı konuşmalar ile "Türkiye Komünist Teşkilatlarının Birinci Kongresi" 16 Eylül 1920 akşamı sona ermiştir.

Kongre Başkanı ve bu kongrede kurulan TKF Merkezi Komitesi Başkanı seçilen Mustafa Suphi aşağıdaki konuşmayı yapmıştır[128]:

"Teşkilât devirlerini geçiren ve şimdiye kadar bir grup halinde yaşayan Türkiye Komünistleri bu kongreden müteşekkil ve müttehid bir fırka olarak çıkmakla, yeni bir devre-i hayata ayak basıyorlar. Fırkanın önünde duran birinci vazife; bundan sonra memleketimiz amele ve fukara rençperleri arasında fikirlerimizi kuvvet ve süratle neşrederek, halkın mukadderatını kendi eline verecek sebep ve kabiliyetleri hazırlamaktır. Türk komünistleri üç seneden beri Rusya içtimâî inkılâbı içinde bir çok safhalardan geçtiler.

"Zaman oldu ki, karşımıza çıkan kara fikirli mürteciler Türkiye'de amele ve rençper sınıfının mevcut olmadığını ve olsa bile hamalların memurlardan iyi yaşadıklarını söylemekten utanmadılar. Son zamanlarda ise, bilhassa İstanbul, İzmir, Konya, Erzurum, Ankara ve Eskişehir'de vücuda gelen amele ve rençper teşkilâtları seslerini yükselterek gösterdiler ki, Türkiye'de amele ve rençper namı altında inkılâpçı mühim bir sınıf yaşıyor. Ümidvarız ki, İstanbul ve Anadolu amele ve rençperleri yakında müstevli ve zâlim bütün kuvvetleri tepeleyerek hayat ve mübareze faaliyetini kendi kollarına almak iktidarını göstereceklerdir.

"Zaman oldu ki, Türkiye amale ve rençperleri müstebit vali, hâkim ve paşalar karşısında söz söylemek cesaretini bile gösteremezdiler. Fakat son vakayi gösteriyor ki, İstanbul Hükümeti'nin ve Padişahın İngilizlerle birleşerek memleketi sattıklarını halk pek iyi anlıyor; Türkiye'nin mazlum amele ve rençperler ve askerleri bu alçaklığa, bu hiyanete karşı süngüsünü oradaki ağa ve paşaların, padişahların göğsüne çevirmiş muharebe ediyorlar.(Alkışlar).

"Ve nihayet zaman oldu ki, arkadaşlar, Türkiye'de Komünist Teşkilâtı olamaz dediler: Fakat Türkiye'nin muhtelif şehirlerden gelen komünist vekiller bunun aksini ispat ettiler. Türkiye'de amele ve rençper komünist teşkilâtı gittikçe genişliyor ve kuvvet kesb ediyor. Şimdi Komünist Fırkası'nın müstemlekâtçı kuvvetleri ezmeğe âzim, işçi halka rehber olacağına hiç şüphe edilemez. (Alkışlar).

"Komünizm mübeşşirlerinden (Engels) bir eserinde diyor ki, yeryüzündeki teknika zulme alettir. Zaman gelecek ki, teknikanın terakkisi eseri olarak yeryüzünü kan deryaları alacak ve zâlim imparatorların taçları bu kan deryasına yuvarlanacak da, bu tacı yerden kaldırıp başına koymaya cesaret edecek bir adam bulunmayacaktır. İşte bu devir hulûl etmiştir. Rusya'da, Almanya'da, Avusturya'da, Türkiye'de, Çarlık, İmparatorluk, padişahlık artık bir daha necât bulmayacak tarzda yıkıldığı halde, hiç kimse cesaret edipte o taçları başlarına geçiremiyor.

---

128 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.114–116.

"Vaktiyle halka zulüm edenler bugünkü amele ve rençper inkılâbı huzurunda diz çökerek, mazlum halka taraftar ve hidmete âmâde gözüküyorlar (Alkışlar).

"Memleketimizde her türlü derece ve sınıf ahd ü yalanlarının yerinden oynamadığı böyle bir devr-i buhranda, işçi halkın mukadderatını kendi eline alarak iş görmesi bir zaruret haline giriyor. Bu işte doğru yolu göstermek vazifesi Komünist Fırkası'nın uhdesine düşmektedir. Komünist Fırkası için, memlekete musallat olan harici düşmanları kovmak nasıl bir vazife ise, dahilde halkın sırtından geçinen yağmacı, tufeyli sınıflarını da hazır yiyicilik halinden çıkarıp yumruk altında işletmek de o derece esaslı bir vazifedir. Bu iki cihetin temini iledir ki, Komünist Fırkası mazlum amele ve rençper halka karşı hidmetini ifa etmiş ve ortadan sınıflar farkı kalkarak hey'et-i içtimâiye adalet-i hakikiyeye nail olmuş olacaktır. Onun için son söz olarak diyelim ki;

"Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası! Yaşasın Dünya Proletaryasının Birliği! Yaşasın Üçüncü Enternasyonal!."

Kongrede son konuşmayı Üçüncü Enternasyonal adına yapan Pavloviç de şunları söylemiştir[129]:

"Yoldaşlar! Üçüncü Enternasyonal'in İcraiye Komitesi nâmına hatime olarak kongrenizi tebrik ederim. Kongrenizin mesâisiyle ve hallettiği meselelerle, az çok âşina oldum. Bu gösteriyor ki, kongre Türkiye hayatında mühim roller oynamak için büyük adımlar atmak istiyor Komünizmin gayesi herkesçe mâlumdur. Kongre bu gayeye doğru görülecek işleri lâyıkıyla tespit etmiş, fırkanın programı, kadınlık meseleleri, köylerde çalışmak, ziraî mesele vesairleri hallederek, onları birer karara rabt eylemiştir. Bu kararları Türkiye Komünist Fırkası vücuda çıkaracaktır. Bu fırka için şâyan-ı iftihardır. Çünkü Türkiye'de icra edilecek komünizmin tatbikatı bütün şark için nûmune olacaktır. Sizin Türkiye'de yapacağınız şeyleri bizde Hindistan'da, İran'da, Afgan'da tatbik edebileceğiz.

"Malûmdur ki, Komünist Fırkası Türkiye zahmetkeşlerini Avrupa kapitalist ve emperyalistlerinin esareti altından kurtaracak, onlara saadet güneşini gösterecektir. Bu güneş bütün komünist fırkalarının düşmanı olan kapitalist ve emperyalistler mahvedilmedikçe meydana çıkmaz, amele ve rençber halk saadete eremez. Onun için Türkiye Komünist Fırkası'na evvel emirde hakk-ı hakikatı örten kara bulutları yırtmak ve hemen Anadolu'yu ve İstanbul'u müstevliler elinden kurtarmak lâzım geliyor. Bu hareket Komünist Fırkası'na Üçüncü Enternasyonal'e kuvvetli bir zâhir olacaktır.

"Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası ve yeni Merkezî Hey'et âzâları."

Pavloviç'in bu konuşmasından sonra, Türkçe olarak Enternasyonal Marşı'nın okunmasıyla kongre kapanmıştır[130]

E- KONGRENİN ÖNEMİ VE SONUÇLARI

TKT Birinci Kongresi 16 Eylül 1920 akşamı son oturumu yaparak kapanmıştır. Bu kongre ile Türkiye ve Rusya'da bulunan Komünist grup ve teşkilâtların TKF çatısı altında birleştirilmesi karara bağlanmıştır. Bütün Sovyet yazarlar kongrenin en büyük ve önemli

---

129 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.116–117.

130 *TKF'nin Birinci Kongresi*, s.117.

başarısı olarak bunu göstermektedirler[131].

Aslında bu kongre, bütün komünist grupların birleşmesinden ziyade, TKT'nin parti haline geçmesini sağlayan bir kongre olmuştur. TKF'nin programı ve teşkilât nizâmnâmesi kabul edilmiş, İstanbul'dan gelen Ethem Nejat, Hilmioğlu Hakkı gibi birkaç kişinin katılımı ile TKF Merkezi Komitesi oluşturulmuştur. Kongrede, sömürgecilik, Milliyet Meseleleri, Kooperasyon konularında raporlar okunarak, kadınlık hareketi, işçi, köylü ve gençler arasında, Türkiye'de nasıl çalışacağı ortaya konulmuştur.

Kongre, Türkiye'de devam eden hareketi, "Milli İnkılâp Hareketi" olarak vasıflandırarak, emperyalistlere karşı verilen bu hareketin derinleşmesi için yardım gösterilmesini ve bu arada "rençber, işçi halkın asıl maksadı ve son emeli olan çalışanlar hâkimiyetini elde etmek esaslarını hazırlamak için fazladan mesai edilmesini" kabul etmiştir. Kongre, Türkiye'deki Milli İnkılâp Hareketi"nin umum dünya emperyalizmine karşı mücadelesiyle bütün dünya proletarya hareketine yardım ettiğini ve bu milli hareketin memleket dâhilinde gelişerek derinleşmesiyle, sınıf şuurunun meydana gelmesine hizmet ettiği ve böylece yarınki içtimâî inkılâba müsait bir muhit hazırladığı görüşünde olduğunu da belirtmiştir.

Kısaca, kongre de, Türkiye'de devam eden milli harekete yardım edileceği ve bu arada komünizmi yerleştirmek ve işçi, köylü hâkimiyetini Türkiye'de kurmak için çalışacağı karar altına alınmıştır. Bunu gerçekleştirebilmek içinde, TKF'nin Anadolu'ya nakledilmesi kabul edilmiştir.

Kongreye katılım ümit edilenden daha az olmuş, özellikle Ankara ve Eskişehir vs. yerlerde bulunan komünist grup ve teşkilatlardan delegeler kongreye katılamamışlardır. Bununla beraber RKPMK, AKPMK, Azerbaycan Hükümeti ve Üçüncü Enternasyonal adına kongrede Stasova, Pavloviç, Nerimanov gibi birçok önemli şahsiyet bulunarak, Türk Komünistlerine bol bol yardım ve destek vaadinde bulunmuşlardır.

TKT Birinci Kongresi'nin kapanmasından iki gün sonra (17 Eylül 1920) bir araya gelerek ilk toplantısını yapan TKF Merkezi Heyeti, kendi aralarında iş bölümü yaptı[132] ve akabinde en önemli gündem maddesi olarak TKF Merkezi Heyeti'nin Türkiye'ye nakledilmesi konusunu ele aldı. Yapılan görüşmeler sonucunda; Merkezi heyetin beraberlerin-

---

131 Ş.Tagiyeva- Y. Bagirov, *Oktıyabır İnkılâbının İran'da ve Türkiye'de Milli Azatlık Harekâtına Tesiri*, Bakû, 1957, s.46-47; R. P. Korniyenko, "Zarojdeniye Kommunistiçeskava Dvijeniya i Turtsii (1918-1920)", Moskova, 1965, s.36-37; Y. Bagirov, "Türkiye Komunnist Partiyasının Yaranması Tarihinden", *Vaprosi İstorii İrana i Turtsii*, V, Bakû, 1966, s.86.

132 Bu iş bölümü şu şekilde yapıldı:

Riyasete; Mustafa Suphi

Reis Vekâleti ve Kasa İşlerine; Mehmet Emin

Kitabete; Ethem Nejat

Matbuat ve Neşriyat Şubesi Riyasetine; Hilmi oğlu Hakkı

Rabıta ve İstihbarat Şubesi Riyasetine; Nazmi

Harbi Şubeye; Süleyman Nuri

Üçüncü Enternasyonal ile Münasebet İşlerine; İsmail Hakkı.(*MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri I*, Çeviren: Yücel Demirel, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2004, s.22.)

de yirmi teknik memur ile birlikte iki hafta içerisinde Anadolu'ya nakledilmesine, Bakû'de bir "Harici Büro" bırakılmasına ve Yeni Dünya gazetesinin Anadolu'ya taşınmasına karar verildi[133]. Ancak çeşitli sebeplerden dolayı bu karar hemen uygulanamamış ve TKF Merkezi Heyeti Anadolu'ya gidişini bir süre daha ertelenmek zorunda kalmıştır. 1920 Eylül ayı ortalarında başlayan TKF'nın Türkiye'ye nakledilmesi olayı, üç ay gecikme ile 19 Aralık'ta başlamış ve 25 Aralığa kadar Anadolu'ya gidecek heyet Bakü'den tamamen ayrılmıştır[134]

Aralık ayı sonunda Kars'a gelen Mustafa Suphi başkanlığındaki TKF Heyetinin talihi yaver gitmemiş, TBMM Hükümeti'nin isteği ile Kâzım Karabekir Paşa tarafından hazırlanan bir planla, Erzurum-Trabzon yolu ile sınır dışına çıkarılmışlardır. Bu sınır dışı olayından hemen sonra, 28/29 Ocak 1921 gecesi Mustafa Suphi ve arkadaşları Karadeniz'de öldürülmüşlerdir. Bu olay Türkiye Komünist Fırkası'na büyük bir darbe olmuş, bir müddet Bakû'de kalan İsmail Hakkı başkanlığındaki Harici Büro teşkilatı canlandırmaya çalışmışsa da, 16 Mart 1921 Moskova ve 13 Ekim 1921 Kars Antlaşmaları gereği olarak, Bakû'deki teşkilat kendisini ilga etmiştir[135]

---

133 *Dönüş Belgeleri 1*, s.24.

134 Dönüş Belgeleri, I, s.271.Mustafa Suphi başkanlığındaki TKF Heyeti'nin Türkiye'ye dönüşleri bütün yönleri ile "1920-21'ler Türkiyesi ve Mustafa Suphilerin Dönüşü" konulu sempozyumda sunduğumuz bildiride ele alınmıştır. Bkz. Yavuz Aslan, "Yeni Belge ve Bilgiler Işığında Mustafa Suphilerin Türkiye'ye Dönüşü", *1920-21'ler Türkiyesi ve Mustafa Suphi'lerin Dönüşü Sempozyumu*, İstanbul, 2005, s.101-130. Ayrıca konu ile ilgili oldukça önemli ve orijinal belgeler için bkz. *MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri 1-2*, Çeviren: Yücel Demirel, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2004.

135 Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.376.

(1̇0 Eylül 1920)
BİRİNCİ İÇTİMANIN BİRİNCİ CELSESİ

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI'NIN BİRİNCİ KOGRESİ*

- Birinci İçtimâ -

Türkiye Komünist Fırkası Neşriyatından

Bakû, 1920

[s. 3] Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi

- Birinci İçtimâ -

Birleşiniz Bütün Dünya İşçileri

Türkiye Komünist Teşkilâtının Birinci Kongresi, 10 Eylül 1920 cuma günü saat beşte, Bakû'de Kızıl Ordu Klübü'nde açılmıştır. Kongreye rey-i tam sahibi 32, rey-i istişârî ile 42 âzâ iştirak ediyordu; âzânın en büyük kısmı Türkiye'nin muhtelif mahallerinden gelmişti.

Kongrenin resm-i küşadında Azerbaycan İnkılâp Komitesi Reisi Neriman Nerimanof Yoldaş ile Azerbaycan Harbî Komiseri Ali Haydar Karayef, Üçüncü Enternasyonal Merkezî Komite âzâsından Pavloviç, Stasova ve daha birçok med'uv yoldaşlar hazır bulunmuşlardır.

Yoldaş Mustafa Suphi'nin nutku

Resm-i küşad münasebetiyle Mustafa Suphi Yoldaş tarafından âtideki nutuk irad edilmiştir:

Türkiye İştirakiyun Teşkilâtının birinci kongresini açmakla kendimizi bahtiyar addediyoruz. (Sürekli alkışlar, mızıka Enternasyonal'i çalar)

Arkadaşlar, bir zamanlar bir hayal halinde telâkki olunan komünizm, bugün, Rusya'da meydana getirdiği hayat ile, kurduğu yeni şekl-i hükûmetle, Kızıl Ordusu ile amele, rençber ahali içerisinde kuvvetlendirdiği teşkilâtıyla şarkın ve bütün dünyanın mazlum millet ve sınıflarına pek büyük ümit veriyor. Son aylar zarfında, bize görünen iki büyük manzara [s. 4] bu ümitlerin ne kadar esaslı olduğunu gösteriyor. Bu manzaralardan biri, Üçüncü Enternasyonal'in ikinci kongresidir ki orada şark ile garbın muhtelif mahallerinden gelmiş 37 millete mensup amele ve rençber vekilleri içtimâ etmişti. Bu içtimâ proletarya hareketlerinin yeryüzünde ne derece kuvvetli olduğunu gösteren aşikâr ve maddî bir delildir. Diğer taraftan, içtimâını henüz bitiren Beynelmilel Şark Kongresinde şarkın muhtelif milletleri, Hindliler, Cavalılar, İranlılar, Türkistanlılar, Buharalılar, Dağıstanlılar, Kırımlılar, Türkiyeliler ile Gürcistan ve Ermenistan mazlum milletleri tarafından gönderilen binlerce vekiller bir yerde toplanarak aynı hedefe doğru amel ve iradelerini ilân etmiş olmakla Avrupa cihangirlerine karşı azîm

---

* Kitabın farklı karakterlerle yazılı sol sayfalarında kongre ertesinde Türkiye Komünist Fırkası Neşriyatı'ndan Bakü'de 1920'de yayınlanmış metin, Mete Tunçay'ın Türkiye'de Sol Akımlar - 1 (1908-1925) çalışmasından Emel Seyhan Atasoy ve Meral Bayülgen'in gözden geçirmesine göre aktarıyor.

Birinci Nöbet[1]

Birinci Nöbet

İclâs açılıyor.

Saat 4 dakika 45

Reis (Mustafa Suphi yoldaş), Muavin Mehmet Emin Efendizade.

Kâtip Nazmi ve Lütfü yoldaşlar.

Reis- Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Birinci Konferansı'nı açmakla kendimizi bahtiyar addediyoruz. (Devamlı alkışlar).

(Mızıka Enternasyonal'i çalar).

Aziz yoldaşlar, üç seneden beri inkılâpçı Rusya'nın muhtelif cephelerinde amele ve rençper inkılâbını kuvvetlendirmekle meşgul olan Rusya'daki Türk esir ve siyasî muhacirlerinden mürekkep komünistlerle, Türkiye'den bu defa gelmiş olan komünist yoldaşların bu mecliste birleşmeleri şüphesiz içtimaî inkılâbın temeline büyük bir taş atmış oluyor.

Arkadaşlar, bir zamanlar bir hayal halinde telakki ol(*un*)an komünizma, bugün Rusya'da meydana getirdiği yeni hayatla, kurduğu yeni şekl-i hükümetle, Kızıl Ordu'suyla amele, rençper, mazlum ahali içerisinde kuvvetlendirdiği teşkilâtıyla, Şark'ın ve bütün dünyanın ezilen mazlum sınıflarına pek büyük ümitler veriyor. Son aylar zarfında bize görünen iki manzara bize bu ümitlerin ne kadar derin ve esaslı olduğunu gösteriyor. Bu manzaralardan biri; Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi'dir ki orada Şark'la Garp'ın muhtelif mahallerinden gelmiş olan otuz yedi millete mensup amele ve rençper delegelerinin içtimaı idi. Bu içtima; bu bir sene zarfında proletarya hareketlerinin yeryüzünde ne derecede kuvvetli olduğunu gösteren aşikâr ve maddî bir delil idi. Diğer taraftan içtimaını henüz bitiren Beynelmilel Mazlum Şark Milletlerinin Kongresi pek muhteşem bir surette nazarımızda tecelli etti. Bu konferansta Şark'ın muhtelif milletleri, Hintli, Hiveli, İranlı, Türkistanlı, Buharalı, Dağıstanlı, Kırımlı ve Türkiyeli olduğu gibi, Gürcistan ve Ermenistan gibi muhtelif mazlum milletlerin vekilleri de mevcut idi. Bunlar bir yere toplanarak aynı hedefe doğru kat'î emel ve iradelerini ilân ve izhar etmiş olmakla, Avrupa emperyalist ve kapitalistlerine ~~karşı kemâl-i nefretle ilân-ı cihat etmek suretiyle aralarındaki ittihat ve uhuvveti ispat~~ nasıl kat'î emel ile gittiklerini ispat ettiler. Bu içtimalardan biri, Üçüncü Enternasyonal Kongresi meclisini kaparken Rusya'nın muzaffer Kızıl Ordu'sunu bütün dünya proletaryasıyla Şark mazlum milletlerinin hâdim ve müdafii olarak ilân ettiler. (Şiddetli alkışlar). Bakû'de toplanan Beynelmilel Şark Kongresi ise Avrupa ve Amerika'nın zalim ve hunhar emperyalizmine karşı cihat ilân etti. Ve yine o mecliste Rusya Federasyon hükümetinin meydana getirdiği şanlı ve muazzam Kızıl Orduların Rusya'ya mahsus millî bir ordu değil, belki bütün yeryüzünde yaşayan ve kapitalistler tarafından ezilen mazlum milletleri kurtarmaya mahsus -Avrupa kapitalistlerini tehdit edici- bir kuvvet olduklarını gösterdiler. (Şiddetli alkışlar).

---

[1] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 341-342

ve maksatlarını anlatmış oldular. Üçüncü Enternasyonal'in kongresi son celsesini kapatırken, Rusya'nın muzaffer Kızıl Ordusu'nu dünya proletaryasının ve şark mazlum milletlerinin hâdim ve müdafii bir ordu olarak ilân etmiştir. (Şiddetli alkışlar)

Bakû'da toplanan Beynelmilel Şark Kongresi de Avrupa ve Amerika'nın zâlim ve hunhar emperyalizmine karşı mukaddes mübareze ilân etti. (Şiddetli alkışlar) İşte bu iki misâl karşısında bolşevizmin yeryüzündeki içtimâî inkılâba nasıl esaslı bir istinatgâh olduğu meydana çıkıyor. Türkiye'deki son vak'aları tetkik etseniz, gelen arkadaşları dinleseniz, fırkamıza gönderilen mektupları görseniz, memleketimizin son ümidinin bolşevizmde olduğu kanaatini anlarsınız. Arkadaşlar, Rusya inkılâb-ı kebiri son üç sene zarfında icazkâr numuneler görmüştü. Hiç kimsenin ümit etmediği halde Rusya proletaryası evvelâ bir inkılâp ordusu vücuda getirdi ki cihanı hayran bıraktı. İşte bu inkılâp şimdi demir ellerini şarka uzatıyor. Şark siyaseti Üçüncü Beynelmilel'in ruznamesinde birinci maddeyi [s. 5] teşkil ediyor. Bu meselede en ziyade alâkadar olanlar şüphesiz bizleriz. Biz Türk komünistleri bu hareketin kıymetini bilmeli, tarihin kaydedeceği bu fırsatı iyi takdir etmeliyiz. Biz de kendi memleketimizde Avrupa emperyalizminin ve haricî ve dahilî düşmanların haddini bildirmeliyiz. Bütün bu arzularımızı tasavvur ve temenniden hakikat haline koyacak, bu kongredir. Türkiye komünist kongresi Rusya'dan uzanan bu demir elleri tutabilecek kuvvetler yetiştirecek ve fırkamız yalnız Türkiye'de değil, bütün şarkta inkılâbın alemdarı olacaktır. (Alkışlar) Onun için, Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası (Alkışlar) Yaşasın bütün komünist fırkalarını har-i aguşunda toplayan Üçüncü Enternasyonal (Alkışlar ve marş) Yaşasın şarkta birinci inkılâp ocağı kuran Azerbaycan Şûrâ Cumhuriyeti. (Alkışlar ve marş)

Yoldaş Neriman Nerimanof'un nutku

Azerbaycan inkılâp komitesi reisi Yoldaş Neriman Nerimanof, sürekli alkışlar arasında meclisi samim-i kalbden tebrik ederek âtide istihsar edilen nutku söyledi:

Ben isterim ki, bütün ömrünü harbler ve felâketlerle geçiren Türkiyeliler için bu meclis ebed nişan olsun. Siz şüphesiz bu mecliste dertlere ilâçlar arayacaksınız. Fakat bu ilâcınız vatana münhasır mı yoksa bütün beşeriyete mi aid olacaktır. Dört yıllık harp bize gösterdi ki bütün milletleri dalâletten kurtacak ilâç ancak komünizmdir, başka ilâç yoktur. (Alkışlar) Feylesoflar, âlimler, insanların ahlâkını tezhib için pek çok kitaplar yazdılar, fakat insanlık hep felâket içinde yaşamaya devam ediyordu. Niçin? Çünkü [s. 6] sözle, kitapla beşerin ahlâkını tehzib etmek mümkün değildir. Ona tabiî bir yol lâzımdır. Bunu Karl Marx buldu ve gösterdi. O diyordu ki, bir taraftan fabrikalar diğer taraftan ameleler çoğalırken hayat gittikçe çetinleşiyor.

Bir taraftan kapitalizm medeniyeti yükselirken diğer taraftan karanlıklar içinde mazlumlar ziyadeleşiyor, binaenaleyh bir gün gelip mutlaka büyük bir inkılâp kopacaktır. İşte cihan harbi neticesinde mazlum amele hakiki hayata kavuştu. Memleketin hakiki sahibi, hayatın hakiki mâliki oldu. (Alkışlar) Yoldaşlar, sizin kongrenize bü-

İkinci Nöbet[2]

Türkiye İştirakiyûn Fırkası'nın Kurultayı'nın Mazbataları

10 Eylül 1920

2-nci Nöbet

Böylece emperyalizme karşı en büyük eser-i tehdit meydana getirdiler. (Alkışlar). Şark Mazlum Milletlerinin Meclisi ise siyasî, iktisadî, içtimaî birçok meseleler etrafında tetkikini arttırarak en nihayet salâhın ancak içtimaî inkılâpta olduğunu bildi. Netice itibarıyla Şark'ın bî-aman düşmanı emperyalizma olduğunu tasdik etti. Ve bu zulme karşı ilân-ı cihat eyledi. İşte bu iki misal karşısında Bolşevizm'in yeryüzündeki içtimaî inkılâba nasıl esaslı bir istinatgâh olduğu meydana çıkıyor. Türkiye'deki son vakaları tetkik etseniz, gelen arkadaşları dinleseniz ve İştirakiyûn Fırkası'na gönderilen mektupları görseniz, memleketin son ümidinin Bolşevizm'de olduğu kanaatini anlarsınız.

Arkadaşlar, Rusya inkılâb-ı kebiri son üç sene zarfında icazkâr numuneler, hadiseler gösterdi. Hiç kimsenin ümit etmediği halde Rusya proletaryası amele ve rençperlerden mürekkep bir Kızıl Ordu vücuda getirerek Avrupa proletaryasını mütehayyir bıraktı. Şimdi Rusya proletaryasının karşısında mühim bir vazife duruyor. Onlar demir ellerini Şark'a doğru uzatıyorlar. Şark siyaseti Üçüncü Beynelmilel'in ruznamesinde birinci maddeyi teşkil ediyor. Bu meselede en ziyade alâkadar olanlar şüphesiz bizleriz. Gerek bizler bu hareketin kıymetini bilelim, tarihin kaydedeceği bu fırsatı biz Türk komünistleri iyi takdir edelim. Biz de kendi memleketimizde Avrupa emperyalizminin ve dahilî hain düşmanlarımızın haddini bildirelim. İşte bütün bu arzularımızı hakikat haline koyacak bu kongredir. Türkiye İştirakiyûn Fırkası Şark inkılâbının, içtimaî hareketin alemdarı olacaktır. (Alkışlar). Bunun için yaşasın Türkiye İştirakiyûn Fırkası. (Alkışlar ve Enternasyonal Marşı) Yaşasın bütün dünyanın komünist fırkalarının kendi har âguşunda toplayan Üçüncü Enternasyonal. (Alkışlar, Marş). Yaşasın bütün Şark'ın mazlum milletlerine azatlık vermek için koşan Rusya proletaryası. (Alkışlar ve Marş). Yaşasın Şark'ta birinci komünist inkılâp ocağını kuran Azerbaycan Komünist Fırkası ve Şûrâ Cumhuriyeti. (Alkışlar ve Marş).

Sadr- Söz muhterem yoldaşımız Nerimanof'undur.

Üçüncü Nöbet[3]

3-üncü Nöbet

Sadr (M.S.)- Söz yoldaşımız Neriman Nerimanof'undur. (Şiddetli alkışlar... Mızıka Enternasyonal çalar).

Neriman yoldaş- Bugünkü muhterem meclisinizi ben samîm*(-ül-)*kalpten arzu ederim. Bugünkü sizin meclisiniz ne edek ki, böyle bir küçük, az bir meclis olsun. Ben isterdim koca, hemîşe gününü, rüzgârını, ömrünü harp ve felâketlerle geçiren Türkiye'nin meclis gerek çok büyük olsun. Bugün üçüncü defa olarak siz bu meclise yığılıp bu mecliste

---

[2] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 343

[3] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 344-345

yük ve mühim vazifeler düşüyor. Şarkı iyi tanıyınız, oraya ihtiyatlı gidiniz, çünkü şarkın hayatı, âdetleri, düşünce ve itiyatları pek başkadır.

Şark, Rusya amele ve köylüsünün gittiği yoldan gidemez. Bizim bu sehvimiz şarkı felâkete sürükler. Bunun için tatbikat cihetini evvelce burada hâl etmeli ve şarkı öyle bir canlandırmalısınız ki, o bağırsın: Artık ben yaşıyorum, ben bu dünyada buyruklar verebiliyorum, diyebilsin; şarkı bizden soğutmak isteyenler bilsinler ki, bu emellerine nail olamayacaklardır. Yoldaş olalım, Üçüncü Enternasyonal'in bayrağı altında toplanalım, azadlığımızı halâs edelim. (Alkışlar ve marş)

Bundan sonra Rusya Komünist (Bolşevikler) Fırkası merkezî heyeti namına Yoldaş Stasova söz alarak Rusça bir nutuk irad etti. Yoldaş Stasova bu nutkuna kongreyi tebrik ile başlayarak dedi ki: Siz gayet müsaid bir zemin-i mesâi bulduğunuz için bahtiyarsınız, halbuki Rusya Komünist Fırkası pek müthiş müşkülâta maruz kalmıştı. Rus komünistleri çarlığın en zâlim devirlerinde müşkül vaziyetlerde bulundu. Biz vaad ediyoruz ki, daima her hususta yardımınıza [s. 7] koşacağız. (Alkışlar) Arkadaşlar, biliyorsunuz ki, son zamanlarda mesleksiz, hüviyeti meçhul çok adamlar komünist yazılmaya başlamışlardır. Bunun için aramıza girmek isteyenleri iyi tahkik ediniz. Emin olmadığınız adamları almayınız. Yoldaşlar, biz Rus komünistleri tehlikeli zamanlarda amele teşkilâtlarından pek ziyade istifade ettik. Maateessüf, sizin kuvvetli şerik-i istinatgâh olan amele teşkilâtlarını Anadolu'da zayıf bulacaksınız, o teşkilâtlarınız ancak İstanbul'da kuvvetlidir ki orası da halihazırda düşmanın taht-ı işgâlindedir. Fakat, komünistlerin ittifakıyla bu mauzzam şehirin mazlum amelesini kurtaracağımıza emin olalım. (Alkışlar) Yoldaş Stasova'dan sonra Azerbaycan Komünist Fırkası merkez-i umumîsi ile Bakû komitesi namına Yoldaş Ali Haydar Karayef kongreyi tebrik ederek dedi ki: Rusya inkılâbı umum cihan zahmetkeşlerinin ah ve nâlelerinin bir semeresidir. Bunun için bu inkılâp yalnız Rusya'ya mahsus değildir. Türkiye zahmetkeşlerinin yıllardan beri akıttığı kanlı gözyaşları da bu inkılâbın ruhunda yer bulmuştur. Türkiye zahmetkeşleri de o inkılâbın bayrağı altında toplanarak saadet ve necat bekliyorlar. Sizin birinci kongreniz bugün Azerbaycan'ın kırmızı payitahtında açıldı ise, yarın pek yakında İstanbul'da sizin kızıl payitahtınızda açılacaktır. (Sürekli alkışlar) Azerbaycan Komünist Fırkası sizinle bu mukaddes yolda ilerleyecek ve zâlimleri kahretmedikçe kırmızı bayrağı elinden bırakmayacaktır. (Alkışlar ve marş)

Yoldaş Karayef'ten sonra Üçüncü Enternasyonal'in merkezî komitesi namına Yoldaş Pavloviç Rusça olarak irad ettiği nutkunda, Türkiye'nin son harbde oynadığı rollerden bahsederek, Avrupa'nın tazyiki ile bir çok zayiata uğradığını söyledi. Bâdehu şu sözlerle nutkuna devam etti: "Şimdi Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarına hâkim olan düşman, aksi inkılâbçıları üstümüze musallat etmeye fırsat buluyor. [s. 8] Biz herşeyden evvel istiyoruz ki, Türkiye yalnız kendi menfaati için değil bütün beşeriyetin saadeti için İstanbul üzerine kırmızı bayrağını yükseltsin." (Alkışlar ve marş)

Bundan sonra, Bakû amele ve köylü ve bahriyelileri şûrâsı vekili Kasımof Yoldaş söz alarak kongreyi tebrik etti. İrat ettiği nutuktan aşağıdaki parçayı iktibas ediyoruz.: "Yoldaşlar, bizim şiarımız Şarkı kurtarmak olsun. Bu da ancak komünizm saye-

bütün o yaralar ki var; onları müzakereye koyup ilaç arayacaksınız. Fakat ilaç nerede? Bulacağınız derman bir vatana mahsus ilaç mı, ya bütün dünyayı, bütün insaniyeti kurtaracak bir derman mı? 4 senelik zorba, kanlı muharebe beşeriyete bir yol gösterdi. Gösterdi ki; bütün milletleri zelâletten kurtarmak için bir derman varsa o da komünizma yoludur; özge bir ilaç, ilâhi bir yol yoktur. (Gürültülü alkışlar). Çok feylesoflar, çok âlimler geldiler gittiler. İnsanın ahlâk ve etvarını tehzib ve tasfiye için pek çok kitaplar, risaleler yazdılar. Fakat beşeriyet hemen o zulmette, hemen o felâkette yaşıyordu. Ayılmadı ne için? Ondan ötürü ki; sözle, nakil ile, kitapla beşeriyetin ahlâk ve etvarını tehzib ve tanzim etmek mümkün değildir. Beşeriyetin ahlâk ve etvarı ancak bir yol ile düzelir ki, o da tabiî yoldur. Hemen bu tabiî yolu bize büyük muallimimiz (Karl Marks) gösterdi. Hemen yolu gösteren o oldu. Karl Marks, beşeriyetin geçirdiği hayata bakıp, medeniyete bakıp, insaniyetin ne hale düştüğünü görüp o diyordu: Bir vakit olacak insanlar için hayat çetin olacak... Çünkü bir tarafta fabrika, zavod (*fabrika*), amele çoğalıyor, Avrupa kapitalizması ve o kapitalizmaya mahsus medeniyet günden güne terakki ediyor. Diğer tarafta ise mazlum, zulmetler içinde yaşayan insanlar... Karl Marks şu şerait tahtında mümkün değil bir gün olacak cihanda bir büyük inkılâp kopacak diyordu.

Dördüncü Nöbet[4]

10 Eylül 1920

4-üncü Nöbet

Yoldaş Nerimanof sözüne devamla- Buna göre de Marks, bu iki isim, o kapitalistler ki bir taraftan, amele de bir taraftan arttıkça, gizli inkılâp da artacak ayrı ve o gizli inkılâp meydana gelecektir. Ve beşeriyet o yolu dönüp gidecektir. Bir yerde ki kapital var, bir şehirde ki üç dört fabrika var. O fabrikada şüphesiz fabrikacılar kapitalle fabrikayı alıp ameleyi zulümle yaşatacaklardır. Avrupa Türkiye ve İran gibi değildir ki fabrikasız yaşasın. Avrupa'da her şehirde iki üç fabrika vardır. Onda görürsünüz ki, Marks bize vaat etmişti ve biz gördük ki, bu dört senelik kanlı muharebe beşeriyetin gizli şeyleri aşikâr edip maskesini açtı, hemen mazlum amele, rençper gördü ki özüne emin bir yol buldu. Bu suretle o yol bütün bir memleketin ihtiyarını almaktır. Herhangi bir memleket olursa olsun o zahmetkeş, o memleketin hem beyi, hem paşası, hem padişahıdır. İnkılâba (*her*)hangi bir nazarla, şeriat nazarıyla, din, milliyet, beşeriyet nazarıyla bakınız, bütün bir memleketin canı ve ciğeri o fakir sınıftan aslıdır. Bugünleri eğer bütün amele ve rençper söz verseler ki biz bu memlekette yaşamıyoruz. Gidelim! O vatan bir dakika yaşar mı? Bütün paşalara, beyler, kapitalistler deseler ki biz işliyoruz, elbette amelesiz rençpersiz işleyemezler. Rençpersiz amelesiz vatan yaşayamaz. Kim kime gerek tâbi olsun? Kim kime han ve bey olsun? O sınıf ki bedenin ruhudur. Gerek o hâkim olsun, gerek o kanun versin, beyler, paşalar da o sınıfa baş eğsinler, kul olsunlar. Ben size söyleyeyim ki hangi fikir, hangi nazarla bakarsanız bu matlebe gidersiniz. Özge bir yol yoktur. Vatan ancak zahmetkeşin olsun! Bugünleri bütün Avrupa, bütün dünya yığışsalar bunu bozabilmezler, o zaman beşeriyetin halâsı da böyledir.

---

[4] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 346

sinde mümkün olacaktır. Şimdiye kadar birçok kurbanlar verdik. Şarkın halâsı namına bundan sonra siz de kırmızı kurbanlar vereceksiniz, biz sonuna kadar sizinle beraberiz. (Alkışlar) Ve, siz bize söz vermelisiniz ki bu zamana kadar Şarkın birinci kahramanı olduğunuz gibi bundan sonra da kırmızı bayrak altında Şarkın halâskâr kırmızı kahramanları olacaksınız. Yoldaşlar, Şarkı halâs etmedikçe silâhlarımızı terketmeyelim." (Alkışlar ve marş)

Yol Kurbanlarına İhtiram

Riyasete verilen bir teklif üzerine Rusya'da, Azerbaycan'da, Türkiye'de ve sair memleketlerde inkılâp yolunda canlarını feda eden yoldaşların ruhunu şâd etmek için matem marşı kaimen okundu. Bunu müteakip Dağıstan komünistleri namına Yoldaş Celâl Korkmazof tarafından kongre tebrik edildi.

Şark Beynelmilel Teşkilâtı ve teşvikat-ı icraiye komitesi namına İsmail Hakkı Yoldaş kongreyi tebrik ettikten sonra, komünist hareketinin tarihine ait müfid bir nutuk irad etti. Son kısmını iktibas ediyoruz:

"919 Martta Moskova'da içtimâ eden Üçüncü Enternasyonal'de birinci defa olarak Türkiye proletaryasının da vekili bütün cihan amelelerinin [s. 9] vekilleri arasında bulunuyordu. O da muhterem yoldaşımız Mustafa Suphi idi. Arkadaşlar, Türkiye'de şimdiye kadar çeşitli simaların, şahsiyetlerin, sırmalı paşaların pek çok sözlerini dinledik, fakat bu sözler Anadolu köylüsüne hiç bir fayda vermedi. Komünistler ise köylerde kırmızı çiçeğin tohumlarını ekecek ve bedbaht Anadolu'yu bu suretle yükseltecektir. Bu gayeye vusül için çok çalışacağız ve her fedakârlığa katlanacağız. Biz Türkiye'deki işçilere ve rençberlere istinat ediyoruz. Cihan proletaryası da bizimle beraberdir. Biz yalnız değiliz. Üçüncü Enternasyonal bizim istinatgâhımızdır. (Sürekli alkışlar)

***

Azerbaycan'da inkılâp hareketini temsil eden hemkârlar ittifakı namına kongreyi tebrik eden maarif komiseri Yoldaş Dadaş Bünyadzade'nin nutkundan: "Birkaç gün evvel şark illerinin kurultayı vardı. Oradaki nümayendeler Avrupa'ya cihad ilân ettiler. Afganistan nümayendesi de "Biz bolşevik değiliz. Fakat emperyalizme karşı açılan bu muharebede sizinle beraber yürüyeceğiz" demişti. Bu doğrudur ve pek aydın bir meseledir ki bütün şark beraber yürüyecektir. Türkiye komünistleri hat ve hareketlerini şimdiden sağlam esaslar üzerine kurmalı, tâ ki memleket dahilindeki menfaatperest kara kuvvetler baş kaldırmasın ve komünizm kökleşsin, Ben size Azerbaycan fukarası namına söz veriyorum ki şarkın müstemleke halinden kurtarılmış[ması] ve komünizmin intişarı için Azerbaycan daima size yardım edecektir. (Alkışlar)

***

Türk kızıl askerleri namına kongreyi tebrik eden Mehmet Emin Yoldaşın nutkundan: "Yoldaşlar, memleketimizin büyük mâzisi ve siyasî [s. 10] tarihi vardır. Şimdiye kadar birçok cemiyetler ve siyasî fırkalar tesis edilmiş! Bunlar memleketle, Türkiye'nin mukadderatıyla oynamak istemişlerdir. Zavallı memleketin halâsı için birçok

Beşinci Nöbet[5]

5-inci Nöbet

Yoldaş Nerimanof (devamla)- Güzel ve yaldızlı sözleri biz pek çok işittik. Siyasî, derin sözlerden artık kulaklarımız doldu. Bence senelerden beri Türkiye'yi bir hasta adam hesap eden Avrupa kapitalistleri, emperyalistleri, madem ki insaniyete hizmet ediyordular; madem ki saadet-i beşeri düşünürdüler; ne için Türkiye'nin derdine derman olmadılar. Ne için Türkiye'yi sağaltmadılar? (Şiddetli alkışlar). Görünüyor ki boş, boş sözlerle beşeriyeti saadete çıkarmak olmaz.

Yoldaşlar, Türkiye, İran ve bütün Şark'ı, hülâsa bütün insaniyeti hakikî bir saadete, yahşi bir şekil aparan birce yol görebilirsiniz ki; o da bütün milletleri bir noktada toplayan ve bu mukaddes noktada bütün insanları birbirine kardaş tanıttıran birce komünizmdir. (Alkışlar).

Yoldaşlar, sizin boynunuzda büyük ve mühim vazifeler vardır. Komünist yoldaşlar Şark'a ait meselelerde daima bizimle fikirleşiyor, kararlarımıza kulak asıyorlar. Diyorlar ki; yoldaşlar, biz Şark'ı sizin kadar bilmiyoruz, Şark'a ait meselelerde biz sizinle beraber çalışacağız, siz önde biz de dalınızca gideceğiz, bizi Şark'a siz götüreceksiniz, diyorlar ve yine hemen, yoldaşlar, Şark'a ihtiyatla gidiniz, orada ihtiyatla hareket ediniz! Çünkü, Şark milletlerinin hayatları, âdetleri, düşünce ve itiyatları pek başkadır, Rusya faale ve kentlisinin getirdiği aynı yoldan gidemez, diyorlar. Şark'ta komünizmayı yaşatmak için evvela onlar gittiği cereyanla uymak, büyük, büyük zalımetler, mahrumiyetler çekmek lâzımdır. Eğer biz öz hareketimizde bir sehv etsek o sehv Şark'ı helâkında koyar.

Altıncı Nöbet[6]

10 Eylül 1920

6-ncı Nöbet

Nerimanof sözüne devamla- Ona göre bugünleri buraya yığılmışsınız, bütün Şark'ın neden ibaret olduğunu ve Şark'a kendinde komünizmanın programının ne suretle tatbik edilmesi lâzım geldiğini gerek ki burada halledesiniz, Şark'a gidesiniz, ta Şark'ta tezlikle öyle bir yangın çıkarasınız ki koca Şark; yüz yıllarla başına topuz vurulan Şark, ayılsın, emperyalizmanın elinden kurtulup desin ki, işte ben de yaşıyorum, ben de bu dünyada buyruk verebileyim. (Alkışlar). Fakat bunu da demek isterdim ki bizim yolumuz çok çetin ve dikenlidir. O şeyler ki din ve milliyet meseleleridir. Bizim karşımızda duruyor. Bu meseleler Şark'ın en büyük meseleleridir. İnkılâbı Avrupa'ya kolay geçirmek olur, fakat Şark'ta öyle değil! Bazı adamlar istiyorlar ki Şark'ı bizden soğutsunlar, fakat soğutamayacaklardır. Çünkü bizim programımız düzdür. Bir şeyi yoktur ki korkulsun. Bizim program bütün Şark'ı alt üst edip, bütün Şark'ı uyandıracaktır. Sabahları Şark ellerini uzatarak, yeter artık kan dökmek, geliniz yoldaş kardaş olalım. Üçüncü Enternasyonal'in bayrağı altında cem' olalım ve can verelim. (Alkışlar ve Enternasyonal Marşı).

---

[5] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 347-348

[6] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7; Klasör 9_36, Belge no: 349

kongreler toplanmış ve kararlar verilmiştir. Ancak hâkim sınıfların menafiine hizmet eden bu mukarreratta her ne kadar fakir ahaliden de bahsedilmişse de, zavallı halk ancak âlet olarak kullanılmış ve onun faidesine verilen parlak kararlar kâğıt üstüne kalmaktan başka bir şeye yaramamıştır.

Halbuki, bugün bu tarihî kongre artık o çürük mefkûreleri ve şahsî düşünceleri kökünden imha ile şimdiye kadar Avrupa kapitalizmi faidesine âlet olan zavallı Anadolu köylü ve ameleleri hesabına iş görecek ve Türkiye'nin mukadderatını memleketin hakiki sahibi olan mihnetkeşlere teslim edecektir. Biz eminiz ki Anadolu bu suretle kurtulacak ve eskiden kuru bir nâm olarak İstanbul'u şarka merkez addedenlere karşı İstanbul'un hakikaten şark ve garp proletaryasının halâsına hâdim bir merkez olduğunu ispat edecektir. Üç senedenberi Rusya inkılâbının muhtelif cephelerinde fedakârane çarpışan kızıl Türk askerleri diyor ki: Bugünden itibaren Türkiye'nin hakiki inkılâbı uğrunda son katresine kadar kanımızı feda etmeye hazırız." (Alkışlar)

***

İstanbul komünist grubu nâmına Hilmi oğlu Hakkı Yoldaşın nutkundan: "Arkadaşlar, zannettiğiniz gibi Türkiye amelesi hakikati yalnız bugün anlamış değildir. Tahsil için Avrupa'nın muhtelif memleketlerine ve muhtelif fabrikalarına gönderilen genç Türk amelesi, Avrupa amele hareketlerinde [s. 11] ümit verici roller oynamışlardır. 918-919 inkılâbına iştirak eden hakiki Spartakistlerle beraber büyük cidalde can veren birçok komünistlerimiz vardır. Yoldaş (Bela Kun) kendisiyle görüştüğüm zaman, Macaristan inkılâbına birçok Türk gençlerinin de iştirak ve Türklerin bir ihtilâl taburu teşkil ettiğini bana söylemişti. Avrupa'dan avdet eden yoldaşlar memlekette teşkilât vücuda getirmişlerdir.

Türkiye komünistlerinin vesait-i neşriyeleri de vardır. Türkiye proletaryası uyumuyor. Bundan emin olunuz. (Alkışlar ve marş) Tataristan komünistleri nâmına kongreyi tebrik eden Maksud Yoldaş nutkunda, Türkiye'de işçi ve rençberlerin ıstırap hayatından bahsederek bu zavallıları kurtarmak için ancak kızıl bayrağa sarılmak icabedeceğini söyledi; alkışlandı ve marş çalındı.

Fahrî Riyasete İntihap

Tebrik nutuklarına nihayet verildikten sonra, riyaset heyetine verilen müteaddit imzalı bir teklif üzerine (Lenin), (Troçki), (Zinovyef), (Stalin) yoldaşlar ittifak-ı ârâ ile fahrî riyasete intihap olundu.

Tebrik Telgrafları

Diğer bir teklif üzerine de, Üçüncü Enternasyonal İcra Komitesine, Rusya Komünist (Bolşevik) Fırkası merkez-i umumîsine, bütün dünya emperyalizmine karşı fedakârlık göstermekte berdevam olan Rusya Kızıl Ordusuyla Antanta'nın kara kuvvetlerine karşı mukavemette bulunan Türkiye İnkılâp Ordusuna tebrik telgrafları çekilmesine karar verildi.

Birinci meclis Enternasyonal marşını müteakip saat sekizde kapandı.

Yedinci Nöbet[7]

7-nci Nöbet

Sadr (M.S.)- Söz Rusya Merkezî Komünizm Bolşevik Fırkası namına yoldaş Stasova'nındır.

(Rusça söylüyor). Tercümesi (Mehmet Emin yoldaş tarafından).

Arkadaşlar, müsaade ediniz komünizm mesleğinde eski ve pek ihtiyar olan Rusya Merkezî Komünizm Bolşevik Fırkası namına sizin bu birinci kongrenizi tebrik edeyim. (Alkışlar).

Eski bir komünist yoldaşınız olmak dolayısıyla size birkaç söz söylemek isterim. Evvela yoldaşlar, siz gayet müsaadekâr bir zemin ve zamana tesadüf ediyorsunuz ki; böyle bir zamanda çalışmakla cidden bahtiyarsınız. Halbuki Rusya Komünizm Fırkası inkılâbın bidayetinde mübarezeye atıldığı zaman her taraftan bin türlü müşkilât içinde kalmış, mahrumiyetlerle, ölüm tehlikeleri içinde çalışarak; Çarizmanın doğurduğu bir sürü fenalıklarla, kara gürûhlarla boğazlaşmaya ve memleket dâhilinde birçok kanlar akıtmaya mecbur olmuş, en sonra bugünkü gördüğünüz şu inkılâbı kazanabilmiştir. Tekrar söylüyorum, hâlihazırda Türkiye'de çalışmak için geniş bir meydan vardır. Mustafa Kemal Paşa ve tarafdarânı sizin için gayetle müsaadekârdır. Bize karşı müttefik eli uzatmışlardır. İnsaniyetin şu mukaddes şiarını yükseltecek olan kırmızı askerlerinize, biz vaat ediyoruz ki, Rusya Kızıl Ordusu yardım edecektir. (Şiddetli alkışlar).

Yoldaşlar, malumunuzdur ki son zamanlarda komünist olmak artık bir moda şekline girmiştir. Her şahıs, ister ebeveyni komünist olsun olmasın, gerek temin-i maişet için, gerekse mazarrat îrâsı için, fenalık yapabilmek için, sizin içinize maske ile giriyorlar. Sizin bu cihetten vazifeniz pek ağırdır. İçinize giren ve sizinle çalışmak isteyen yoldaşları epeyce tetkik etmelisiniz, onlar kimlerdir? Onlar hakikaten fukara-yı kâsibeyi müdafaa edecek adamlar mı, yoksa şahsî menfaatini düşünen müfsitler midir?

Yoldaşlar, siz Rusya fukara-yı kâsibesinin istinatgâhı olan amele sendikalarını bu gibi muntazam ve mükemmel teşkilâtları maatteessüf Anadolu'da bulamayacaksınız. Adedi pek az olan amele teşkilâtlarınız yalnız İstanbul ve onun etrafındadır ki; orası da hâlihazırda düşman elindedir. Rusya komünistleri tehlikeli zamanlarında mezkûr amele teşkilâtlarından pek ziyade istifade etmişlerdir. Nitekim, Petrograd ve Moskova faalelerinin 1918-1919 inkılâbında büyük, büyük yardımları olmuştur. İşte siz de sendika ve teşkilâtlara mâlik olan İstanbul'u bir an evvel ele geçirip ameleyi silahlandırmalısınız. (Alkışlar).

Sekizinci Nöbet[8]

10 Eylül 1920

8-inci Nöbet

Yoldaş Stasova devamla- (Mehmet Emin yoldaş tercüme ediyor)

Bizim kapılarımız size açıktır. Tecrübelerimizi bizden sorunuz, bunları sizden

---

[7] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 350-351

[8] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 352

esirgemeyeceğiz. Her dakika hazırız. Yaşasın bütün dünya inkılâbı. Yaşasın komünistlik. (Alkışlar ve Marş).

Reis- Söz Azerbaycan Fırkası Merkez-i Umumîsi ve Bakû Komitesi namına aziz yoldaşımız Ali Haydar Karayef'indir. (Alkışlar ve Marş).

Ali Haydar- Arkadaşlar! Azerbaycan Merkez-i Umumîsi ve Bakû Komitesi taraflarından bugünkü tarihî iclâsınızı tebrik ediyorum. Dört yıllık cihan muharebesinin neticesi olarak Rusya inkılâbı baş vermiştir. Rusya inkılâbı yalnız Rusya için değildir. Umum cihan zahmetkeşlerinin ah ve nâlelerinin semeresidir ki bu da Rusya inkılâbıdır. Tabii bir şeydir ki hemen meş'alde senelerden beri Türkiye zahmetkeşlerinin akıttığı kanlı gözyaşları da yer bulmuştur. Onlar Rusya'daki inkılâb meş'alinden muavenet diliyorlar ve o meş'alin altına yığılarak saadet ve necatı istiyorlar. Bugün Şark Kurultayı'nız Azerbaycan'ın kızıl payitahtında açılmış ise, hemen yarın İngiliz pençesi altında ezilen payitahtınız İstanbul'da da açılacaktır. Türkiye zahmetkeşleri dört yıllık cihan muharebesinden sonra komununa bayrağının altındadır. Rusya zahmetkeşleriyle beraber umum Şark'ta kaldıracaklardır. Azerbaycan Komünist Fırkası Rusya Partisi'nin bir oğlu olmakla beraber, o size de gömekle ve mübarezeye iştirak ederek sizin üstünüzdeki İngilizlerin sitem ve zulümlerini götüreceklerdir. Azerbaycan işçi ve köylüleri geçen günde sizin karşınızda yemin ettiği kırmızı bayrağı elinden bırakmayacak, insaniyet ve beşeriyetle mübareze eden İngilizleri kahredecektir ve bu yolda sizinle beraber ilerleyecektir. (Alkışlar ve Marş).

Dokuzuncu Nöbet[9]

9-uncu Nöbet

Karayef (devamla)- Biz eminiz ki namuslu, şerefli bir Türk bir daha razı olmaz ki; onların üstünde, onları satan, emperyalistlere tevakkur (?) eyleyen zalim paşalar olsun ve istemez ki hemen o paşalara boyun eğsin, itaat etsin. Onlar ancak hakikî kızıl paşalarına itâat ederler, onlarla beraber çalışırlar.

Türkiye'de kopacak inkılâp Avrupa emperyalizması için pek müthiş olacaktır. Yaşasın Kızıl Türkiye hükümeti, yaşasın Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı! Yaşasın Şark ve cihan âzâdeliği! (Devamlı alkışlar mızıka Enternasyonal'i çalar).

Sadr- Söz Üçüncü Enternasyonal'in Merkezî Şûrâsı namına yoldaş Pavloviç'indir. (Rusça söyler).

Tercümesi (M. E. Efendizade)- Yoldaşımız Pavloviç Üçüncü Enternasyonal'in Merkezî Şûrâsı namına bugün Bakû'de küşad edilen Türk Komünist Teşkilâtı'nın Birinci Kongresi'ni tebrik ile muvaffakiyetler temenni eyliyor. Ve yoldaşımız Rusya'nın eski haliyle bu günkü halini nazara alıp son Harb-i Umumî esnasında Türkiye'nin oynadığı rollerden bahsetti.

Bir ses- Biraz tafsil ediniz lütfen...

Mehmet Emin- Evet diyor.

---

[9] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9 36, Belge no: 353-354

Şimdiye kadar emperyalist Çar Rusya'sı daima Avrupa kapitalistleri, emperyalistleri ile birleşerek, daima Türkiye(*yi*) boğmak ve ezmek için çalışmıştır diyor. Senelerce ezilen Türkiye diğer Avrupa devletleri gibi burjuvazya cihetinden o kadar yükselebilmemiştir diyor.

Ve yine Türkiye o kadar büyük kuvvetleri olmadığından, malî ciheti müsait olmadığından, tek başına kuvvetli Avrupa kapitalistleri ile mübareze edebilemeyerek zayıf düşmüş, neticede memleketin bir kısmı düşmanların ellerine geçmiştir diyor. Avrupa kapitalistleri diyorlar ki; biz bir sârî hastalık olan komünizma propagandasıyla mübareze ediyoruz. Pavloviç evet diyor, biz biliyoruz ki Lenin yoldaşın propagandası var. Lâkin diğer Avrupa siyasetçilerinin yürüttükleri kanlı ve neticede aldatıcı propaganda değil, insaniyeti yükselten, amele ve köylüye hâkimiyeti veren ve mazlûm insanları zalimlerin pençesinden kurtarmak için yapılan bir propagandadır diyor. (Alkışlar). İngiltere ve Fransa'da amele teşkilâtlarının mevcut olduğu kadardan daha fazla oranın burjuvazyası ve onun elindeki ordu ve donanma kuvvetleridir. Bahusus tabiî iktisadî ihtiyaçlar yüzünden, İngiltere ve Fransa'da Sovyet şûrâlar hükümeti olsa bile, bu kadar hücumlar, tazyikler altında bir haftadan fazla yaşayabilmezdi. Rusya'da ise tabiî ve iktisadî her şey hâsıl oluyor. Hatta memâlik-i hariciyeye bile gönderiliyordu. Bu sebepten Rusya mukavemet gösteriyor. Düşmanlarınız Dardanel ve Bosfor'u ellerinde tutmak siyasetiyledir ki, Karadeniz'de vaziyete hakim olup, Denikin, Kolçak, Kırım'da Vrangel gibi aksi inkılâpçıları üstümüze saldırıyorlar.

Onuncu Nöbet[10]

10 Eylül 1920

10-uncu Nöbet

Yoldaş Pavloviç'in nutku- (Mehmet Emin yoldaş tercüme ediyor)

Avrupa kapitalistleri İstanbul Boğazı'ndan geçerek aksi inkılâpçıları teçhiz ediyorlar ve insaniyeti kurtaracak olan bizim Şûrâlar Rusya'sını boğmak istiyorlar. Her şeyden evvel arzu ederiz ki Türkiye zahmetkeşleri Avrupa kapitalistlerinin menfaati için değil, kendisinin, bütün Şark'ın ve bütün dünyanın faydası için İstanbul üzerinde kırmızı bayrağı diksin. Eğer İstanbul üzerinde de Türkiye komünistlerinin kırmızı bayrağı yükselirse o zaman Karadeniz'de onların faaliyeti olamayacaktır. Evet biz Rusya Çarlığı zamanında Türkiye'yi sıktık ve boğduk, öldürmeye çalıştık, fakat şimdi biz en ziyade Türkiye fukarasının rahatlığını temin etmeye çalışıyoruz. Geçenlerde samimî surette Türkiye ve İran murahhasları arasında bir musahabe olmuştu. Vaziyetimizi nasıl görüyorsunuz? diye sordum. Türkiye murahhası dedi ki "Bizim Kırmızı Ordularımız iki haftaya kadar Varşova'yı alacaklardır." İşte görülüyor ki Türkler de samîm-ül-kalpten Kırmızı Rus Askerlerini kendi orduları addediyorlar. Kahrolsun bizim aleyhimize hareket edenler, yaşasın Türkiye Komünist Fırkası. Yaşasın bütün muvaffakiyetleri kazanacak olan Üçüncü Enternasyonal, onlar bütün dünya kapitalistlerine galip geleceklerdir. (Alkışlar ve Marş).

Reis- Söz Bakû Faale ve Kentli ve Matrosları (*Bahriyeliler*) Şûrâsı vekili Kasımof yoldaşındır.

---

[10] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 355

Onbirinci Nöbet[11]

11-inci Nöbet

Sadr (M.S.)- Bakû Faale ve Kızıl Ordusu Matroslar Şûrâsı tarafından söz yoldaşımız Kasımof'undur. (Alkışlar).

Kasımof- Bakû Faale ve Kızıl Ordusu'yla Matroslar Şûrâsı namına sizin bu birinci kurultayınızı tebrik ediyorum. (Alkışlar). Bakû faaleleri senelerden beri Nikolay panleriyle (?) mübareze etmiştir ve bu yolda pek çok kurbanlar vermiş en nihayet şerefli ve parlak inkılâba nail olmuştur. Biz Şark milletleri çoktan pek yakından görüşmek, dertlerimizi bilmek isterdik. Biz isterdik ki Dağıstan, Mısır, Hindistan, İran ve cem'-i Şark'taki zahmetkeşler birbirimizi görek, ihtiyaçlarımızı anlayak.

Yoldaşlar, malumunuzdur ki imdiye kadar Şark milletleri hemişe gömeği Türklerden beklerdi. Ama Türk paşaları milleti satmaktan, sermayedarların ceplerini doldurmaktan, bir takım siyasetlerle Şark'ı parça parça bölmekten başka bir şey yapmadılar. Fakat Rusya zahmetkeş amelesinin ortaya çıkardığı bütün dünya zahmetkeşleri birleşin şiarı Şark için bir selâmet, Şark ınilletleri için bir âzâdelik yolu gösterdi. Eğer biz bu komünizm yoluyla gitmezsek bizi daha fena bölecekler; nice ki imdiye kadar zelil, hakir yaşamışık. Bundan sonra daha pis günlere düşeceğiz.

Yoldaşlar, biz gerek Şark'ı kurtarmak için çalışak, Şark'ta inkılâbı kıyağa aparak, bu yolda icap ederse yüz binlerle kurban verek, fakat şiarımız bütün insaniyeti kurtarmak, insanca yaşamaktır.

Onikinci Nöbet[12]

10 Eylül 1920

12-nci Nöbet

Yoldaş Kasımof'un nutkunun mabadı- Türkiye ekincisinden, Türkiye işçisinden bu zamana kadar necat istiyordu. Fakat bu ahir zamanlarda Türkiye'yi parça parça bölüyorlardı. Ve o şiarla bizi sermayedarlar İngilizlere sattılar. Biz gerek kurban verelim, Şark mazlumlarını cihangirler ve İngilizler elinden kurtaralım. Biz Rusya komünistleriyle birleşerek çok kurbanlar vermişiz, bundan sonra da siz vereceksiniz ve biz söz veriyoruz ki Şark milletlerini kurtarmak için ahire kadar sizinle beraberiz. (Alkışlar). Ve siz komünistler söz veresiniz ki, Şark milletlerinde birinci kahraman madem ki sizsiniz, komünistlerde de siz evlâsınız ve Şark milletleri de hep necatlarını da sizden gözlüyorlar. Kırmızı bayrak altında Şark milletleri sizden gömek bekliyorlar. Biz eğer doğrudan istiyorsak ki Şark milletlerini azat etmeye var kuvvetimizle çalışalım. Arabistan'ı, Mısır'ı, Fas'ı, Cezayir'i, Hindistan'ı, bütün Şark'ı Antanta'nın elinden azat etmedikçe silahı elimizden yere koymayalım. Bizi doğrudan da o yalancı milletperestler türlü türlü nazarla aldatırlardı. Öz saltanatları, öz paşalıkları -ben o paşalara diyorum ki kırmızı paşalardır- bizi ve Şark'ı İngilizlere sattılar... Gerek biz komünistler doğrudan öz yürekle o meramı madem ki kabul etmişiz, diyelim ki biz dünya kahramanı, biz mazlumları azat edeniz, yaşasın Tür-

---

[11] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 356-357

[12] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 358

kiye'nin Birinci Komünistler Kurultayı, yaşasın Rusya'nın Kırmızı Ordusu, yaşasın Üçüncü Beynelmilel, yaşasın umum Şark'ın azatlığı, yok olsun İngilizler, Fransızlar, Amerikalılar ve bütün kapitali. (Alkışlar ve Marş).

Reis Suphi yoldaş- Yaşasın Bakû Ameleler, Rençperler ve Matroslar Şûrâsı. (Alkışlar)

Onüçüncü Nöbet[13]

13-üncü Nöbet

Sadr (M.S.)- Arkadaşlar, bir teklif var. (Okur).

Rusya'da, Azerbaycan'da, Türkiye'de ve sair memleketlerde inkılâp yolunda şehit düşen yoldaşların ruhlarını şad için yoldaşlar tarafından Matem Marşı okunsun.

Sesler- Pek münasip. (Birlikte Matem Marşı okunur).

Sadr- Söz Dağıstan komünistleri namına yoldaş Celâl Korkmazof'undur.

(Devamlı alkışlar. Enternasyonal çalınır).

Ondördüncü Nöbet[14]

14(*-üncü*) Nöbet

Korkmazof- Ben ümit ediyorum Şark'ta inkılâbın yürümesi için Türk komünistleri gibi yahşi yoldaşlarımızın yanımızda bulunması daha iyidir. Yaşasın halkın, işçilerin faydası için çalışan Türk komünistleri. (Alkışlar).

Reis- Söz Beynelmilel Şark Şûrâsı Heyet-i İdaresi âzâsından İsmail Hakkı yoldaşındır.

İsmail Hakkı- Yoldaşlar, Şark fukaralarının teşkil ettiği teşkilât ve teşvikat Şark Beynelmilel İcraiye Komitesi namına Türkiye İştirakiyûn Fırkası'nın Birinci Kongresi'ni tebrik etmekle mübahi oluyorum. (Alkışlar).

Yoldaşlar, hakayık-ı tarihiyenin birkaç sayfasını beyan etmek isterim.. Beşeriyet bidayetten nihayete kadar taşlar, bakırlar, demirler devresini ikmâl etmiş, medeniyet devresine ayak basmış. Bu esnada herhangi bir milletin ahvâl-i ruhiyesine, ihtiyacat-ı hazırasına münasip olarak ara sıra lâhûtî namlarla çıkan zatlar programlar neşrederek kendi ideallerini halk arasında neşr ve tebliğ etmişlerdir. Bunlar arasında en mühim esas o zaman yaşayan halkın arzusu, ihtiyacı daha ziyade içtimaiyatının ıslâhı idi. İşte bundan dolayıdır ki 19uncu asrın ortalarında Avrupa'nın yumuşak saraylarında, güzel kapılarında naz u naim içinde yetişen (Karl Marks), o büyük alim ve feylesof, nazarını yalnız bir şeye atfetmiş. Bahusus bütün dünyada yaşayan işçilerin, amelelerin ve köylülerin hali onu titretmiş ve bütün mesaisini gece ve gündüz beşeriyetin bu cüz'ünü uyandırmak hususuna hasretmiş ve efkârını arkadaşı Engels ile beraber bütün cihana neşretmişlerdir. İşte Karl Marks ve Engels cihan fukarasını bir gaye etrafında toplamak için 1864 tarihinde Lond-

---

[13] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 359

[14] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 360-361

ra'da Birinci Enternasyonal'in esasını kurmuş ve kendisini işçi âlemine tanıttırmış ve medeniyetin temel taşlarını atmıştır. (Alkışlar). Fakat hücumlara ve taarruzlara maruz kalan bütün meşhur simalar gibi Karl Marks ve Engels de 1872 tarihinin nihayetine kadar teşkilâtlarına devam etmişlerse de 1872 tarihinden itibaren burjuvazyanın tesiriyle, demir pençeleriyle, bir zaman yine doğmak üzere, hazineler gibi sine-i arza girmesine sebep olmuşlardır.

Onbeşinci Nöbet[15]

15-inci Nöbet

İsmail Hakkı (devamla)- 1889 tarihinde Fransa Sosyalistleri tabii Enternasyonal'i yaşatmak ve aynı zamanda tekmil dünya fukara-yı kâsibesini bir yolda, bir merkezde toplamak için teşebbüslerde bulundular. Etraflara manifestler yazıp gönderdiler. Ve İkinci Enternasyonal'i ihzar ettiler. 1913 senesine kadar Türkiye'nin başında kopan muhtelif ve birbirini müteakip muharebeler İkinci Enternasyonal'i başka bir mecraya sevk etti. Millî bir takım maksatlar, entrikalar baş gösterdiği sırada 1914 senesinde kanlı Harb-i Umumî'nin dehhaş topları patladı. Rusya fukara-yı kâsibesi inkılâbı yaptıktan sonra 1919 senesi Mart ayında Üçüncü Enternasyonal'in Birinci Kongresi'ni çağırdı ve orada ilk defa olarak Türk fukara-yı kâsibesi namına Suphi yoldaşın mevcut olduğunu görüyoruz. İkinci Kongre ise bir ay evvel hitam buldu.

Arkadaşlar, Türkiye'de muhtelif fikir ve akide taşıyan çeşitli simaların, şahısların, kolları sırmalı paşaların şimdiye kadar bütün minberlerden söyledikleri sözleri, verdikleri nutukları hepimiz dinledik. Bu sözler ve nutuklar zavallı fakir Anadolu köylüsüne hiçbir şey vermemiştir. Bu pencereden dışarı çıkamayan sadaya benzer. Hemen şahıslar; şehirlerde şahane yaşayan köşklerde, yalılarda keyif süren ekalliyette kalan bir sınıfın fikrine, akidesine hizmet etmekten başka bir şey yapmamıştır. Komünistler ise köylerde kırmızı çiçeğin tohumlarını ekecekler, bu suretle insaniyeti yükseltecekler. Şimdiye kadar içtimaî ve insanî hukuktan mahrum olan hemşirelerimiz, bu zamana kadar bir mevki sahibi olamayan gençlikle, zavallı Anadolu köylüsü artık yükselecek yükseltilecektir... (Devamlı alkışlar).

Onaltıncı Nöbet[16]

16-ncı Nöbet

İsmail Hakkı yoldaş (mabad)- Binaenaleyh teşkilâtımız bu gayelerle uğraşacak ve son kanına kadar fedakârâne hizmet edecektir. Herhalde Türk komünistleri Anadolu mazlumlarını yakın bir zamanda kurtaracaktır. Kimisi bizimle eğleniyorlar. Simamızı meçhul diyorlar. Fakat biz hakka ve memleketimizdeki işçilere istinat ediyoruz. Türkiye'de bugün büyük tahrikat ve teşvikatın mevcut olduğunu görüyoruz. O tahrikat imanıyla maksadına giden yolları buluyor ve ilerliyor. Cihan proletaryası bizimle beraberdir. Komünistlerin merkezi olan Üçüncücü Enternasyonal'in yaşamasını temenni etmekle beraber

---

[15] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 362-363

[16] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 364

ilk adımı atan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'na muvaffakiyetler temenni ederim ve sözüme nihayet veririm. (Alkışlar ve Marş).

Reis- Azerbaycan'da inkılâp hareketini teşkil eden Hemkârlar İttifakı namına söz yoldaş Bünyadzade'nindir.

Bünyadzade- Yoldaşlar, Azerbaycan Hemkârlar İttifakı bu namı birkaç gün evvel almıştır. Birkaç gün evvel bir syezd (*kurultay*) çağrıldı ve bu namı aldı. Bugün sizin birinci kurultayınızı, Suphi yoldaşın dediği gibi ben de Hemkârlar İttifakı tarafından sizi tebrik ederim.

Onyedinci Nöbet[17]

17-nci Nöbet

Yoldaş Dadaş Bünyadzade (devamla)- Malum ki bir nice gün bundan akdem Bütün Şark İllerinin Kurultayı vardı. Orada sizin de yoldaşlarınızdan nümayendeler mevcut idi. Syezdde mevcut hemen o nümayendeler Avrupa'ya karşı cihat ilân ettiler. Biz iman ediyoruz ve mesele kuvveden fiile çıkacaktır. Avrupa, Amerika emperyalistleri bunu biliyorlar ve gözlüyorlar. Ben sizin yâdınıza getiririm ki Afganistan nümayendesi syezdde ne söyledi. O dedi ki: Biz Bolşevik değiliz fakat, Avrupa emperyalizmasına karşı açılan mübarezede birlikte yürüyeceğimizi vaat ediyoruz. Bu vaat doğrudur.

Yoldaşlar, pek aydın bir meseledir ki Türkiye'de inkılâp olacaktır. İngiliz ve Fransız emperyalistleri de oradan reddol(*un*)acak. Lâkin Türkiye komünistleri hatt-ı hareketlerini şimdiden sağlam esaslar üzerine kurmalı. Yahşi kuvvetleri yığıp derhal işe başlamalıdır ki, memleketin dâhilindeki menfaatperest diğer kara kuvvetler baş kaldırabilmesin. Ve memleket dâhilinde komünizm teşkilâtları köklensin ki bir daha Türkiye Avrupa emperyalistlerinin, kapitalistlerinin ellerine düşmesin.

Yoldaşlar, bugün dünyada iki cephe vardır. Biri kapitalistlerin, diğeri bütün dünya zahmetkeşlerinin cephesidir. Şimdiye kadar ezilen, zulüm gören Şark milletleri (*bir*) araya cem' oldu. Siz de o yoldaşlarımızla beraber cihan fukara-yı kâsibesi destesine iltihak edin, çünkü sizler de senelerden beri zulüm görmüş, ezilmişsiniz. O halde bu mukaddes cihada iltihak edip bir daha da Avrupa'ya ilân etmelisiniz ki; biz galip geleceğiz, mağlup değiliz. Ve bütün kuvvetimizle size mukabele edeceğiz, teşkilâtınızı yürüteceğiz.

Onsekizinci Nöbet[18]

18-inci Nöbet

Dadaş Bünyadzade (devamla)- Ve bundan ötürü yoldaşlar, ben Azerbaycan faale ve kentlisi namından söylüyorum ki Bakû Şark'ın kapısı halini almıştır. Şark'ı müstemleke halinden kurtarmak için, komünizm fikrini yürütmek ve inkılâp teşkilâtları yapmak için Azerbaycan faaleleri size kemâl-i sıdkla söz verirler. (Alkışlar ve Marş).

Reis- Söz Rusya'nın muhtelif cephelerinde büyük faaliyet ve kahramanlıklar gösteren

---

[17] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 365-366

[18] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 367-368

Kırmızı Türk Askerleri ve İştirakiyûn Bürosu namına Mehmet Emin yoldaşındır.

Mehmet Emin yoldaş- Yoldaşlar, Rusya inkılâbının evvelinden beri bütün mevcudiyetiyle çarpışmış ve şimdi Bakû'de toplanmış askerler ve Bakû Bürosu namına kongreyi tebrik eder ve tarihî kongremize muvaffakiyetler dilerim.

Yoldaşlar, memleketimizin büyük mazisi ve siyasî tarihi vardır. Birçok cemiyetler ve siyasî fırkalar tesis edilmiş ve bunlar umumiyetle Türkiye mukadderatıyla oynamak istemişlerdir. Binaenaleyh zavallı memleketi halâs için birçok kongreler toplanmış ve kararlar verilmiştir. Bu kongreler mukarreratı ise sırf Avrupa kapital ve burjuva mefkûresini taklit ile onlar meyanında kapitalist bir cüz' teşkil etmek istemişler, her ne kadar fakir ahaliden bahsedilmiş ise de işte zavallı halk ancak alet olarak kullanılmış ve onun faydasına verilen parlak kararlar kâğıt üstünde kalmaktan başka bir şeye yaramamıştır. Mukarrerat neticesi padişahları tebdil, kabineleri yeniden teşkil projeleri çizilmişse de, bunlar hep Avrupa emperyalizminin fayda ve hesabına göre tatbik edilmiş ve re's-i kârda bulunanlar da istirahat-ı zatiyelerini temin ile iktifa etmişlerdir. Hâlbuki bugün bu tarihî namını verdiğimiz kongre artık o çürük mefkûreleri ve şahsî düşünceleri kökünden imha ile şimdiye kadar Avrupa kapitalizmi faydasına alet olan zavallı Anadolu köylü ve ameleleri hesabına iş görecek ve kendi mukarreratında Türkiye'nin mukadderatını o memleketin hakikî sahibi olan mihnetkeşlere teslim edecektir. Biz eminiz ki Anadolu bu suretle kurtulacak ve eskiden yalnız kuru bir nam olarak İstanbul'u Şark'a merkez addedenlere karşı İstanbul'un hakikî surette Şark ve Garp proletaryasının halâsına bir merkez olduğunu ispat edecektir. Binaenaleyh üç seneden beri Rusya inkılâbının muhtelif cephelerinde fedakârâne çarpışan Türk Kızıl Askerleri diyor ki: bugünden itibaren Türkiye'nin hakikî inkılâbı uğrunda son katre kanımız kalıncaya kadar feda-yı can etmeye hazırız. Yaşasın Türkiye köylü ve amelesini kurtarmak isteyen Türkiye Komünist Fırkası ve Üçüncü Komünist Enternasyonal. (Alkışlar ve Marş).

Ondokuzuncu Nöbet[19]

19-uncu Nöbet

Sadr (M.S.)- Söz Türkiye'den gelen komünist arkadaşlarımızdan Hakkı yoldaşa verilecektir. (Alkışlar).

Hakkı yoldaş- Yoldaşlar, İstanbul Komünist Grubu namına Bakû Türkiye İştirakiyûn Fırkası'nın teşebbüsüyle toplanan ve mezkûr teşkilâtın göbeğinden kopan bu kongreyi tebrik ederken göğsüm bir emele vusûl heyecanıyla kabarıyor. (Alkışlar).

Yoldaşlar, Türkiye mahiyet-i mevcudiyeti hakikatten değil hayalden alıyor diyorlar. Hayır yoldaşlar. Türkiye'de amele hareketin(*in*) geçirdiği muhtelif ahvâl ile müspettir ki, zannedildiği gibi Türkiye amelesi komünizmayı daha bugün başa düşmüş değildir.

Arkadaşlar, beray-ı tahsil Avrupa'nın muhtelif memleketlerindeki fabrikalarına gönderilen genç Türk amelesi Avrupa'daki umum tatil hareketlerinde pek büyük roller oynamışlardır. 1918-1919 inkılâbına iştirak eden birçok genç işçi Türk komünistleri vardır. Hatta bu büyük cidal meydanında fedakârlıkla can veren gençler de vardır ki bunlar yal-

---

[19] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 369-370

nız Almanya'da değildi. (Bela Kun'la) görüştüğüm zaman bana diyordu ki Spartak genç Türklerden Macaristan inkılâbına iştirak edenler de olmuştur.

Yoldaşlar, Türk amele gençleri Almanya, Avusturya Macaristan'dan avdet ettikten sonra İstanbul'da da teşkilâtlar vücuda getirdiler. Bu teşkilâtların tarihi hakkında uzun boylu söz söylemeyeceğim.

Yirminci Nöbet[20]

20-nci Nöbet

İsmail Hakkı yoldaş (devamla)- Bu da İstanbul'da Azerbaycan millî hükümeti teşekkül ettiği zaman verilen bir içtimada bir Türk komünisti bütün o hava-yı heyecan arasında Azerbaycanlılara diyordu ki: Müsavat hükümetinin tesisiyle siz nail-i refah olamazsınız. Ancak komünist hükümetiyle, şûrâlar usulünü kabul etmekledir ki, siz nail-i saadet olabileceksiniz! Türkiye komünistleri daha başka sahada da çalışıyorlardı.. Marks fikirlerini neşrediyorlardı. *Kurtuluş* ve Eskişehir'de çıkan *İşçi* ve Erzurum'da çıkan *Kızıl Bayrak* gazetesi en büyük delillerdi. (Alkışlar). İşte bütün bu hadiseler gösteriyor ki, Türk komünistleri kuvveti hayalden değil, şe'niyetten, hakikatten alıyor. Cemiyetlere karşı müebbet ve memleketi halâs edecek hakikî büyük bir teşkilât vücuda gelmektedir (Alkışlar ve Marş).

Reis- Söz Tataristan komünistleri namına Maksut yoldaşındır.

Maksut yoldaş- Arkadaşlar, Tatar Cumhuriyeti dâhilinde ve haricindeki umum Tatar işçi ve köylüleri namına ve bilhassa temsil eden Tatar komünistleri namına sizin birinci içtimaınızı kutlularım.

Yirmibirinci Nöbet[21]

21-inci (*Nöbet*)

Tatar gençlerinden (Maksudof) devamla...

Kardaşlar, sizin bütün elem ve acılarınıza iştirak ediyorum. Arzu ederdim ki bu uğura sizinle hem-meslek olarak çalışayım. Yoldaşlar, vaktin azlığı dolayısıyla sözümü pek az keseceğim.

Yoldaşlar, bize diyorlardı ki Şark'ta kapital olmadığı için inkılâp meydana gelemez; çünkü bir yerde komünizm inkılâbının vücuda gelmesi için herhalde orada büyük mikyasta kuvvetli kapitalin olması lâzımdır. Bu nazariyeye göre bazı başçılar inkılâbın yalnız Avrupa'ya mahsus olduğunu iddia ve bu iddiaya bir şekl-i mahsus da veriyorlardı.

Halbuki biz diyoruz ki Şark'ta inkılâba mani olacak Garp'a nispetle kuvvetli amiller olmadığı için Şark'ta inkılâp daha esaslı, daha mükemmel olacaktır. Şark'ta kuvvetli ve sıkı bir propaganda ile meseleye girişilirse, az zaman zarfında Şark işçisi, Şark rençperi hakikati anlayacak; inkılâbın gösterdiği yoldan yürüyecektir ki bu da anlatmak sayesiyle

---

[20] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 371

[21] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 372-373

olacaktır. Yoldaşlar, ben size Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi'nde Şark'a ait dakladların (*lâyiha*) 3.ncü maddesini tahattur ettireceğim: Mezkûr maddede deniliyordu ki: İngiltere kapitalistleri bizi emiyor, sa'yımızın semeresini çekip elimizden alıyor. Yoldaşlar, bu sözler ile kifayet etmek, meseleye bu nazarla bakmak safdilliktir. Çünkü Şark'ta bulunan nâ-mütenâhî servetler, bitmek tükenmek bitmeyen menbalar, yalnız İngiliz, Fransız kapitalistlerinin ceplerine gitmiyor.

Yirmiikinci Nöbet[22]

22-nci Nöbet

Maksut yoldaş (devamla)- Çünkü Şark'ta bulunan o nâ-mütenâhî servetler, İngiliz ve Fransız kapitalistleri amelelerin haklı olduğunu takdir ediyorlar. Elbette bizim taraflarımızda da daha çoktur. Mesele öyle değildir. Şark'ta ihtilâl daha çabuk tevessü' eder. Türk arkadaşlarımıza söylüyoruz: Türklerin şerefli bir mazisi vardır. Onlar Şark'la alâkadardırlar, mühim inkılâpçıdırlar. Şark meselesinde Türk inkılâpçıları hakikaten iştirak ederlerse Şark inkılâbında büyük muvaffakiyetler hâsıl olacaktır. Tatar Cumhuriyeti, Tatar komünistleri kendisini kızıl bayrağı yükseltmekle bahtiyar addeder. Tatar komünistlerinin bir prensibi vardır ki; menafi-i hususiye menafi-i umumiyeye tâbidir.

Rusya'da istediğiniz köşelere gidiniz, her yerde Tatar göreceksiniz. Bir zaman gelecek ki Tatar inkılâpçıları kendi kardeşleriyle beraber işleyecektir. El ele vererek daha faydalar görecektir. Tatar komünistleri namına bu meclisinizi tebrik ederken size nihayetsiz muvaffakiyetler temenni ederim. (Alkış ve Marş).

İsmail Hakkı yoldaş- Yaşasın Tatar Cumhuriyeti ve o cumhuriyetin müdirleri olan Tatar komünistleri. (Alkış ve Marş).

Yirmiüçüncü Nöbet[23]

Yirmidördüncü Nöbet[24]

24-üncü Nöbet

Selim Mehmet yoldaş (devamla)- İşte arkadaşlar, bu devirde, dünya rençperlerinin hâkimiyeti ele almak zamanında Türkler için yalnız Komünist Fırkası olabilir.

Ve ancak o yolda ilerleyebilirler. Ben ümit ederim ki komünizm esaslarından harice çıkmayarak, dünya işçileriyle beraber inkılâbın muzafferiyetle neticelenmesine Üçüncü Enternasyonal'in bayrağı altında çalışacaktır. Yaşasın tarihe ayak basmış olan Türkiye iştirakçileri, yaşasın Üçüncü Beynelmilel ve bütün dünya inkılâbı. (Alkışlar ve Marş).

Reis- Arkadaşlar, bütün tebrik nutuklarına nihayet verildi. Şimdi heyet-i idareye bir teklif geldi. (Okur, alkışlar) (Üçüncü Enternasyonal Marşı çalınır).

---

[22] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 374

[23] Bu nöbetin belgesi arşiv belgeleri arasında eksiktir.

[24] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 375-376.

Kırım Vekili- Yaşasın yoldaşlık. (Alkışlar ve Marş)

Reis Suphi yoldaş- Bunun telgraf suretinde Rusya İcraiye Komitesi'ne, Bütün Rusya İştirakiyûn Fırkası'na, fahrî riyasete intihap olunan yoldaşlara ve Azerbaycan Komünist Fırkası'na yazılsın. (Alkışlarla kabul edildi). Kongreye seçilen yoldaşların mazbatalarını tetkik için bir mazbata komisyonu intihap edilsin. Mehmet Emin, İsmail Hakkı, Nazmi yoldaşlar namzettir.

Sacit yoldaş- Süleyman Nuri, Hilmi yoldaşlar da.

Reis Suphi yoldaş- Bu beş kişiyi kabul edenler ellerini kaldırsın. (Kabul olunur). Bir teklif var, dünya emperyalizmine karşı fedakârlık gösteren Rusya Kızıl Ordusu'yla son nafakalarını müdafaa etmekte olan Türkiye Kızıl Ordusu'na tebrik telgrafı gönderilsin, kabul ediliyor mu?

(Sürekli alkışlarla kabul edilerek Enternasyonal Marşı çalındı.)

İsmail Hakkı yoldaş- İkinci Meclis Nikolayefski'de Genç Kırmızılar Bürosu'nda sabah saat onbirde olacaktır. Mazbataların tetkiki için arkadaşlar bugün gelebilirler.

Reis Suphi yoldaş- Meclis kapandı. (Saat sekiz).

Birinci içtimaın birinci celsenin zabıtları

Nöbet 24

Kâğıt 24

10 Eylül 920 Cuma günü akşam

(11 Eylül 1920)
İKİNCİ İÇTİMANIN BİRİNCİ CELSESİ

[s. 12] 11 Eylül 1920

İkinci İçtimâ, Birinci Meclis

(Kırmızı Gençlik Klübünde) Heyet-i Riyaset İntihabı)

Mazbata komisyonunun tebliği üzerine bazı münakaşat cereyan ettikten sonra hak-ı reye mâlik yoldaşların isimleri okunarak kâffesi kabul olundu. Reisin teklifi ile usul-u müzakereye aid bazı maddeler de kabul edildi. Bâdehu heyet-i riyaset intihabına başlanıldı. Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Abid Âlim, Cevad "Erzurum delegesi", Süleyman Nuri, Nazmi, İsmail Hakkı yoldaşlar ekseriyetle heyet-i riyasete ve fahrî olarak Ali Haydar Karayef, Stasova ve Celâl Korkmaz yoldaşlar da mezkûr heyete intihap olundu. Riyasete geçen Mustafa Suphi Yoldaş, ruzname-i müzakeratın birinci maddesini teşkil eden (ahvâl-i hâzıra hakkında malûmat)a dair izahat verecek olan Abid Âlim Yoldaş'a söz verdi, Abid Âlim Yoldaş âtideki noktaları izah etti.

Ahval-i Hâzıra hakkında

İnhisar ve istilâ devrine ayak basan sermayedarlık 1914 cihan harbine sebebiyet verdi. Harb-ı umumî iktisadiyatta büyük bir buhran doğurdu. Sermayedarlık buhranın önünü alamıyor. Bunun neticesi olarak mağlup memleketlerde inkılâp esasları hazırlanmış oldu. Rusya'da sermayedarlık teşkilâtı vasî değildi. Mutlakiyetin tesiri altında proletaryanın hareketi öteden beri büyük tesirler icra ediyordu. İnkılâbın Rusya'da başlayacağı öteden beri takdir ediliyordu. Hakikaten burada prolterler burjuvaziyayı daha kolaylıkla mağlub ederek hâkimiyeti eline geçirdi. Rusya'da zuhur eden inkılâbı garbde diğer bazı [s. 13] inkılâbî hareketler takib etti. Almanya'da kıyam zuhur ettiği gibi, Macaristan'da şûrâlâr hükûmeti bile teessüs etti. İngiltere, Fransa gibi yerlerde amele, mühim tatil-i eşgaller ile burjuvazyayı sarstı. Mamaafih, garbda burjuvazya kuvvetli olduğu için şarkta umumî ve vasî bir kıyam olmadıkça garbda proletarya hareketlerinin lâyıkıyla inkişaf edemeyeceği anlaşıldı. Müstemlekecilik siyaseti zaten şarkın mazlum milletlerini incitmişti. Rusya'dan yükselen inkılâp sesi şarkta müsaid bir mâkes buldu. Fakat sermayedarlar inkılâpçı şarkı derhal tazyike başladı. Garp cihangirleri aleyhine Rusya inkılâbına şark hareketleri inzimam etti.

Bütün kuvvetler inkılâbı idare eden Üçüncü Enternasyonal'in bayrağı altında toplandı. Bugün bir taraftan bütün dünya içtimâî inkılâbı gözümüzün önünde durduğu gibi, diğer taraftan şarkda cihangirler son kuvvetlerini sarf ediyorlar. İktisadî (kara) buhranlar: Cihan harbi esnasında en müterakki milletlerde devlet borçları yedi defa arttı, İngiltere ile Fransa sermayesini yarı yarıya, İtalya yüzde yetmiş ve Rusya yüzde doksan nisbetinde kaybetti. Bunun neticesi olarak, eşar ile işçi gündeliği arasındaki müsavatsızlık nisbeti artmıştır. Amerika'da eşya fiyatı yüzde yüz yirmi arttığı halde, amelenin ücreti ancak yüzde seksen; Fransa'da eşya yüzde üç yüz, amelenin ücreti ise yüzde iki yüz artmıştır. Bu rakamlar amelenin heryerde daha fena şerait-i hayatiye içerisine girdiğini gösteriyor. Yine harbin tesiriyle paranın fiyatı heryerde alçalmış-

Birinci Nöbet[25]

11 Eylül 1920

İkinci celse (*İkinci içtimaın birinci celsesi*)

Nöbet 1

Meclis saat 11(*de*) açılır

Mustafa Suphi yoldaşın sadaretiyle meclis açılır.

Reis- Arkadaşlar, teklif ediyorlar ki meclis Enternasyonal'le açılsın.

Reis- Söz Mazbata Komisyonu namına Hilmi yoldaşındır.

Hilmi- Yoldaşlar, akşam birinci iclâsta çıkarılan karar mucibince intihap olunan Mazbata Komisyonu mandatları (*yetki belgeleri*) bugün tetkik etti ve birtakım kararlar çıkardı. Bir defa bu komisyonumuz mandatları esna-yı tetkikte pek müşkil vaziyette kaldı. Çünkü mandatlar muntazam tanzim edilmemişti. Yaçeykalardan (*hücre*) intihap edilenlerle ve diğer cihetten tasdik edilerek gönderilen mandatlar pek eksikti. Bu halde bile komisyon müşkilpesent davranmadığını gösteriyor. Nizamın haricine çıkmamak üzere vazifeleri iki kısma ayırmaya mecbur oldu. Arkadaşlar! Taşralardan gelen amele, kayıkçı ve sair esnaf, amele partiyalarından gelenlerin umumiyetle kongreye iştirakine karar verilmiştir. Kongreye gelen diğer arkadaşlar sâini sıfatıyla girebilecektir. Müsaade ederseniz mazbatayı okuyacağım. (Okur).

Bunların doğrudan doğruya hakk-ı rey ile kongreye iştirake hakları vardır. İstişare ile kongreye dâhil olacak zevatın isimleri. (Okur).

İkinci Nöbet[26]

2-nci nöbet

İsmail Hakkı yoldaş- Burada dava vekilleri cemiyetinden bahsediliyor. Şüphesiz, arkadaşlar, dava vekillerini ayırmak istemeyiz. Fakat bizim intihabat kanununda bu suretle dava vekilleri diye hükümet arasında tavassut eden bir sınıf kabul edilemez. Böyle bir cemiyet halinde bulunan sınıflar mazlum halkın elinden lokmasını alıyorlar. Ben intihabatta iştirak eylemeleri fikrinde değilim. Çünkü kanunen iştirak edemezler.

Sacit yoldaş- Anadolu'dan esnaf, amele, rençper, sıvacı gibi cemiyetler nümayende gönderiyor. Bir de yaçeykalar gönderiyor. Esas itibarıyla sıvacı cemiyetleri arasında bir fark görüyorum. Yaçeykaları kimin teşkil ettiğini biliyoruz. Bir gün evvel yaçeyka teşkil edilip de bir günde komünistlik olamaz. Sıvacı, amele, rençper gibi cemiyetlerden gelen ve bu cemiyetler proletarya hayatının en mütekâsif bir teşekkülü olduğu halde buraya iştirak edemiyor. Ne için yaçeyka nümayendeleri, herhalde amele ve dülger cemiyetleri kadar yaçeyka nümayendeleri daha fazla temel taşı teşkil edemeyeceğine kaniim. Herhalde yaçeyka denilen şeye sınıf itibarıyla muadil olabilir. Deniliyor ki buradan giden yoldaşlar bir kısmına komünist ve diğerleri komünist değildir denmiştir. Bunu arkadaşların hatası addederim.

---

[25] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 379

[26] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 379-380

tır. Amerika dolarına nisbeten İngiltere'de para yüzde otuz, Fransa ve İtalya'da yüzde altmış, Almanya'da yüzde doksan altı alçalmıştır. Görülüyor ki, büyük devletlerin [s. 14] iktisadiyatı mahvolmaktadır. Vaziyetin düzelmesi imkân haricindedir. Dünya inkılâbı pek yaklaşmıştır.

Ganimetlerin taksimi: Dört müttefik haydud dünyayı aralarında taksime başladılar. Fakat, Almanya meselesinde araları açıldı. Türkiye ve Rusya meselelerinde de uyuşamadılar. Bu ittihadsızlık sebebile umumî buhran hâd bir hale geldi.

İnkılâbî buhranlar: Düşmanlarımızın buhranlarına rağmen her tarafta amele arasında Rusya inkılâbına temayülkâr cereyanlar uyanmış, grevler çoğalmıştır. Avrupa ve Amerika'da içtimâî inkılâp hareketinin başladığına dair birçok risaleler intişar etti, bu mühim hadiseler inkılâbın yaklaştığını gösteriyor.

Yoldaş Alimof nutkuna şu sözlerle nihayet verdi: "Şarkta başlayan millî azatlık hareketleri derinleşirse, bütün dünyada içtimâî inkılâplar kopacaktır. Biz hiçbir vakit garb haydutlarının ve onlarla beraber olanların gittiği yoldan gitmeyeceğiz. Gitmek isteyenlere de bütün kuvvetimizle müsaade etmeyeceğiz." (Alkışlar.)

Anadolu'nun Vaziyet-i Hâzırası

Bundan sonra Anadolu'nun vaziyet-i hâzırası hakkında söz alan Erzurum delegesi Cevad Yoldaş dedi ki: "Harbin bidayetinde Türkiye'nin hudutları geniş olduğu halde, şimdi hudutlar küçülmüş, memleket parçalanmış, Antanta tarafından ise harbin bütün ağırlıkları Anadolu fakir halkının boynuna yüklenmiştir. Memleket ve bundan en ziyade müteessir olan Anadolu fakir ve rençber halkının kalbinde büyük bir galeyan vardır; bugün İstanbul ve İngiliz hükûmetine karşı başlayan kıyam harekâtı da o galeyandan doğmuştur. (Alkışlar.) Bu harekâtın başında [s. 15] müdafaa-i nefis meselesi esas idi. Fakat sonra bu hareket içtimâî, sınıfî inkişaflara mazhar olarak inkılâbî mahiyete girdi. Şiarları iki idi: biri, memleketi garb emperyalistlerine teslim etmemek, diğeri ordu arkasında milleti soyan tufeylilere karşı mübareze; ilk kongrede buna dair kararlar verildi.

İşte bugün Anadolu canıyla başıyla memleketi müdafaa etmekle beraber inkılâp yalnız temiz adamları iş başında bulundurmağa çalışıyor. Sanadid-i İttihattan ve dalavereci yeni milyonerlerden hiçbiri hareketin içine sokulmamıştır. İnkılâbçı Anadolu fikrini İstanbul'a anlattı. İngilizlerin elinde oyuncak olan İstanbul ise onu boğmak için elinden geleni yaptı. İngiliz silâhlarıyla techiz ve İstanbul hükûmeti tarafından sevk edilen kuvvetlere karşı, Anadolu kararındaki azmini göstererek hıyanete harb ile cevap verdi. Böylece Anadolu'da dahilî ve sınıfî cidal ilk adımını atmış demektir. (Alkışlar.) Bu mübareze ve hareket-i mühimme buhranlar içinde gittikçe kuvvet bulmakta ve halk arasında yayılmaktadır. Fukara halkın hukukunu müdafaa için hükûmet mesarifatının mühimce kısmını zengin sınıflara yükletmek istemişti. Zenginler, irticaî kuvvetler yarattılar. Fakat, halk kütlesinin bütün azameti önünde bu kuvvetler kâmilen erimektedir. (Alkışlar.)

Üçüncü Nöbet[27]

11 Eylül gündüz iclâsı

3-üncü nöbet

Feyzullah Sacit yoldaş (devamla)- Ve yine ikinci üçüncü noktalar tamamıyla izah edilmiyor. Ben anlamak isterdim ki; Kadınlar Şubesi'nde kaç tane komünist hanımlarımız vardır. Ben kongreye dâhil olmaları aleyhine değilim, fakat hakikat meydanda iken kendi kendimizi aldatmayalım demek istiyorum. Ve yine üsera grubundan bahsettiler. Bundan da bir şey anlayamıyorum. Üsera askerlerden ibaret olmasına göre ne için buradaki kırmızı askerler grubuna dâhil edilmemiş de ayrı bir yaçeyka halinde kalmış.

Ben arada su-i tefehhüm olmaması; karanlık noktaların tenevvür etmesi için bu sualleri soruyorum.

Hilmi yoldaş- Ben evvela Bahattin Şakir yoldaşa sonra da Feyzullah Sacit yoldaşa cevap vereceğim. Rusya şûrâlar hükümetinde olduğu gibi bu şekildeki kongrelere amele teşkilâtlarından uzuvlar kabul etmek bir âdet, bir usul haline girmiştir. Mezkûr uzuvlar rey-i istişare ile kongreye dâhil oluyorlar. Usul ve nizamnâme-i dahiliyeyi nazar-ı dikkate alan komisyon da aynı kararı çıkarmıştır ki, karar da şundan ibarettir. (Okur).

Ve usul bir kanun şeklini almıştır. Biz böylece karar verdik. Mesele gayetle aşikârdır.

Yaçeykalar hakkında Feyzullah Sacit yoldaşın anlamadığı bir nokta var. Malumunuz siyasî hücreler müteaddittir. Bahusus Merkezî Büro kendi faaliyetini daklad etmek için kongreye bir uzuv dâhil etmesi lâzımdır.

Dördüncü Nöbet[28]

11 Eylül 1920

Nöbet 4

Hilmi yoldaş (devamla)- Sonra kadınlar meselesiyle üsera meselesine ait olan tenkidata bizim komisyon cevap vermeye kâdir değildir. Biz vesikasına bakarak intihap ve kabul ettik. Diğerlerine heyet cevap versin.

Reis- Bizim bir askerî hücre, bir de siyasî hücremiz var, onların da arasında ayrıca hücre var. Üsera hücresinden intihap olunan vekile bir söz söylenemez. Kadınlara gelince zaten azdır. Görülmek için malum hanımlar tayin edilmiştir.

Mehmet Emin yoldaş- Arkadaşlar! Başka şubelere ve hücrelere göre hanımların miktarı az değildir. Bugün kadınlar şubesinde 10-12 adam var. Kalan iki kadın ise Trabzon Şubesi tarafından tayin edilmişlerdir.

Aziz yoldaş- Nazar-ı dikkatimi bir şey celb etti. Sıvacılardan ve diğerden nümayendeler kabul ediliyor da mühendislerden niçin bir kimse alınmasın. Filhakika şahsım bir ehemmiyeti haiz değildir. Fakat Türkiye'de bir mühendis grubu vardır. Onu da ben temsil ediyorum. Ve onlar namına buraya geldim.

---

[27] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 381-382

[28] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7; Klasör 9_36, Belge no: 383

Anadolu hareketi başta Rusya inkılâbının mahiyetine vakıf değildi. Fakat son zamanlarda bütün hakikat anlaşılmağa başlamıştır. Anadolu'da sol sosyalistlerin efkârını neşreden gazeteler vardır. Erzurum'da çıkan "Albayrak" halkı inkılâba doğru götürüyor. Herkes günden güne inkişaf ediyor. Komünist fikir ve teşkilâtları gittikçe kuvvet buluyor. İşte Anadolu'nun hakiki vaziyeti! Anadolu [s. 16] şimdiki hükûmeti, son ideal hükûmet olarak kabul etmiyor. Zaman gelecek halk emeline muvafık hükûmet şekline de nâil olacaktır. Anadolu Rusya'dan içtimâî inkılâpdan büyük müzaheretler bekliyor. Anadolu başladığı bu inkılâp hareketleriyle yalnız kendisi için değil, bütün beşeriyet için selâmet vaad ediyor. (Alkışlar).

Erzurum delegesi kendisine karşı vâki olan bir sual üzerine şu sözlerle nutkuna nihayet vermiştir: "Mukaddema halkın makam-ı hükümdarîye karşı büyük hürmeti vardı; herşeyini oraya medyun addediyordu; fakat şark vilâyetlerinde bu fikir tamamen değişmiştir. Çünkü halk padişahın memleketi ne felâketlere sürüklediğini görmüş ve şimdi halâskâr olarak kendi kendini meydana atmıştır." (Alkışlar)

İttihaz olunan mukarrerat

Ahval-i hâzıra hakkındaki nutuklardan sonra, müttefikan âtideki mukarrerat kabul edilmiştir:

1. Bir taraftan Rusya'da başlayan komünist inkılâbının büyümesi, genişlemesi ve günden güne dünya amelesinin Rusya'da açılan komünist bayrağı altına müteazzi bir surette toplanması ve diğer taraftan cihan harbi neticesi olarak hayat-ı maişetin gittikçe daralması dolayısıyla yıkılmakta olan eski dünyanın şeklini idameden âciz kalan sermayedar ve müstemlekeci devletler amelesinin de doğrudan doğruya hâkimiyeti eline almak için mübarezeye atılması, eski sermaye sistemi yıkılıp yerine beşeriyetin mihnetkeş kısmının saadet ve refahını temin eden komünizmin kâim olacağına şüphe bırakmamaktadır.

2. Bütün beşeriyetin komünizm devrine girmesi ve içtimâî [s. 17] inkılâbın muzafferiyet-i kat'iyesinin temini ve dünya inkılâp kuvvetlerinin aynı gayeye doğru gidebilmesi için bütün inkılâbî kuvvetlerin umumî bir merkeze raptı lâzımdır.

3. Rusya komünist inkılâbı tarihi, kuvvetli teşkilâtı ve kızıl ordusuyla bu merkez rolünü tabiatiyle ifaya kâdir ve Moskova'da teşekkül eden Üçüncü Beynelmilel ise dünya inkılâpçı kuvvetlerinin nâzım ve rehberi heyeti vazifesini görmeye lâyıktır.

4. Anadolu'da devam eden millî inkılâp hareketinin umum dünya emperyalizmine karşı mücadelesiyle bütün dünya proletarya hareketine yardım ettiğine kâniyiz. Bu millî hareketin memleket dahilinde inkişaf bulması ve derinleşmesiyle, sınıf şuurunun meydana gelmesine hizmet ettiği ve böylece yarınki içtimâî inkılâba müsait bir muhit hazırladığı muhakkaktır.

5. Türkiye Komünist Fırkası bir taraftan Türkiye'de emperyalizme karşı olan bu hareketin derinleşmesine yardım etmekle beraber diğer taraftan rençber, işçi halkın asıl maksadı ve son emeli olan çalışanlar hâkimiyetini elde etmek esaslarını hazırlamak için bezl-i mesâî edecektir.

Reis- Mazbata Komisyonu bu yoldaşın beyanatını nazar-ı dikkate almış ve mandatı tetkik edilecektir.

Tahsin yoldaş- Dava vekillerinin nizamnamesi, cemiyeti yoktur dediler. Her memlekette var. Biz biliyoruz ki sa'y u amel yalnız el, ayakla, ve tepinmekle değildir. Fikren ve dimağen de sa'y sarf ediliyor. Nasıl oluyor ki diğer ameleler, rençperler kabul ediliyor da biz edilmiyoruz. Doktor ve mühendisler de var. Ve bunlar kabul edilmelidir.

İsmail Hakkı yoldaş- Şüphesiz ayırmak istemeyiz. O arkadaşımız komünist olursa başka. Doktorlar, mühendisler insaniyete yardım ediyorlar. Fakat dava vekilleri mazlum halkın elinden lokmasını alıyorlar. (Alkışlar).

Reis- Bu teklife itiraz var mı? Söz var mı? Ses kesilsin. Hilmi yoldaşın okuduğu, hakk-ı reye lâyık olan arkadaşların kabulüne itiraz eden var mı? 3 reye muhalife karşı ekseriyetle kabul edildi.

5-inci nöbet arkasındadır.

Beşinci Nöbet[29]

5-inci Nöbet

11 Eylül 1920

Reis- Yoldaşlar, şimdi Heyet-i Riyaset intihap edilmeden evvel Heyet-i Merkeziye mecliste usul-i müzakereye ait bazı maddeler teklif ediyor. (Okur).

Sacit yoldaş- Birisinin söz kâfidir demesi üzerine Riyaset kâfi addediyor. Reye koyuyor ve söylenmesi lâzım gelen şeyler söylenilmiyor. Ve söz kestiriliyor.

Suphi yoldaş- Lüzumsuz ve manasız söz söyleyenlere karşı mecbur olunuyor, susturmak. Eğer faydalı söz söylenir ise, heyet arasında bir temayül görünce Reis mecburdur meclisten sormaya. Meclis kabul ederse sözü devam ettirir. Sacit yoldaşın sözü nâ-bemahaldir. Komisyon bu maddeleri tetkik etti. Ve bunlar da yazılıp duvara talik edilecektir. Çıkarılacak yerleri var mı? Yok. Aynen kabul ediliyor.

Cevat yoldaş- Hakk-ı reye mâlik olan arkadaşların ön tarafa gelmelerini teklif ederim.

Kabul edildi.

Saat 1.15'te beş dakika istirahat.

Altıncı Nöbet[30]

6-ncı nöbet

Sadr (M.S.)- İclas devam ediyor. Kongreyi idare etmek üzere muvakkat bir Heyet-i Riyaset intihap edilecektir. Merkezî Heyet tarafından intihap olunan yoldaşlar. (Okur). Daha ilâve edilmek istenilen arkadaşlar var mı? Demek yok.

---

[29] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 384

[30] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 385-386

Cevat yoldaş (Erzurum)- Müsaade edilir mi?

Sadr- Buyurun.

Cevat- Evvela Heyet-i Riyaset'in adedi tayin edilsin. Kaç kişi olacak? 5 kişi mi, yoksa 7 mi? Sonra İsmail Hakkı yoldaş deniyor, hangisi, Erzurum'dan gelen mi, yoksa Moskova'dan gelen mi, tasrih edilsin.

Sadr- Moskova'dan gelen (işaretle) işte şu yoldaş.

Sacit yoldaş- Heyet-i Riyaset'e Erzurum'dan gelen Cevat yoldaşı teklif ediyorum.

Sadr- Başka. Fevziye yoldaş- Naciye yoldaşı teklif ediyorum.

Sadr- Bir kere Heyet-i Riyaset'in kaç kişiden mürekkep olması lâzımdır. Adetlerini tayin edelim. Yedi kişi olsun teklifine itiraz var mı? Yoktur, kabul edilir.

Cevat yoldaş- Bu cihet tasrih olunsun, kâtiplerle beraber mi 7 kişi olacak, yoksa ayrı mı?

Sadr- Kâtiplerle beraber yedi kişidir. Demek 7 kişinin intihabı başlıyor. Burada on namzet gösteriliyor, tabii sese koyacağım. Rey verilirken yalnız hakk-ı reye mâlik olanlar rey verebilir.

Cevat yoldaş- Eğer arzu edilirse nisabın iki misli alınsın, daha kolay ve daha iyi olur.

Sadr- Ben evvelce de teklif etmiştim. Şimdi reye koyuyorum.

Yedinci Nöbet[31]

11 Eylül 920

7-inci Nöbet

Reis- Şimdi reye koyuyorum. Birinci defa Suphi yoldaşın ismini reye koyuyorum. Suphi yoldaşı kabul edenler el kaldırsınlar. İttifak-ı âra ile kabul edildi. Süleyman Nuri yoldaş 18 rey, İsmail Hakkı 16, yoldaş Yakup 15, Ethem Nejat yoldaş 14, Nazmi yoldaş 17, Cevat yoldaş (Erzurum) 19, Mehmet Emin yoldaş 23, Abid Alimof yoldaş 21, Naciye yoldaş 13. Reyler şu suretle anlaşıldı. 7 kişi intihap olunıdu. Bir teklif var. Fahrî olarak Heyet-i Riyaset'e âzâlığa yoldaş Ali Haydar Karayef, yoldaş İstasova ve yoldaş Celâl Korkmazof kabul edilmeleri için teklif ediliyor. İttifak-ı âra ile kabul edildi. (Alkışlar)

Heyet-i Riyaset'e intihap olunan arkadaşlar gelsinler! Kalkınız arkadaşlar.

Sekizinci Nöbet[32]

8-inci Nöbet

Sadr (M.S.)- Arkadaşlar, ben teklif ediyorum, fahrî riyasete seçilen yoldaşlarımızdan Celâl Korkmazof bugün bu celseyi idare etsin. (Alkışlar).

Dağıstan Celâl Korkmazof- Ben hastayım, bir saate kadar doktora gideceğim, af buyurunuz.

---

[31] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 387

[32] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 390-392

Maksudof- Kabul edilemez.

Yoldaş İsmail Hakkı- Eğer mazeretleri meşru ise kabul edilir.

Sadr (M.S.)- Ben muvakkaten riyaseti idare edeceğim. Çünkü yoldaş rahatsızdır. Kongrenin ruzname-i müzakeratını okuyorum. (Okur).

Ruzname-i müzakereye ilâve edilmesi veya çıkarılması icap eden bir şey var mı?

Celâl Korkmazof- Teklif. Köylerde nasıl işlemek lâzım. Bu hususta bir madde ilâvesini rica ediyorum.

Sadr (M.S.)- Teşkilât meselesi de ruzname-i müzakeratta unutulmuştur. Her iki madde ilâve olarak kabul edilir.

Abdurrahman- Ruzname-i müzakerenin bir daha okunmasını rica ediyorum.

Sadr- Okuyorum dinleyiniz.

Sadr- Maddeler bundan ibarettir. Şu halde kabul edilir. Birinci mesele ahvâl-i hazıra hakkında malumat. Söz Abid Alim yoldaşındır.

Abid Alim yoldaş- Arkadaşlar, Rusya'da cereyan eden vakaları anlamak için, iyiden iyiye tetkik edebilmek için Rusya içtimaî inkılâbının tarihçesi hakkında size biraz malumat vermek istiyorum. Malumunuzdur ki Rusya Avrupa'daki diğer memleketlere nazaran medeniyet, ilim ve sanatça geride kalmıştır. Bu hale ise sebep Çar idare-i mutlakasının tesiri, tahakkümü olmuştur. Mamafih yine o istibdadın aksülameli olarak kalplerde inkılâp ruhları uyanmaya başlamıştır. Memlekette küçük sınıflar sönmek üzere idi. Burjuvazyanın teşkilâtı, kuvveti günden güne ziyadeleşiyordu. Memleket dâhilindeki matbuat, propagandalar, risaleler, teşvikat sırf onların nokta-i menafiine göre icra ediliyordu. Her şey yalnız burjuvazya sınıfının inhisarı altında ve yalnız ona istinat ediyordu. Ordular, donanmalar ve saire Rusya'da Savet (*Sovyet*) Cumhuriyeti teşekkül ettikten sonra inkılâbı layıkıyla başa düşemeyen amele ve köylünün karşısına çıkan bir takım mürteciler, kara kuvvetler, hatta halkçılığı bırakıp da burjuvazya sıralarında ahz-ı mevki eden sarı sosyalistler de memleket dâhilinde bir takım muharebeler, fenalıklar meydana getirdiler ve olmadık maniler çıkardılar. Arkadaşlar, Rusya'nın şu son üç sene zarfında geçirdiği inkılâbî hayatı tetkik edersek, o zaman inkılâpçı Rusya'nın büyük fedakârlıklarla pek müthiş ve kanlı mübarezelerde bulunduklarını görürüz. Miktarları 14'ten fazla olan burjuvazya hükümetlerle mübarezeye mecbur kalan Rusya şûrâ hükümeti pek ağır dakikalar yaşıyordu. Rusya'daki içtimaî inkılâbı arzu etmeyen Garp cihangirleri Polişya'yı (?) daha evvelce Denikin'i Rusya üzerine saldırdılar. Dâhildeki kara kuvvetlerin de onlara iltihakı büyük mikyasta vatandaş muharebelerine sebebiyet verdi. Şark'ta o zamanlar hareket eden Kolçak da Amerika burjuvazyasının muavenetiyle icra-yı tesir ediyordu.

Dokuzuncu Nöbet[33]

9-uncu Nöbet

Abid Alimof sözüne devamla- (Abid Alimof yoldaş nutkunun bir suretini tahrirî olarak vermiştir. Onuncu Nöbete kadar Abid Alimof'un nutkudur).

---

[33] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 387

Onuncu Nöbet[34]

10-uncu Nöbet

Abid yoldaş (devamla)- Neticede Brest-Litovsk Muahedesi yalnız Almanlara verilen muvakkat (?) bir vesika olduğu görüldü. Brest Muahedesi neticesinde Alman askerleri Ukrayna'yı işgal ettiler. Fakat ne gördüler? Rusya amele ve köylüsü hâkimiyeti eline almak için içtimaî inkılâp uğrunda mübarezeye atılmış, senelerden beri hüküm süren kapital zulüm ve tahakkümünü kaldırmak istiyor. İşte o zaman Alman amelesi de, işçisi de hakikati anladılar. Bunun neticesi olarak Almanya'da da inkılâp baş gösterdi. Rusya'ya esir düşmüş, inkılâbî ruhlarla ruhlanmış olan birçok Macarlar memleketlerine avdet ettikleri zaman derhal inkılâba başladılar. Macaristan şûrâlar hükümetini tesis ettiler. Hâlihazırda Garp proletaryası arasında da Rusya savet hükümetine karşı bir meyil ve muhabbet uyanmıştır. Büyük yoldaşımız Lenin 1917'inci senesinden evvel bir hitapname ile Şark'ın mazlum milletlerine hitap etti. Dedi: Ey Şark'ın mazlum milletleri, siz kalkınız, biz bütün cihan cihangirleriyle mübareze ediyoruz, gelin el ele verelim dediler. Fakat son zamanlarda Şark'ta inkılâbın ehemmiyeti büsbütün artmıştır. Çünkü Garp proletaryatları hâkimiyeti ele ancak Şark'tan burjuvazyanın tard ve tenkil edilmesinden sonra alabilecektir. Şark'ta ise bugün gerek Türkiye ve gerek İran'da fukara-yı kâsibe ayaklanmış, emperyalistlerle mübareze ediyor. Her tarafta İngilizlere karşı darbeler vuruluyor. Rusya inkılâbının saçtığı içtimaî inkılâp fikirleri her tarafta tesirini gösteriyor. Hatta Hindistan'da yüzbinlerce amele sokaklarda alenen nümayişler, grevler yapıyor. Fakat yoldaşlar, Şark'ta çıkan bu inkılâbı cihangirler, emperyalistler bastırmak, sarmak istiyorlar. Çünkü sermayeleri, menfaatleri kaybolacağını ve bunun kendileri için büyük bir tehlike olduğunu hissediyorlar. Yoldaşlar, bir hakikat varsa o da Şark inkılâbına iktisadî muavenetler edilmelidir. Eğer Şark inkılâbına muavenet edilmezse inkılâp mahvolur. Umumiyetle Şark'ta zuhur eden inkılâp hareketleri millî azatlık şeklinde zuhur etmiştir. Mamafih bilahare inkılâbın içtimaî bir şekil alacağını ümit ediyoruz. Ben Türkiye'de hâlihazırda cereyan eden inkılâbın tafsilatını yoldaşıma bırakıp İran'daki inkılâp harekâtlarından bahsedeceğim. Malum ki arkadaşlar, savet Rusya'nın tacı değerindeki donanması Enzeli'yi işgal, İngiliz cihangirinin top ve tüfeği ile teslim edilmiş donanmayı da zabt ettikten sonra İran'da büyük mikyasta inkılâp harekâtları başladı. Bidayette Bolşeviklerle birleşen Küçük Han'ın alâka ve muavenetiyle inkılâp Enzeli ve Reşt havalisine kadar yayıldı. Bilahare bazı dik kafalık ve anlaşılamazlık yüzünden İran komünistleriyle Küçük Han'ın arası açıldı.

Onikinci Nöbet[35]

Nöbet 12

Abid yoldaş devamı-

Beynelmilel vaziyetin esaslarını bugün cihangirlik iktisadî münasebetleri teşkil ediyor. Yirminci asırda sermayedarlık pek yüksek derecede inkişaf etti. Sebebi sermayenin birkaç bankın ve neticesiyle birkaç şahsın eline geçmesine sebep oldu. Mesela yirmi sene

---

[34] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 393-394

[35] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 395 (Onbirinci Nöbet eksik).

evvel bütün müstemlekeler hükümetin elinde olduğu gibi Türkiye, İran, Çin memleketlerinin de yarım müstemleke halinde yaşadıklarını nazara aldığımızdan, milyarlarla beşeriyetin (medeniyetperver dünya koldorlarının (?) esaretinde bulunduğunu görüyoruz). Arkadaşlar! Biz görüyoruz ki iktisadî ve siyasî kulluk yeni yeni muharebelere meydan veriyor. Nihayet iktisadî kulluk, hukuksuzluk, beşeriyeti kıyama mecbur ediyor. Bir taraftan müthiş silahlarla müsellâh Avrupalıya karşı en hafif silahlarla müsellâh Arap'ı, Hintliyi görüyoruz. Bir taraftan burada dört bankın biri biriyle olan rekabeti müthiş cihan muharebesine sebebiyet verdi. 1914 senesinde İngiltere etrafında toplanan bir grup ile Almanya etrafında toplanan bir grubun yekdiğerleriyle arazi taksimi, yani bütün dünya taksimi meselesine giriştiklerini ve neticede İngiltere grubunun galip geldiğini, harbin neticesinde mağlup olan memleketlerin nasıl tam, yarım müstemleke haline girdiğini görüyoruz. Yüzyirmi milyon Rus ahalisi, 120 milyon Alınan grubun da harbin neticesi olan Versailles Muahedesi mucibince hukuksuz iktisadiyatın mahvolmuş müstemlekecilik haline geldiklerini (*görüyoruz?*). 100 milyon Amerika harpten en ziyade istifade etmiş, bütün memleketlere borç vermiştir. 50 milyonluk Japonlar harpten muhtelif suretlerle istifade etmişlerdir. 50 milyonluk İngiltere ve bunlara bîtaraf kalan 50 milyon ahali daha ilâve olunursa görüyoruz ki milyarın dörtte biri ahalinin en yüksek sınıfları, sermayedarları eline geçiyor. Dünyayı bölmek isteyen bu iki gruptan biri ve bunları temsil eden birkaç işkembesi büyük ağalar Paris ve Londra'da müzakere masalarına oturup, dünyanın haritasını açıp, kendi aralarında taksime çalışıyorlar. Yoldaşlar! Bu taksimat meselesinde aralarında muhalefet çıktığı gibi aralarında garez meselesi de çıkacaktır. Çünkü Harb-i Umumî'nin neticesi olarak burjuvazya devletlerinin bir kısmı tamamıyla iflas etmiş, diğer bir kısmı ise, mesela Rusya bütün varlığını kaybetmiş, Almanya, Avusturya doksan faizi (?) kaybetmiş, Türkiye ise bütün varlığı, toprağı, ormanı, hatta evleri, taşları satıldığı halde bütün mevcudiyetinin iki misli borç etmiştir. Rusya savet şûrâ hükümeti bu borç meselesini gayet güzel halletmiştir. Şöyle ki yoldaş Krasnik vasıtasıyla Rusya savet hükümeti medyun bulunduğu Fransız burjuvazyasına hiçbir kapik vermeyeceğini ilân etmiştir. (Alkışlar) Eğer biz şûrâlar hükümeti ile birleşmez isek borçlarımızı vermeye mecbur olacağız. Hâlbuki o borçları yapan sırmalar içerisinde milletin kanını emen paşalar olmuştur. Biz inkılâbı yaptıktan sonra bunu bütün âleme ilân edecek, kapik bile vermeyeceğiz. (Alkışlar).

Ondördüncü Nöbet[36]

Nöbet 14

Abid yoldaş devamı

Şimdi yoldaşlar, Rusya'da olan inkılâp hareketlerini ve onun ahvâl-i dahiliyesini Avrupa'da nasıl gösteriyorlar. Moskova'dan giden bir İngiliz *Times* gazetesiyle şu haberi ilân ediyor. Rusya'da açlık var imiş, hatta o derecelerde ki Moskova lokantalarının birinde çorba içerken içerisinden iki insan parmağı çıkmıştır. Bakınız yoldaşlar, düşmanlarımız nasıl bühtanlarla inkılâbı tasvir ve ilân ediyorlar. Mamafih Garp proletaryası arasında inkılâbî hareketler günden güne frenlenmektedir. Londra'da yoldaşımız Krasnik birkaç

---

[36] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no:396-397 (Onüçüncü Nöbet eksik).

amele teşkilâtlarıyla görüşmesini müteakip derhal İngiliz amelesi inkılâbın esaslarını, şeklini, mahiyetini anlamış, son zamanlarda Rusya'ya karşı temayülkâr bir cereyan uyandığı gibi protestolar ve grevler de başlamıştır.

Yoldaşlar! Burjuvazya tarafından satın alınmış olan amele vekilleri parleman kürsülerinde eğleştikten sonra zenginlerden daha ziyade amele düşmanı oluyorlar. Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi'nin çıkardığı kararlardan biri de kongreye iştirak eden yoldaşlar Meclis-i Mebusan'da da iştirak ederek, meclis dâhilindeki muhtelif fraksiyaların fikir ve hatt-ı hareketlerini anlayarak, bilahare oralarda da kendi içtimaî inkılâplarını inkişaf ettirmeye, kökleştirmeye çalışsınlar.

Sadr- Arkadaş vaktiniz bitti.

Abid Alimof (devamı)- Evet arkadaşlar, içtimaî inkılâp Rusya'da başlamış ve günden güne kuvvet bularak bütün Şark âlemine yayıldığı gibi Garp proletaryası da meseleyi anlamıştır. Yoldaşlar! Bizim fikrimiz bir şeydedir. Şark komünistleri tuttukları yolda sabittir. Şark'ta başlayan millî azatlık hareketleri eğer içtimaî inkılâp şeklini alırsa o vakit bütün dünyada içtimaî inkılâp kopacaktır. Biz hiçbir vakitte Garp koldorları (?) ve onlarla pâ-hem olan şahısların gittiği yollardan geçmeyeceğimizi ilân etmeliyiz. (Şiddetli alkışlar).

Sadr- Lâyihayı tamamlamak üzere söz Cevat yoldaşındır.

Ahmet Cevat yoldaş- Yoldaşımız Abid Alimof vâkıfâne bir surette inkılâbı doğuran iktisadî meseleler hakkında bizi tenvir ettiler. Ben Türkiye'nin vaziyet-i iktisadiyesinden biraz bahsederek bir takım cümleler ilâve edeceğim. Türkiye'nin vaziyet-i iktisadiyesini tetkik edebilmek için biraz ilerilere gitmek icap ediyor. 1914'te açılan emperyalist harbi zamanında Türkiye'nin hududu bervech-i zîrdi. (Anlatır). Hâlihazırda zalim harbin yaptığı neticesi olarak hudut küçülmüş, parçalanmış, harbin bütün ağırlıkları, bütün fakir mazlum halkın boynuna yüklenmiştir. Bu iktisadî ezilmeler altında sizce malum olan veçhiyle Harb-i Umumî bitti ve Amerika'nın vaatlerine inanılarak mütareke akdedildi. Bilahare memleket tamamıyla bir müstemleke şekline girdi. Bundan en ziyade müteessir olan sınıf çalışan, didinen fukara ve rençper sınıfı. Şu halk arasında fakir halkın kalbinde bir heyecan, bir galeyan feveran ediyordu. Memleketi felâkete sürükleyenlerin hataları aşikâr olduktan sonra, birtakım siyasî fırkaların attıkları programlar ki onlar sadaret sandalyelerini gösteren birer düsturdan başka bir şey değildir, zavallı Anadolu İstanbul hükümetinin Anadolu üzerinde nasıl bir tufeylî şekil olduğunu gördü. Artık buna sabır ve tahammül edemeyen halk işte bugünkü millî harekâtı doğurdu. (Alkışlar).

Onbeşinci Nöbet[37]

15-inci Nöbet

Cevat yoldaş sözüne devamla- Fakat bu ilk doğuşunda müdafaa-i nefs meselesi idi. Burada sınıf şuuru yoktu. Buna karşı bugün eğer rıza gösterirsem mahsul-ı mesai başkasının olacaktır. Ve bunu biliyordu. İnkılâp mütarekeyi müteakip rüşeym halinde Anadolu dâhilinde yapılmaya başladı. Umumî ve haricî şekilde, en ziyade düşmana karşı umumî

---

[37] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 387-389

bir şekilde idi. İnkılâp ilk temellerini Erzurum'da attı. Şiarı iki idi. Bir defa memleketi Garp emperyalistlerine teslim etmemek, ikinci ise hariçten gelen tufeylîlere memleketini ve kendisini teslim etmemekti. Bu yolu takip ederken bütün sınıfları bir araya toplayarak harice karşı müdafaa etmek, kongre ilk içtimaında memleketin ve padişahın etrafında toplanarak memleketi harice karşı müdafaa edelim. Görüyoruz ki Anadolu şimdi canıyla, hayatıyla, memleketi müdafaa ediyor. (Sürekli alkışlar) Bu inkılâbın ilk devirler(*in*)de kimlerin iştirak ettiklerini söylemek lâzımdır. İnkılâp ilk çıktığı zaman İttihatçıların bir ferdi yoktu. Ahali arasında temiz tanınmış olan kimseleri içine almaya karar verdi ve umumî bir şekil aldı. Ve fikrini İstanbul'a söyledi ve İstanbul bunu boğmaya başladı. Bugün görüyoruz ki padişah tarafından gönderilen kuvvetlerle de muharebe ediyorlar. (Alkışlar). İlk hareket Sivas'tan zuhur etti. İlk şiarı fukara halka dokunmamak ve iş yapabilmek için masarifatını zenginlerin boynuna yüklemek istedi. Zenginler buna razı olmadı. Şeyh Recep'in himayesi altında bir aksi inkılâp zuhur etti. İkinci inkılâp da Yozgat'ta Çapanzadelerin iştirakiyle olmuştur. Bu aksi inkılâplar halk kitlesinin bütün azameti önünde söndü. (Alkışlar). İlk defa milliyetçi şeklinde başlayan inkılâp Rus inkılâbının hakikatine vâkıf değildi. Fakat son zamanlarda Anadolu Rus inkılâbının künhüne değil ise de esasatına vukûf kesbetmeye başladı. Ve Anadolu'da müteaddit gazeteler neşrediliyordu. Bunlardan *İşçi* gazetesi de sol sosyalistlerin efkârını takip ettiği gibi *Albayrak* gazetesi de halkı inkılâba doğru götürmektedir. Bu suretle Rusya inkılâbı Anadolu'da da yavaş yavaş inkişafa başlamıştır. İşte Anadolu'nun inkılâp vaziyeti bundan ibarettir. Anadolu şimdiki hükümeti son bir ideal hükümeti olarak kabul etmemiştir. Bugünlük iyi de fakat yarın için bizim idealimiz değildir. Bu suretle inkılâp içinde bulunan Anadolu Rusya'dan ve içtimaî inkılâptan pek büyük müzaheretler bekliyor. Avrupa Garp kapitalistlerine karşı bugün çarpışan Anadolu'ya Ruslar müzaheret ve muavenete borçludurlar ve bütün inkılâbın selâmet ve saadeti için müzaheret lâzımdır. Ve ikinci, sınıf şuurunun memlekette doğmasına sebep olacaktır. Bundan dolayı müzaheret icap ediyor. Ve Anadolu'nun içtimaî inkılâp yapması elzemdir. Anadolu eski sistemde kendisini idare etmek istese buna muvaffak olamayacaktır. Ve kendi borçlarını ödemeye muktedir olamayacaktır. Anadolu bu inkılâbı yalnız kendisi için değil belki bütün beşeriyet için yapacaktır. Ve onu her daim alkışlıyoruz. (Alkışlar).

Akşam iclâsı

Onaltıncı Nöbet[38]

Nöbet 16

Sadr- Mustafa Suphi- Arkadaşlar, ahvâl-i hazıra hakkında lâzımı kadar malumat alındı zannederim, bu hususta söz almak arzu eden var mı? Teklif var, ki ahvâl-i hazıraya ait karar okunsun ve reye konsun. Sese koyuyorum.

Feyzullah Sacit yoldaş- Sual istiyorum.

Sadr- Buyurunuz.

---

[38] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 398-399

Sacit yoldaş- Son zamanlarda Türkiye'nin vaziyeti hakkında mufassal malumat verildi. Yalnız şunu anlamak istiyorum ki Anadolu ahalisinin padişahlık ve hilâfete karşı fikri nasıldır. Saniyen, Ermeni halka karşı harekât-ı milliyenin beslediği fikir, lütfen bu hususta izahat verilsin.

Sadr- Ermeni meselesi millî meseleler arasında mevzubahis olacaktır. Yoldaş yalnız padişahlık ve hilâfet meselesi hakkında söyleyebilir.

Ahmet Cevat yoldaş- Yoldaşlar, biliyorsunuz ki burada iki mesele var. Birisi hilâfet, diğeri padişahın şahsî simasıdır. Mukaddema ahalinin makam-ı hükümdârîye karşı büyük bir hürmeti vardır. Ve öteden beri ahali malını, canını oraya medyun tutuyordu. Fakat Şark vilâyetlerinde son zamanlarda bu fikir pek değişmiştir. Çünkü halk padişahın vatan ve milleti nasıl felâketlere sürüklediğini görmüştür. Padişahın şahsına karşı halk soğumuştur. Fakat hilâfete karşı merbutiyetleri bakidir. Başka.

İsmail Hakkı yoldaş- Yukarıda okunması kabul edilen karar okunuyor.

Sadr- Arkadaşlar, bu karar değil bir tekliftir. Bunun ibareleri filân o kadar muntazam değil, esas itibarıyla kabul edilirse bilahare Abid, Cevat, İsmail Hakkı yoldaşlardan mürekkep bir komite tarafından tashih edilerek mevki-i fiile koymak icap eder. Bu hususta söz söylemek arzu eden var mı?

Hilmi yoldaş- İkinci maddeyi bir daha tekrar ediniz.

Sacit yoldaş- Rica ederim, karar pek mühimdir. Bir daha okunsun.

Sadr- İbareler pek düşük. (Okur).

Ethem Nejat- Teklif.

Sadr- Buyurunuz.

Ethem Nejat- Karar tashih edildikten sonra okunursa daha iyi olur. Çünkü anlaşılmıyor.

İsmail Hakkı yoldaş- Evvela maddeler okunsun. Hepiniz tabii bir fikir edinirsiniz, bilahare tahriren komisyona fikrinizi bildirir iseniz daha iyi olur.

Sadr- Ethem Nejat yoldaşın teklifi kat'îdir. İtiraz eden var mı? Sese koyuyorum. Teklif kabul ediliyor. Yemek vakti geldiği için şimdilik celseyi kapayalım. İkinci celse ne vakit açılsın?

Sesler- Beşte, altıda, yedide.

Sadr- Sese koyuyorum. Ekseriyet-i ârâ ile saat akşam altıda açılacaktır.

Hilmi yoldaş- Yevmî müzakerat bir daha okunsun. Akşam hangi mesele müzakere edilecekse malum olsun.

Mehmet Emin yoldaş- Bundan sonra iclâs saatlerini tayin etsek iyi olur. Mesela sabahleyin saat ondan ikiye kadar, akşamları saat altıdan ona kadar.

İkinci içtimaın birinci celsesi zabıtları

Nöbet 16

Adet 12 kağıt

Takrir 1

11 Eylül 920 Cumartesi sabah

Müzakere Edilecek Teklifler[39]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Birinci Kongresi'nde ahvâl-ı hazıra hakkında iki yoldaşın beyanatı dinlendikten sonra kongre aşağıdaki teklifatın müzakeresine müttefikan karar vermiştir:

1- Bir taraftan Rusya'da başlayan komünist inkılâbının inkişafı, büyümesi, genişlemesi ve gün-be-gün dünya amelesinin Rusya'da açılan komünist bayrağı altına müteazzî bir surette toplanması ve diğer taraftan Cihan Harbi neticesi olarak hayat ve maişetin gittikçe daralması dolayısıyla yıkılmakta olan eski dünyanın şeklini idameden aciz kalan sermayedar ve müstemlekeci devletler amelesinin de doğrudan doğruya hâkimiyeti eline almak için yeni bir harp devri başlayacağına ve bu suretle eski sermaye sistemi yıkılıp yerine beşeriyetin mihnet-keş kısmının saadet ve refahını temin eden komünizmin kaim olacağına şüphe yoktur.

2- Bütün beşeriyetin komünizm devrine girmesi ve içtimaî inkılâbın muzafferiyet-i katiyesinin temini ve dünya inkılâp kuvvetlerinin aynı gayeye doğru gidebilmesi için bütün bu kuvvetlerin umumî bir merkeze raptı lüzumu aşikârdır.

3- Rusya Komünist inkılâbı; tarihi, kuvvetli teşkilâtı ve Kızıl Ordusuyla bu merkez rolünü tabiatiyle ifaya kâdir ve Moskova'da teşekkül eden Üçüncü Beynelmilel ise dünya inkılâpçı kuvvetlerinin nâzım ve rehberi heyeti vazifesi görmeye muktedirdir. Binaenaleyh Üçüncü Beynelmilel'in İkinci Kongresi tarafından çıkarılan kararlar Türkiye komünistleri hayatına mutabık ve Türkiye içtimaî hareketine muvafık olduğunu dermeyan ve kabul eder.

4- Anadolu'da devam eden millî inkılâp hareketinin umum dünya emperyalizmine karşı mücadelesiyle bütün dünya proletarya hareketine yardım ettiğine kaniiz. Bu millî hareketin memleket dâhilinde inkişafı, derinleşmesi, sınıf şuurunun meydana gelmesine ve yarınki içtimaî inkılâba müsait bir muhit hazırlayacağı muhakkaktır.

5- Türkiye İştirakiyûn Fırkası bir taraftan Türkiye'de emperyalizme karşı olan bu hareketin derinleşmesine yardım etmekle beraber, diğer taraftan zahmetkeş halkın asıl maksadı ve son emeli olan çalışanlar hâkimiyetini elde etmek esaslarını hazırlamak için bezl-i mesai edecektir.

---

[39] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 400-401

(11/ 12 Eylül 1920)
İKİNCİ İÇTİMANIN İKİNCİ CELSESİ

İkinci İçtimâ - Akşam Celsesi
Türkiye Komünist teşkilâtı merkezî heyetinin faaliyeti
Lâyihacı: Mustafa Suphi Yoldaş

Türkiye Komünist teşkilâtının faaliyeti hakkında lâyihayı esas itibariyle ikiye ayırmak lâzım gelir: Biri "tenevvür", diğer "teşekkül" [s. 18] devri. Tenevvür devri: Bu devrin mahiyetini, mânâsını anlamak için Rusya'da inkılâbın henüz başlamadığı zamanlara kadar geri gitmelidir.

Cihan harbinin zuhuru ile memleketimizin mağdur sınıflarından yüzbinlerle amele ve rençberlerin asker sıfatıyla Rusya'ya esir düşerek Sibirya, Türkistan, Kafkasya ve nihayet İdil ve Ural boylarındaki demiryol, fabrika ve köy işlerinde hah nâhah çalıştırılmaları, esasen hayatta zahmetle yoğrulmuş Türkiye işçileriyle Rusya proletaryası arasında dostluk ve yakınlık hususuna vesile oluyor. "10" Temmuz İnkılâbından beri açılan harp sahnelerinde facialı roller oymaya mahkûm edilen Türk rençber ve askeri bu temastan büyük feyizler alarak sınıfî mübarezede Rusyalı amele yoldaşlarla beraber harekete başlıyorlar: "Ücret ve iş müddeti hakkındaki hareketlere, tatil-i eşgallere iştirak ederek, arkadaşlarının itimat ve muhabbetlerini celb ediyorlar. Vaktiyle memlekette halkçılık ve sosyalistlik hayaline hizmet edip belâdan belâya uğrayan ve nihayet muhaceret ve esaret yoluyla bu işçiler kafilesi içinde çalışmaya mecbur olan muallim, muharrir inkılâpçılarımızdan bazı gençler ise hem amele ile beraber taş taşıyıp, çalışarak kapitalizmin ve harpten doğan gaddarlığın ağırlıklarını bizzat kendi hayatlarında hissediyor, hem de diğer taraftan amele ve rençber halkımız içinde tufeylî unsurlara ve umumiyetle işletilecilere karşı kaynamakta olan düşmanlık duygularının sınıfî ve inkılâbî cidale esas olabilecek derecede tebarrüzüne şahit oluyorlar, İşte bu gibi tesirat iledir ki, Rusya'daki Türk amele ve rençberleri ile Bolşeviklerin münasebeti 1915 senesinden itibaren başlamış ve umumiyetle sermayedarlığa çar saltanatına ve nihayet Avrupa harbine karşı teşvikatta bulunan Bolşevik edebiyatı Türkler arasında büyük revaç kazanmıştır. Bu edebiyatın iki sene zarfında amele kulübelerinde dağıtılarak gizli köşelerde tercüme ve tebliğ edilmesi sayesinde mağdur ve müteassıp rençber ve askerimiz [s. 19] arasında, kendi gaddar ve vahşi kuvvetlerimize, zâlim hükûmet ve hükûmdarlarımıza, şan ve şöhret düşkünü müfteris paşalarımıza karşı söz söylemek imkânı hasıl olmuştur.

1917 senesi Şubatında Rusya'da başlayan inkılâbın Kerenski zamanına ait ilk kısmında bu gizli faaliyet daha açık bir şekle girerek bolşeviklerin şehir ve köy işçi ocaklarında içtimâî inkılâbın yaklaştığına dair açıktan açığa tebligat devri başlamış ve Türk Bolşevikleri de gerek kendi hemşerileri gerekse Müslüman ahali arasında Marxism ve komünizm hakkında konferanslar tertip etmiştir.

Birinci Nöbet[40]

Akşam iclâsı

11/12.9.336

(*Birinci Nöbet*)

Sadr- Mustafa Suphi- İclas 6.40'da açıldı. Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Birinci Kongresi[*nin*] ikinci celsesi açıldı. Ruzname-i müzakeredeki madde Türkiye İştirakiyûn Merkezi'nin faaliyetidir.

Mustafa Suphi- Arkadaşlar, İştirakiyûn Teşkilâtı'nın geçmiş zaman[*lar*]daki faaliyetlerini anlamak için yalnız Rusya'da içtimaî inkılâbın başladığı son senelere değil, belki muharebeler senelerine de göz geçirmek lâzımdır. Bunun için meseleyi [*Merkezî Heyet'in faaliyetini*] iki devreye ayıracağız. Bunlardan biri tenevvür, diğeri teşkilât devridir. İştirakiyûn Teşkilâtı denildiği zaman, arkadaşlar, halk içerisinde kendi kolunun gücü, alnının teriyle yaşayan bir sınıfa istinat etmesi lâzım gelir. Hiçbir zaman düşünmeyiniz ki Rusya'da başlayan inkılâp birkaç komünist adam tarafından vücuda getirilmiş, birkaç kişinin beyninden çıkmış ve onun etrafında toplananlar tarafından vücuda getirilmiştir. Teşkilâtın esasını anlamak için 1915 senesine kadar rücu' etmek lâzım gelir. Harb-i Umumî başlar başlamaz Rusya'ya gelen fevc fevc Osmanlı üserası [*askerler, ki esasen asker amele sınıfıdır*] amele merkezi olan şehirlere gönderiliyordu. Gerek esbab-ı siyasiye dolayısıyla ve gerekse Rusya dâhilinde tebaa-i Osmaniyeden olup Rusya'da bulunan birçok ahali, harbin ilânı ile Rusya'dan memlekete avdet edememiş, Rusya'da esir-i harp olarak kalmışlardır. Bu yoldaşlarımız, kol kuvvetine ihtiyaç hisseden muhtelif amele merkezlerine gönderildi. Bunlar o zamanki Çar hükümetinin istibdadı altında ezilerek Ural, İdil ve Sibirya'nın muhtelif memleketlerinde demiryolu, şoseler ile fabrika ve fabrikalarda taş ocaklarında Rus ameleleriyle çalışmaya mecbur oldular. O zamanlar pek şiddetle hükümferma olan Rus militarizmi [*Rus çarlarının tazyiki*] altında ezilen Türk amelesi Rus amelesiyle hem-dert idi. 1915 senesinde Ural cihetlerindeki demiryolu inşaatında 1500'ü mütecaviz Türk esirleri vardı. Bunların arasına düşmüş olan siyasî muhacir olmuş veya harp dolayısıyla esir düşen bazı yoldaşlar ameleler ile beraber taş taşımaya ve onlarla beraber hem-hal olmaya mecbur olmuşlardır. Bunlar arasında [*muallim ve muharrir gençlere sınıfî hisler vermiş*] münevver gençler(*in*) de [*amelenin dûçâr olduğu*] sefalet ve zulüm saikasıyla öteden beri yaşadıkları sosyalizm fikri dimağlarında canlanmış ve onları Türk amelesiyle Rus amele arasında bir vasıta-i meveddet olarak birleşmeye mecbur etmiştir. O zamanlar [*1917 senesinde*] Rusya çarlığına ve Harb-i Umumî aleyhine tebligat ve teşvikatta bulunan [*arkadaşlarımızın getirdikleri*] gazeteler, risaleler, barakaların karanlık köşelerinde okunuyor, [*üsera arasında*] amele yoldaşlarımız tarafından pek dikkatle takip olunuyordu. [*Bunun için*] Türk ameleleri ücret ve iş saati gibi meselelerde Rus yoldaşları ile birlikte hareket ediyorlar ve kendileri [*Çar'ın*] Kradavoyların (?) süngüsü altında olduklarına bakmayarak, cebir ve tehditlerden korkmayarak, Rus ameleleri ile birlikte [*gerek ücret ve gerek iş vakti hakkındaki hareketlere*] grevlere de iştirak ediyorlardı. Bu suretlerle Türk ameleleri, Rus ameleleri nezdinde mevkilerini yükselttiler. Böylece Bolşevizm fikri ve edebiyatı [*Türkler*] ameleler arasında intişar etmeye (*başla-*

---

[40] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 402-403; 420-422; 430-432

Teşrinievvel vekayiinin başlamasıyla fabrikalarda ve diğer iş ocaklarında çalışan Türk işçilerinin topluluklarına halel gelerek herkes, ele geçen fırsat ve hürriyetten faydalanıp memleketlerine gitmek üzere türlü yerlere dağılıyor. Evvelce bolşeviklerle münasebet peyda edenler ise içtimâî inkılâbın payitahtı kırmızı Moskova'ya geliyorlar ve buradaki Tatar inkılâpçılarıyla kolkola vererek 1918 senesinin ilk aylarında Osmanlı şivesinde olarak (Yeni Dünya) gazetesini çıkarmaya başlıyorlar.

(Yeni Dünya)nın intişara başladığı tarih, Bolşevizmin Rusya'da tevessü ve taammümüyle Rus askerlerinin Kafkasya'dan ric'ate ve bu fırsattan istifade eden Osmanlı ordularının Kafkasya'yı istilâya başladıkları devre tesadüf ediyor. Osmanlı ordusu Bakû gaz madenlerini ele geçirerek diğer taraftan Almanlarla beraber Dağıstan, Kuban ve Ukrayna üzerine tesirler yaparak inkılâpçı Rusya'yı ışık ve ekmekten mahrum etmek tehdidini ikâ ediyorlar. Osmanlı hükûmet ve ordusu başında bulunan "İttihat ve Terakki" fırkasının Türk ve Müslüman memleketlerine ait istilâ ve ittihat hırsları bütün şark memleketlerine sirayet ederek Müslüman kuvvetlerinin azatlığı Osmanlı istilâsında gördükleri [s. 20] bu devir Türkiye Bolşevikleri için, muhit-i faaliyetlerinde en ziyade sıkıldıkları bir zamanı hatırlatır. Maamafih, (Yeni Dünya) gazetesi bir taraftan Alman kılıcına dayanan bir istilâ hareketinin memleketi ve mazlum halkı pek tehlikeli uçurumlara götürmekte ve azatlığın ancak Rusya gibi Avrupa proletaryası arasında da içtimâî inkılâbın kıyamına bağlı olduğunu söylemekten, diğer taraftan ise bu tehlikeyi bir türlü görmek istemeyen paşalar hükûmetinin memleket ve halka reva gördükleri zulümleri tebliğden hâli kalmamıştır. Brest-Litovsk muahedesini imza eden o zamanki muzaffer Türkiye'nin Moskova'daki sefiri Galip Kemalî Bey'in Yeni Dünya ve muharriri aleyhine verdiği üç muhtıra ile protesto, tutulan bu irşat ve muhalefet yolunun tarihî vesikalarını teşkil eder.

Maamafih, şunu da derhal söylemeli ki, hakikatin karanlıkları içinde kaybolduğu bu dar ve müziç devir, bize en iyi ve maksada en sadık arkadaşları vermiştir. Muhtelif üsera karargâhlarından çıkıp Kazan'a gelen felâketzede arkadaşların ilk müşaveresi (20 Temmuz 1918) Moskova'da Türk Sol Sosyalistler konferansını davet etmiş ve bu konferans Türkiye Komünist teşkilâtını doğurmuştur.

İkinci devir: Tenevvür devri burada biterek konferansın seçip ayırdığı merkezî heyet doğrudan doğruya teşkilât işlerine girişiyor. Konferansın verdiği istikametler: [1.] Rusya ve Türkiye'deki amele ve rençber ve askerlerimiz arasında tebligat ve teşkilât, içtimâî inkılâp cephesinin fikren ve fiilen müdafaası, 2. İlk müsait fırsatta Türkiye'den de celp olunacak vekillerle Rusya'daki teşiklât vekillerinden mürekkep ilk Türkiye Komünist kongresinin davet ve celbi "teşkilâtın fırka haline getirilmesi" suretinde hülâsa olunabilir.

[s. 21] Konferanstan sonra, teşkilâtımız Rusya Komünist (Bolşevik) fırkası ile daha yakın münasebete girişmekle beraber, benim Bütün Rusya Müslüman İşleri Merkezî Heyet idaresinde âzâ ve Beynelmilel Şark Tebligat ve Neşriyat şubesinde reis olmaklığım, bütün faaliyetimizin Rusya'daki Müslüman işleriyle beraber ilerlemesine sebep olarak Merkezî Heyet ilk teşkilât devrinde bütün maddî manevî vesaitini Müs-

dı?) -Padişahlığın halk arasında olan tesiri ve onun etrafında toplanan [*Paşalar hükümetinin son olarak halka yaptıkları*] zulüm tazyikleri- dolayısıyla şimdiye kadar bizim zavallı hemşehrilerimize söyleyemediğimiz birçok hakikatleri onlar pek güzel anladılar.

Zabıtlar
İkinci içtimaın ikinci celsesi
11 Eylül 920 Cumartesi akşam
11/12.9.36
Akşam iclâsı

İkinci Nöbet[41]
11 Eylül 1920
Akşam iclâsı
Nöbet 2

Suphi yoldaş sözüne devamla- Böylece arkadaşlar, Ural ve İdil boyunda bu hareket baş gösterdiği gibi, sonra aldığımız haberlere göre Sibirya'da, Rusya'nın daha derin yerlerinde maden ocaklarında, Alman, Avusturya, Macar, Türk esir amelelerin içinde Bolşevizm hareketleri inkılâptan çok evvel başlamış ve fakat fikirler inkılâptan evvel hâsıl olmuştur. 1918 senesinde Rusya'da inkılâp hareketi başlayınca bu hareket amelenin nazar-ı dikkatini celp etti. Kerenski ne kadar sosyalistliğinden ve halk sosyalistliğinden bahsetti ise de eski müttefiklerle beraber çalışmaya ve yine eskisi gibi militarizm ve Çarlığa ait fikirlerinde devam etti. Bolşevizm Moskova ve Petrograd'da intişara başladığı ve kırmızı bayrağı Kremlin üzerine dikildiği zaman amele ve rençper mevkiilerini terk ederek silaha sarıldılar ve Kızıl Ordu Cephesi'ne gittiler.

1917 senesi Teşrinievveli'nde bütün Rusya'da bulunan esirlerin doğrudan doğruya Ruslar gibi hukuka mâlik oldukları ve memleketin her yerinde seyahat edebilecekleri Lenin imzasıyla ilân olununca, evvelce toplu olarak yaşadıkları yerlerden her biri bir yere gitti. Bazı arkadaşlar Moskova'ya gelip *Yeni Dünya* gazetesini çıkarmaya başladılar. 1918 iptidalarında *Yeni Dünya* gazetesi neşredilmekle ve içtimaî fikirlerin yazılmaya başladığı zaman bu muhit pek dar ve müziç idi. Bilirsiniz ki arkadaşlar, Rusya orduları infisâl edip Kafkasya'dan çekildikleri zaman bizim ordular Şark'a doğru ilerlemeğe başlayıp, Kafkasya kısmen Osmanlı orduları eline geçmiş (Kuban, Ukrayna) Rusya'daki Bolşevizm hareketinden ayrılmış, böylece Moskova'daki içtimaî inkılâp cephesi daraldığı gibi, Şark'ta mazlum Müslüman milletlerinin nazarında azatlık ancak Osmanlı ordusunun istilâsından beklenmekte idi. Böyle bir zamanda *Yeni Dünya* gazetesi sözünü söylemekten korkmadı. Alınan kapitalistlerine güvenerek Bakû'yü alınak ve yolları kesmek, bu muvafakatin ve Şark'a doğru hareketin bî-fayda olduğunu söyledi. İçtimaî inkılâptan Türkiye'yi mahrum etmek doğrudan doğruya Türkiye'yi ölüm uçurumuna sürüklemek demekti. İçtimaî inkılâba yardım ederek İngilizleri Şark'tan ve Hindistan'dan kovmak

---

[41] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 410-411

lüman İşleri Komiserliğinden alıyor ve kuvvetinin mühim bir kısmını Müslümanlar arasında küflenmiş fikirlerin yıkılarak inkılâp ruhunun yükselmesine sarfediyor: Bu meyanda Türk komünistleri Tatar sol sosyalistlerinin Kazan'da davet edilen ilk konferansına iştirak ile ilk programın tesbitine fiilen iştirak ettiği gibi, bütün Rusya Komünist teşkilâtlarının Moskova'da açılan birinci kongresine de altı vekil vermeye muvaffak olmuştur.

Faaliyetin Dört Cephesi

Gerek Türkler ve gerekse Müslümanlar arasındaki faaliyetimizi memleket itibariyle İdil ve Ural'da, Kırım'da, Türkistan ve Azerbaycan'da olmak üzere dört kısma ayırmak mümkün olur:

1. Teşkilâtımızın Moskova, Kazan, Samara, Ufa ve Saratof gibi İdil ve Ural yollarındaki siyasî hücreleri ilk faaliyet yuvasını teşkil ederler. Bu muhtelif memleketlerde adetleri 500'e baliğ olan Türk komünistleri, mürteci kara kuvvetlerle mübareze maksadıyla Türk esirlerinden kızıl askerler teşkiline muvaffak olmuş, Ufa ve Kazan'da (Çekoslovak) türedilerine, Orenburg'ta ise Dutof bandasına karşı Rusya'nın inkılâp cephesini müdafaada yararlık göstermişlerdir. İdil ve Ural boyunu Çekoslovak menhuslarından temizleyince, buralardaki eski Sosyalist Müslüman müesseseleri yeniden ihya edilerek İrtica ile Mübareze Fevkalâde Komisyonuna [s. 22] teşkilâtımızdan vekil olarak iştirak edilmiş ve Kazan'daki (İlmî Heyet) yeniden teşkil ve üç ay kadar idare olunarak Tatar maarif ve medeniyetine ait birçok meseleler meyanında hat ve imlâ usulünün islâhına hâdim bir konferansı da davet edilmiş ve konferans mühim ve faideli kararlarla işinde muvaffak olmuştur.

Moskova ve İdil-Ural'daki faaliyetimiz: Türkiye ile başlayan yeni münasebetimiz teşiklâtımıza beynelmilel teşkilâtlar arasında mevki tutmak liyakatını vermesiyle 1919 Martında Moskova'da içtimâ eden beynelmilel Müşavere Meclisi'ne bizim vekilimiz de dahil olmuş idi. Otuz dört memleketten birçok vekilin gelmesi üzerine Üçüncü Enternasyonal'in ilânı takarrür etmesiyle Türkiye Komünsit teşkilâtı da Üçüncü Enternasyonal'in birinci Kongresinde de vekilini bulundurmuştur. Bu sene Temmuz ayında toplanan ikinci Kongreye teşkilâtımız iki vekil göndererek inkılâbî müesseseler arasında tasdik ettirmiş ve gelecek kongrelere dört rey ile iştirak hakkını ihraz eylemiştir.

2. Kırım'da: Şark cephesinin kara kuvvetlerden temizlenmesiyle bütün faaliyetini cenup Ukrayna'daki Uskuropatevski (Skoropadski) saltanatı üzerine tevcih olunduğu sıradadır ki, Merkezî Heyet İdil ve Ural'da çalışan bütün faal arkadaşlar için seferberlik ilân ederek Kırım hududuna hareket ediyor. Yeni Dünya gazetesi muharrir, müret-tip, huruf ve saire levazımıyle 22 Kânunusânî 1919'da Kırım'a varınca, orada Bolşeviklerle beraber çalışan Kırım Kurultayının sol sosyalistlerden mürekkep bir Müslüman Komünist şubesini vücuda getirmiş ve iki ay sonra davet ettiği konferansa onyedi şehir ve köy teşkilâtından otuzu mütecaviz vekilin iştirak etmesiyle Kırım'daki komünistlerin [s. 23] adedi dört yüzü geçtiği anlaşılarak şu kısa zamana ait faaliyetin

lâzım geldiğini *Yeni Dünya* iki sene evvel yazdı. Bununla beraber Moskova Osmanlı Sefiri Galip Kemali Bey'den *Yeni Dünya*'nın neşriyatına üç muhtıra, bir protestodan başka bir cevap alamadı. Galip Kemali Bey medrese ve camilerde, Ural ve İdil muhitlerinde dolaşıp, Sultan tarafından hediye olarak gönderilen seccade ve halı gibi şeyleri dağıtmak ve kendi otomobiline benzin verilmediğinden dolayı protestolar vermekten başka bir şey düşünmüyordu.

1918 senesinin Eylül aylarında arkadaşlar, (Kazan'da) bir Müşavere Meclisi açmışlar ve orada verilen kararlar mucibince vekiller gönderip, Haziran'da Moskova'da bir konferans davet etmişlerdir. Bu konferans 1918 senesi Temmuz'un 20'sinde Moskova'da açılıyor.

Üçüncü Nöbet[42]

Nöbet 3

(Mustafa Suphi devamı)- Otuz bu kadar vekillerden mürekkep olan bu kongrenin verdiği karar: içtimaî inkılâp cephelerini sonuna kadar müdafaa etmek ve komünizm fikrinin gerek Rusya'da bulunan Türkler arasında ve gerekse Türkiye'de intişarını temin etmek maksadıyla [*Anadolu'da içtimaî inkılâbı terakki ettirerek bilahare*] ilk fırsatta ikinci bir içtima çağırmaktı. Bidayette sol sosyalistler şeklinde açılan mezkûr konferans, Türkiye Komünist Teşkilâtı namı aldıktan sonra Heyet-i Merkeziye'sini intihap ederek beş gün iclâstan sonra kapandı. Bu konferansın mukarreratı gerek Rus matbuatı ve gerekse Rusya dâhilinde neşrolunan bilcümle Rusya matbuatı [*Müslüman matbuatı*] arasında kemâl-i dikkatle takip olundu. Bu suretle vücuda gelen Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın [*Heyet-i Merkeziyesi'nin*] faaliyeti tetkik edilecek olursa arkadaşlar, mezkûr heyet daima inkılâp fikrini müdafaa etmiş, Rusya'da yaşayan Müslümanlarla beraber bazen İdil'de, bazen Kırım, Türkistan'da [*ve Sibirya'da*], şimdi de Azerbaycan'da faaliyetini devam ettirmiştir. Merkezî Heyet vücuda geldikten sonra bütün maddî ve manevî kuvvetlerini o zamanlar Moskova'da teşekkül etmiş bulunan Bütün Müslüman Merkez İşçiler Komisaryatı'ndan aldı. Esasen o heyetin âzâsından bulunmaklığım dolayısıyla bu iki vazife komisarlık binasında görülüyor. Bunların başlıca sebebi [*komünist yazılan*] Türk yoldaşların Rusça bilmemeleri ve matbuatı ancak Müslüman komünist yoldaşlardan toplayabilmeleri, bizi Müslüman komünist yoldaşlarla birleştirmeye sevk etmiş idi. Biz evvela işe [*Ural*] İdil boyunda, Samara'da ve yine Kazan, Moskova, Saratof, Ufa ve Orenburg havalisinde başladık. Buralarda muhtelif Bolşevik fırkaları teşekkül etti ve bunlara siyasî terbiye vererek arzu eden arkadaşlardan gönüllüler cem' ile teşekkül eden kırmızı kuvvetlerini Rusya inkılâbına iştirak etmek üzere o zamanlar Kazan'a doğru hücum eden Çekoslovak bandalarının karşısına gönderildi. Orada Türkler pek büyük muvaffakiyetler kazandılar. İdil boyu Çekoslovaklardan temizlendikten sonra orada daha esaslı teşkilâtlara başlanıldı. İlmî ve siyasî propagandacı heyetler gönderildi [*o heyet içinde bizim arkadaşlarımız da vardı*] ve şimdiye kadar burjuvazyaya birer kuyruk olan münevverler yığılarak onlara iş verildi. Akademya açıldı. Mezkûr akademya münevverleri burjuvazyadan ayırmak için bir zemin oldu. Bir darülfünun ile bir Tatar müzesi açıldı.

---

[42] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 404; 422-423; 432-434

neticesini görmüştür. Teşkilâtımız bu arada (Kırım Müslüman Komünistler Ülke Bürosu) yanında açılan fırka mektebinden yirmiyedi genç ve münevver komünist yetiştirmeye delâlet ederek, inkılâbî harekete müteayyin esaslar hazırlamıştır.

Türklere mahsus olmak üzere Kırım sevahilindeki şehirlerde mahallî teşkilâtlar yanında Türk komünist şubeleri ve idarelerde yaşayan Türkiyeliler arasında küçük mikyasta Türkiye amele ve rençber şûrâları teşkil olunduğu gibi, esas yuvası Türk askerlerinden mürekkep olmak üzere Beynelmilel Şark Alayı da teşkil olunmuştur.

Kırım'da neşriyat işlerine kuvvet verilerek Yeni Dünya ve Kırım Haberleri isminde iki gazetenin sıra ile her gün çıkarılmasına ve Kanun-u Esasî ve İştirakiyun Programı gibi birkaç eser tercüme edilip basılmasına ve birçok beyannameler neşrine muvaffakiyet hasıl olup bunlar gerek Kırım içinde gerekse Türkiye sahillerinden gelmekte olan kaçak kayıkçılar vasıtasıyla memleketimizdeki amele ve rençber halka dağıtılmış ve bu kayıklarla arkadaşlardan ve Kırım'daki amele ve rençberlerden birçoğu Türkiye'ye gönderilmiştir.

İngiliz ve Fransız donanmalarının tehdidi ve çar saltanatını iadeye çalışan Denikin'in hücumu karşısında 23 Nisan 1919'da ricate mecbur olduğumuz zaman, Kırım'ı inkılâp ateşleriyle tutuşmuş ve bütün azadlık ümitlerini proletarya hareketine bağlanmış bir halde bırakıyoruz. Kırım'da iken hayırhahlık münasebetleri tesis ettiğimiz milletci kurultaycılar bizden sonra çıkardıkları (Millet) gazetesinde bu ümitleri açıktan açığa kuvvetlendiriyorlardı. Sonra aldığımız haberlere göre [s. 24] oradaki Bolşevik arkadaşlarımızdan ve bu hayırhah inkılâbçılardan 17 kahramanın Vrangel haini tarafından telef edildikleri anlaşılıyor. Burada teşkilâtımızın delâletiyle meydana çıkan Kırım hududunda Kızıl asker sıfatıyla düşman kurşununa hedef olduklarını ihtiram ile zikretmek lâzım gelir. (Matem marşı.)

Kırım ric'atinden sonra Odesa'daki faaliyetten de bahsetmek lâzım gelir. Teşkilâtımız arkadaşlardan bir kısm-ı mühimini Türkiye'ye nakletmek üzere Mayıs 1919 tarihinde Odesa'ya gidildiği zaman, orada Üçüncü Enternasyonal şubesiyle teşrik-i mesâî etti. Beraber getirdiği matbaasında beyannameler ve Enternasyonal Manifesti'ni neşrederek Türkiye'ye gönderdi. O zaman başlıca arkadaşlarımız, daha birtakım amele ve rençber esirlerle iki gemi içinde memlekete sevk olundular ki bu meyanda Merkezî Hey'et âzâsından iki arkadaş İstanbul'a gitmişler ve beni murahhas olarak Rusya'da bırakmışlardı.

3 - Türkistan'da: Dört tarafı düşman kuvvetlerle sarılmış olan Odesa havalisinden 12'nci ordu cenup grubu ile muzafferen çıkılıp Moskova'ya gelindiği zaman Türkiye'de olan biten vak'aların Moskova ikılâpçı mehafilinin dikkatini celbettiği görüldü; vakıa Antanta'nın İstanbul'u işgali ve Osmanlı ordusunun kısmen terk-i silâh ile inhilâle uğraması üzerine taksim politikasının bütün şiddetiyle meydana çıkması kıyam hareketlerine sebep olmuş, bu kıyamı idare eden Mustafa Kemal Paşa ise Bolşeviklerle münasebete girişmek teşebbüslerinde bulunmuştu. Rusya Komünist Bolşevik Fırkası Merkez-i Umumîsi ile cereyan eden muhaverede Türkiye'de başlayan bu

Hatt-ı imlânın ıslahı için bir konferans davet edilerek mühim birçok kararlar çıkarıldı. Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı[*nın Heyet-i*] Merkezi[*yesi*] Ural ve İdil boyunda bulunduğu zaman Tatar inkılâpçılarına büyük bir âmil olmuştur. Bizim teşkilâtımız, Tatar teşkilâtlarından daha kuvvetlidir. [*İşe başlamamızdan*] Üç ay sonra Kazan'da Tatar sol sosyalistlerinin içtimaı oluyor. Oraya bizim yoldaşlardan da iştirak ediyor ve yine Moskova'da Üçüncü Enternasyonal meydana gelinceye kadar Türk ve Tatarlardan mürekkep bir kongre daha meydana getiriliyor.

Dördüncü Nöbet[43]

Nöbet 4

Suphi yoldaş sözüne devamla- Bu müessesenin en faal şubelerinden birisi de Türkiye Komünist Teşkilâtı idi. Henüz teşkilâtın Moskova'da bulunduğu sırada Üçüncü Enternasyonal'in Birinci Kongresi davet ediliyordu. Bir taraftan Kolçak, Denikin, Rusya'yı sıkıştırdığı bir zamanda, Rusya Komünist Fırkası, Avrupa Komünist Fırkalarını bu Müşavere Meclisi'ne davet ediyordu. Buraya yirmiyi mütecaviz vekiller girdiği gibi Türkiye vekilleri de bulunuyordu. Meclis mühim mahiyet almış ve mühim kararlar ittihaz etmiştir. Meclis'in nihayetinde bir ensidantı müteakip İkinci Enternasyonal'in iflâs etmesi üzerine ve Üçüncü Enternasyonal'in Birinci Kongresi olarak karar verilmiştir. İşte Türkiye Teşkilâtı kendi vekilini bildirmekle haiz-i şereftir. (Alkışlar)

Arkadaşlar! Bizim teşkilât etrafında vücuda gelen Kızıl Kıtaat Askerleri bir taraftan Kazan cephesinde Çekoslovaklara mukabelede bulunduğu gibi, diğer taraftan Ufa ve Sibirya'da Meclis-i Mebusan taraftarlarına karşı müdafaatta bulunmuş ve kara kuvvetlerin kovulması üzerine Denikin'in İdil ve Ural'ı terk etmesine karşı arkadaşların Cenup Cephesi'ne gönderilmesine karar verilmişti. Ve muvaffakiyetin baş göstermesine binaen, Merkezî Büro da Kırım'a nakl-i faaliyet etti. İkinci faaliyet Kırım'da hülâsa olunabilir. Teşkilât gazete, mürettip, muharrir ve makine harfleriyle lâzım gelen vasıtaya mâlik olarak Kırım'a girdi. Orada Kurultay'da çalışmış sol sosyalistlerin bir gruppasıyla münasebete girişip, faaliyete geçerek, Kırım'ın muhtelif yerlerinde komünist teşkilâtı vücuda geldiği gibi kongrenin birincisine muvaffak olmuş ve 31 mebus ile mühim kararlar verilmiştir. Bu meyanda amele ve rençper gençlerinden siyasî bir mektep açılmıştı. Birbuçuk ay nihayetinde 20'yi mütecaviz genç komünistler yetişmiştir. *Yeni Dünya* gazetesinden başka "*Kırım Ahbarı*" namıyla diğer gazete ve program ve birçok eserler tab' edilerek neşre çalışılmıştır. Kırım'a gelen kaçakçı kayıkçılar vasıtasıyla bir çok gazete ve risale Türkiye'ye gönderildiği gibi arkadaşların bir kısmı da karşı yakaya geçmişlerdir. Bundan başka Kırım, Akmescit, ve Bahçesaray'da ve diğer mahallerde küçük mikyasta Türk amele ve rençper şûrâları açılmış, ve konsolosluk vazifeleri bu şûrâlar vasıtasıyla gördürülmüştür. Hülâsa Kırım'da Türkiye İştirâkiyûn Teşkilâtı doğrudan doğruya yalnız Türklerle değil, Tatar kardeşlerimize de aittir. Orada Müslüman ülke Komünist Bürosu'nun faaliyetiyle birleşmiştir. Kırım'da hiçbir komünist yoktu. Fakat sol sosyalist yoldaşların himmetiyle çok iş görülmüş ve Kırım'dan çekildiği zaman da 500'den fazla arkadaş bırakılmıştır. Kırım'da Bolşevik gibi görünen

---

43 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 411-412

müdafaa-i milliye hareketine müzaheret edilerek aynı zamanda inkılâp fikirlerinin neşrine [s. 25] çalışılması yolunda teşkilât nâmına vâki olan teklifimiz kabul edilmiş ve bu teklif kendilerine yazı ile tebliğ olunmuştur.

Şimdi bizim için Türkiye'ye yakınlaşmak lâzım olduğu halde, cenup hududu kara kuvvetlerle tamamen kapanmış olduğundan, Türkistan, İran veya Kafkasya yoluyla uzun bir seyahate mecburiyet hasıl oldu. Türkistan'a vusûlümüzde Bahr-i Hazer sevahilinde ahvalin seyahate müsait olmaması ve Türkistan İşleri Komisyonu reisi İlyava Yoldaş tarafından lüzum gösterilmesi üzerine birkaç arkadaş Kafkasya tarikiyle Türkiye'ye gitmek üzere memur edilmiş olmakla beraber Taşkent'te üç ay kadar kalınmaya mecburiyet hasıl olmuştur.

Bu sırada Türkistan Komünist Teşkilâtının üçüncü kongresi ile burada intihap olunan merkezî komitenin faaliyetine iştirak edilmiş, bir taraftan müslüman zahmetkeşleri arasında beynelmilel inkılâp yolunda fedakârlık hislerinin intişarına, diğer taraftan ise mülkiyet ve şeriat meseleleri etrafında halkın mukadderatıyla oynayan irtica kuvvetlerine ve hususiyle ötedenberi memleketi soymaya alışıp nihayet komünist nikabı altında gizlenerek işine devam eden kolonizatörlere karşı mübarezeye kuvvet verilmiştir. Şarkta inkılâp yollarını açacak ve şark inkılâpçı ve komünist teşkilâtlarını bir yere toplayabilecek bir müesseseye ihtiyaç ötedenberi hissedilmekte olduğundan, Taşkent'te Beynelmilel Şark Tebligat Şûrası nâmiyle, bir müssesenin vücuda getirilmesine delâlet olundu.

Bütün tesisat işleri tarafından idare olunan bu müessese içinde Çin, Kaşgar, Buhara, Hive, İran, Türkiye komünist teşkilâtları toplanmaya muvaffakiyet hasıl olmuş ve az zamanda Türkistan'ın şark memleketleriyle birleşen bütün hudutlarında rabıta şubeleri açılmış ve [s. 26] hariçte de gizli teşkilâta başlanılmıştı. Türk teşkilâtına ait olmak üzere burada Şubiri yanındaki şubeden başka Eskişehir'de bir şube daha açılarak Sibirya'dan gelmekte olan esirlerin terbiye ve iaşeleri işine delâlet olunmuş ve Türkistan cephesi başkomutanlığı huzurunda Türk kızıl askerlerinden mürekkep bir kıt'a-i askeriye teşkil edilmiştir ki bu kıta şimdi Bakû'ye nakledilmiştir.

4 - Azerbaycan'da: Türkistan'da açılan teşkilâtlar etrafında toplanan Türk komünistlerinin miktarı 40'a baliğ olarak Bahr-ı Hazer'in düşmandan temizlenmesinden sonra bu arkadaşlardan 23'ü ile beraber Türkiye'ye ait faaliyetin Kafkasya'ya nakli kararlaşarak 27 Mayıs 1920 tarihinde Bakû'ye gelindi, Bakû'ye gelir gelmez teşkilâtımız ilk defa olarak Türkiye'ye yaklaştığını ve kendi kitlesi içinde çalışmak imkânına malik olduğunu hissetmiştir. Teşkilâtımız Bakû ve etrafında Türkiye'den bir veya diğer suretle gelip toplanmış olan binlerce amele ve rençberlerle tuttuğumuz yola hayırhah ziyalılar, şair ve ressamlara mülâki oldu. Mesleğimize mutekit bazı arkadaşlar da teşkilâta ilhak olunarak Merkezî Büro yeniden faaliyete girdiği gibi, Bakû'de evvelden teşkiline teşebbüs olunan Türk Komite veya Fırkası lağv ve yeni esaslarda tesis olundu. Bu hususta biraz tevakkufa ihtiyaç var:

milliyetçiler Bolşevikler gittikten sonra içtimaî inkılâp fikirlerini neşre (*başlamışlar?*) ve Bolşeviklerin Kırım'a gelmelerinden ümit kesilmemesi lâzım geldiğini söylemişler ve son zamanlarda bu arkadaşların 17'si Vrangel tarafından katledilmiştir.

Beşinci Nöbet[44]

Nöbet 5

Suphi yoldaşın devamı

Denikin kuvvetlerinin Kerç tarafından ve aynı zamanda Harkof tarikinin kesilmesi tehlikesi karşısında 1919 senesi Haziran ve Temmuz ayında Kırım'dan ricata mecburiyet hasıl olmuş idi. O zaman Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Türkiye'ye yakın olmak üzere faaliyeti Odesa'ya naklediyor. Ve orada Üçüncü Enternasyonal'in şubesine dâhil olmuş. Ve *Yeni Dünya*'nın bazı risaleleri ve yoldaş Lenin'in nutukları tercüme edilmiş ve [*Bulgar*] kayıkçılar vasıtasıyla İstanbul'a da gönderilmiştir. Ve buna kat'î bir muvaffakiyet hâsıl olmuştur. Bir müddet sonra Odesa'nın gerek karadan ve gerekse denizden tehdit edilmesi yüzünden İştirakiyûn Teşkilâtı âzâlarından ikisini İstanbul'a göndermiş ve orada yalnız ben, iki âzâ ile kalmış idim. Ve oradan birçok [*belalar*] tehlikeler atlatarak Moskova'ya gelmiş idik. Moskova'ya geldiğimiz zaman vaziyet çok başkalaşıyor. Ve [*Anadolu'da inkılâp hareketlerinin*] Türklerin, yani harekât-ı milliyenin başladığı haberi alındığı gibi bu husus Rus mehafilinde yakından ve dikkatle takip ediliyordu. Ben Türk komünistleri namına Rus Bolşevik Fırkası [*Merkezî Bürosu*]yla münasebete girişip yoldaş Lenin'le görüştükten sonra çıkarılan karar mucibince Türkiye İştirakiyûn Fırkası'nın faaliyetini Türkiye'ye hasretmesi icap etmiş ve bir kısım arkadaşlar cepheyi yararak İstanbul'a gitmiş ve diğer yoldaşlar birçok manialar ve tehlikeler atlatarak Türkistan'a nakletmiş bulunuyorduk. Türkistan'a geldiğimiz zaman Türkistan Reisi (yoldaş İlyava) Türkiye'ye gitmek zamanının henüz yaklaşmadığını ileri sürerek, Türkiye'ye gitmekten şimdilik sarf-ı nazarla orada bir müddet çalışmamız teklif edilmiş(*ti*), o sırada Türkistan Meclis-i Umumî âzâlığına intihap edildimdi. Ve orada bir Beynelmilel Şark Şûrâsı teşkiline karar verilmiş ve benim riyasetim altında hem-civar olan memleketlerin, yani Buhara, Hive, Hindistan, Çin [*Türkistan Bolşeviklerini*] vekillerini az zaman zarfında toplayarak bir Şark Beynelmilel Şûrâsı vücuda getirilmiş idi. Ve burada verilen karar mucibince Bolşeviklerin bir noktaya toplanması ve tebligat ve teşkilât işlerine bir kat daha ehemmiyet verilmesi dolayısıyla birçok mübelliğler Hindistan ve Çin taraflarına gönderilerek, birçok teşkilât vücuda getirilmiş idi. Biz her vakit Türkistan'da [*Kaşgar'a kadar*] etraftaki ahvâlâtı muntazaman haber almakla beraber, Türkistan'da Türkiye'ye ait birçok işlerden geri durulmuyordu. İşte *Yeni Dünya* gazetesinin burada çıkması buna kâfi bir misal teşkil eder. Bundan başka Türkistan'da bir Türkiye Komünist Teşkilâtı vücuda getirilerek Rusya'dan [*Sibirya'dan*] avdet eden esir arkadaşlarımıza karşı birçok tebligat ve teşvikatta bulun(*ul*)muş ve bir teşkilât vücuda getirmeye muvaffak olunmuş idi. Bahr-i Hazer sevahilinin düşman kuvvetlerinden temizlenmesi ve Bakû şehrinde şûrâlar cumhuriyetinin ilân edilmesi üzerine Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı faaliyetini Bakû'ye nakletmiş bulunuyor. Buradaki yani Azerbaycan'daki faaliyet hülâsa edilecek olursa bu Merkezî

---

[44] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 405; 424-425; 434-436

Bir müddetten beri Anadolu kıyam hareketini inkılâpçı Rusya ile birleştirmek ve Azerbaycan Şûrâlar Hükûmetini tesis etmek maksadıyla Kafkas Ülkesi Bolşevik Komitesi ile beraber çalışan arkadaşlar evvelâ bir Türk Komünist grubu son vakitlerde ise Türk Komünist Fırkası vücuda getirerek Merkez Komitelerini intihap etmişler ve buraya İttihat Terakki hükûmeti ve harp zamanında büyük roller oynamış bazı kimseler ithal edilmişti.

[s. 27] Yakın mazileri memleketin son harp felâketleriyle alâkadar olan bu zatlarla amele ve rençber fırkasını tesis ve temsil gayr-ı tabiî idi. Onun için bu teşkilâtın ilgasında tereddüt olunmayarak eskiden beri Azerbaycan Komünistleri ile beraber çalışmış olan bazı Komünist arkadaşların Rusya ve Türkistan'dan gelenlere ilâvesiyle vücuda gelen gruppa Bakû teşkilâtına esas olarak kabul edilip bu gruptan Türkiye Teşkilâtının Bakû şubesi vücuda getirildi ve bu şube Azerbaycan Bakû komitesine ilhak olundu.

Böylece vücuda gelen şube, faaliyetinde Merkezî Heyetle birleşmiş ve âzâsı iki yüze baliğ olmuştur. Kayıt ve tescil esnasında teşkilâta maksad-ı esasîye hizmet edemeyecek bir takım şahısların girdiği hissolunmasıyla, bunlar hakkında tasfiye muamelesine teşebbüs olunmuştur. Bakû teşkilâtının faaliyeti Meclise ayrıca takdim edileceğinden bu babda daha fazla tafsilâta lüzum yoktur.

Bakû Teşkilâtı.

Merkezî Hey'etin faaliyetine gelince, bunu anlamak için bir kere Merkezî Hey'etin esas teşkilâtına vakıf olmak lâzımdır:

Merkezî Hey'et, Teşkilât, Matbuat ve Tebligât, Rabıta ve İstihbarat, Harbî şubelerinden, bir de Umumî Kitabet ve Malî şubesinden terekküp eder.

Teşkilât Şubesinin Faaliyeti:

Bu şube faaliyetini, Türkiye ve Kafkasya'ya ait olmak üzere üç ay zarfında memul olmayacak derecede tevsi etmiştir. Ayrıca, tafsilî görüleceği üzere, bilhassa İstanbul ve etrafı, maden ocak mıntıkaları ve Karadeniz sahilleri gibi Avrupa emperyalistlerinin istilâsına [s. 28] maruz mıntıkalarda çalışmış ve Şark Beynelmilel Kongresi ile teşkilâtımız kongresine yüze yakın vekilin bulunmasına muvaffakiyet hasıl olmuştur.

Kafkasya'da kalmış olan Türkiye amele ve rençberleri arasında teşkilât arttırılmış ve böylece memleketimizde fikir neşrine hâdim mühim bir basamak daha vücuda getirilmiştir.

Yeni Şubeler:

Arzolunduğu gibi Anadolu ve Rusya dahilinde faaliyette bulunmuş, Anadolu'nun muhtelif mahallerine gönderilmiş arkadaşlar tarafından aşağıda gösterilen şubeler teşkil edilmiştir. Bu şubeler vekillerini elyevm kongremize göndermiş bulunuyorlar.

İstanbul şubesi: 1919 senesi bidayetinden beri hâl-i faaliyetedir. Haziran bidayetinde Bakû'den iki arkadaş (Mithat, Alâaddin) gönderilmişti. İstanbul şubesinden bugün kongrede müteaddit vekiller bulunuyor.

Heyet buraya geldiği zaman ilk evvel Türkiye'ye yaklaşmış olduğunu [*Türk kitlesi içinde çalıştığını*] hissederek ciddi bir surette faaliyete girmiştir. Bunun için Türkiye'den suver-i saire ile burada toplanmış olan genç Türkleri [*ressamlar, şairler, muharrirler*] toplayarak birçok hücreler vücuda getirmiş ve bu suretle Bakû'de evvelce teşkil edilmiş olan komünist teşkilâtını yeniden ıslah ederek yeni bir tarzda faaliyete getirmiştir. Burada birkaç söz söylemek icap eder.

Altıncı Nöbet[45]

11.9.336

6-ncı Nöbet

Suphi yoldaş devamla- Buraya evvelden gelmiş bir takım muhterem simalar Türkiye'de başlayan inkılâp ve kıyam hareketiyle burada Rusya'nın inkılâp harekâtı arasında tesis-i münasebata girişmişlerdir. Ve burada Türkler arasında bir gruppa vücuda getirmişlerdir. Ve Müsavat hükümeti zamanında burada gizli çalışan komünistlerle teşrik-i mesai etmişlerdir.

Bu gruppanın son aldığı şekil komünistlerin takip edeceği şekl-i esasiyesine muvafık olmadığından burada teşekkül edecek olan Türk komünist gruppasına Türkiye'nin içinde yaşamış ve gerek Türk Teşkilâtı ve Azarbeycan Merkezî Komitesi'nce verilen karar üzerine, bunun namına Türkiye Komünistleri Şubesi açılınasına karar verilmiştir. Bu meyanda Türkistan'dan gelen komünistlerle burada hakikaten çalışılmış, Kafkas komünistleri tarafından tasdik edilen arkadaşlar bir heyet-i esasiye teşkil etmek ve komiteye yeniden âzâ kaydedilmeye başlamışlardır. Bu tescil ve kayıt muamelesi içinde maksadımıza hizmet edemeyecek unsurlar bulunduğu anlaşılmış ve neticede bunların çıkarılmasına dair tasfiye muamelesine teşebbüs edilmiştir. Burada tevsien teşkil olunan Merkezî Heyet'in faaliyetini anlatmak için bunların şubelerini bilmek lâzım gelir. Teşkilât, Tebligat, Harbiye, Maarif ilh. Şubelerden mürekkeptir. Teşkilât Şubesi'nin faaliyeti meyanında Anadolu ve Rusya içerisinde muhtelif şubeler açmaya teşebbüs edildiği ve bu meyanda İstanbul, Zonguldak, Rize, Trabzon, Nalıçıvan, Giresun, Samsun taraflarında da şubeler açılmasına dair teşebbüsatta bulunulmuş ve buralara birçok arkadaşlar gönderilmiştir. Kafkasya, Yekaterinodar, Novorosisk, Tuapse, Maykop Şubeleri açılmış ve bu şubelerdeki âzânın miktarı 400'e baliğ olmaktadır. Tebligat ve Neşriyat Şubesi'nin faaliyeti bugüne kadar onbin nüsha çıkmış ve her bir nüshalardan Azerbaycan, Irak, Türkiye, Türkistan, Hive ve diğer mahallere gönderilmektedir. (Okur). (Alkışlar). On adet kitap tercüme edilmiştir. Bunlardan beşi tab' edilmiştir. Yarın ikisi de ikmâl ediliyor. (Kitapların isimlerini okur). Tebligat ve neşriyat faaliyetinden olmak üzere (eliyle işaret ederek salondaki levhaları gösterir) bu levhaları da gösterebilirim. 40 levha teslim edilmiştir ve 17 Haziran'da bir Siyasî Mektep açılmış olup, bundan maksat amele ve rençperler arasında içtimaî inkılâbı anlayan talebe yetiştirmektir. Mekteb-i Siyasî'nin mevcudu ise şimdilik 43 talebe olup, kongreden sonra yüze iblâğ olunacaktır. Harbî Şube'nin faaliyeti hakkında. (Okur).

---

[45] TÜSTAV Komintem Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 413-414

Zonguldak şubesi: Abdurrahman ve Ahmet yoldaşlar Haziranda teşkilât için gönderilmişti. Ereğli ve Zonguldak'ta şubeler açarak faaliyette bulunmuşlar ve kongreye vekiller celbine muvaffak olmuştur.

Trabzon ve havalisi: Yusuf Kemal Yoldaş tarafından Trabzon ve Rize'de şubeler açılmıştır.

Nahcivan şubesi: Nahcivan'da hem Anadolu ile muvasala ve münasebet temin etmek hem orada bir şube açmak üzere Haziran ortasında Cemal Yoldaş ile Salih Zeki, Hilmi, Hakkı, Nurettin Yoldaşlar gönderilmiş ve orada bir şube açılarak arzu edilen şekilde faaliyette bulunulmuştur.

Salih Zeki Yoldaş'a Erzurum, Sivas, Ankara ve Trabzon havalisinde faaliyette bulunması için vekâlet verilmiştir.

[s. 29] Yekatrinadar, Novorosiski, Tuapse şubeleri Temmuz evahirinde Kuban ve Çorni More (Karadeniz) guberniyası ile Anadolu'nun Karadeniz sahillerinde teşkilât yapmak, konferansa ve kongreye vekiller getirmek üzere gönderilen Baha Ali Yoldaş'la diğer yirmi arkadaş tarafından Yekatrinadar, Novorosiski, Tuapse'de şubeler açılmış ve Anadolu ile bu şuabattan yüz yirmi beş kadar vekil getirilmiştir. Bunlardan ellibiri Türkiye'den ve yetmişi şimalî Kafkas ve Karadeniz sahîlindendir.

Bundan başka Bakû'da bir şube teşkil edilmiştir. Oltu'da bulunan teşkilât ile münasebette bulunmak üzere Yusuf Ziya ve İran'da Hintli efrat arasında propagandada bulunulmak üzere Sadık, Kuban ve Rostof havalisinde kesif miktarda sivil Türk esirleri bulunduğu anlaşıldığından oralara da Nakizade Selâhattin, Yurş ve Çinof Yoldaşlar gönderilmiş ve askerî teşkilât için binden fazla Türk esir ve askerleri toplanmıştır.

Matbuat ve Tebligat Şubelerinin Faaliyeti:

Yeni Dünya gazetesi: Bakû'de tekrar intişar ederek bugüne kadar on bir nüsha çıkmış, her nüshadan iki bin âdet Türkiye'ye bin adet Azerbaycan'a, üç yüz elli sekiz adet Rusya ve İran'a, üç yüz elli adet Türkistan'a gönderilmiştir. Şimdi her bir nüshadan ihtiyat olarak dört, beş yüz adet depoda mevcut bulunmaktadır.

Telif ve Tercüme Komisyonu: Bu nâm ile bir komisyon teşkil edilerek Kanun-u Esasî, Komünist Fırkası Programı, Lenin'in Tercüme-i Hâli, Lenin'in Burjuvazya Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü hakkındaki tezleri, Komünist Programı'nın Şerhi, Komünist Beyannamesi [s. 30] (Manifest), Sây ve Sermaye, Bolşevizm Nedir?, Şûrâ Hükûmeti Nedir ve Nasıl Teşkil Edilir?, Kırmızı Ordu Kıt'aatı, Fırka Hücreleri Talimatnamesi, Çocuk Dostu, Mektebe Kadar Terbiye Müesseseleri, Talimatname ve Programları nâmiyle on iki adet kitap tercüme edilmiştir. Lenin'in Tercüme-i Hâli, Şûralar Hükümeti Nedir?, Komünist (Bolşevik) Programı, Burjuvazya Demokrasisi ve Proletarya diktatörlüğü nâmındaki kitaplar tabedilmiş ve diğerleri tabedilmek üzeredir.

Yedinci Nöbet[46]

Nöbet 7

Suphi yoldaşın devamı

Alay teşkilâtı hususunu bir parça izah edeyim. Türkiye'de[*ki*] müdirân-ı umûr ile münasebata girişerek onlara ne suretle yardım edileceği düşünülmüş ve burada bulunan esir yoldaşları [*askerleri*] toplayarak bunlardan bir fırka-i askeriye vücuda getirmekle bunları buradan [*müsellâhan*] memlekete götürmek ve bu suretle birçok silah ve cephanenin memlekete bu suretle yetiştirilmesini temin etmiş olacaktı. Hâlbuki maatteessüf bu husus bazı su-i tefehhümler doğurmuş olduğundan, İbrahim Tali Bey'in [*Onbirinci Ordu'ya kadar giderek*] Rusya Ordusu Kumandanı ile görüşerek, insanın Türkiye'ye lüzumu yani Türkiye'nin adama [*müsellâh kuvvete*] ihtiyacı olmadığı ileri sürülerek, Azerbaycan'da Türklere karşı ilân edilmiş olan Türkiye seferberliği bu suretle mülga addedilmişti. [*Mamafih İbrahim Tali Bey başkalarının tesiri altında yanlış bir hatt-ı hareket takip etmiştir.*] Bundan başka burada ancak 1000 kişilik bir Türk Alayı teşkil edilerek her bir ihtiyacatının kendileri [*Onbirinci Ordu*] tarafından temin ile yakın zamanda Türkiye'ye gönderileceği vaat edilmişti. (Şiddetli alkışlar). [*Beş on dakikalık iş kalmıştır, müsaade olunur mu?*]

Heyet-i umumiye- Devam, devam buyurunuz.

Arkadaşlar, şubelerden biri de Rabıta ve İstihbarat Şubesi'dir. Esas itibarıyla bu mühim bir şubedir. (*Vazifesi?*) Aynı zamanda gerek kendi memleketinde [*Rusya*] ve gerekse diğer memleketlerde içtimaî inkılâbı takip ederek kendi âzâlarına haber vermek ve inkılâbın vücut bulması için bir zemin hazırlamaktır. Bizim teşkilâtın bu şubesi henüz tamamıyla ikmâl edilememiş ise de, fakat ikmâli için teşebbüsat-ı lâzımede bulunulmuştur. Bunun neticesi olarak şimdiye kadar muhtelif yerlere [*yalnız Türkistan'daki Beynelmilel'in nezdinde açılmasına karar verilen şube istihbarat için*] gönderilen arkadaşların miktarı 32'ye baliğ olmuştur ve bundan 22 kadar gönderilen arkadaşlar vasıtasıyla mektuplar teşkilâtımıza vürûd etmiştir. Ve bu [*Anadolu'dan*] gelen mektuplardan bazı mühimlerini burada okumak faydadan hâli değildir. Bu sefer Anadolu'dan Erzurum ve Havalisi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'nın mektubunu okuyorum.

Bundan başka Trabzon Valisi Rüştü Bey'den gelen mektubun bazı mühim parçalarını okuyorum. Arkadaşlar, şimdi bunlar Anadolu'yu idare eden zevatın fikirleridir. Biz bunlara her suretle müzaherete bütün mevcudiyetimizle hazırız.

Sekizinci Nöbet[47]

8-inci Nöbet

Suphi yoldaş sözüne devamla- (Okur). Şimdi bunlar Anadolu'yu idare eden Millî Müdafaa Heyeti'nin başındaki zevatın fikirleridir. Kendilerini takdir eder(*iz*) ve kendilerini müzaherete her daim hazırız. Diğer taraftan nazar-ı dikkatimizi celb eden bu kâğıtları aldık. (Okur). Bu mektup da Trabzon Kayıkçıları tarafından gönderilmiştir. (Okur). Erzu-

---

[46] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 406; 426-427; 436

[47] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 414-415

Bunlardan başka Komünizmin Elifbası, Hükûmet ve İnkılâp, Altına İbadet, Büyük Başlangıç, Enternasyonal Tarihi, Mahkeme ve Sosyalizm, Kanun-u Esasî kitapları da kısmen tercüme edilerek yakında ikmal edilecektir.

Levhalar: Ressamlarımız tarafından amele ve reçberlerimizin geçirdikleri elîm hayata ait 29 levha da tersim ve teşhir olunmuştur.

Siyasî Kurslar: Bakû teşkilâtına merbut olmak üzere 17 Haziranda bir de siyasî fırka mektebi açılmıştır. Bu mektepten maksat, amele ve asker arasında içtimâî inkılâbın esasatına vakıf yoldaşlar yetiştirmektir. Mektep elli talebe ile tedrisata devam etmiştir. 4 Eylül 1920 tarihinde birinci devre ikmal edilmiş ve kırk üç genç komünist şehadetname almıştır.

Mektepte okunan dersler şunlardan ibaret idi: Tarih-i Medeniyet, İçtimâî İnkılâp Tarihi, İktisat, İktisad-ı Siyasî, Komünist Programı, Türkiye İnkilâp Tarihi, Şuralar Hükümeti Kanun-u Esasisi, Kooperasyonlar, Fırka Tebligat ve Teşkilâtı, Kızıl Ordu Teşkilâtı, Coğrafya, Tarih-i Umumî, Musikî.

Rabıta ve İstihbarat Şubesinin Faaliyeti:

Bu şubenin şarka ait rabıta ve istihbar faaliyeti Türkistan'da teşkil olunup şubeleri Pamir'den [s. 31] Bahr-i Hazar'a kadar intişar etmiş olan Beynelmilel Şark Tebligat Şûrâsı vasıtasıyla cereyan etmiş ve yeniden garbe doğru tevsi edilerek Nahcivan ve Karadeniz'de tesis olunan bazı noktalarla irtibat temin olunmuştur. Bu şube tarafından şimdiye kadar 34 arkadaş işe gönderilmiş ve ahvale dair 29 lâyiha ve mektup alınmıştır. Bu muharrerat içinde kıyam hareketlerinin başında duran kumandan ve valilerden küçük zabit, amele ve askerlere varıncaya kadar birçoklarının gönderdikleri mektuplar vardır ki bunların muhteviyatı memleketin muhtelif tabakaları arasındaki ahval-i ruhiyeyi pek aşikâr olarak göstermektedir. Türkiye'de kumandan ve vali bey ve paşalar da dahil olduğu halde, bolşevizmin halâskâr bir kuvvet olarak telâkki edildiğini söylemek doğru olur Yalnız büyük memurlar komünizmin Türkiye'de tedricen ve yukarıdan aşağıya doğru muhil bir usulde tatbiki mümkün olacağını düşünmekte, amele ve askerler ise harbin, müdafaanın en büyük ağırlıkları kendi sırtlarına yükletildiğinden ve zengin sınıfların kendilerini yine istedikleri gibi soyduklarından şikâyet ederek, buna nihayet vermek için çare aramaktadırlar.

Hülâsa, Antanta'ya karşı son azim ve kararla mücadeleye girişen Anadolu içtimâî inkılâp için şarkın hiçbir tarafından görülmeyen istidatlar göstermektedir. Anadolu'nun Trabzon, Erzurum, Eskişehir gibi şehirlerinde komünistliği alenen müdafaa eden (Albayrak, İşçi) nâmlarıyla muhtelif gazeteler çıkarılmış ve İstanbul'da komünist arkadaşlarımız tarafından Kurtuluş isminde bir de mecmua neşrine muvaffakiyet hasıl olmuştur. Beş numarası çıkan bu mecmuada Üçüncü Enternasyonal ile müttefikan çalışıldığı alenen yazılmaktadır ki, kongremiz bu gazetelerin [s. 32] müessis ve muharrirlerinden bazılarını faaliyeti içine almış olmakla haiz-i şereftir.

rum'dan da gelmiştir. (Okur). Arkadaşlar, Merkezî Heyet'in umumiyetle siyasî faaliyetine ait bir takım malumatla teşkilâta ait de izahat verdik. Şimdi Merkezî Heyet'in malî hesabatına ait malumata geçiyoruz! Faaliyetini dört muhitte icra etti. Moskova, Kırım, Türkistan, en sonra da Azerbaycan'da. Her yerde malî ve maddî münasebetlerini o yerin teşkilâtından almıştır. Mesela Ural, İdil'de çalıştığı zaman yardımını o şubeden alıyor ve masrafını o şubeye veriyor. Kırım'da Oblasnoi (*Bölge*) Komitesi'ne verilmiştir. Denilebilir ki şimdiye kadar kendisine mahsus bir kasaya mâlik olmamış, ancak Azerbaycan'da faaliyet ve münasebatını büyüterek bir Muhasebe Heyeti'yle, kasası vardır. Muhasebe Dairesi'nin verdiği bilânçolar da mevcuttur. Bunların hesabını tetkik için üç kişiden ibaret bir komisyon intihap edilsin ve hesabatı tetkik etsinler. Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı hakkında icap eden malûmat verildi. Üç sene kadar muhtelif cephelerde sürünerek, çarpışarak, yalnız bir ideal, bir fikir peşinde koşan arkadaşlarınız zalim emperyalistlerin ayakları altında ezilen kardeşlerine ..... (*orijinal metinde boş bırakılmış*) bir Kızıl Bayrak olarak takdim ediyorlar. (Şiddetli alkışlar). Türkiye'den gelen arkadaşlarımızla Rusya'da çalışmış olanlar bu mecliste birleşmekle kuvvetlerini çok artırdılar. Bu kongrenin size takdim ettiği bayrağı hiçbir vakit yere düşürmeyecek ve bunun şan ve şerefini Türkiye ufuklarında yükseltecektir. (Şiddetli alkışlar).

Abid Alimof- Yaşasın Türkiye iştirakiyûnlarına kuvvet veren Suphi yoldaş. (Alkışlar).

İsmail Hakkı yoldaş- Arkadaşlar, bir zamanlar Çar istibdadının zulmü altında, karargâhın dört duvarı arasında inleyen esirlerin hayatı Rus nöbetçileri tarafından tehdit edildiği ve hayatları bir kurşuna feda edildiği zaman, Türkiye karargâhlarında Türk, Alman, Avusturya erkân-ı harpleri rahat oturuyorlardı. Bolşevizm bayrağı ufuklara yükseldiği zaman da kumandan ve erkân-ı harpleriniz buna karşı gelmek ve Bolşevizm inkılâbına mani olmak için bütün kuvvetleriyle çalışıyorlardı.

Dokuzuncu Nöbet[48]

9-uncu Nöbet

İsmail Hakkı yoldaş- Arkadaşlar, üsera karargâhında bulunan askerleri dışarıya göndermeyerek [*Bolşeviklerin halâskâr serbestiyetinden (?) men etmek için*] kapılara bizzat zalim ve aynı zamanda onların fikrine hizmet eden efrattan nöbetçiler ikame edildiği zaman, *Yeni Dünya*'nın münevver sütunları böyle şedit bir kontrol altında bulundurulan zabitan ve efrat arasında [*velev gizliden olsun*] tesir yapmaktan hâli kalmıyordu. Biz buna karşı *Yeni Dünya*'nın bize verdiği hakikî ve lüzumlu malumatları alıyor ve bu suretle birçok fedakârlıklara kapı açarak ve her türlü mevanii göze aldırarak ve birçok esirleri firara teşvik ederek [*yoldaşlar açlıktan, veremden ölmekten ise barakadan firar ederek ölmeyi tercih ile firar ediyor, Moskova ve İdil boyuna kendilerini atıyorlardı*], Bolşevizm harekâtını yükseltmek maksadıyla büyük hizmetlerde bulunan *Yeni Dünya* gazetesi bütün hakikî fecayii neşrediyordu. Biz Türkistan'a [*Taşkent'e*] geldiğimiz zaman gayet acı bir haber işittik. Bu da büyük yoldaşımız olan ve başımız bulunan Mustafa Suphi yoldaş Denikin tarafından öldürülmüş haberi idi. Fakat bu husus yalan çıktı. Sevgili yoldaşımızı

---

[48] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 406-407; 418; 427; 437-438

Harbî Şubenin Faaliyeti:

Daha Türkistan'da iken Türkiye'de tebligat ve teşkilât işleri ile meşgul olmak üzere gönderilen Abid Âlim Yoldaş tarafından Bakû'da Türk esir askerlerinden mürekkep bir Komünist kıt'a-i askeriyesi teşkil edilmek üzere teşebbüsâtta bulunulmuştu. Merkezî Hey'et Bakû teşkilât işlerini yoluna kor komaz, kıt'a-i askeriyeyi kendi idaresine alarak kumandan ve siyasî mürebbîler tayin etmiş ve sevkiyat cihetiyle her teşekkül eden askerî kıt'anın bir kumandanlığa merbutiyeti lüzumuna nazaran bu kıt'anın da Onbirinci Ordu Kumandanlığına merbutiyeti temin edilmiştir.

Bir müddet sonra Türkiye'den alınan haberlerde mümkün olduğu kadar süratle muavenet edilmesi arzu ve talep edildiğinden, burada mevcut Türkiyeli amele ve rençberlerle üseradan daha birçoklarının iltihakı ve teşkilâtın ikmâli sonunda fırka-i askeriyenin Anadolu'ya gönderilmesi düşünülmüş ve bu maksatla Rusya Şûrâlar Hükûmeti ve Onbirinci Ordu Kumandanlığı ile Şube müzakârata başlayıp esasen maksadını elde etmeğe muvaffak olmuştur.

Bu suretle eski Komünist kıt'a-i askeriyesi bu kızıl fırkanın esas kadrosuna kabul edilmiş ve Birinci Nişancı Alayı nâmıyla bir alay teşkil ve yeni kumandan ve siyasî komiserler tayin edilerek fırka karargâhı da küçük mikyasta teşkil edilmiştir. Bundan maada, içeri Rusya'dan üserayı toplamak için yirmi kadar arkadaş gönderilerek oralardan gönüllü celbedilmeye başlanmış ve Azer[s. 33]baycan Şûrâlar Cumhuriyeti dahilinde ise, Türkiyelilerin seferberliği ilân ettirilmiş ve işe ciddiyetle başlanılmıştır.

Birinci Alay'ın mevcudu az müddette tezayüt ile yedi yüze karîp bir hale geldiği ve seferberlik muvaffakiyetle devam ettiği sıralarda Moskova'daki Anadolu Elçiliğinin vekili olan İbrahim Talî Beyin Onbirinci Ordu Kumandanı ve merkezî heyet ile mülâkatında (Türkiye'nin adama ihtiyacı yoktur, ancak esliha ve cephaneye ihtiyaç vardır) yolunda vâki olan ifadesi üzerine ordu kumandanlığı tarafından seferberliğin durdurulması hususundaki istifsara tarafımızdan cevab-ı muvafakat verilerek seferberlik durdurulmuştur. Böylece on beş yirmi bin kişilik müsellâh bir kuvvetin müstevlilere karşı gönderilmesinden -ma'haza Anadolu kıyamcılarıyla arada bir suitefehhüm vücuda getirmemek maksadıyla- sarf-ı nazar olunmuş ve mühim bir fırsat elden kaçırılmıştır. Şimdiki halde mevcudu bine yaklaşan alayın iki haftaya kadar Anadolu'ya sevki hazırlıklarıyla uğraşılmaktadır.

Bundan başka Harbî Şube yanında bir de Esirler Şubesi açılmış ve Rusya'nın muhtelif yerlerinden gelen esirlerden askerliğe giremeyenler arasında teşvikat işlerine germi verilerek bir taraftan da iaşeleri temin edilmiş ve şimdiye kadar Bakû'ya gelen 1099 esirden 349 kişilik iki kafile Türkiye'ye gönderilmiştir.

Kitabet ve Maliye Şubesinin Faaliyeti:

Merkezî heyetin 26 Mayıs 1920'den 10 Eylül 1920 tarihine kadar devam eden muamelâtı kuyudat defterlerine göre 1401 giden ve 202 gelenlerden ibaret olmak üzere 1603 kâğıt yekûna baliğ oluyor.

bugün aramızda görmekle müftehiriz. Bir yoldaşımızın öldürüldüğü haberi bizi büyük teessürlere düşürerek bizi bu hususta maternlere bile sevk etmiş idi. [*Onun ruhunu şad için biz Don havalisine geldiğimiz zaman Azerbaycan gazetelerinde okuduk. Biz Zavişiski'de (?) çalıştığımız zaman Suphi yoldaşın Türkistan'a geldiğini ve orada insaniyetin halâsı için çalışmakta olduğunu haber aldık. Ve bilahare Bakû Azerbaycan inkılâbının zuhuruyla Abid yoldaş gönderilmişti. Ondan haber alındığı üzere bilahare 37 yoldaş Türkistan'dan avdet ettiler*] Fakat Suphi yoldaş ölmemiş, bütün mevcudiyetiyle Bolşevizm harekâtını Türkiye'ye isal için Rusya etrafında toplanmış ve bu hususta bitmez ve yılmaz bir azimle çalışmıştır. Arkadaşlar, yalnız şunu demek isterim ki bizim memleketimizin ahvâlini iyi bilmediğimiz için, onların çekmekte olduğu eza ve cefanın hakikatini takdir eden Suphi yoldaşın isabet-i siyasetini kabul ederek, kendilerine bu meclisin beyan-ı teşekkür etmelerini teklif ederim.

[*Suphi- Vaktimiz azdır.*]

İsmail Hakkı yoldaşın devamı- Arkadaşlar, esir Anadolu fukarasının halâsı için çalışan Suphi yoldaş(*ın*) bu suretle öldürüldüğünü haber aldığımız zaman müteessir olmuştuk. Fakat biz bunu haber aldık ki yalan. Suphi Üçüncü Enternasyonal'de âzâ olarak, Türkiye içtimaî inkılâbını kendi âguşunda büyüterek, muhafaza ederek, Enternasyonal'in bize tevdi ettiği cihetle [*kendisi*] her hususta şâyân-ı takdirdir. Tabii arkadaşlar, Mustafa Suphi yoldaşın, bizim ve etrafının değil, bütün Türk komünistleri tarafından da namı ve hizmeti takdir edilmiştir. [*Anadolu'da, İstanbul'da oturdukları sarayları temin etmek için beyler*] Arkadaşlarımızın namını söndürmek ve Türkiye içtimaî inkılâbını yapmamak için [*teşebbüslerinde bulunmuşlarsa da fakat muvaffak olamamışlardır*] ve tamamen batıl olduğunu ispat etmiş denilebilen bir fikir işte şu suretle meydana çıkmış bulunuyor. Haydar isminde birisi(*nin*) Kazan'da Mustafa Suphi yoldaşa yaptığı taarruzlar ve tecavüzler Mustafa Suphi yoldaşı azminden geri çevirememiş ve vazifesinde bir kat daha fazla çalışmaya sevk etmiş idi. İşte bundan dolayıdır ki kendisine beyan-ı teşekkür edelim diyorum. Arkadaşlar, muhterem yoldaşımız Suphi [*mukaddes bir maksadın husulüne hizmet eden muhterem simalara karşı ebedî ihtiramımızı göstermeli ve tahrirî olarak göstermeliyiz.*]

[*Cevat- Teklif var, sonra söz vereceğim.*]

Mehmet Emin yoldaş- Teklif, biz beyanatı dinledik. İsmail Hakkı yoldaş, beyan-ı teşekkürler makamında birçok sözler söylediler. Fakat ben, Türkiye amele ve rençperlerini Avrupa çengeli altından halâs edecek bu şiarı ve bu mukaddes kızıl bayrağı kaldırmak için çalışan Suphi yoldaştır. Karl Marks'ın 72 sene evvel ortaya attığı fikri Türkiye'de intişar ettirmek ve peşinde koştuğu [*idealleri*] ve zavallı beşeriyeti kurtarmak için çalıştığı, hususuyla bunu Türkiye'ye isal için de ne kadar mevanii lâ-şey hükmünde görerek sebatkâr kalan Suphi yoldaş olduğu için, Lenin yoldaş Rusya'da nasıl bir itibara mâlik ise, bu da bizim için bu kadar yüksek ve o kadar kıymetli olmalıdır diyorum arkadaşlar. (Alkışlar).

[s. 34] Bu muharrerat içinde fırka işleri için 52 ve askerî işler için 21 kişiye verilen tasdiknameler vardır.

Maliye işlerine gelince: Burada Meclis Suphi Yoldaş'ın sözünü keserek hesabat hakkında Mecliste tafsili malûmat verilmesine müsaade olunmamış ve bu hesabatı tetkik ve neticesine arz etmek üzere Ahmet Cevat, Yakup ve Abdurrahman yoldaşlardan mürekkep bir komisyon seçmiştir. Bununla beraber Mustafa Suphi Yoldaş maliye cihetinden teşkilâtın geçirdiği muhtelif devirleri muhtasarca anlattıktan sonra sözlerini şöyle bitiriyor:

Bu tafsilâttan anlaşıldığı üzere, teşkilâtımızın masrafı büyük bir tasarruf ve itidal ile icra edilmektedir. Bunun sebepleri:

1. Türkiye ile muvasalanın son zamanlara kadar pek müşkül olması dolayısıyla muntazaman para gönderilmesinin temin edilememiş olması,

2. Memlekette masrafı kontrol edecek yüksek teşkilâtın henüz mevcut olmaması cihetiyle, giden tebliğcilere asgarî miktarda para verilerek fedakârlık hislerinin inkişafına çalışılması ve nihayet ihtiyat bir kısım meblâğın muhafazası fikirleri ile izah olunabilir. Halihazırda yollar temin edilmiş olduğu gibi, mes'ul arkadaşlarımız da İstanbul ve Anadolu'da çoğalmış olduklarından, ciddi faaliyet nisbetinde kasamız varidat ve medfuatının sür'atle yükseleceğine şüphe yoktur. Bununla beraber bizim para sarfiyatında tasarruf, teftiş ve ihtiyat prensiplerini terket(me)memiz lâzım gelir.

Bugün biz beynelmilel inkılâp muhitinde yardım almakla beraber, düşünmeliyiz ki memlekette kara kuvvetlerle çarpışarak beynelmilel inkılâp [s. 35] muhitiyle münasebete girişemeyeceğimiz zamanlar da gelebilir. Bu gibi zamanlardaki müzayakaya tahammül haysiyetini şimdiden kazanmaya çalışmalıyız.

İşte arkadaşlar, böylece size altı senelik harp ve mübareze tarihini n muhtelif safhaları hakkında malûmat verdiğim gibi, aynı zamanda Türkiye Komünist Teşkilâtı Merkezî Hey'etinin hülâsa-i faaliyetini arz etmiş oldum. Hey'et-i Merkeziye bu faaliyeti ile, Türkiye amele ve rençber halkının zâlim ve yağmacı hükûmet ve devletler ayağı altında ezilmiş olan hukuk ve metalibini beynelmilel inkılâp ufuklarında göstermeye muvaffak oldu. Şimdi ise bu hukuk ve metalibi kızıl bir bayrak halinde Türkiye ve Rusya'daki komünist arkadaşlarımızın birleştikleri bu muhterem kongreye takdim ile vazifesini ikmal etmiş oluyor. Bu kongrede birleşerek inkılâpçılıktaki itimat ve kuvvetlerini arttıran komünist arkadaşlarımızın mukaddes bayrağımızı yere düşürmeyerek zafer ve ikbal yolunda daima ileriye, büyük adımlar atacaklarına ümit ve itimadımız tamdır (Sürekli alkışlar).

Abid Âlim Yoldaş - Yaşasın Türkiye Komünist Teşkilâtını kuran ve ona hayat ve kuvvet veren Suphi Yoldaş (Alkışlar).

İsmail Hakkı Yoldaş - Arkadaşlar, bir zamanlar Rusya'da, karargâhların dört duvarları arasında Çarlık zamanında Türk esirleri inler ve hayatları tehdit edilirken, "Yeni Dünya" onların ruhlarına nüfuz etmekten hâli kalmıyordu. Türkistan'a geldiğimiz zamanlarda, Suphi Yoldaş'ın vefatını işittik, Anadolu fukarası için çalışan, Üçüncü

Onuncu Nöbet[49]

10-uncu Nöbet

Mehmet Emin devamla- Arkadaşlar! Karl Marks'ın meydana atmış olduğu bir fikri Rusya'da nam, şöhret kazanmış olan Lenin ne kadar bu inkılâbın lideri ise, Türkiye için de Suphi yoldaş olacaktır. Çünkü Suphi yoldaşın ideası, mazlum beşeriyeti zalimler elinden kurtarmaya ve o ideayı Türkiye'ye sokmaya çalışıyor. Hakikaten, Rusyalı yoldaşların arasında Lenin yoldaş ne kadar kıymettar ise Suphi yoldaş da bizim aramızda o kadar kıymettar olmalıdır. Biz isterdik ki Suphi yoldaşın bir resmi ile tezyin edelim. Ve bu fikrin yayılmasına hizmet edelim. Nasıl ki Rusya'da Lenin, Troski (*Troçki*) yoldaşların resimleri takdir ediliyor. Biz de onun aynını yapalım. Teklif, Suphi yoldaşın çoktan beri inkılâp hakkında mesbûk olan fedakârâne hizmetini takdir eder ve faaliyetine teşekkür etmekle beraber, fotoğrafının inkılâpçılar arasında talikini teklif ve kabul eder.

Suphi yoldaş- Arkadaşlar, teveccühünüze teşekkürler ederim. Bu meselenin bu vadide ileri getirilmesi vaktin zayi' olması demektir. Bundan vazgeçelim. Belki bazı arkadaşlarımızdan bu fikre itiraz edenler olur. Buyursunlar cevap verelim.

Yakup- Evvelce söz istemiştim.

Reis- Sizden evvel başkası söz istemişti.

Selim Mehmet yoldaş- Arkadaşlar, Suphi yoldaş içeriye geldiği zaman bize iş lâzım, lehinde söylenen sözün kesilmesini rica ediyor. Arkadaşlar, Türkiye İştirakiyûn Fırkası'nın böyle dünya işçileri arasına geçmesine ve tarihte rol oynamasına, kaydolmasına sebep olan muhterem arkadaşımızın lehinde söz söylemiş olsak hiç boş yere değildir. Rica ederim. O halde rica ederim. Bizleri mazur görsün ve birkaç arkadaşların söz söylemelerine müsaade edilsin ve söz söylenilmesi reye konulsun.

Suphi yoldaş- Suphi yoldaşın lehinde söz söylenmesin. Bu teklifi reye koyuyorum. Kabul edenler ellerini kaldırsınlar. (Eller kalkar). Teklif kabul edilmiyor. O halde rica ederim sözler kısa olsun ve vakit tahdit edilsin. Söz Yakup yoldaşındır.

Onbirinci Nöbet[50]

11-inci Nöbet

Yakup yoldaş- Evvela şahsımıza ait müzakerelerle vakit zıya' edilmemesi taraftarıyım. [*Memleketin zavallı amele ve rençperlerini kurtaracak bir yerde iken buradaki kongrenin meddahlıkla vakit geçirmelerini istemem.*] (Alkışlar). Saniyen Suphi yoldaş beyanatında Bakû'ye İştirakiyûn Teşkilâtımızın nakledildiği zaman Bakû'deki Şark Komünistleri Teşkilâtı bir dereceye kadar ıslah edilmiş dedikleri gibi, bir takım fuzulilerin de burada, yani bunlar arasında bulunduklarını beyan etmişlerdi. [*Bu grup diye bir isim geçti. Fakat bu grup öyle birkaç kişinin Müsavatçıların tabanca ve müthiş korkularıyla korkmayıp, en şiddetli bir devirde inkılâp fikrini beslemiş ve büyütmüş ve ileri götürmüştür.*] Bunlar, arkadaşlar, neden bilerek, bir mecburiyet karşısında kalarak, o teşkilâtın

---

[49] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 415-416

[50] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 407-408; 419; 428; 438-439

Enternasyonal'de Türkiye nâmına âzâ olarak bulunan yoldaşımızın bu elim haber-i vefatı bizi matemlere boğmuştu.

Fakat, bunun yalan olduğunu, ve mefkûresinde sabit, metin adımlarla ilerlediğini [s. 36] bu Mecliste gördük...

İşte arkadaşlar, kongremiz kendilerinin inkılâp yolundaki mesâî-yi fedakârânesi ile fikirlerindeki isabet-i siyasiyesini takdir ederek teşekkürler etmesini teklif ederim.

Mehmet Emin Yoldaş - Arkadaşlar, ben yalnız diyeceğim ki, kırmızı inkılâp fikrinin Türkiye amele ve rençberleri arasında intişarı için sebatkârane çalışan Suphi Yoldaştır. Binaenaleyh, Rusya'da (Lenin) ne ise, bizim için de Mustafa Suphi odur. (Alkışlar.) Biz isterdik ki, bu salonumuzu Suphi Yoldaş'ın resimleriyle tezyin edelim, fakat kendileri razı olmamıştır.

Teklif ediyorum ki, yoldaşımızın fotoğrafı meşhur inkılâpçılar arasında tâlik edilsin.

Suphi Yoldaş - Arkadaşlar, teveccühünüze teşekkürler etmekle beraber, bu meselenin bu vadide ileri götürülmesi vaktin ziyaı demektir. Şahsım hakkındaki sözlerden vazgeçmenizi rica ederim.

Selim Mehmet Yoldaş - Arkadaşlar, Türkiye Komünist Fırkası'nın dünya işçileri arasına geçerek tarihî roller oynamasına sebep olan muhterem arkadaşımızın lehinde ne kadar söz söylemiş olsak çok değildir. Bu vadide biraz daha söz söylendikten sonra Mehmet Emin Yoldaş'ın fotoğraf hakkındaki teklifi kabul ve Merkezî Hey'etin faaliyeti tamamiyle takdir ve tasdik edilmiştir. Celse nihayetinde söz alan Yakup Yoldaş şu sözleri söylemiştir.

Suphi Yoldaş dediler ki, Türkiye teşkilât-ı merkezînin Bakû'ye nakledildiği zamanda Bakû'deki gruppa arasında komünist olamayacak bir takım adamlar da bulunduğundan tasfiye ve ıslah edilmiştir. Evet arkadaşlar, [s. 37] bunlar bilerek mahza teşkilâtın boşluklarını doldurmak maksadıyla alınmıştı.. Başka hiçbir fikre müstenit değildi.

Fakat o grup hiç bir tehditten yılmayarak azimle çalışmıştı, bu tavzih edilsin.

Suphi Yoldaş - Arkadaşlar, burada bir suitefehhüm vardır. Biz bu grubun mühim roller oynadığını biliyor ve her zaman takdir ediyoruz. Fakat teşkilâtımız Türkistan'dan buraya geldiği zaman grubun içindeki vaktiyle cihangirlik siyasetine hâdim olmuş şahısları tasfiye etmeye lüzum görmüştü. Maamafih, içtimâî inkılâp yolunda fedakârlık gösteren ve eskidenberi başka sıfatla meşhur olmayan Yakup, Süleyman Nuri, Hilmi yoldaşları bizim aramızda birinci saffa aldık. (Alkışlar.) Kendilerine geçmişteki faaliyetleri hakkında ise her vakit söz verilebilir.

Bâdehu ruzname-i müzakârata geçilerek Merkezî Büronun Maliye işlerini tetkik için bir komisyon teşkil edildi, ve reisin Müstemleke ve Milletler Meselesinin yarınki içtimâda bakılması hakkındaki teklifi kabul edilerek Meclis kapandı.

mevcut boşluklarını doldurmak maksadıyla alınmış idi. Başka hiçbir fikre müstenit değildi. [*O grupta çalışan yoldaşlar içlerine giren o şahısları aldıkları zaman istemeyerek almışlardır. Bu da Azerbaycanlı yoldaşların ısrarıyla olmuştur. Yoksa kat'iyen bir maksat uğrunda almamışlardır.*] Bununla beraber o grup burada, Müsavatçıların bütün tehditleri karşısında, o bunların tabancalarının namluları altında korkmayıp, büyük bir azimle çalışmıştı. [*Burada teşekkül eden grup da zamanın icabatı ve tesiri altında yine de faaliyet göstermiştir.*] Bunlar, arkadaşlar, yanlış anlaşıldı. Bunlar tavzih edilsin. (Şiddetli alkışlar).

Suphi yoldaş- Bu hususta bir su-i tefehhüm var, bunları izah etmek isterim. [*Biz Türkistan'da bulunduğumuz zamanlarda Kafkasya'da bir takım yoldaşların çalışmakta olduğunu maaliftihar işitmiştik.*] Bakû'de vücut bulan grup(*un*) Müsavatçıların tehdidi altında olarak çalıştığı, yani hiçbir zaman unutulmamış. Bunlar yalnız Bakû'de değil, Kafkasya'nın en tenha köşelerinde çalışarak büyük ve mühim faaliyetlerde bulunmuştur. Biz Türkistan'dan Bakû'ye geldiğimiz zaman [*bu muhterem arkadaşlar pek sıkı münasebete giriştik ve mühim mevkiler de verdik*] grup evvelce faaliyetini Bolşeviklerle devam ettirdiği halde, Türk Komünist Fırkası namına, Bolşevik Komitesi'nin rızasıyla teşebbüs edilmiş ve başında sabık İttihat ve Terakki âzâsı Talat Bey ve [*eski İstanbul muhafızı*] Halil Paşa olduğu halde beş kişilik bir grup [*bir komite, fırka*] vücuda getirilmiş idi. [*Sebep olarak Yakup Bey'in söylediklerini tekrar ettiler.*] Biz geldiğimiz zaman bunun için kendimizi hayretler içinde bulduk. Fakat Kafkasya Komitesi'yle görüştüğümüz zaman bunların lağvı ile Bakû'de bir Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı esasının kurulması hususu temin edilmiş bulunuyordu. [*Mesele budur.*] Ben demedim ki bu eşhas dün kendilerinden istifade edildiği gibi bugün yine istifade edilecek zatlardır. Bunlar kendi merkezî teşkilâtlarında evvelce cihangirlik ve fütuhatçılığa hizmet etmiş ve memlekette bu yüzden birçok kanların dökülmesine sebep olmuş olduğundan, bunların bu gibi bir hizmete kabul edilmesi hiçbir zaman tecviz edilemezdi. [*Talat Bey, Halil Paşa ihtimal çok şahısların hoşuna gider. Fakat komünistler, İştirakiyûn Fırkası denildiği zaman, bu amele ve rençper hareketini temsil eden bir fırka olduğu için, tabii evvelce cihangirlik uğrunda çalışmış ve çok kanlar dökmüş şahısların fırkaya dahil olmaları münasip olmaz. Hatta o şahısların rızasıyla bu mesele halledilmiş.*] Bundan dolayıdır ki eskiden fedakârlığı görülen ve sonuna kadar çalışan ve içtimaî inkılâbın baş göstermesine yardım eden Yakup, Süleyman Nuri ve Hilmi yoldaşların bizim aramızda mühim sıralar tutmuş olduğunu biz hiçbir zaman inkâr etmiyoruz, arkadaşlar. (Alkışlar).

Onikinci Nöbet[51]

12-nci Nöbet

Suphi yoldaş devamla- Kendi saflarımızda birinci mevki tutmuşlardır. Mamafih Yakup ve Süleyman Nuri yoldaşlara bir kere daha söz verilecektir. Onların geçmişteki faaliyetini bir defa daha işiteceğiz. Burada Kırım komünistlerinden bahsedildi. Arada bir su-i tefehhüm hâsıl olduğu anlaşılıyor.

Biz dedik ki Kırım'da hiç komünist yoktu. Evvelce açıkça çalışan da yoktu. Biz

---

[51] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9 36, Belge no: 416-417

Merkezî Hey'etin Faaliyeti Hakkında Karar

Türkiye Komünist Teşkilâtının Birinci Kongresi Merkezî Hey'etin faaliyeti hakkında Mustafa Suphi Yoldaş tarafından arzolunan lâyihayı dinledikten sonra, teşkilâtın Rusya'da dahilî ve haricî irticaya karşı mübareze yolunda ifa etmiş olduğu mühim vazifeyi takdir ve bu faaliyetin Türkiye amele ve rençberlerinin teyakkuz ve halâsına doğru atılmış büyük bir adım olduğunu tasdik eyler.

(Merkezî Hey'et, içtimâî inkılâbın bu ve diğer mübareze cephelerinde en müşkül devirler geçirdiği sıralarda Türkiye'ye ait tebligat ve teşkilât işlerinde muayyen bir hedefe doğru ilerlemiş ve Üçüncü Enternasyonal'de [s. 38] mevki kazanmakla faaliyet-i inkılâbiyesinde doğru bir yol tuttuğunu ispat eylemiştir. Kongre bu hususta Merkezî Hey'ete ve hususiyle şimdiye kadar geçen devre-i faaliyette en mes'ul vazifeyi ifa etmiş olan Mustafa Suphi Yoldaş'a teşekküratını ilân ile diğer meselelere geçer.

Maliye Komisyonunun Netice-i Tetkikatı

Türkiye Komünist Teşkilâtı Kongresi Riyaset Hey'etine:

1 Haziran 1920'den 16 Eylül 1920'ye kadar Türkiye Komünist teşkilâtının muhasebesine bakıldı - Kalem kalem kâffe-i varidat ve sarfiyatın ordinoları ve her nevi evrak-ı müsbitesi tetkik edildi, selâhiyet haricinde sarf olunmuş hiçbir meblâğa tesadüf olunmadı. Defterler mucibince kasada mevcut olmak lâzım gelen mebâliğ tetkik olunarak cümlesinin mevcut olduğu görüldü. Komisyon yalnız umumî lokanta ve avans hesabatının diğer hesaplardan ayrılmasını tetkik-i muhasebatı teshil cihetinden şayan-ı tavsiye görülür. Arz olunan müddet zarfında teşkilâtın varidat ve mesarifi bugünkü kasa mevcudunu irae eden cedvel berveçh-i balâ tertip edilmiştir.

Tetkik-i Muhasebat Komisyonu

Yakup, Ahmet Cevat, Veli İbrahim, Abdurrahman Mes'udî

Akmescit'e geldiğimiz zaman işittik ki Kurultay'ın sol sosyalistlerinden bir gruppa ile içtimaî inkılâbın Kırım'da muzaffer olması için çalışmışlardır. Aynı zamanda Kırmızı Ordu ile de alâkaya girişmişler ve münasebat peyda etmişlerdir. Burada birçok çalışan arkadaşlarınız vardır. Hatta muhterem arkadaşlarımızdan 55 yaşına kadar çalışan Ali Yadeniski yoldaş bu defa da kendisini feda etmiştir. Kırım'da dost Mehmet Hacı Ali yoldaş gibi amele ve rençper birçok fedakâr arkadaşlarımız ortadan kaybolmuşlardır. Burada isimlerini yâd ile Matem Marşı'nın okunmasını teklif ederim. Teklif kabul edildi ve Matem Marşı okundu.

Ethem Nejat yoldaş- Efendim bu hususta hem-rey olmasına taraftar olanların devamını rica ederim.

Reis- Asıl Türkiye İştirakiyûn Fırkası'nın faaliyeti hakkında söz söyleyenler var mı?

Mehmet Emin- Ben burada hakk-ı reyi haiz olan arkadaşlara söylüyorum. Yoksa her iki tarafa da el çırpanlara söylemiyorum. Burada meddah yoktur ve biz meddah değiliz. Bugüne kadar vekayii takip eden ve canını feda eden arkadaşlar vardır. Ben teklif ediyorum ve meselenin hallini talep ediyorum.

Suphi yoldaş- Bu hususta hakk-ı reyi olanlardan gayrısının meclisi terk etmelerini teklif ediyorum. Kursantlar (*askerî mektep talebesi*) oturabilirler. Maliye cihetini tetkik etmek üzere bir komisyon teşkil olunacaktır. Bu teklife karşı olan var mı?

Onüçüncü Nöbet[52]

13-üncü Nöbet

Sadr- Merkezî Büro'nun maliye işlerini tetkik etmek için kandidatlar (*namzetler*) teklif olunuyor. Hakkı, Veli İbrahim [*yoldaş*], Yakup yoldaş, Abdurrahman Zeki yoldaş, [*Emin yoldaş kasadardır, olamaz,*] Süleyman Nuri yoldaş, Ahmet Cevat yoldaş. [*Burada 6 kişi gösterildi.*] Bu yoldaşlar namzet olarak gösteriliyor, bir de komisyon beş kişiden mürekkep olsun diye teklif var, şimdi reye koyuyorum. [*Komisyonun 4, 3 ve yahut 5 kişiden ibaret olmasını kabul edenler.*] Beş kişiden olsun diyenler rey versin. Ekseriyetle beş kişiden mürekkep olması kabul edildi. Namzetler kabul ediliyor mu?

Süleyman Nuri yoldaş- Ben mazeretim olduğundan bu hususta beni af buyurmanızı teklif ediyorum.

[*Süleyman Nuri yoldaş namzetliğini geri alıyor.*]

Sadr- Bu yoldaşların yarın Merkezî Büro'ya gelip kasa hesabatını teftiş etmeleri rica olunur. Şimdi ikinci meseleye geçiyoruz. Evvelki meseleye dair karar teklif edilmişti. [*Ahvâl-i hazıraya ait lâyihadan sonra bir karar çıkarılmıştı.*] Karar okunuyor. İsmail Hakkı yoldaş okuyor.

Hilmi yoldaş- Dördüncü maddede deniliyor ki Anadolu harekât-ı milliyesi yalnız Şark proletaryasına hizmet ediyor, deniliyor. Acaba bütün dünya proletaryasına karşı yardımda bulunmaz mı? [*Anadolu'daki millî hareketin Garp proletaryasına bir muaveneti yok mudur? Burada tashih lâzımdır. Bütün dünya proletaryası diye tashih edilsin.*] Bunu lütfen tashih buyurunuz.

---

[52] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 408-409; 428-429; 440-442

Sadr- Bütün dünya proletaryasına hizmet ediyor, kabul edildi.

Hakkı- Erkân-ı harbiye ibaresini tashih ederek buna rehber desek sosyalizm esasına daha güzel olacaktır. Çünkü erkân-ı harp ismi burjuvazyada istimal edilmiş, mülevves bir elfazdır [*kaldırılsın*].

[*Sadr- Rehber sözü kabul ediliyormuş, nâzım ve rehberi daha iyidir. İbaresinin tashihine Sacit yoldaşın muaveneti rica olunur.*]

Sadr- Başka söz isteyen var mı? Kabul ediliyor mu? [*Bu hususta söz söylemek isteyen var mı?*] Yok. Kabul edildi. Ekseriyetle.

Sami yoldaş- Beş dakika teneffüs verilmesi teklif ediliyor.

Sadr- [*Teneffüs ve tatil taraftarları vardır.*] Buna karşı olan var mı? Kabul edilmedi.

Aziz [*yoldaş*]-Bu husus biraz uzayacak, bunu gelecek iclâsa terk edelim fikrindeyim.

Sadr- Buna karşı olan var mı?

Mehmet Emin- Bu akşam müstemleke meselesine bakılsın, yarınki içtimada milletler işine bakalım teklifindeyim.

Hilmi yoldaş- Ben de Mehmet Emin yoldaşın fikrindeyim.

Heyet-i umumiye- Hepsi yarınki içtimaa terk edilsin.

Sadr- Şimdi reye koyacağım. Teklif şöyle, müstemleke ve milletler meselesi birbirinden ayrılmayarak yarın müzakere edelim [*ve yine milletler meselesine bakacak iki arkadaş henüz vazifesini bitirmemiştir. Onun için yarına kalsın*] diye teklif var. Bir de bunun aksi var. Bu hususu reye koyuyorum. Meclisin kapatılarak bu hususatın yarınki iclâsta bakılması taraftarı olanlar ellerini kaldırsınlar. Ekseriyet var. [*Ekseriyetle meclis kapandı.*]

(12 Eylül 1920)
ÜÇÜNCÜ İÇTİMANIN BİRİNCİ CELSESİ

Üçüncü İçtimâ, Müstemlekât Meselesi,

Lâyihacı Hilmi oğlu Hakkı Yoldaş

Yoldaşlar!

Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Moskova Kongresi Müstemlekât Meselesini müstesna bir ehemmiyetle ruzname-i müzakerâtına koydu. Zannediyorum ki, burada kızıl enternasyonali sarı enternasyonalden ayıran mühim [s. 39] mümeyyizelerden başlıcasına temas ediyoruz. İkinci Enternasyonal'in 1907'de Stuttgart'da in'ikat eden bir kongresi de bu mesele ile uğraşmıştı. Aynı mesele karşısında her iki enternasyonalin aldığı vaziyet bize vuzuhla gösterdi ki onları yekdiğerinden ayıran şey, aralarındaki sıra numarası farkı değil, fakat hayatî vasıfların tehalüfünden münbais bir fark, bir prensip farkıdır.

Stuttgart kongresinde müstemlekât politikasına dair cereyan eden münakaşalar iki kutup etrafında toplanıyor: Hollandalı Van Kol Alman revizyonistleriyle, Bernstein ve David'le beraber, kapitalist devletlerin yalnız kolonileri muhafaza etmelerine değil, fakat yeni koloniler vücuda getirmelerine ve eskileri genişletmelerine de taraftardır. Bir sosyalist enternasyonal kongrede mühim teşkilâtları teşkil eden başların bu kadar serahatle emperyalist düşünceler izhar etmesine hayret edeceksiniz, fakat bu bir hakikattir, ve onu kapitalist koloni politikası lehine serdolunan delillerle açıktan açığa görmek kabildir. Onlara göre, Avrupa sanayiine mevadd-ı iptidaiyye tedarik etmek, daima artan mahsulât-ı sınaiyeye müşteri bulmak, nihayet Avrupa'da yaşamaya muktedir olamayan fazla nüfusa tazyik-i içtimâiyeden masun melcelere muhaceret ve iş yurtları temin eylemek için kolonilere lüzum vardır. Bundan başka, kapitalist koloni politikası, kolonizatörlerin vesayeti altında koloni halkının medenîleşmesini de hazırlar.

Van Kol ve kumpanyasına göre, meselâ Felemenk Hindiyası ve Alman Kamerun'u ahalisi, memleketlerine müsellâh ve kahhar bir cebir ile Avrupa'dan ithal olunan medeniyetten dolayı, fazla olarak, minnettar da olmalıdır; nasıl ki, beyabanda tuzağa düşürülerek demir kafesler içine tıkılan hayvanat-ı vahşiye sirklerde kırbaç ve şiş tehdidi altında göstermeye muvaffak oldukları hünerlerden [s. 40] topladıkları para ve alkıştan (!) dolayı mürebbilerine minnettar olmaya mecburdurlar! Stuttgart kongresinin bu orijinal sosyalistleri, nihayet kapitalist müstemlekât politikasını müdafaa eden delillerini Marxist bir çerçeve içine almak marifetini de unutmadılar: müstemlekeler tekâmül kanununa istisna teşkil edemezler; onlar da sosyalizme kavuşmak için kapitalizmin ızdıraplı yolundan geçmeye mecburdurlar!

İliklerine kadar egoist bir burjuva kokan bu zihniyette, Avrupa proletaryasını müstemlekât halkı aleyhine kapitalizmle ittifaka teşvik eden öyle bir sinizm vardır ki, bu daha 1907 Enternasyonal'inde 1914 faciasını hazırlayan meş'um âmillerin çoktan doğmuş olduğunu bize gösterebilirdi. Revizyonistlerin, proletaryanın enternasyonal

Üçüncü içtimaın birinci celsesi[53]

12/9/336 Pazar sabah

Sabah celsesi

Birinci Nöbet[54]

Sabah celsesinin küşadı

12.9.336 sabahı Saat 11.30

Nöbet 1

Sadr- Rey hakkı haiz olan arkadaşların ileri iskemlelere gelmesi rica olunur.

Kongremizin üçüncü içtimaı açıldı. Lâyihacıya söz vermeden evvel bazı komisyonların teşkili teklif olunuyor. Lâyihaları tetkik için Hakkı, Cevat, Mehmet Emin yoldaşlardan mürekkep bir komisyon teşkili teklif edildi. Bu hususta söz söylemek arzu eden var mı?

Aziz yoldaş- Beş kişiden mürekkep olsun, teklif ediyorum.

Naciye yoldaş- Ethem Nejat yoldaş ve İsmail Hakkı yoldaşlar da namzet olarak gösterilsin.

Sadr- İsmail Hakkı yoldaş teklif olunuyor, bir de beş kişiden mürekkep olsun diye teklif var.

Lütfü [*yoldaş*]- Beş kişi çok. Çünkü âzâlarımız azdır. Böyle müteferrik bir surette âzâların ayrılması muvafık değildir kanaatindeyim.

Sadr- Reye koyuyorum, üç kişi ekseriyetle kabul edildi. Hakkı yoldaşı kabul edenler ses versin, 21. Cevat yoldaşı kabul edenler ses versin, 22. Mehmet Emin yoldaşı kabul edenler ses versin, 23. Ethem Nejat yoldaşı kabul edenler ses versin, 11. Bu suretle Hakkı, Cevat, Emin yoldaşlar kabul edildi. Bir de program komisyonu(*nun*) beş kişiden mürekkep olmak üzere vücuda getirilmesi teklif olunuyor. Bu burada mevzubahis olacak meseleleri hazırlayacaktır. Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Cevat, Hakkı yoldaşlardan mürekkep olarak gösteriliyor. Kabul edildi mi? Karşı olan var mı? Teklif yok, ekseriyetle kabul edildi. (3) Küçük bir komisyon daha teşkili teklif olunuyor. Bu komisyon bazı arkadaşlar arasında hâsıl olacak münâzaun-fih meseleleri halledecektir. Çünkü kongre zamanının pek nazik olması cihetiyle bunlarla zıya'-ı evkat caiz olamayacağından bu husus teklif ediliyor ve bu komisyona namzet Ethem Nejat, Ahmet Cevat, Nazmi yoldaşlar gösteriliyor. Buna karşı olan var mı ve bu hususta söz almak isteyen var mı?

Süleyman Nuri yoldaş- Hilmi yoldaş bu komisyona âzâ olsun.

Hilmi yoldaş- Teşekkürler ederim. Mazeretim var beni af buyurun.

İbrahim Veli- Abid yoldaş âzâ olsun.

Abid yoldaş- Teşekkür ederim, benim meşguliyetim çok, beni af ediniz rica ederim.

---

[53] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 445

[54] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7 Klasör 9_36, Belge no: 446-447; 448-449

kurtarıcı vazifesine, bir kelime ile, sosyalizme karşı en alçak hiyanetleri işte buradadır. Bernstein mektebi, işçiye sermaye ile müştereken koloni halkını eksploite etmekte Marxist bir mecburiyet olduğunu tâlim ederken, cihanşumul sosyalizm idealine doğru ilerleyen amele sınıfına millî hudutlardan mânialar yaparak onu müteferrik ve müteassıp parçalara ayırır. Bu suretle, düşmanını daima zayıf düşürmek plânını takip eden beynelmilel burjuva stratejisine geniş bir muvaffakiyet sahası hazırlıyordu. 1914 senesi Ağustosunun dördüncü gününü Alman sosyal demokrasisinin umumî harbi icat eden burjuvazi ile ittifak ilân ettiği bu meş'um günü, sosyalizmin tarihi unutmayacaktır. Ne ise!...

Stuttgart kongresinde koloni politikasını reddeden diğer tarafa gelince, bu, müstemlekeciliğin proletaryanın sınıfî ahlâk umdelerine mugayir olduğunu, çünkü koloni politikasını müdafaa eden nokta-i nazara göre, medeniyetce daha doğrusu teknik vesait itibariyle ileri giden milletlerin geride kalanlar [s. 41] üzerinde tahakküm icra eylemesi meşru addedilmek, binaenaleyh insaniyeti hâkim ve mahkûm iki büyük sınıfa ayırmak iktiza edeceğini iddia ediyordu. Maamafih, bu nokta-i nazar herhalde mühim bir akis uyandırmadan sönüp gitti. Onu herkes, insaniyeti platonik bir aşkla müdafaa etmek isteyen safdil bir filozof ideolojisi gibi telâkki etmişti, ve bütün kongre sermayeye yeni ve uzun bir ömür vaad eden müstemlekât meselesinde sosyalizm aleyhine kurulmuş bir tuzak bulunduğunu göremedi. Bu suretle, İkinci Enternasyonal bu sosyal-patriyotlara, sosyal-emperyalistlere, sosyal-opportünistlere (boni) tevzi eden şirket (enternasyonalizm)i bir firma tabelası gibi mânâsından evvel reklâm kuvvetinden istifade olunan mutantan renkli boş tâbir menzilesine indirmiş oldu.

Üçüncü Enternasyonal müstemlekât meselesini yalnız nazarî olarak vaz'etmekle iktifa etmedi: o aynı zamanda hakiki inkılâpçı sıfatiyle bu mühim meseleyi fiilen halletmek çarelerine de tevessül etti. Moskova Kongresi'nde, Müstemlekât Meselesi herşeyden evvel iktisadî muayyeniyet (determinizm ekonomik) nokta-i nazarından tetkik olundu. Gösterildi ki, Müstemlekât Meselesi, ne sade mevadd-ı iptidaiyye meselesi, ne de kuru bir ahlâkî mevzudur. Gösterildi ki, kendi içindeki tezatların ve muvazenesizliklerin tesiri altında uçuruma yuvarlanan kapitalizmin kırk seneden beri dahil olduğu yeni devirde, müstemlekelere tutunmak suretiyle bu mukadder sukuttan yakasını kurtarmaya ve ömrünü bir müddet daha uzatmaya çabalamaktadır. Ancak, müstemlekât politikası aynı zamanda insaniyete yeni bir âlem fethetmek idealiyle hareket eden proletaryayı sınıfî hayalinde ihtilâl eden bir tesiri de mucip olmaktadır. Ve bu, sosyal demokrat sınıfların da reformist temayülleri doğuran proletaryayı millî ve vatanî prÇjugÇ [s. 42]'lerle tarihî rolünde iğfal eden âmillerden en mühimi olmuştur. Binaenaleyh, bir taraftan ameleyi küçük burjuva zihniyetinin meş'um tesiratından kurtararak ona inkılâpçı vazifesinde sınıfının tam safvetini iade etmek, diğer taraftan burjuvaziyi son kalesi içinde sıkıştırmak için proletaryanın koloni ahalisiyle ittifak aktetmesi, onları emperyalizme karşı vaki olan cidallerinde fiilen himaye eylemesi lâzımdır.

[*Ekseriyet- Süleyman Nuri yoldaşın komisyona dahil olsun.*

Aziz- Naciye yoldaş.]

Sadr- Burada teklif çok, namzetler de çok oldu. Binaenaleyh daha namzet ilâvesine lüzum yoktur zannederim.

Abdurrahman yoldaş- Celâl Korkmazof yoldaş bu hususta âzâ olarak girsin.

Celâl- Benim çok işlerim var. Beni af buyurmanızı heyet-i umumiyeden rica ederim.

Sadr- Şahıslarda başka teklif var mı, reye koyacağım.

Süleyman Nuri- Celâl Korkmazof'un mazereti kabul edilemez. Çünkü bu mesele çok devam edecek değildir. Bunun için bu kabul edilemez.

Sadr- Ethem Nejat yoldaş. Kabul edenler ses versinler.

İkinci Nöbet[55]

Sabah iclâsı

2-nci Nöbet

12.11(*9 olmalı*).336

Reis- Ethem Nejat yoldaşı kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Ethem Nejat 14, Ahmet Cevat 19, Nazmi yoldaş 16, Süleyman Nuri 11, Naciye yoldaş 11, Maksut yoldaş 7, Celâl Korkmazof 17, Abdurrahman Mesudî 12, Abid Alimof yoldaş mazeret beyan ediyor. İntihap neticesinde Ahmet Cevat, Nazmi, Celâl Korkmazof yoldaşlar seçildiler. Seçilen yoldaşların hemen işlere bakmalarını rica ederim. Çünkü şahsî meseleler o kadar uzun değildir.

Bugün birinci mesele müstemleke ve millî meselelerdir, bu hususta söz lâyihacı Hakkı yoldaşımızındır, buyurunuz.

Hakkı yoldaş- Muhterem yoldaşlar, Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi müstemlekât meselesini meydana koydu. Türkiye meselesini daha vâzıh bir surette izah etmek lâzımdır. Avrupa proletaryasını ancak bilvasıta alâkadar eden, en ziyade müstemlekât meselesiyle bizi meşgul eden bu mesele kendi dâhilî hayatımızı da teşkil ediyor. Bizim müstemlekât meselesindeki vaziyetimiz Garp proletaryasının aldığı vaziyetten daha mühimdir. Yalnız Anadolu'da Garp emperyalistlerinin delâletiyle tutuşan yangını görmek, Türkiye işçi ve çiftçileri için en büyük zulüm olduğunu anlamak lâzım gelir. Dün muharebe devam ederken milletlerin hürriyeti için kan döktüklerini iddia edenler, emperyalistler, Adana'da, Arabistan'da doya doya kan içmekle meşgul bulunuyorlar. Son sulh muahedesi Türkiye'ye Anadolu'da bırakılan yerlerde bir şey temin etmiyor. Demek yoldaşlar, Türkiye de münteha-yı Garbîden münteha-yı Şarkîye kadar Garp emperyalistleri tarafından bir asırdan beri koloni politikasının daire-i nüfuzu içerisine düşmüş demektir. Muhterem yoldaşlar, Hindistan'a, Mısır'a, Maroka'ya (*Morako/Fas*) kadar emperyalistler tarafından gösterilen hürriyetlerden Türk çiftçi ve işçileri de hisselerini alacaklardır. Tamamıyla Cezayir, Fas, Tunus, Hindî Amerika'da müsavi bir şekil alacak-

---

[55] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 450

İşte yoldaşlar, görüyorsunuz ki, Bakû Şark Milletleri Konferansı, bu noktadan Moskova kongresinin tatbikî bir görünüşü demektir.

Müstemlekât Meselesi, Türkiye komünistleri için şüphesiz daha hususî bir ehemmiyetle mevzudur. Şu dakikada garp emperyalizmi Türkiye'yi vasî bir esir deposu haline ifrağ etmekle meşgul bulunuyor. Türkiye işçi ve çiftçisi müstemlekât meselesinin ne olduğunu, ne demek istediğini, hâlâ Anadolu'da, Trakya'da, Suriye, Arabistan ve Mezopotamya'da dökülmekte olan kanlardan, hâlâ tutuşan ve genişlemekte devam eden yangınlardan öğreniyor. (Sevr) muahedenamesi, dünya harbinin karakterini göstermek hususunda, Versay ve Sen Jermen muadehelerinden daha mucizdir. Dün zayıf milletlerin halâsı için harp edenler, bugün bilhassa zayıf milletler üzerine çullanmışlardır. Anadolu'da Sevr muahedesiyle Türkiye'ye bırakılan arazi üzerinde bile nüfuz dairelerine, inhisar mıntıkalarına ayrılmayan yer kalmadı. Demek, bütün Türkiye baştan başa kapitalist Avrupa'nın müstemlekât politikası dairesine girmiştir; demek, büyük kapitalist devletlerin dünyanın her tarafına taşıdığı medeniyetten,Türk işçisi ve rençberi de bundan sonra artık bilâvasıta nasibini alacaktır!... Kapitalist Avrupa'ya göre, sadece koloni politikası denen şey, bugün Türkiye'nin vücudu içinde bir dert, müthiş bir dert olarak tahribat yapmaktadır. [s. 43] Ve bu Türkiye Komünist Fırkası'nın Türk proletaryasına sınıf benliği vermek ve onu inkılâpçılığa hazırlamak hususundaki vazifesini fevkalâde güçleştirmiştir: Berberistan halkına son senelere kadar kendi memleketlerinin belediye dairelerinde bile söz ve mevki vermeyen Fransa, Adana'daki pamuk amelesinin inkılâp teşkilâtı vücuda getirmesine nasıl müsaade eder?...Bütün dünya Nil fellâhına, Hint (parya)sına, Çin (kuli) ve Fas bedevisîne verilen hürriyetin derecesini bilir.

Bu tafsilât, Türkiye komünistleri için müstemlekât meselesinin ehemmiyetini bütün vüs'atiyle izah etmeye kâfidir, zannederim.

Binaenaleyh, herşeyden önce bugünkü Müstemlekât Meselesinin başlı başına nasıl bir mesele olduğunu, hangi zaruretlerden doğduğunu ve hangi istikametlerde tekâmül etmekte bulunduğunu tetkik etmek Türkiye komünistlerinin en mühim vazifelerindendir. Burada, şüphesiz bu meseleyi bütün sebepleri ve neticeleriyle izaha kalkışacak değilim. Yalnız, müstemlekât meselesi dediğimiz bu muğlak meselenin içyüzüne bir göz atmış olmak için kısa birkaç söz söylemek herhalde pek lüzumsuz değildir.

(Marxizm)e göre, müstemlekât politikası demekle kapitalizmi istilâcı (emperyalist) vasfiyle anmış oluruz. Şüphesiz, tarihin her devrinde müstemlekelere tesadüf olunur. Finikelilerin, Yunanlıların ta eski zamanlarda müstemlekeler vücuda getirdiklerini görürüz. Fakat bugünkü müstemlekât meselesinin büsbütün ayrı karakteri vardır. Evvelce müstemleke edinmek ya kendilerini müsellâh olarak müdafaa edemeyen milletlerin vergi verme kabiliyetinden istifade maksadiyle yani sırf istilâcı emellerle yahut ecnebi [s. 44] memleketlerde küçük ticaret kolonileri teşkil etmek ve yahut yüksek harslı zengin memleketlerdeki müdehhar serveti doğrudan doğruya yağma etmek maksatlarıyle vâki olurdu.

tır. Türkiye Komünist Fırkası bilhassa Türk işçi ve amelelerine serbest çalışacak bir tarzı, sarî ve amelî bir surette tedbirleri yapılmasını düşünüyor.

Üçüncü Nöbet[56]

Nöbet 3

Demek bu cümle ile şunu ifade etmek istedim, bir memlekette serbestî-i kelâm, serbestî-i matbuat mevcut olmazsa, o memleket haricî bir istibdat altında yaşamak mecburiyeti karşısında kalır. Bunun için orada hiçbir suretle bir inkılâp vücut bulamaz. Türkiye'nin, payitahtı içinde, ne serbestî-i matbuat ve ne de ferde en küçük bir hakk-ı içtima verilmediğini en acı bir ıstırap ile gördük ve görmekteyiz. Eğer Türkiye böylelikle yaşayacak olursa, bunun sıfıra ineceği kat'iyen muhakkaktır. Bunun için âdi bir inkılâp bile vücuda gelmez olduğu gibi ve komünistlik teşkilâtının da burada yapılamayacağını gösteriyor. Onun için biz bu meseleyi hiç şüphe yok, Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi'nde bahsedilen Şark meselesi etrafında, bizler de uzun uzadıya düşünmeliyiz. Arkadaşlar, müstemlekât meselesi nedir. Bunun içinde ne gibi cefalar mahpus bulunuyor. Tarihin en eski sayfalarında görülen şekilde mi olduğunu görüyoruz, yoksa kapitalist dünyada taammüm ettiği son birbuçuk asırdan beri devam etmekte olan ve olduğu gibi (*mi*) ve bunun nerede zuhura geldiğini anlamak lâzım olduğu [*gibi*], bunu tetkik etmemiz de ehemmiyetli ve lâzımdır. Bize göre müstemlekât politikasının şekli bütün bütün başkadır. Öteden beri müstemlekât politikası başlıca üç maksatla icra ediliyordu. (1) İstilâcılık, bu kurûn-ı ûlâda görülmüştür. (2) Ticaret suretinde, bu(*na*) da kurûn-ı vustânın nihayetinde tesadüf ediliyor ve İtalya şibh-i cezîresinin üzerinde bulunan eski şehir ticareti cumhuriyetlerinin Bahr-i Sefîd havzasında takip edegeldikleri müstemlekât politikası idi. Bunların maksadı bir fikr-i tecavüz olmayıp, bunlar ticaretlerini hariçte temin maksadıyla idi. Venedikliler, Cenevizliler, bu gibi birçok ufak memleketler ki, bunlar(*ın*) işte şurada [*burada*] getirdikleri ticaret politikaları hep bundan doğmuştur. Kapitalist esasları mevcut olmadığı için bunları sulhperver olarak telakki etmek icap eder. Bundan başka (3) yağmagerlik müstemlekât politikasıdır. Hindistan'da yapılan yağma, buranın keşfi, sırf bu maksatla yapılmış bir mesele olduğu apaşikâr bir haldir. Bundan başka Amerika'nın keşfi de budur. Portekizliler İngiltere'yi Şark'a musallat etti. Bunların burada yaptıkları iş bugünkü politika şeklinde olmayıp, orada mevcut serveti silah kuvveti ile mahvedip, tarumar ederlerdi. Bu son şekil şimdiki şeklin ilk sayfasını teşkil eder deniyor.

Bugünkü model müstemlekât politikası nedir. Ve nereden çıkmıştır. Acaba serseri birkaç hükümetin, kendini müdafaadan aciz birkaç hükümetlerin üzerine musallat olmalarından mı ibarettir. Hayır bu doğru değil. Amerika [*ve Afrika*] dünyanın elhasıl müstemleke yapılmasına müsaade olan yerlerde görüldüğü gibi, bu(*nun*) ancak ticaret ve pazarlar aramak maksadıyla yapıldığı anlaşılıyor. Bu husus [*uzun*] ve bunu izah edebilmek için müsaade verilmesini heyet-i umumiyeden rica ederim.

Kapitalist tarihte hiç görülmemiş bir surette zulmünü artırdı. İlimlerden iktibas edilen kanunlarda görüldüğü üzere bilumum netayic, bir esnafın kundura veya iğne yapabilmesine göre, bunun istihsal kabiliyetini işte bu suretle artırmaya sebep oldu.

---

[56] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 451-452; 465-466

Bugünkü müstemlekât politikası ise kapitalist iktisat sisteminin zarurî bir neticesidir. Biliyoruz ki, serbest rekabet ve kâr âmillerinin tesiri altında kapitalist sanayinin kabiliyet-i istihsaliyesi, bütün tarihte görülmemiş bir derecede artmıştır. Fakat plânsız bir surette yani milletlerin istihlâk kabiliyeti nazar-ı itibare alınmayarak arttırılan mahsulât, piyasada aynı nisbette artan bir müşteri kitlesi bulamadı.

Bu istihsâl ile istihlâk arasında kapitalizmi mahvolmak tehlikesine sürükleyen bir muvazenesizlik husule getirmeye başladı. 1880'den itibaren kendini gittikçe daha şiddetli surette gösteren bu tehlike önünde sermayedarlar fevkalâde tedbirler ittihazına mecburiyet gördüler. Bu tedbirlerin başlıcalarını, rakipler arasındaki cidali tâdil etmek üzere karteller, tröstler ve monopoller vücuda getirmek, gümrüklere himaye usulü koymak ve nihayet mümkün olduğu kadar ucuz mevadd-ı iptidaiyye celbini ve mütemadiyyen artan mahsulâta fazla müşteri teminini mümkün kılacak müstemlekeler elde etmek teşkil eder. Fakat bütün bunlar muhtelif memleketler kapitalistleri arasındaki iktisadî rekabeti, devletler arasında müsellâh ve harbî rekabet sahasına nakletmekten başka bir neticeyi mucip olmadı. Militariso-marinizm, işte bu rekabetin felâketengiz şekilleridir.

Yalnız Bağdat hattı etrafında ceryan eden gürültülü maziyi, Fas ve Kongo meselelerini hatırlamak İngiltere-Almanya-Fransa devletleri arasındaki askerî rekabetin nerden, nasıl ve hangi [s. 45] gayeyi istihsal için doğmuş olduğunu, bize en vâzıh surette ispat edebilir. Görülüyor ki yoldaşlar, askerî rekabet iktisadî rekabetin had devirlerini seciyeleştiren bir maraziyettir ve müstemleke politikası, dediğimiz gibi, Kapitalizmin istilâcı vasfından başka bir şey değildir. Bu suretle dünya harbini tevlit eden sebepleri de bulmuş oluyoruz.

İşte Müstemlekât Meselesinin içyüzünü görebilmek için yaptığımız şu basit araştırma bile, bizi bilâvasıta sermayenin yamyam çehresiyle karşılaştırmış oldu.

Eğer bugünün büyük inkılâbı, şayet bütün dünyayı ihata kabiliyetinden mahrum kalırsa, diğer tâbir ile, eğer bütün dünya bu çıplak hakikate göz yummakta devam eder ve sermayeye karşı açılan mukaddes cihada iştirakten çekinirse, hiç şüphe yok, istihsal dünkünden daha pek çok tahripkâr cihan harpleri doğuracaktır.

Türkiye harbin başladığı güne kadar yarım müstemleke idi.. Türk amelesi ve rençberi, Avrupa banka gruplarına yine muhtelif şekiller altında işinin mahsulünü kaptırıyor ve Osmanlı hükûmeti, bu yağmacılığa sadece tavassut ediyordu. Bugün Türkiye tam bir müstemleke haline gelmektedir ve İstanbul'un padişah hükûmeti, Türk işçi ve köylüsünün düşmanlariyle açıktan ittifak yapmıştır. Kırım muharebesi esnasında Karl Marx, Rus Çarlığı aleyhine Türkiye tarafını iltizam etmiş ve Türk çiftçisini, Avrupa'nın en saf, en ahlâklı köylü tipi olmak üzere anmıştı. Bugünkü Rusya Şûrâlar devleti de Marx'ın öz vârisi sıfatiyle Avrupa emperyalistleri aleyhine Türk köylüsüyle birleşiyor. İşte burada da, Komünizm ile temsil olunan beynelmilelin saf ve nurlu çehresini görebiliriz.

Dördüncü Nöbet[57]

4-üncü Nöbet

12.9.336

Doktor İsmail Hakkı devamla- Fakat bu istihsal kabiliyetinin bu suretle artması ne sebeple vâki oluyordu. Mütemadiyen artması âmilleri başlıca ikidir. Biri rekabet, diğeri kârdır. Her sermayedar piyasada mahsulünü muvaffakiyetle satmak ve kârlı müşteri bulmak için mutlak surette aynı şube-i sınaiyeye mensup olan rakibinin mahsulü üzerine vaz' ettiği fiyatın dûnunda satmak suretiyle rekabet eder. İşte rekabet de budur. Mümkün olduğu kadar ucuz satarak çok müşteri temin etmek ve mahsulün adedi üzerinden fazla kâr temin etmek mesela küçük sanatkâr, esnâf, dükkâncı yaptığı kunduranın üzerinden toptan bir kâr temin etmek ister. Hâlbuki kundura fabrikatörü 30 kunduraya mukabil 300 bin kundura çıkarır. Ve mevcudun heyet-i umumiyesi ile büyük menafi temin etmek üzere piyasaya çıkarır. Satacağı kunduranın üzerine cüz'î kâr koyar ve bu suretle küçük sanatkârları ezer. İşte rekabet sayesinde fazla işlerle kâr temin eder. Mahsulün ziyadeleşmesi ihtiyacın ziyadeleşmesini temin ediyor mu idi? Hayır! İhtiyaç artmıyordu, çünkü arkadaşlar, biz fevkalâde susadığımız zaman bir bardak suyun bizim için pek fazla kıymeti vardır. Su birkaç bardak olursa kıymetini zayi' etmek mecburiyetindedir. Çünkü ihtiyacımızdan fazladır. İstihsal fazlalaşınca iktisadî buhranlar hâsıl oluyor. Piyasaya çıkan mahsul müşteri bulamıyordu. Mütebaki kalan mahsul ise müşterisiz kalıyor ve satılamıyordu. Bu hal fabrikaların tatil-i eşgal etmesini ve amelenin işsiz kalmasını mucip oluyordu. 1890 senesinden itibaren mahsul mütemadiyen arttırılmıştır. Bundan tevellüt eden mahzurları izale etmek lâzım geliyordu. Kapitalistler gördüler ki kâr temin etmek imkânsızdır. Fazla mahsul müşteri bulamadığından dolayı iktisadî buhranları tevlit ediyor. Bu kapitalistler için had bir vaziyetti. Evvelen karteller, tröstler vücuda getirmek (*için?*), aynı maksat üzerine çalışan fabrikacılar toplanıyor ve kendilerine müşteri mıntıka-i nüfuzu arıyorlardı ve yine Amerika petrollerini Okyanusya'da, Şark'ta satacak ve bu suretle bir tüccar diğer bir tüccarı sıkıştırmayacaktı. İşte arkadaşlar, monopol, kartel ve tröst bu demektir. Gümrüklere yeni usuller vaz' edildi. Memlekete dâhil olan ithalat ve ihracat gümrük tarifeleri vasıtasıyla tahdit edildi. Sonra mevadd-ı iptidaiyeyi gayet ucuz

Beşinci Nöbet[58]

Nöbet 5

([*Doktor İsmail*] Hakkı yoldaşın devamı)

İngiliz ve Alınan rekabeti [*neticesi*] Bağdat hattı üzerindeki keşmekeşi doğurmuş ve birçok fenalıklara sebebiyet vermiş. İşte Bağdat hattı bunun için büyük bir misaldir. [*Bu da Harb-i Umumî denilen büyük muharebeye sebep oldu.*] İşte görülüyor ki arkadaşlar, birçok esbab dolayısıyla [*bugün*] Avrupa kapitalistleri[*nin*] icra ettikleri müstemleke politikası [*kapital iktisat tarzının*] pek tabii ve [*pek*] zaruri bir netice[*si*]dir. Bugün Rusya'da doğan [*bütün dünyayı istila eden*] büyük inkılâp, cihanı canavarlar boyunduruğun-

---

[57] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 453

[58] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 454-455; 467-468; 472-473

[s. 46] Sermayenin beynelmilel karakterine ve beynelmilel tahribatına karşı beynelmilel bir cephe vücuda getirmek! İşte Komünizmin ilk şiarı ve temel taşı. Türkiye'nin kurtuluşu, dünyanın kurtuluşu ile, yani sermayenin mahvedilmesiyle kâbil olabilir. Türkiye proletaryasının dünya proletaryası saflarında mevki alması, yalnız kapitalizme karşı açılan cidalde zafere doğru atılmış yeni bir adım sayılmakla kalmaz! O aynı zamanda tarihî bir uyanış, yani bir idrak de ifade eder. Binaenaleyh, temenni edelim: Yaşasın Kızıl Enternasyonal, Yaşasın Türkiye'nin uyanışı, Yaşasın kurtuluş inkılâbı, kahrolsun sermaye!.. (Alkışlar.)

Milliyetler Hakkında

Lâyihacı Nazmi Yoldaş, okuduğu lâyihada âtideki tezleri müdafaa ediyordu:

Şarkta uzun bir zamandan beri fukara halkın kanını akıtmağa sebep olan milliyet meseleleri hep cihangir ve kapitalist devletlerin müstemlekât politikasına raptedilmek iktiza eder. Ermeni Meselesi birinci defa olarak Berlin Muahedesine konan bir madde ile meydana çıkmıştır. İngiltere Rusya Çarizmine karşı Hindistan yolu üzerinde kuvvetli bir Ermenistan teşekkülünü istiyor. Taşnak Fırkası Londra'da kuruluyor.

Çar hükûmeti ise, bütün kuvvetiyle Ermenistan hükûmetinin teşekkülüne mâni oluyordu. Ermeni patrikhanesi bir ihtilâl ocağı halini almıştı. Dökülen kanlara, İngiltere sermayedarlarının istifadesini teminden başka maksat gözetmeyen İngiliz siyaseti sebeptir. Türklere gelince: Türk hükûmetini idare eden ekâbir ve mütegallibe ile Türk fakir ve rençber halkını birbirine karıştır[s. 47]mamalıdır. Ekâbir şüphesiz, İslâmiyet ve milliyet perdesi altında menafi-i şahsiyelerini müdafaa için meş'um roller oynadılar. Türk ve Ermeni halk arasına husumet sokmaktan ihtiraz etmediler. Cereyan-ı tarihînin beraber yaşattığı bu iki milleti birbirine düşman ettiler. Her yerde ve her zaman ölen, ezilen, hak-ı hayattan mahrum, biçare, fakir halktı! Avrupa emperyalizminin bir neticesi olan Harb-i Umumî esnasında zavallı fakir Ermeni köylüsü yine İngiliz tesvilâtına, Taşnakların, papazların teşvikatına âlet oldu. Van ve Bitlis taraflarında Müslüman fakir halkı kesmeye, evlerini yakmaya, mallarını yağmaya başladı.... Buna karşı İttihat ve Terakki hükûmeti bîaman davrandı, Ermeniler tehcir edildiler; malları alındı ve gizli emirlerle büyük bir kısmı öldürüldü.

Taşnaklar ve Ermeni papazları milliyet ve mezhep davasıyla İngiliz siyasetine, İttihat ve Terakki ile Türk devletçileri de yine milliyet ve mezhep bayrağı altında Alman siyasetine hizmet etmişlerdir. Neticede milyonlarla Türk ve Ermeni fukarası imha edildi. Nazmi Yoldaş, Rusya Çarlığının tahrikâtiyle Rum papazlarının ve şovenistlerin tesis ettiği Etniki Eterya'nın harekât-ı inkılâbiyesini tasvir etti. Kiliselerde nesayih-i diniye yerine millî, dinî düşmanlıkları telkin ediyor, asırlardan beri kardeş gibi yaşayan Türk ve Rum fakir halkı birbirlerine düşman ediliyorlardı.

Yunanistan'ın teşekkülü yalnız Rusya'nın değil, İngiliz ve Fransız cihangirliklerinin de âmâline muvafıktı. Rumluk esasen Osmanlı devleti içinde pek kuvvetli bir unsur olduğu ve müteazzî bir millet hayatı yaşadığı cihetle âmâl-i milliyesi pek vasî idi. Gördüğü teşvikattan cesaret alarak her tarafta imha siyasetini takip etti. Buna karşı

dan kurtarmaya ve bunu icra edemez ise daha dün olan o kanlı mukatelelerin ilelebet temadi etmesini doğuracaktır. Demek, muhterem yoldaşlar, müstemleke politikası [*demek*] bizim yani bütün komünistler için ve fakir halk için sermaye meselesi demektir. Binaenaleyh Türkiye komünistleri, kapitale karşı olan [*bilhassa müstemleke meselesi dolayısıyla*] [*nefreti*] bu yüzden daha ziyade arttırmak lâzım olduğunu idrak etmeliyiz. Fakat bir husus, yarım veya tamam bir müstemlekenin arasındaki fark uzak tutulmamalıdır. [*Dünyada tam ve yarım müstemleke, dolayısıyla sürünmeye mahkûm milletler içlerinde de bir takım anasır beslemektedir. Bunlar kapitallerin kalavuzlarıdır. Bu rehberler Garp kapitalizminin ticaret burjuvazya sınıfıdır. İşçiyi ıstıraba düşüren bu sınıf daha çok hî-amandır.*] Bunun için kılavuz daha kapitalistlerin bunlar üzerindeki tahakkümü ticaret burjuvazyası demektir. Bu husus Garp'taki babasından daha çok mürtecidir. [*Binaenaleyh*] Şark'ta başlayan içtimaî inkılâbı ileri götürmek için yalnız [*Garp'a*] bir cihat ilân etmekle kalmayıp, dâhilde de bir sınıf mübareze ve mücadelesi açmak mecburiyeti karşısında bulunuyoruz. [*Komünist Fırkası*] Kapitalin dünyada oynadığı bütün [*bu menhus*] rolü hissederek, bunu yalnız kendi memleketine değil, bütün milletler proletaryasına karşı bu hissi beslemelidir. Bunun için diyorum yaşasın kızıl inkılâp. Ve âmilleri [*ve ordu*]. (Alkışlar). Bitti.

Mehmet Emin yoldaş [*Reis namına*]- [*Yoldaşlar, Türkiye'deki*] Milletler [*meselesi*] hakkında söz Nazmi yoldaşın. Müstemleke meselesi hakkında [*beyanat veren İsmail Hakkı yoldaşın izahatı hakkında yoldaşlara söz vermek lâzımdır. Fakat milletler meselesi ile beraber bunu münakaşa etmek lâzımdır*] söz bitti. Milletler meselesi de bitsin. Ondan sonra meselenin ruhuna geçelim. Müsaade ediliyorsa.

Heyet-i umumiye- Hay hay, bekliyoruz.

[*Mehmet Emin- Binaenaleyh milletler meselesi hakkında söz Nazmi yoldaşındır.*]

Nazmi yoldaş- Yoldaşlar, Türkiye'deki muhtelif milletler meselesi hakkında bir lâyiha tertibi Merkezî Heyet tarafından bana havale edilmiş idi. Ben bunu mümkün olduğu kadar tertip ettim. Yalnız yazdığım bir şekl-i şifahî olarak söyleyemeyeceğimden [*bunu şifahen beyana kuvve-i nutkiyem müsait olmadığından*] bunu tahrirî olarak okuyacağım ve okuyorum... [*(Lâyihayı okur.) (Nazmi yoldaştan lâyiha alınacak)*]

Mehmet Emin yoldaş- [*Arkadaşlar,*] Müstemleke ve milletler meselesi [*burada*] bitti. Bu hususta söz söylemek arzu edenler var mı? Bu hususta bizi daha ziyade tenvir[*e maksat olarak hizmet*] etmiş olacaktır.

Kiremitçi yoldaş- Söz isterim

Sadr- Buyurun, söz sizindir.

Heyet- i umumiye- Bu yoldaşımız [*Kırımlı,*] inkılâp uğrunda [*fedakârâne*] birçok hizmetler görmüş, hakikî ve inkılâpçı bir arkadaşımızdır. Takdim ederim. (Alkışlar).

Kiremitçi- Arkadaşlar, Türkçe güzel söyleyemediğimden beni af buyurunuz. Yeni bir şey söylemeyeceğim. Nazmi arkadaşımızın söylediği sözü bir parça daha ziyade açıkça anlatmak istiyorum. Şimdi Ermenistan'da bir partiya, yani Daşnakyûn Partiyası var. [*Daşnak Fırkası burjuvazyanın hizmetçisidir.*] Bunlar bütün fakir Ermeni zahmetkeşlerini kendilerinin birer hizmetçisi olarak tutuyor. Ermeni mazlum halkı şûrâlar hükümetini bekliyor. Fakat Daşnakyûnlar buna mani oluyorlar. Bugün görülüyor, Ermeni komünistleri bunlar tarafından idam ediliyor, tehdit ediliyor. Bu ne için yapılıyordu. [*Ermeni burjuvazyası Ermeni fukarasına hiçbir vakit iyilik etmek istememiş, yalnız ceplerini dol-*

Türkiye devletçileri de arasıra Rum halkını tazipten ve tahripten halî kalmadı. Görülüyor ki, [s. 48] Rumluk meselesinde de büyük haydutların cihangirliği ve şovenistlerin âmâli ve devletçilerin menafii yüzünden milyonlarla fakir halk kırıldı. Hâlâ kırılmakta devam ediyor.

Nazmi Yoldaş, Kürt, Arap ve sair anasırın emperyalizm siyasetine kurban olduğunu ve yerli mütegallip şıhlar ve reisler elinde mazlum ve mağdur yaşadığını tasvir ettikten sonra, diyor ki: "İşte arkadaşlar, âlem-i siyasette meşhur Şark Meselesi budur. Yoksa emperyalistlerin parasiyle çıkan kitaplarda denildiği gibi, sırf muhtelif din ve milliyet mensupları arasındaki münaferetten mütevellit bir mesele değildir. Bu münafereti icat ve terviç eden kendileridir. Bu münaferet zavallı fakir halkı istismar için kurulmuş bir tuzaktır."

Bundan sonra Türk fakir halkına nakl-i kelâm eden Nazmi Yoldaş, "izahattan anlaşıldı ki bütün muhtelif milletlerle çarpıştırılan bu halk... en ziyade zulüm gören bu halk... istismâr ve daha doğru imha politikasına en ziyade hedef edilen bu halktır... Bütün siklet-i dava Türk halkı üzerindedir. Türkiye fakir halkı, Avrupa burjuvazisinin elinde esir olduğu gibi, kendi zenginlerinin ve devletçilerinin elinde de esirdir. Artık Şark Meselesi denilen bu feci temaşayı sahne-i siyasetten ilelebet izale etmek lâzımdır." demiştir. Nazmi Yoldaş Şark Meselesini burjuvazinin halledemeyeceğini, ve haletmek istemediğini ve ancak Şarkı parçalayarak fakir halkı kendisine esir etmekten başka bir maksat takip etmediğini beyan ettikten sonra şu sözler ile nutkuna nihayet vermiştir:

"Bunun ancak bir suret-i hâlli vardır. Bu meseleyi meydana çıkaran burjuvazinin yıkılması, sınıfî ve siyasî tahakkümün mahvı ve Türkiye'de içtimâî inkılâbın inkişafı ve şûrâ hükûmetinin kurulması! Yaşasın [s. 49] müstakil Türkiye Sosyalist Şûrâlar Hükûmeti!" (Alkışlar.)

Bunu müteakiben Kırım ülke komitesi âzâsı Kiremitçi, Erzurum delegesi Cevat, İsmail Hakkı ve Selim Mithat yoldaşlar söz alarak milliyetçilerin, şovenistlerin, kapitalistlerin, cihangirlerin, devletçilerin şarkta muhtelif milletler arasında vücuda getirdikleri husumeti bir kat daha izah ettiler. Badehu Mustafa Suphi Yoldaş[ın] Müstemlekât ve Milliyetler Meselesi hakkındaki mütalâaları tevhiden vâki olan beyanatı alkışlarla karşılanmış ve bu beyanatın karar halinde program komisyonuna arzı kararlaştırılmıştır. Müstemlekât ve Milliyetler meselesi hakkında Mustafa Suphi Yoldaş tarafından komisyona verilip kabul edilen kararlar:

1. Müstemleke bugünkü haliyle istilâcılık devrini geçiren sınaî, malî, ve ticarî inhisarcılığın zarurî bir mahsulü olduğu gibi, millî niza ve kıtaller de hâlihazır şerait-i iktisadiye ve siyasiyesinden çıkan birer hailedir. Hey'et-i içtimâiyyenin mukadderatı zenginliğe istinat eden sermayedarlardan, fütühatçılık ve yağmagerlikle ihraz-ı şöhret ve hükûmet eden emaret ve hükûmetlerle bunlara satılmış bir avuç sanâdîd ve

durmak istemişler.] Bu fırka Ermeni milletinin saadeti için çalışmadığı gibi, bu hususta çalışanları bile öldürüyor[*lar*]. [*Biz görüyoruz ki Ermeni Komünist Fırkası ahaliyi uyandırıyor.*] İşte görülüyor ki, bugün Türkiye'ye gidecek Türk komünistleri bu hususta tabii buna lâkayt kalamayacağı gibi, bunun için esasen bütün milletler proletaryasının birlikte olarak içtimaî inkılâbı idameye çalışacağı ve umumun menfaatini bir yerde aramak lâzım geleceğini ilâve etmek isterim. [*Bizim azatlığımız Türk, Ermeni, Yunan ve Kürtlerin birleşmesindedir.*] Her milletin necatı şûrâlar idaresindedir. Yaşasın kızıl inkılâp ve bayrağı. (Alkışlar).

Mehmet Emin yoldaş- Söz Cevat yoldaşındır. Buyurunuz.

Cevat yoldaş- Nazmi yoldaşımızın söylediği ve bununla beraber Kiremitçi yoldaşımızın da ilâveten beyan ettiği sözlere ben de bir parça ilâve etmek isterim. [*Tarihî bir güzergâhtan bahsedeceğim.*] Nazmi yoldaş diyordu ki kurûn-ı vustâ tarihinde bir Ermeni hükümeti göreceğiz. Fakat bu nihayet Türklerin istilasıyla faaliyetine hatime çekmiş bulunuyordu. İlk Türkler [*Orta*] Asya'dan gelip Anadolu'ya doğru uzandıkları zaman bunlar [*müstakil bir Ermenistan bulmamışlardı*] Ararat etrafında [*akvam içerisinde*] dağınık bir millet bulmuşlardı. Yalnız tarihî olarak bunu arz etmek isterdim. Yalnız müteşekkil bir Ermeni hükümeti değil, oradaki muhtelif milletler arasında bir Ermeni milleti bulunmuştu. Bu hususu ben tashih etmek isterdim. [*Yalnız ikinci meseleye gelince, Şark'ta Ermenistan meselesine alet Daşnaklar ve Patrikhane'dir. Bunlar uzun müddet bu iki milletin, Türk ve Ermenilerin, yekdiğerini doğramasına sebep olmuşlardır.*]

Altıncı Nöbet[59]

12.9.336

Sabah iclâsı

6-ncı Nöbet

Cevat yoldaş sözüne devamla- Şark'ta Ermeni meselesinin sebebi Daşnaklar ve patriklerdir. İki milletin mahvına sebep olmuşlardır. Şark meselesi de, Yekaterina'nın siyasetidir. Şark'ta Rusya Çarı'na mukabil kuvvetin olmaması için Türkiye'nin parçalanması isteniliyordu. Müttefikler de Ermenilerin çöreğini Rusya'nın yemesini istemiyorlardı. Onun için de Ermenileri Rusya Çarlığına ve Türkiye'ye karşı çarpıştırdılar. Üçüncü mesele Kürtlerdir. Şarkî Anadolu'da üçüncü bir millet Türkler de vardır. Türkler Kürtlerle birbirine karışmışlar, karâbet ve sıhriyyet dolayısıyla münasebatta bulunmuşlardır. Kürtler de din ve ağalarının teşvikiyle Ermenilerle çarpışmışlardır. Ermenilerin sebeb-i felâketi Daşnaklar ve patrikler olduğu gibi Türklerin de devletlileridir. Ben Ermeni tehcirini gözümle gördüm ve bulundum. Ahali komşu Ermenileri şehirden teşyi ederken Müslümanlardan hatta ağlayanlar da vardı. Demek ki burada fukaranın kabahati yoktur. Sırf hayal peşinde koşan ağaların ve Ermeni Daşnaklarının kabahatidir. (Alkışlar).

6-ncı nöbetin mabadı

İsmail Hakkı yoldaş- Avusturya Macaristan, Bosna Hersek'i işgal ettiği esnada Türki-

---

[59] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 456-458

memurînden ibaret bir sınıf-ı ekalliyet elinde kaldıkça bu felâketlere nihayet vermek imkânı yoktur.

2. Burjuvazi esasında kurulan hükûmetler fert ve milletlere ait müsavat ve adalete dair birçok bahislerde bulundukları halde, tarihin bize arz ettiği feci hadiseler, hele son Avrupa harbinden sonra kararlaşan Versay muahedesinin mağlup ve zayıf millet ve memleketleri kısım kısım esir ve müstemleke haline getirmeye teşebbüs yolunda meydana çıkan neticeleri pekâlâ gösteriyor ki adalet ve müsavata ait bu şiarlar yalancı bir nümayiş olmaktan başka bir mahiyet kazanamamışlardır.

3. Demek olu[yo]rki, sermayedarlar, hükümdar ve sultanlardan mürekkep [s. 50] hiç hükmündeki bir ekalliyetin beşerin ekseriyet-i azîmesini teşkil eden zayıf ve fakir işçi sınıflara zulm ve tegallübü suretinde mütecelli bu cihanşümul beliyenin izalesi ancak sınıf farkını ortadan kaldırarak, yeryüzünde hâkim ve mahkûm, zâlim ve mazlum fertler, millet ve devletlerin hükmünü bırakmayacak bir inkılâb-ı azîmin vuku-u tahakkuku ile hasıl olabilecektir.

4. Bütün dünya amele ve rençberleri arasında hâdis olan bu mahiyetteki içtimâî inkılâpta, şimdiye kadar başka devlet ve milletler hükmü altında veya müstemleke halinde yaşayan millet ve memleketler amele rençber sınıfının millî ve medenî metalibine karşı hâkim vaziyetteki millet proletaryası tarafından fedakârlıkta bulunularak mazlum milletler arasında tenevvür ve temeddünün inkişafına hâdim olacak medeniyetkâr millî müessesata kuvvet vermeli ve bu suretle onların da samimi olarak inkılâba müzaheretleri esasları hazırlanmalıdır.

5. Komünist Fırkası inkılâp hareketinin yeni girdiği gayr-i müterakki memleketlerde emperyalizme karşı mevcudiyetini müdafaa eden millî kuvvetlere müzaheretle, bu arada umumiyetle sermayedarlar idaresine karşı sınıfî mübareze hissinin işçi halk içinde derinleşmesine ait mesâîde bulunmalı ve herhalde teşkilâtın istiklâlini muhafaza etmelidir.

ye'de bir boykot meselesi çıktı. Avusturya eşya ve emtiasına karşı ahalide bir nefret uyandırılmak isteniliyordu. Bu boykot Rumlara ve Ermenilere de aynen tatbik edilmek istenildi. Ben o zaman Ankara Sultanîsi'nde bulunuyordum ki orada bir zabit gelip, bize diyordu ki bundan sonra kâğıdı ve kurşunkalemini Ermeni ve Rum bakkallardan almayıp, Müslümanlardan alacaksınız. Hâlbuki hiç düşünmüyordu ki bu para yine Avrupa sermayedarlarının cebine gidecekti. Aynı zamanda onlara karşı millî bir şekilde kin, adavet, bir nefret de başlıyordu. Arkadaşlar, seferberlikte Ermeni meselesinde Niksar'da bulunuyordum. Başlarında sarık olduğu halde bir kafilenin şehir haricinden gittiğini gördüm. Ve yaklaşarak kafile kumandanına bunların kimler olduğunu sorduğum zaman bu kafilenin Şarkî Anadolu'daki mazlum milletin tehcir edildiğini söyledi. Fakat arkadaşlar, mahv (*ve*) imha politikası Daşnaklar tarafından da bize yapılıyordu. Daşnaklar Karahisar'da bir inkılâp hazırlamışlar. Türk ordusunun arkasına düşmek ve Türkiye'nin en son kuvvetini parçalamak için kararlar çıkarılmıştı ve Suşehri'nde de bomba ve tüfek hazırlamışlardı. Birçok yerlerde kadın, erkek, çocukları da kestiler. Bugün de Şarkî Anadolu Millî Kıyamcılar önünde yegâne hâil Daşnaklar olduğu gibi Anadolu Kıyamcılarla Şûrâlar Rusyası arasındaki hatt-ı muvasalanın teminine yegâne mani olan Daşnaklardır ki İngiliz emperyalistlerinin propaganda ve paralarıyla hareket ediyor, Türk işçi ve rençperlerinin önünü kesmek hülyasında bulunuyorlar.

Yedinci Nöbet[60]

Nöbet 7

[*İsmail Hakkı devam*-] Arkadaşlar, demek ki bir milleti kırmak, öldürmekle o millet bitmediği gibi, bu hususî kısa fikirler arkasında koşarak takip edilen politika, insanları [*komşu halinde, insanca*] kardeşçe yaşamaya yegâne bir mani olarak kalıyor. [*İşte bu eski husumetleri kaldıracak*] Demek ne Daşnakların [*programı*] ve ne de bizim eski hükümetin tuttuğu fena fikirler ve besledikleri emel [*eski metotlar*] hiçbir zaman bu iki milletin amelesini hiçbir zaman birbirine yaklaştırmaz. Bunları temin edecek yegâne bir şey ve necat varsa o da bizim tuttuğumuz mukaddes yol, yani şûrâlar hükümeti ve usul-i idaresindedir. İşte arkadaşlar, [*bu usulün, bu sistemin memlekette vücuda çıkması için teşekkül eden bu kongre o siyasete hatime vererek iki milletin fukarasını yekdiğerine bağlamak için arkadaşlarımız bu koloni ve millî meselelerden sonra bir komisyon teşekkül etsin ve Türk Ermeni fukarası kardeşliği için kararlar çıkarsın.*] bundan dolayıdır ki burada toplanan ve ispat-ı vücut eden Anadolu vekillerinin düşüneceği ve takip edeceği yol ancak bu mukaddes yol olmalı ve senelerden beri birbirlerine karşı büyük bir nefret ile yaşayan bu iki millet arasındaki münafereti zâil kılmaktır. Buradaki içtima eden vekillerin ve Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı da bu hususta, yani bu fakir halk ve milletler arasında bir kardeşlik rabıtası tesis etmek maksadıyla [*eski siyasetler neticesindeki fenalıklara fırkamızın hiçbir vakit iştirak etmeyeceğini ve bundan sonra daimî kardeşlik vücuda getireceğini bil-beyan*] bir talimatname çıkarmalı ve bu husus burada müzakere edilerek halledilmeli. İşte bu kadarla sözüme hatime veriyorum arkadaşlar.

Mehmet Emin yoldaş [*Reis namına*]- Hâlihazırda iki teklif var. Burada hâlbuki söz

---

[60] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 459-460; 469-470; 474-475

söyleyecek birkaç arkadaş daha var. Bunlardan birisi söz kesilsin, [*diğeri*] söz isteyenlerin yazısı durdurulsun [*yalnız yazılanlara söz verilsin*] diye iki teklif var. Birinci teklife karşı söz söylemek arzu eden var mı? Söz söylemek arzu edenlerin birisi Abid, diğeri Mustafa Suphi, Mehmet Emin yoldaştır.

Sacit- Yoldaşlar içerisinde söylenen bahislerde daha fazla faydalı söz varsa söz kesilmesin, yoksa faydalı olmayıp aynı meseleler hakkında ise söz kesilsin teklifindeyim.

[*Suphi yoldaş- Bu mesele mühim olduğundan teşrih edilmesi lâzımdır. Binaenaleyh burada isimleri yazılmış arkadaşlar söylesinler mi? Reye koyuyorum.*]

[*Alimof- Bu mesele anlaşıldı. Bunun hakkında söze devama hacet yoktur. Binaenaleyh komisyon tarafından bir kardeşlik hitapnamesi ile müracaat edilsin Türk ve Ermeni fukarasına.*]

Mustafa Suphi- Arkadaşlar, bu teklif böyle değil. Söz söylemek arzu edenler artık sözünü ikinci celseye bırakılsın, şimdilik söz söylemek için evvelce yazılan yoldaşlara söz verelim deniyor.

Mehmet Emin yoldaş- [*Yoldaşlar, leh ve aleyhinde söylendi.*] Söz tamamen kesilsin diyen arkadaşlar ses versin, 10. [*Söz*] Kesilmesin diyen arkadaşlar ses versin, 10. Demek ekseriyet yok, tekrar reye koyacağım. [*Arkadaşlar,*] Hakk-ı reye mâlik olan arkadaşların mevcudiyetini bilmek lâzım. Kırmızı biletleriyle ellerini kaldırsınlar. Ekseriyet var. Evet. Şimdi tekrar reye koyuyorum. Arkadaşlarım, rica ederim dinleyiniz. Söz kesilsin diyenler rey versin, 9. Söz devam etsin diyenler rey versin, 10. Şu halde ekseriyet sözün devamında olduğu için söz devam edecek. Bundan başka bir teklif var mı? [*İkinci teklif budur; yalnız burada söz söylemek üzere yazılan arkadaşlara söz verilecek, bundan sonra söz verilmesin diyen arkadaşlar ellerini kaldırsınlar, 12 rey. Bu husus ekseriyetle kabul edildi. Artık yeniden*] Söz söylemek arzu eden arkadaşlara yeniden söz verilemeyecektir. Teklif kabul edildi.

Sekizinci Nöbet[61]

12 Eylül 1920

8-inci nöbet

Reis- Söz Selim Mehmedof yoldaşındır.

Selim Mehmedof- Arkadaşlar, ben müstemleke meselesinde Hakkı yoldaşın sözlerine birkaç söz ilâve etmek isterim. Müstemleke meselesi, Avrupa kapital hayatının intişarında varlığı cümlece malumdur. Müstemleke meselesi şimdiki içtimaî devrinde, o hususta büyük bir ehemmiyeti olduğu da malumdur. Bu hususta lâyihacı yoldaş koloni meselesinde ehemmiyete haiz bir şey söylemedi. Ben onu söyleyeceğim. Malumunuzdur ki Avrupa bankerleri halkı şiddetli ve insafsız bir surette soyarak Avrupa'da bazı meydan alan işçi hareketlerinde sükût için bir kolay arıyordular. Yani müstemlekede çalıştıkları kârın bir ufak kısmını işçilere vererek işçileri sükût ettiriyorlar. Bugün Avrupa'da, Rusya'da başlayan inkılâp niçin olmuyor denildiği zaman biz yine müstemleke meselesini meydana koruz. İşçilerin sınıfından ayrıca bir aristokrat işçi sınıfı meydana getirerek, öz

---

61 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 461

maksadına ve işçi inkılâbına karşı dönüyorlar. İşçi inkılâplarına karşı gelen ustalardan aristokratik bir işçi sınıfı mevcuttur. Kapital dünyası işçilerden sıkıldığı zaman müstemlekâttan gelen kârlara göz diker ve tazyiki arttırarak, soyarak kendi memleketinde olan işçilere bir pay verir. İşte içtimaî inkılâbın alevlerine mani ciheti var. İkinci taraftan Avrupa bankerleri o müstemlekâtta geri kalmış, anlayışsız ahali arasında çok sadık askerler teşkil ederek Avrupa işçilerine karşı koymuştur. Bu vaka tarihte çok görülmüştür. Avrupa'da bugün inkılâp hareketinin meydan aldığı yerlerde, en ziyade işçi kitlelerinin harekâtına mani oluyor. Bugün binlerce Hintli askerleri vardır. İşte bu gibi şeyler, bu tazyikler altında inkılâba büyük bir mani ve engel olabilirler. O sebepten müstemlekât olan yerlerde inkılâbın çıkmamasının büyük bir ehemmiyeti vardır ki, hatta Üçüncü Beynelmilel'in İkinci Kongresi'nde o kadar ehemmiyet verdiler ki, dünya inkılâbının muzafferiyeti bütün müstemlekâtta inkılâbın çıkmasına bağlıdır.

Dokuzuncu Nöbet[62]

Nöbet 9

[*Selim Mehmedof yoldaş devamla-*] O müstemlekât memleketlerde, yalnız Türkiye['*de*] değil, bunların fikrine hizmet etmek hiçbir zaman doğru değildir. İştirakiyûn Fırkası bu hususta fevkalâde bir ehemmiyet vererek, buna karşı icabî çareler bulmak lâzımdır zannındayım. [*Binaenaleyh Türkiye İştirakiyûn Kongresi bu meselede gayret etmelidir. İşte arkadaşlar, müstemlekât meselesine ben şu şeyleri ilâve ettim. (Alkışlar).*]

Mehmet Emin yoldaş- Söz Suphi yoldaştadır. Buyurunuz.

Mustafa Suphi yoldaş- Arkadaşlar, bugün müzakere ettiğimiz milletler ve müstemlekât meselesi, şimdiki zamanda iktisadî ve siyasî şartlar bu hususu ve bunu doğurmuştur. Kapitalizmin bugünkü bu hale ne suretle geldiğini [*memlekette toplanan emtianın sarfı için ne suretle müstemlekeler zapt olunmaya başlandığını*] anlatmak isterim ve bunun etrafında, millî meselelerde beşeriyeti ikiye ayırarak, zalim mazlum sınıflarını doğurduğunu anlatmak isterim. Uhuvvet, müsavat sözlerini bütün mevcudiyetleriyle feryat eden burjuvazyanın bunu yalandan söylediğini size söylemek ve göstermek isterdim. Evet, İngiliz medeniyeti [*meşrutiyet hükümeti*] bugün dünyada birinci olarak [*demokratlığın bir numunesi olarak*] gösteriliyor. Fakat onların Hindistan'da, Afrika'da tuttukları ve takip edegeldikleri yol, bunun ne kadar yalan olduğunu gösterecek bir edilledir [*burjuvazya demokrasyasından çıkan bu idare yalandır*]. Hindistan milyonlarca ahaliye mâlik olduğu halde, İngiliz meclis-i mebusanında bunlardan beş kişi yok ki bunların haklarını müdafaa etsin... Evet arkadaşlar, işte buraları tetkik edilecek olursa, gerek milletler ve gerek müstemlekât meselesi görülecek olur ki sınıfların temadisine istinat eder. Bu müsavat sözü ancak sınıfların ortadan kalkarak, beşeriyet arasındaki müsavatsızlığı yok etmek demektir. Fakat bu sözde kaldı. İşte bunlar hep yalan. [*Ne için, milletler arasında ihtilaf oluyor, ne için bir kısmı zalim bir kısmı mazlum yazıyor. Gerek müstemleke gerek milletler meselesi sınıf meselesini vücuda getiriyor. Bu iki sınıf farkı mevcut oldukça bu meseleler mevcut olacaktır. Müstemlekeler ve mazlum milletlerin nail-i hürriyet olması için bunun yıkılarak halkın hâkim olması lâzımdır.*] Fakat ancak bu hususu

---

[62] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 462-463; 471; 475-477

temin edecek içtimaî inkılâptır. Avrupa burjuvazyasına istinat eden hükümetler hiçbir suretle insanlar arasında müsavat temin edemez. Demokrasya esasına istinaden teşekkül eden hükümetler de aynı gaye peşinde koşuyor, aynı suretle hareket ediyor. Hâlbuki fakir halkı [*ameleyi*] yükseltmek lâzım iken aksi olarak hareket işte bunu gösteriyor. İşte yeryüzünde yaşayan ve bazusu kuvvetiyle yaşayan namuslu milletlerin ancak, hürriyetlerine mâlikiyetleri, içtimaî inkılâbın yeryüzünde inkişâf etmesi ile olacaktır. Bu da şûrâlar hükümetidir. [*Son muharebelerin netayici gözümüzün önünde Versailles Muahedeleri, Cemiyet-i Akvam'ın mukarreratı yine insanları zalim ve mazlum olarak ikiye ayırmakta ve zulmün devamıdır. Avrupa burjuvazyasına istinat eden hükümetlerin müsavat-ı hakikiyeyi temin edemeyecekleri tezahür ediyor. Mazlum sınıflarla beraber gitmesi iktiza eden mazlum milletlerin birleşmesi ve cidal açması lâzımdır. Bu mübarezede fiilen kuvvet göstermek için Avrupa proletaryası, Şark'ın mazlum milletleri birleşmelidir. Ne vakit yeryüzünde yaşayan, bilâ-tefrik-i cins ü din bir hükümet tesis olunursa, bu şekil hükümetler arasında ittifak hâsıl olursa, o zaman insanlar hürriyetlerine nail olacaklardır.*] Türkiye'deki fakir halkı [*ameleyi*] kurtaracak Türkiye sosyalist federalist cumhuriyetidir. (Şiddetli alkışlar). Zalim paşaların [*padişahların memleketimizde vücuda getirdiği kıtallerin*] bizim memlekette açtığı çukurlarla dolan Ermeni, Kürt, Arap, Türk kanları hâlâ kurumamış duruyor. İşte bunlara nihayet vermek için [*Bu yaraları unutturacak, insanları ebedî saadete kavuşturacak,*] kızıl bayrağı Anadolu'nun göğsüne dikmekle kabil olacağı kanaatindeyim. İşte bununla sözüme nihayet veriyorum. Yaşasın bütün dünya masum ve fakir halk azatlığı. [*Yaşasın şûrâlar cumhuriyeti, yaşasın bütün cihan proletaryasının diktatorası.*] (Şiddetli alkışlar).

Onuncu Nöbet[63]

12.9.336

10-uncu Nöbet

Mehmet Emin- Arkadaşlar! Söz söyleyecekler bitti. Müstemleke ve milletler arasındaki mesele hakkında bir karar çıkarılacaktı. Bir teklif de var ki heyet tarafından olsun.

Suphi yoldaş- Bu mesele Hakkı yoldaşa havale edilmiştir.

Bu teklif kabul edildi.

Reis- Arkadaşlar! Hakk-ı reye mâlik olan âzâların vaktinde gelmeleri için kapıda bir kayıt varakası bulundurulacaktır. Rica ederim her âzâ imza etsinler. Bu suretle meclisi kapıyorum.

Meclis saat 2.30'da kapandı.

---

[63] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9 36, Belge no: 464

(12/13 Eylül 1920)

ÜÇÜNCÜ İÇTİMANIN İKİNCİ CELSESİ

Üçüncü İçtimâ - İkinci Celse

Kooperasyon Hakkında Lâyihacı Cevat Yoldaş'ın İzahatı:

(Kooperasyon) içtimâî meselenin muslihâne bir tarz-ı hallidir. (Kooperasyon)'un da gayesi, tıpkı inkılâbî meslekler gibi, sınıfsız, sırf müstahsil bir sınıftan mürekkep, mes'ut ve müreffeh bir hey'et-i içtimâiyye vücuda getirmektir. Fakat o, şiddetli bir siyasî ve sınıfî mübarezeden [s. 51] uzak durur: yalnız (kooperasyon)'un icap ettirdiği terbiye-i siyasiye ve içtimâîye ile iştigal eder. Gayesine vasıl olmak için üç safhadan geçer:

Evvelâ insanların kendi kendilerinin tâciri olmasına çalışır. Bu safhada müstahsil ile müstehlik arasındaki bütün tufeylî mutavassıtlar, madrabazlar, simsarlar, teftişçi ve kazıkçı bakkallar, bezirgânlar ortadan kalkar.

Saniyen, insanların kendi kendilerinin fabrikatörü olmasına sarf-ı gayret eder: bu safhada fabrikatörün ve terakki ettikçe bankerin menafii müstehlikte kalır; büyük sermayedarların faaliyet sahası daralır.

Salisen, insanların kendi kendilerinin çiftçisi olmasına da ehemmiyet verir: bu safhada artık hey'et-i içtimâiyye tekemmül etmiş, bütün tufeylîleri içinden atmış olacaktır. Maatteessüf, tatbikat, nazariyata uymadığı için, kooperatifçiliğin en müterakki olduğu memleketlerde bile, ne ticaret ne fabrikatörlük ne de bankerlik ne de diğer bütün tufeylî sınıflar kalkmıştır. Orada cemiyet eskisi gibi iki sınıfa, gaddar mağdur, zâlim mazlum, zengin fakir, işleten işleyen sınıflara münkasim olmakta berdevamdır. Hayat fevkalâde muğlak ve mürekkeptir. Bugün hey'et-i içtimâiyyeyi muslihâne değiştirmek, inkılâpsız mevcut haksızlıklara, fenalıklara nihayet vermek mümkün değildir. Çünkü (kooperasyona) müracaat eden sınıflar mahduttur. Yarım proleterler ve bir kısım proleterler, burjuva sınıflar, devletçiler, büyük zenginler, bir de teşkilâttan mahrum pek fakir sınıflar bunun haricinde kalıyor. Bundan başka, müstemlekât politikası ve onun icap ettirdiği askercilik [s. 52] ve donanmacılık vasî mikyasta kapitalistliği yaşatıyor. Binaenaleyh, sırf (kooperasyon)dan hey'et-i içtimâiyyenin sınıfsız bir şekle girmesini beklemek abestir. Bununla beraber, (burjuvazi)'nin kudretli ve insafsız hükümranlığı altında yaşayan amele ve fakir sınıflar (kooperasyon)dan, bilhassa proletarya sınıfı istihlâk kooperasyonundan oldukça mühim faideler elde etmektedirler. Hakikaten buna iştirak eden âzâlar az zamanda işçi ve müstehlik sınıfların hakkını yiyen tufeylîleri kısmen ortadan kaldırmağa ve kendi vaziyet-i hayatiyelerini bir derece ıslaha muvaffak oluyorlar, kendilerine az çok refah temin ediyorlar, hususiyle müstemleke veya bizim gibi nîm-müstemleke halinde yaşayan memleketler, şarkî bir kooperatifçilik sayesinde kapitalizmin birçok gaddarlıklarından kurtarabilirler. Kendi aralarında az çok sanayinin terakki etmesine, müteazzî esnaf kitlelerinin teşekkül etmesine, sermayenin mühim bir kısmının içtimâî bir şekilde birikmesine, hasılı inkılâbı hazırlamasına hizmet ederler.

Birinci Nöbet[64]

Bakû 12/13.9.336

Saat 6.30

Akşam iclâsı

Nöbet 1

Sadr Mustafa Suphi- Bugünkü mesele kooperasyonlara aittir. Lâyihacı Ahmet Cevat yoldaştır. Buyurunuz.

Ahmet Cevat yoldaş- Yoldaşlar, kooperasyon burjuvazya cemiyetlerinde amele için faydalı bir teşkilâttır. Vâkıa inkılâpta rolleri azdır. Onu da ayrıca söyleyeceğim. Kooperasyon içtimaî meselenin bir tarz-ı hallidir. Demek oluyor ki inkılâbın aksi bir şey. Çünkü inkılâp şiddetli bir surette bütün meseleleri hallediyor. Bu öyle bir heyet-i içtimaîye ki bunun içinde zalim, mazlum sınıf olmasın. Bunun için bu birtakım derecelerden, safhalardan geçiyor. Evvela insanları birbirlerinin taciri yapmak istiyor. Ondan sonra insanları kendi müstahzırı yapıyor. İkinci derecede ortada bulunan tufeylî sınıfları kaldırıyor. Bunun için muhtelif safhalardan geçerek gayeye varmak istiyor. Bunun menşei tarih nokta-i nazarından 19. asrın nihayetlerine doğru olarak vücut bulmuştur. Bu esas İngiltere dokumacı ameleleri tarafından vücuda getirilmiştir. Bunun için Avrupa sermayedarları bunun etrafında çok düşünmüşler ve fikir yürütmüşlerdir. Bu hususta biraz mufassalca temas olduğundan açık olarak bahsetmek istiyorum. Robert Owen, bu adam bir amele çırağı olmakla beraber kooperasyonların babası olarak tanınmıştır. Bu adam gayet zekâlı olmakla beraber az zaman zarfında terakki ederek büyük bir ustabaşı olmuş ve az zaman zarfında ufak bir fabrika sahibi olmuştur. Esasen bu ameleler arasında bulunmuş ve onlar arasından çıkmış olduğundan amelelerin haline acıyarak, işte bunun için amelelere bir yardım maksadıyla kooperasyonu teşkile sarf-ı mesai eylemiştir. Burjuvazinin ameleyi esarette tuttuğu ve sa'ylarına mukabil ancak bir ekmek parası verdiği için amelenin hali günden güne fenalaşmış, birçok amele kuvvetini bu suretten kaybeylemiştir. Kooperasyonlar eski fabrikadaki amele evlerini bile değiştirerek, amelenin çocuklarına mektep yaptırdı. Elhasıl çocukların bütün manasıyla terbiyelerine lâzım olan şeylerin cümlesini büyük bir fedakârlıkla yaptı ve hazırladı. Ve bu suretle amelenin kaybettiği kuvvetin bir suretle yine tezayüdüne yegâne bir sebep teşkil etmiş bulundu. Bundan dolayıdır ki amelenin daha fazla bir surette çalışmasını intac etti. Esasen bu adam bir propagandacı olmakla beraber, az zaman zarfında etrafta tanınarak teşebbüs ettiği bu hususta büyük yardım ve hizmetlerde bulundu. Bundan dolayı bir de birtakım istihlâk dükkânları açarak ameleyi müthiş bir suretle ezen birtakım muhtekire bu suretle bir mücadele kapısı açtı ve hazırladı. Ve bununla da kalmayarak, kârsız olarak vücuda getirilen bu cemiyet ameleye çok büyük istifadeler teminine hadim olduğundan naşi, bu adam kooperasyonların babası olarak tanındı. Robert Owen diyordu ki, bütün fabrikaların ve amelelerin kendinin ortaya koyduğu, vücuda getirdiği esaslar üzerine hizmet etmesi taraftarı iken, fabrikacılar bu hususlara kat'iyen muarız bulunuyorlardı.

---

64 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 478

(Kooperasyonun) Muhtasar Tarihi

Kooperatifçilik meydana çıkalı henüz yetmiş beş sene geçti. Bu hareket ondokuzuncu asrın nısf-ı evvelinde doğdu. O devirde içtimâî mesele her tarafta siyasî ve iktisadî cereyanlara, ilmî münakaşalara tetebbulara mahal veriyordu. Birçok âlimler ve büyük insanlar makineciliğin terakkisi ile büsbütün şerait-i hayatiyesi fenalaşan küçük esnafın vaziyetini ıslah etmeyi düşünüyor, bütün faaliyetini buna hasrediyordu. İşte böyle bir zamanda İngiltere'de (Robert Owen) isminde birisi zuhur etti. (Owen) âdi bir iplikçi çırağı idi, hatta tahsilden de mahrum idi. Zekâsı sayesinde servet kesb [s. 53] etti ve nihayet kendi başına (Lanark) kasabası civarında bir fabrikaya mâlik oldu. O zaman amelesine mahsus havadar, aydınlık, güzel evler yaptırdı, amele çocuklarını okutmak için mükemmel bir mektep vücuda getirdi.

Bu mektepte musiki ve oyun vesair terbiyevî usuller geniş bir yer işgal ediyordu. Fazla olarak ameleye teftişsiz ve ucuz mal satan dükkânlar açtı. Bu dükkânlar sebebiyledir ki (Robert Owen) Kooperatifçiliğin babası, pîri nâmını aldı. Hakikatte bu dükkânlar (kooperatif) değildi. Çünkü âzâsını teşkil eden ameleye, bir hisse veya bir avans vermemişlerdi. Bir de dükkânları kendiler tesis ve idare etmiyorlar, bir maksat, bir gaye gözetmiyorlardı. Ancak (Owen) toptan aldığı malları maliyet fiyatıyla amelesine tevzi ettiği için tufeylî mutavassıt sınıfları ortadan kaldırıyordu ki teşebbüsüyle kooperasyonun mahiyeti arasında işte bu noktada müşabehet vardır.

Hakiki kooperasyonu, İngiltere'nin (Rochdale) kasabasında yaşayan bir avuç dokumacı amelesi keşf ve tatbik etti. Tabiî, buna asıl zamanlarında hüküm süren ahvâl-i siyasiye ve sınaiye sebep oldu. O devirde az evvel söylediğim gibi amelenin şerait-i hayatiyesi gayet karanlık olduğu gibi, içtimâî meselenin hâllini arayanlar, muhtelif içtimâî ve siyasî meslekler çıkaranlar da pek çoktu. Buna dair gazeteler, mecmualar, risaleler, kitaplar çıkıyordu. Amelenin zihinleri hep bu meselelerle meşgul etti. Bunun içindir ki amele arasında doğru ve az zamanda bütün İngiltere ve İskoçya'dan başka Avrupa'ya da intikal ve intişar etti.

Kooperasyonun Esasları

Kooperasyon (istihlâk) kuvvetine istinat eder. İstihsali yaşatan, [s. 45] ona kıymet veren, onun kârını temin eden, sermayeyi besleyen ve büyüten istihlâktır.

Bunun için kooperasyonda sermayeye değil, istihlâke ehemmiyet verilir. Esası gayet basittir. Beş on kişi birleşerek toptancı fiyatıyla bir sandık şeker alsalar da aralarında paylaşsalar bir (kooperasyon) yapmış, bakkalın kazancını kendilerine temin etmiş olurlar. Yüz kişi veya yüz aile birleşip bir miktar para verse de, fabrikadan doğrudan doğruya bir vagon şeker getirmiş olsalar, kooperatiflerini bir derece daha ilerletmiş ve bir kaç tufeylînin kârını kendilerine temin etmiş olurlar. İşte (Rochdale) dokumacıları bu basit fakat mühim esası keşfetmişler, bir liralık hisselerle bir kooperatif, dünyanın ilk kooperatifini açmaya karar vermişlerdi. Fakat vaziyet-i maliyeleri o kadar berbat idi ki, ancak bir senede, haftadan haftaya evvelâ kırk para, sonraları altmış para ve iki kuruş vererek bir lirayı tedarik edebilmişlerdi.

İkinci Nöbet[65]

12.9.336

Nöbet 2

Akşam celsesi

Ahmet Cevat yoldaş sözüne devamla- Bundan başka bu gibi dükkânlar açıldı. Birçok tecrübeler yapıldı. Rochdale kasabasında birkaç amelenin tecrübesiyle kooperatif daha iyi bir şekil aldı. İstihsal nasıl bir kuvvet ise, istihlâk da öyle bir kuvvettir. Bir fabrikanın yaptığı şeyler satılmazsa kâr olmaz. Demek ki sermayenin bir ehemmiyeti yoktur. Asıl istihlâk mühimdir. Kooperatifler ancak birkaç kuruş, birkaç mecidiye ile meydana geliyor. O zaman da amelenin ne fena bir vaziyet-i maliye içerisinde olduklarını bilmek de lâzımdır. Ameleye haftadan haftaya ancak kırk para verebildiler, sonra altmış para, daha sonra iki kuruşa çıkardılar. Sene nihayetinde 40 kişi birleşip bunlar ilk kooperatifi meydana getirdiler. Maksatları sadece bir dükkân açmak değildi. Programları malum, ev yapmak, fabrika açmak ve ziraî işlere de teşebbüs etmek ve mükemmel bir heyet-i içtimaiye meydana getirmekti. Esas şu, herkes bir miktar para veriyor, muhtaç kaldıkları eşya alınıyor ve aralarında tevzi ediliyordu. Böyle yapıldıkta aradan istihlâka tavassut eden birkaç adam çıkıyor, onların kazançları müstehliklere kalıyor. Şu kadar ki tevzi olunan şeyler bütün bütüne maliyet fiyatıyla verilse hiçbir kâr kalmaz. O zaman o cemiyetin büyümesi ve mükemmel bir hal alması da mümkün olmaz. O zaman düşündüler, maliyet fiyatından yüksek, hatta dışarıdaki fiyatla sattılar. 6 ay nihayetinde her âzâya istihlâkı nispetinde hissesine isabet eden kâr miktarını verdiler. Yani o âzâya, sen bu kadar fazla para verdin, şimdi geri al diyorlar. Bu para kâr olmadığı için buna başka nam veriyorlar, bono diyorlar. Bonoların tevziinde iki maksat gözetiyorlar. Birincisi halkı kooperasyona alıştırmak. Bunun cazibedar olması için 6 ayda, senede bir kârın bölünmesi lâzımdır. (Ruh-ı beşeri tetkik edenler bunu takdir ederler). Ve hakikaten cazibedar burjuvazya ahlâkıyla terbiye edilen kimselere 6 ayda bir, bir kazancın göze görünmesi lâzımdır. Diğer ehemmiyetli bir nokta daha var ki kârı tekmil sahibine vermiyorlar. Bir ihtiyat akçesi ayırıyorlar. Bu ihtiyat akçeleri birikerek umumileşecek ve bu suretle sermayedarlık ortadan kalkacaktır. Şimdi bu yolda başlamış olan kooperasyonun neticelerini tetkik edelim. Şimdi görüyoruz ki pek cazibedar olan bu ortaklık İngiltere'nin bazı yerlerine çabuk dağıldı. Hatta pek az bir zamanda sınıflar kooperatiflerinin birleşmesi dahi temin ediliyor. Bu ittihat meselesini kooperasyonu ilk yapanların programında görüyoruz. Çünkü keşfettiler ve yeniden gördüler ki köy köy, fabrika fabrika yapılacak olan şirketler ayrı ayrı kalacak olursa büyük bakkaliyeden başka bir şey olmuyor. Bu şirketler birleştiler. Ortada nakit yoktur, bono vardır. Şimdi kooperasyon makinesi, görüyorsunuz, ayrı bir sermaye ile ortaklık var. Yalnız ilerliyorlar, ihtiyat sermayeleri o derece büyüyor, sermaye yükseliyor. Sonra ayrı şirketler birleşiyor, yine umumî ve iştirakî olan bir kooperasyon husule getiriyorlar. Bu yapılmış olsa, bütün müstehlikler bono alınış olsa, bonoların birden toplanan temettuu çok olur.

---

[65] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 479-480

O devirde mesele-i içtimâiyye vasî ve mükemmel surette tetkik olunuyor, bütün hey'et-i içtimâiyenin ıslahı düşünülüyordu. Rochdale dokumacıları da daha iptidada mükemmel bir programla işe girişmişlerdi. Takip ettikleri gayeleri şunlardı: vaziyet-i iktisadiyelerini düzeltmek, refah temin etmek, kendilerine hastaneler inşa etmek, çocuklarını okutacak mektep açmak, bunlar an-karip maksatlardı. Bundan başka vakit buldukları gibi fabrikalar açmak ve ziraî teşebbüslere girişmek ve bu suretle mükemmel ve müstakil bir hey'et-i içtimâiye vücuda getirmek ve bu maksatları takiben teşekkül edecek diğer kooperatif cemiyetlerine de yardım etmek gayelerini de programlarına ithal etmişlerdi. Bugüne kadar açılan kooperatiflerin programı hep buna göredir.

[s. 55] Kooperasyonda metalar maliyet fiyatıyla tevzi edilmiş olsa bu program tatbik edilemez. Bunun için tevziat pazar fiyatıyla yapılır. Demek ki fazla bir para verilmiş olur. Buradan masarif çıktıktan sonra bir miktar daha artar ki, tâcirlerin kârını temsil eder. Bu miktarın yüzde yirmisi (ihtiyat akçesi) olarak ayrılır. Bu akçeler birike birike büyük sermaye olur. İştirakî olan ve hiçbir zaman âzâ arasında taksimi caiz olmayan bu sermaye ile toptancılığa ve fabrikatörlüğe geçilir. İhtiyat akçesinden başka terbiye ve maarif hissesi de tefrik olunur, mütebakisi (boni) nâmıyla ve istihlâk nisbetinde âzâya verilir. (Kooperasyon)'da her zaman duhûl mümkündür. Müterakki şirketlerde ancak beş kuruş kadar bir duhûliye ile girilir, hisselerin taksitlerle hatta bonolarla tediyesi de mümkündür.

Her aile bir âzâ sayılır. Bir ailenin beş hisseden ziyade alımına ekseriyetle müsaade olunmaz. İngiltere'de (iki yüz -200) liraya kadar, ailelerin sermaye sahibi olmasına müsaade eden kooperatifler vardır. Fakat buna mukabil hemen hiç faiz vermezler, veya pek cüz'i bir şey verirler. (Boni)'ler yalnız istihlâk mukabilindedir.

(Kooperasyon)un İntişarı

Kooperatifler süratle biribiriyle birleşmeğe, ittihadı vücuda getirmeye mecburdur. Aralarında ittihat olmayan istihlâk şirketleri büyücek bakkal dükkânlarından ibaret kalır. Kooperasyon ittihatları toptancı ticaretin vazifesini görür.

Bir memleketin bütün kooperatifleri bir ittihat altında birleşirse, sınaî devreye geçmek kolay olur. Birleşemezlerse toptancılıktan ileri gidemezler.

[s. 56] Zamanımızda İngiltere, Almanya, İsviçre, Hollanda, İsveç, Norveç, Rusya, Fransa ve sair Avrupa memleketlerinde kooperatifçilik pek çok ilerlemiştir.

Bu memleketlerin bazılarında ahali, miktarının sülüsanı raddesinde kooperasyona dahil olmuştur. Yalnız Rusya'da 1919 iptidasında (54.000) kooperatif şirketi vardı. Rusya'da ise kooperasyon hareketi (1905)'ten sonra faaliyet kesbetmiştir. Bu yerlerde kooperasyonlar muazzam ittihatlar vücuda getirmişler, pek çok fabrikalar açmışlar, kendi aralarında başka muamelâta girişmişler, hatta bazı vapurlar bile mübayaa etmişler ve ziraî teşebbüslere girişmişlerdir. Fakat cihanşûmul seyr-ü sefain, demiryollar, kanallar, hafriyat, ıskaat, müstemleke ticareti, harbî ve

Üçüncü Nöbet[66]

12/13.9.336

Nöbet 3

Ahmet Cevat yoldaşın devamı

Buna dair bütün dünyanın ve kooperasyonun takip ettiği ve vâsıl olduğu yol, mesela bundan on sene evvel, yani 1910'da, bütün İngiltere'nin sülüsü kooperatif şirketlerine dâhil olmuş ve senede birkaç yüzbin İngiliz lirası sermaye ile münasebette bulunmuştur ve umum sermaye milyarı aşıyor. Bundan, yani bu paralardan, bir iştirak olarak 20 ilâ 30 kadar fabrika açmış bulunuyorlardı. Ve hatta ziraî teşebbüslerde dahi bulunmuşlar. Bu hususta da bir çok faydalı yollar ve işler temin etmişlerdir. Bundan dahi ameleler için evler bile vücuda getirip, ameleler arasındaki mesken buhranını da izaleye kalkışmışlardır. İşte bu hal bütün mevcut kooperasyonların faydasını gösteriyor. Bu İngiltere'de olduğu gibi İsviçre'de de böyledir. Ve hatta Almanya'da ve hatta Almanya'nın sülüsanı kooperatif şirketlerine dâhil bulunuyor. Rusya'da 1905 inkılâbında bu hâl başlamış ve şimdiye kadar Rusya'da 45 bin şirket vücuda gelmiştir. Bu usul her ne kadar ameleyi bir parça tazyikten ve muhtekirlerden kurtarıyorsa da meseleyi tamamıyla halledememiştir. Çünkü bazı milletlerin sülüsanı bu teşkilâtlara dâhil olduğu halde, yani kendi milletleri arasında zalim, mazlum sınıfı bir dereceye kadar hallettiği görülüyorsa da, müstemlekecilik meselesi dolayısıyla bu tamamıyla meseleyi halle kâfi gelmemiştir. Ve siyasî cereyanlardan uzak bulunmakla bu husus sermayenin yükselmesine tamamıyla mani olamıyor. Cihangirlik, fütuhatçılık yine devam ediyor. Bu kâfi derece bir hal yapabilmedi. Bu husus sermayenin bir kısmını müşterek kılıyor. Ve en mühimi olarak insanlar arasındaki ferdi dağınıklıklar arıyor (*azalıyor?*) ve insanları içtimaî bir hayata alıştırıyor. Bu pek mühimdir. Kapitalizm burjuvazya cemiyetleri içinde bu cemiyetlerin büyük ehemmiyetleri vardır. Fabrikanın ilerleyemediği yerlerde insanlar daimî surette pek müteferrik bir surette çalışıyorlar. Bunlar birbirlerinin ve kendi ıstıraplarını hissedemediklerinden naşi bu hal, yani kapitalizmin zulmü, devam edegelmekte bulunuyor. İnsanlara en ziyade lâzım olan bir şey varsa o da sınıf şuuru kalkarak hayatın umumî olmasıyla, insanların birbirlerini tutan ve müşterek maksat takip ederek mütecemmi heyetler haline gelmesi lâzımdır. Bu nokta-i nazardan kooperatifler büyük âmillerden birisi olur. Harb-i Umumî'den sonra kooperatif şirketlerin kapatılmaması ve bunların tezyidi tercih ediliyordu. Bu suretle mürteci sınıf kalkmıyor, muhtekirler eziliyor ve sermayeyi içtimaileştirdiği için bunların içtimaî inkılâp başladığı zaman bir ehemmiyeti kalmaz. Fakat içtimaî inkılâbın oralarda kolaylıkla ilerlemesini temin edecektir ve eder. Şehirlerde olan, kooperatifçilik ve köylerde olan kooperatifçiliğe müşabihtir. Çünkü bunlar yine müstehlik ile müstahsili nazar-ı itibara alarak vücuda getirilmiş ve esasatı böyle kurulmuştur.

---

[66] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 481

bahrî zenaat, cesim bankerlik vesaire henüz hususî kapitalin elindedir, ve sırf kooperasyonla kapitalizmi imha etmenin imkânı görülmemektedir.

Ziraaî Kooperatifler

Kooperatifler istihlâk şirketleri şeklinde doğmuşlardır. Mamaafih, bugün muhtelif nevileri vardır. İstihsal ve kredi muamelâtı ile iştigaledenleri olduğu gibi köylüler arasında teşekkül edenleri de çoktur. Bu ziraî kooperatifler pek mühimdir, ve inkılâptan sonra da uzun zaman yaşayacaklardır. Bu şirketler köylülere lâzım olan eşyayı şehirlerden ve memalik-i ecnebiyeden getirterek köylüler arasında tevzi eder. Kezalik köylülerin yetiştirdiği ham eşyayı toplayarak şehirlere ve memalik-i ecnebiyeye götürür, satar, bu suretle tufeylî sınıfların itrahına hizmet ederler. Şu kadar ki, bunların çoğu bir küçük burjuva sınıfın teşekkülüne de baîs olmaktadırlar. [s. 57]

Ziraî kooperatiflerin saha-i faaliyetine daha birçok hususlar dahil oluyor: ziraî aletler ve makinalar celb etmek, peynircilik, bağcılık, tohumların ıslahı, tohumluklar celbi, terbiye-i ziraiyenin neşri vesaire, bunların her tarafta ziraatin terakkisine hizmet ettikleri görülmüştür.

İnkılâptan sonra

Söylediğimiz gibi (kooperasyon) arzu olunan inkılâb-ı içtimâiyyi tevlit edemiyor. Heyet-i içtimâiyyeyi gaddar sınıfların zulmünden kurtaracak ancak inkılâptır. Bahusus sınaî medeniyetten ilelebed mahrum kalmaya mahkûm müstemlekât ve nîmmüstemleke halindeki memleketler yalnız inkılâb-ı umumî sayesinde yakalarını sermayenin elinden kurtarabileceklerdir.

İnkılâptan sonra, istihlâk kooperatiflerinin ehemmiyeti tamamiyle zâil olur. Bu şirketler ticarî mahiyetlerini zâyi ettikleri için esas şekilleriyle tabiî berdevam olamazlar. Ancak kooperatifçilik müşrikî olursa ve iyi anlaşılmış ise, inkılâp o şirketlerde mükemmel "tevzi" makineleri bulur: kuvvet-i istihsaliyelerinden de çok istifade eder. Sunuf-u içtimâiyye arasında büyük serbestîlerin husulüne meydan verilmez.

Rusya'da inkılâptan sonra istihlâk kooperatifleri birer (tevzi) organı olarak kullanılmaktadır. Kâffesi hükûmetin taht-ı nezaretindedir. Tabiî (boni) yoktur, âzâlar aileler değil, fertlerdir, sehimleri hisseleri yoktur, yalnız avans verirler. Tevzi ettikleri emtiayı ekseriyetle (ittihat)'lardan veya hükûmet dairelerinden alırlar. Maamafih, bu intikâlî devirde eşhastan da mübayaa ederler. İstihsal tevessu ederek merkezileştirilmedikçe dahilî, haricî ticaret kâmilen devletin taht-ı inhisarına geçmedikçe, tabiî (kooperasyon) eski rolünü, yeni bir şekilde ifa etmekte berdevam olacaktır.

[s. 58] İlk zamanlarda kooperatiflerin belki (boni) tevzi etmelerini men'etmek kâfi bir tedbir sayılabilir. Bilâhare bütün memleketin iktisadiyatını tek bir merkeze raptetmek imkânı hasıl olunca, kooperatifler de suhuletle devletin idaresi altına geçebilir.

Rusya'da inkılâptan sonra (ziraî komünalar) ihdasına başlanmıştır. Bunlar ziraî kooperatiflerden ayrılır. Komünalarda yetmiş seksen aile iştirakî bir hayat geçirirler:

Dördüncü Nöbet[67]

4-üncü Nöbet

Ahmet Cevat yoldaş sözüne devamla- Bu suretle köylüler en evvel neye muhtaç iseler şehirlerden ve yahut ecnebiden alıp getirmek mecburiyetinde idiler. Çünkü kooperatif ilerleyecek olursa muhtelif memleketlerden şehre getirmek kolay olur. Köylünün yetiştirdiği malı ecnebiye götürüp satmaktan köylülerimiz çok mağdur oluyorlar. Köylünün şerait-i hayatiyesi hiç iyi olmuyor. Orada köylüler kendileri birleşiyor, ortaklık vücuda getiriyorlar ki bu ortaklık şehirlere istinat ederek vücuda geliyor. Organizasyon lâzımdır. Köyde küçük sanayi müesseseleri, köylünün muhtaç olduğu makinalar her yerde mevcuddur. Yalnız bizde yoktur. 1905'de Rusya'da başlamıştır ve 54 bin kooperatif şirketi vücuda gelmiştir. Biz de 1911'de sokmak istedik. Az çok bunu görerek taşralarda da tatbik etmek isteyenler vardı. Genç Türk programı buna mani oldu. Millî iktisat namıyla gasp müessesesi vücuda getirdi. Ve küçük burjuvazi sınıfı vücuda getirmeye başladığı için kooperatifliğe ehemmiyet verilmedi. Üç dört tane var ise de onu da kapadık. Sözüme nihayet vermek için bir de inkılâptan sonra kooperatifçilerin ne vazife ifa edeceklerini anlatayım. Fakat henüz bizde inkılâp yoktur. İnkılâbî ruhta başlanırsa kooperatifçilik ileri götürülür. İnkılâp oldu mu istihlâk kooperatifinin ehemmiyeti kalmıyor. Yalnız başka da bir nevi şirketler var. Muharebe esnasında organizasyon olmadığından, vesika usulünde fena neticeler olduğunu gördük. Demek oluyor ki bu teşkilât mevcut olursa, inkılâptan sonra bir tevzi uzvu oluyor. Köylülere gelince, köylerde çiftçi esasını (kooperatiflerini) tatbik ediyorlar. Çünkü insanları birleştirmek vazifesini ifa ediyor. Ziraî kommunalar daha ziyade müreccahtır. Kommunalar nedir? Bir kıta-i arazi üzerinde birbirini tanıyan birkaç ailenin çalışması ve yaşamasıdır. Onların ayrı bir arazisi yoktur. Her şeyleri müşterektir. Bununla beraber, bir memleketin ailesini birleştirecek ve heyet-i içtimaiye vücuda getirecek. Bu şüphesiz de 10-20 sene devam edecek heyet-i içtimaîyeyi sosyalizmaya alıştırmaktır. Buna binaen ancak sözümüzü temenni ile bitireceğiz. Her iki tarafı da memleketimize koymaya çalışmalıyız. Ve mümkün olduğu kadar inkılâp vücuda getirip kooperatiflerimizi asrileştirelim, bir takım çiftçi ve ziraî şirketler vücuda getirelim. Bu gayet faydalı bir sahadır. Bu sahada binlerle âzâ çalışabilir. Ve meydan vardır. İşte temennim bu sahaya herkesin iştirak etmesidir.

Beşinci Nöbet[68]

Nöbet 5

12/13.9.336

Sadr- Sual soranlar var mı?

Ethem Nejat- Almanya hususunda söz söyleyeceğim.

Sadr Suphi- Buyurunuz, rica ederim.

Ethem Nejat- Cevat yoldaşın kooperatifler hakkında müfit malumatını dikkatle dinledik. Kooperatifin komünizm ile o kadar alâkası yoktur. Bu devam edecek olursa halkın az

---

[67] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 482-483

[68] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 484

toprakları, âletleri, vasıtaları ve mahsûlleri müşterektir. Tabiîdir ki, komünalar içtimâî inkılâp için daha mühimdir. Komünaların intişarı sayesinde köylülük âlemi komünizm yaşayışına alışabilecektir. Kooperatifler ise hiçbir zaman aileleri iştirakî hayata dahil etmezler. Bunun için inkılâbın şu ilk senelerinde hem ziraî kooperatiflere hem de ziraî komünalara revaç veriliyor. İstikbâl her iki müessesenin kuvvetiyle hazırlanıyor.

Bizim Memleketimizde

Kooperatifçilik (1911) senesine kadar memleketimizde malûm değildi. Yalnız bazı küçük şehirlerde İngiliz ve Amerikalılara mahsus üç dört kooperatif vardı: fakat bunların kooperasyonun kavaid-i esasiyesine muhalif olarak yerlileri içerlerine kabul etmiyorlardı. Balkan muharebesinin hitamında tarafımdan kooperatifçilik hakkında bir kitap neşrolundu. Birkaç konferans verildi.

İki üç şirket de açıldı. Fakat Harb-i Umumînin patlamasından sonra (millî iktisadiyatiyle) bütün ticareti beş altı yüz âzâsının kirli eleri arasında cem' etmek ve sahte bir burjuvazi vücuda getirmek politikasını takip eden Jön Türk hükûmeti onları da [s. 59] kapattı ve o kooperatifçiliğe serbestî-i cereyan vermek istemedi. Onların yerine (millî kooperatifler) nâmıyla bir takım şahsî şirketlere tâbi ve onların beyiye dükkânları mesabesinde dükkânlar açtı. Bunların hep idareleri hep İttihat Terakki'nin tayini ile teşekkül ediyordu. Suistimal ve selâhiyetsizlik cümlesini mahvetti. Biz inkılâba kadar ve inkılâptan sonra uzun bir zaman bu şirketlere muhtacız, çünkü bizim ahalimiz terbiye-i siyasiyye ve içtimâiyyeden mahrumdur. Kum taneleri gibi dağınıktır. Kooperasyonun mühim bir vazifesi de âzâsını siyasî ve içtimâî bir gaye etrafında toplamaktır. Bu hareketin ilerletilmesine ve yeni esaslara tevfik edilmesine ehemmiyet verilmesini, bizde kooperatifçiliğin uyandırılmasını temenni ederim.

[Kooperasyon]'a Müteallik Kararlar

Madde 1 -T.K.F. Türkiye'de şûrâ hükûmeti teessüs edip hâkimiyet proletaryanın eline geçinceye kadar memleket dahilinde komünizm ruhunda bir (kooperasyon) hareketi uyandırmaya çalışmalıdır. Açılacak (kooperatif)'lerin riayet edeceği şartlar şunlardır.

1: Sehim yerine avans ahzi, 2: (Boni) miktarının hadd-i asgariye tenzili suretiyle ihtiyat akçesinin fazlalaştırılması, 3: Fertlerin âzâ olarak kabulü, 4: Ticaret, simsarlık, sarraflık ve faizcilik nevinden herhangi bir mesleğe mensup olanlarla âhirin ücretli sâyinden istifade edenlerin hey'et-i idareye kabul edilmemesi ve hey'et-i umumiyede hakk-ı rey sahibi olmaması, 5: Her hey'et-i idarede mutlaka bir Komünistin bulunması.

Madde 2 - Merkezî Hey'et arzu olunan (kooperasyon) hareketini tevlit etmek için buna mahsus üç aylık kurslar açmalı, [s. 60] risaleler ve talimatnameler neşretmeli ve icabeden defterleri bastırmalıdır. Kurslarda (kooperasyon)a ait derslerden başka, komünistliği ve komünist prensiplerine muvafık iktisadiyat-ı umumiyeyi tanıttıracak ve sevdirecek konferanslar da verilmelidir.

veya çok sermaye temin etmesini bertaraf edemeyecektir. Kooperatiflerin yeni tarz-ı hükümette, ayrı bir suretle idare edilebiliyor, bunun komünistlik ile o kadar alâkası yoktur. Bu husus amele ve rençperi, burjuvazyanın ihtikârından bir dereceye kadar kurtarmak için vücuda gelen cemiyetlerdir. Almanya'nın Gewerkschafttır (*sendika*). Ziraî teşkilâtı nazar-ı itibara alınmak lâzım geliyor. Komünist teşkilâtı müdafaa teşkilâtlarını kat'iyen kabul etmiyor. Binaenaleyh mülkiyeti darp edecek Gewerkschafttır. Alman teşkilâtı ile hemfikir bulunuyor zannındayım, işte bu kadar. (Alkışlar).

Sadr Suphi- Başka sual soran var mı? Ethem Nejat yoldaşın sözlerinden bir takım sualler çıktı. Cevat yoldaş bu hususun komünistlikle bir alâkası olmayıp bunu ancak temenni ile geçti. Diğer bir sual var. Rusya'daki kooperasyonların vaziyeti hakkında bir parça daha malumat verilsin, lütfediliyor.

Cevat- Ben kooperatif ile komünistlik arasında büyük bir alâka olmadığını evvelce söylemiştim. İnkılâp tahakkûm ettiği sermayeyi millileştiriyor. Bunun için bu inkılâbı bir parça olsun teshil eder demiştim ki, bu da inkılâp geldiği zaman hazır kurulmuş bir çark gibi inkılâbın yed-i idaresine geçiverir ve bu suretle inkılâbın arzu ettiği bir tarz-ı idare şekline sokularak eski vaziyete bu suretle çıkmış bulunuyor. Rusya'daki kooperatiflerin Rusya amelesine bahşettiği fayda dolayısıyla bunlar hükümetin bir tevzi organı makamına geçmiş bulundu. Kooperatifler de sosyalist esas olarak alınırsa bunda sermaye yok, ancak beş liradan ibaret olan sermaye daimi surette umumun menfaati uğrunda çalışmış ve kırınızı sermaye sırasına geçmesine bu suretle mani olmuş bulundu.

Altıncı Nöbet[69]

6-ncı Nöbet

12.9.920

Ahmet Cevat devamla- Kooperatifler sermayenin bir tahakkûm olduğunu tasdik ederler ve tervic etmezler. Ancak burjuvazi cemiyeti içerisinde ailelerin daima müşkil zamana karşı mücehhez olması istenildiği için 5 liralık esham alınmasını tecviz ediyorlar. Ancak bonoların yüzde seksenini veriyorlar, bir kısmını alıyorlar, diğer bir kısmını bırakıyorlar, bu suretle sermayeyi çoğaltmak fikri Bolşevizm inkılâbı hareketine mani olmak değildir. İnkılâba yardımcı olan amelelerin bu gibi şirketler teşkil etmesi faydalıdır. Hükümetimizin en büyük kabahati bizi teşkilâtsız bırakmaktı ki bizi bu hallere dûçâr etti. (Gewerkschafta) gelince zannederim Rusya'da da mevcuttur. Rusya da istihlâklara ait sehim kelimesini kaldırdı, avans namını verdi. Şüphesiz artık inkılâpta kooperatifler de sermaye biriktirmek, fabrika açmakla kalmıyor, bir temettu halini alıyor. Nasıl burjuvazyaya temettu vaz' edilmiş, onlara da odur.

Sadr- Söz Hakkı yoldaşındır.

Doktor Hakkı yoldaş- Muhterem yoldaşımız Cevat'ın kooperatifler hakkında vermiş olduğu izahattan hepimiz müstefit olduk. Kooperatiflerin çiftçilerden gayet reaksiyon olarak burjuvazi yaratmış olmasıdır. 1840'dan itibaren İngiltere'den kooperatif Almanya'ya geçti. Şu..... demişti ki sosyalistler ile bu mesele hakkında uzun uzadıya münakaşa

---

[69] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 485-486

Madde 3 - Şimdiki hükûmet nezdinde teşebbüste bulunarak, bu esaslara muvafık olarak teşekkül edecek kooperatiflerin temettü vergisinden muafiyetini ve hükûmetin taht-ı inhisarındaki emtianın tevziine icra-i tavassut etmelerine çalışmalıdır.

Madde 4 - Her mıntıka dahilinde teessüs edecek kooperatifler arasında irtibat temin etmeli, aynı mıntıkada teşekkül edecek ziraî kooperatiflerin cümlesini mıntıka istihlâk kooperatiflerinin etrafında toplamalı; ve muhtelif mıntıkaların kooperatifleri arasında (birlik) vücuda getirmelidir.

Beş dakika teneffüsten sonra, İşçi Dernek ve Birlikleri hakkında lâyihacı Zinallı Yoldaş söz alarak âtideki izahatı verdi:

"İlk evvel teşekkül eden işçi cemiyetlerine ameleler, ustalar, müdürler hep beraber iştirak ediyordu. Tabiî iş sahipleri kendi menfaatlerini gözeterek türlü türlü sahtekârlıklar yapıyordu. Lâkin bilâhare işçiler kendi iktisadî şeraitini düzeltmek için mübarezeye başlıyor ve işçi cemiyetleri mahiyetlerini değiştirerek hemmeslek işçi derneklerine ve birliklerine tahavvül ediyor. Bugün Rusya'da dernekler, birlikler gayet kuvvetlidir. Bu inkılâplar ne kadar kuvvetli olursa işçiler o derece arzularına nail olurlar. İşçi birlik ve derneklerinin birinci maksadı kapitale karşı mübareze olduğu için, malî cihetten kuvvetli olmaları lâzımdır. Bu da, [s. 61] âzâsının vereceği taksitlerle temin edilir. Bu para umumî grevlerde ameleye verilir ve hastaların tedavisine sarf edilir. İşçiler münferit oldukları zaman daima fabrikatörlerin esiridirler. Fakat kuvvetli bir ittifak vücuda getirebildikleri anda sermayedarların tazyikatına ve zulmüne karşı mukavemet imkânını istihsal etmiş olurlar. Tatiller esnasında gündeliklerini alırlar ve işten çıkarılsalar bile dernekler onlara başka iş bulur." Zinallı Yoldaş bundan sonra iktisadî mübarezede amelenin biribirine siyasî grup ve fırkalarında amele ittifaklarına yardım etmesi lüzumundan bahsettiği gibi, işçilerin mutlaka terbiye-i siyasiyye sahibi olması ve işçi çocuklarının küçük sinlerinden itibaren tahsil görmesi lüzumunu da izah etti.

Bâdehu Beynelmilel Amele İttihadı âzâsından Mikadze Yoldaş bu mesele hakkında şöyle izahat verdi.

"İkinci Enternasyonal'in korkaklığı ve haşinliği üzerine açılan Cihan Harbi Üçüncü Enternasyonal'i doğurdu! Bütün dünya işçisi derneklerini biraraya toplayarak beynelmilel bir büro tesis etmek ve bu cemiyetleri merkezîleştirmek istenildi.

Türkiye'deki amele teşkilâtlarının iyi ilerlemiş olması bize ümitler veriyor. Bu teşkilât tam bir sol meslek tutuyor ve Üçüncü Enternasyonal ile alâkadar bulunuyor. Merkezî Büronun şubesi olarak Azerbaycan'da bir Şark Bürosu teşkil ettik, vazifesi propaganda, burjuvaziyi devirmek ve içtimaî inkılâbı hazırlamaktır. Bu hususta Türkiye işçi vekilleriyle görüşeceğiz ve müfit neticelere vâsıl olacağız. (Alkışlar.)

Bunun üzerine Mehmet Emin ve Lütfi Yoldaşlar söz alarak meseleyi lâyıkiyle tenvir ettikten sonra Meclise nihayet verilmiştir.

cereyan etti. Filhakika kooperatifler heyet-i içtimaiye içinde küçük burjuvazi husule getiriyor ve sermayedarlar yetiştiriyor. Bu sınıfın sosyalistler arasında da büyük faydalar yaptığını da görürüz. Bizde ticaret, makine tedariki gibi servet vücuda getirilmesi beklenen kooperatifler muzırdır. Yalnız istihlâk için teşekkül eden kooperatifler faydalıdır. Gerek istihsal, istihlâk ve ticaret suretiyle teşekkül eden kooperatiflerin köylü teşkili hususunda muvafiktır. Fakat amelenin, bilhassa şehirlinin kooperasyon içine alınarak daha ziyade zengin ve mürteci bir mahiyet alması tecviz edilemez.

Mehmet Emin- Arkadaşlar, yoldaşımız Ahmet Cevat kooperatifler hakkında tarihî ve esasa ait malumat verdiler. Fakat bugün merakımızı mucip olan Rusya'daki kooperatifler hakkında pek açık malumat vermediler. Buna dair birkaç kelime söyleyeceğim. Kooperasyonun teşkili bidayette amele faydasına, müstahsil ve müstehlik arasında birinci ve ikinci muhtekirleri yok etmek için bir tavassut rolünü oynamış ve onun için teşkil edilmiştir.

Yedinci Nöbet[70]

Nöbet 7

Bakû

12/13.9.336

Aynı zamanda bir takım sağ sosyalistleri, ufak burjuvazyayı proleter addederek müdafaa ediyor olduğundan komünistlik buna başka bir nazar ile bakıyor. Biz Rusya'daki kooperasyonları arayacak olursak, bunlar esnaf teşkilâtları gibi bir takım halk cemiyetleri tarafından vücuda getirilmiş bir cemiyettir. Komünistlik doğrudan doğruya kooperatifleri lağvediyor, kaldırıyor. Komünistlik ancak bununla kabul ediyor ki, bu da, bundaki mâlikiyet ve tasarrufiyet kalkmalıdır ve bunlar doğrudan doğruya merkezileşmelidir. İnsanları bu suretle müsavi kılıp mübadele usulünün başlamasını arzu ediyor. Bakınız bugünkü kooperatifler, ne suretle teşekkül ettirilmiştir. Bunlar amele arasında vücuda gelen bu cemiyetler bu halkın ihtiyacat-ı maddiyesini temin edecek eşyayı alıyor, fakat âzâ o cemiyetin doğrudan doğruya âzâsı değil, ancak bu esnaf teşkilâtının âzâsı olarak, ihtiyacatını o suretle oradan temin etmiş bulunuyor. İşte bunların yine kommuna usulü ile yapılacağıdır. Her bir esnaf cemiyetleri kendi mahsul-i mesaileri olan eşyayı getirip bilâvasıta diğer cemiyetin vücuda getirdiği eşya ile mübadele etmesidir. İşte Rusya'daki kooperasyonlar bu suretle vücuda gelmiş kooperasyonlar olmasıdır. Etlıem Nejat yoldaşın suali bu hususta pek muhik ve mantıkîdir. Çünkü her ne kadar kooperasyon muhtekirleri kaldırıyorsa da yine sermaye doğuruyor. Bundan dolayı bunun komünistlik ile alâkası yoktur. (Alkışlar). Bitti.

Sadr- Başka söz isteyen var mı?

Cevat- Söz istiyorum.

Sadr- Size söz vermiyorum. Söz nihayette sizindir. Şimdi Ahmet Cevat yoldaşın ve diğerlerinin sözünden anlaşılıyor. Eski kooperatifler buraya giren âzâlara iktisadî ve tasarrufî bir terbiye veriyor. Ve küçük mülkiyetçiler yetiştiriyor. İstihsal kooperatiflerinde

---

[70] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 487

[s. 62] Türkiye İştirakiyun (Komünist) Fırkası'nın Birinci Kongresi aşağıdaki kararı kabul etmiştir: Bütün cihan sahasında kapitalizm ile iş arasında devam etmekte olan mücadelede en keskin silâh sınıfların taazzuvu olacaktır.

Sınıfî cidalde muzaffer olmak için Türkiye ve şark memleketlerinde devr-i tıfıliyette bulunan işçi cemiyetleri yabancı anasırdan tathir edilerek daimi surette amele taraftarı olan komünist teşkilâtlarıyla müttehiden iktisadî mübareze yürütmek için muayyen bir istihsalde iştirak eden işçilerin bir teşkilâtı olmalıdır ki amele sınıfının ücretli köleliğini ortadan kaldıracak büyük hareket, disiplin dahiline girmiş olsun ve bu veçhile (işçi dernek ve birlikleri, cemiyetleri ve ittihatları) bütün memleket istihsalâtını amele kontrolü altına almaya şimdiden alıştırılsın. Bugün işçi dernek ve birliklerinden en kuvvetlisi İngiltere, Amerika ve Fransa işçi dernek ve birlikleri olsa da, onların yalnız iktisadî mübareze ile uğraşarak siyasî sahada pek geride kalmış olmaları ve aynı zamanda proletarya içinde küçük burjuva zihniyeti ve millî taassup uyandıran İkinci Enternasyonal'in muakkıbi bulunmaları bize gösteriyor ki, en doğru işçi dernekleri ve birlikleri nümunesi, Şûrâ Rusyası teşkilâtlarıdır.

Binaenaleyh, şûrâ teşkilâtlarını nümune-i imtisal ittihaz ederek Türkiye'de dahi evvelâ mevcud mutlakıyyet usûl-ü idaresiyle ve sonra burjuva hâkimiyetiyle kat'i surette mücadele edebilecek işçi dernek ve birlikleri yaratılması lâzımdır.

ise istihsali daha ziyadeleştirmekle bu hususta birçok faydalar temin ediyor. Fakat yine arada mülkiyet-i şahsiye doğuyor. Bunun için bu inkılâp ile hemfikir olamaz. Fakat inkılâp olmadığı yerlerde sermayeyi azaltmak ve fakir halkı bunların ihtikârından kurtarmak için yegâne bir âmildir. İstihlâk nokta-i nazarından ise kooperatifler vaktiyle ucuz mal alarak, o malın pahalı olduğu zaman o amelenin ihtiyacını emin ve ehven bir suretle temin eder. Bundan başka bir de anonim bankaları vardır. Fakat bunlar her ne kadar bununla kabil-i kıyas olamazsa da, fakat bir memlekette banka ne kadar çok olursa, servet ne kadar çok tekâsüf ederse, o memlekette inkılâp o kadar serî ve sehîl olarak vücuda gelir.

Sekizinci Nöbet[71]

Beş dakika teneffüsten sonra

8-inci Nöbet

12.9.336

Reis Suphi yoldaş- Meclis açıldı. Şimdi müzakere olunacak mesele amele ve sanatkârlar ittifakı hakkında söz Zeynel yoldaşındır.

Zeynel yoldaş- Hemkârlar ittifakıyla esnaf cemiyeti arasında büyük bir fark vardır. Bugün biz öyle bir devirde yaşıyoruz, bir taraftan kapital ve zahmet birbiriyle mübareze ediyor. Fakat şu mübareze şimdiye kadar muayyen bir şekil ve devre girmemiştir. Bunun birinci devrini de ittifakların amele gelmesiyle başlattı ve ilk önce esnaflar cemiyeti vücuda gelmiştir. Bir taraftan işçiler, diğer taraftan ustalar, esnaflar üçüncü sırada müdürler, işverenler iştirak ediyorlardı. İşçi tamamıyla ustaya ve işveren de eşhasa merbuttur. Burada işçi her bir taraftan eli kolu bağlı iş veren eşhasın emirlerine bakıyordu ve onun gösterdiği yolla gidiyordu. Hâlbuki ustanın hali böyle değil, her daim kendini hür ve azat görüyor. Bugün tutalım ki, bir esnaf şubesi cemiyetine bakıyorsun ki, iş sahibi işini ileri salmak için, para çıkarmak için türlü türlü sahtekârlıklar yapıyor. Yalnız işçi de, eşhas da kendisine tâbidir. Lâkin gitgide esnaflar cemiyeti, hemkârlar cemiyetine tebeddül ediyor. Esnaf cemiyetleri meslek ittihadına tebeddül ediyor. Bir istihsal için çalışan amele kendi iktisadî şeraitini düzeltmeye ve iyileştirmek için mübarezeye başlıyor. İstihsalat, Rusya'da bu meslek ittihatları kuvvetli ise de, Türkiye'deki daha zayıftır. Bakarsınız ki Türkiye'nin kendisinde birçok esnaf cemiyetleri mevcuttur. Esnaf cemiyeti, hepsi karışıktır. İşçiler de, faaleler de sokulmuştur. Bir müdür, bir usta ile, bir amele hukuku hiçbir zaman müsavi olmadığı gibi, sınıfları da ayrıdır. Tesanüt olamaz. İşçiler kuvvetlendikçe, işverici kimseler, fabrika sahipleri onlardan ayrılıp çekildiler. Böyle ittifaklar bir tarafta büyüdükçe yeni yeni cemiyetler hazırlanıyordu. Meslek ittihatları her yerde bir türlü, bazı millî esası da olur, bazı yerde umumî bir şekil alır. Bazı yerde ise erkekler, kadınlar ve çocuklar için ayrı ayrı cemiyetler açılır. Malumunuzdur ki iki amelenin daima faydaları, iktisadî menfaatleri de birdir. İki fabrikatörün, bir fabrikatörle kendi ameleleri arasında daima mübareze devam ediyor. Bu ittifak ne kadar zayıf olursa iş sahipleri, fabrikatörler amele üzerinde ağalık ediyorlar. Ne vakit ki işçilerin cemiyetleri büyüyor o zaman fabrikatörler devam edemiyorlar.

---

[71] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 488-489

Dokuzuncu Nöbet[72]

Nöbet 9

12/13.9.336

(Devam)

Aynı zamanda bu meslek ittihatları en birinci maksadı iktisadî mübareze olduğu için ister hususî, ister kanun teşebbüsü vasıtasıyla meydana çıkarmaya çalışıyorlar. Elbette ki böyle meslek ittifaklarının kuvvetlenmesi ve bunların çizdiği planların malî cihetten kuvvetli olması lâzımdır. Malî cihetten kuvvetli olması âzânın bunlara vereceği farktır. Birgün tatil eylemesinden hemîn o paralardan tatilde iştirak edecek faalelere verilecek ve hastaların tedavisine verilecektir. Elhasıl bu gibi yerlerde bunlara sarf edilecektir. Esnaf cemiyetlerini nasıl akdettik, zayıf olduklarından bunların kuvvetli olması pek ziyade haiz-i ehemmiyet bir mesele olduğundan buna karşı lâkayt kalmak doğru değildir. Elbette ki işçi çalıştığı zaman fikri onun iş saatlerini azaltmak ve işten alacağı hakk-ı kıymet çok olması lâzım gelecektir. İş verilecek eşhası, elbette ki böyle bir iktisadî mübarezede bunları bir itidale saracak bir vasıta ancak meslek ittifaklarıdır. Evet, bir amele ne kadar mağrur olursa olsun bir fabrikatörün yanında zayıf olacaktır ve bunun daima esiri olacaktır. Fakat amele bir ittifaka dâhil olursa istediği kuvvet sahibi olacak ve fikrini kendi cemiyetinde yürütecek bu suretle müstefit olacaktır. Bu tatiller hiçbir zaman parça parça olamaz, umumî olur. Bunlar parça parça olursa bir fayda temin etmez. Fakat umumî olursa büyük faydalar temin edecektir. Onun için tatiller umumî olmalıdır. Gazyağı kuyularında çalışanları ele alalım. Çünkü başka bir yerde çalışanlardan istifade edilmesin, tatil daima vasıtadır. Tatilden evvel meslek ittifakları müzakereye girer ve bunun nasıl olacağı kararlaştırılarak, bir karar alınıp yapılırsa daha güzel ve daha faydalı olur.

Onuncu Nöbet[73]

10-uncu Nöbet

12.9.1336

Zeynel yoldaş devamla- Onun için de geçen zamanda Avrupa'da bilumum fabrikatörlerin tazyiki altında öyle bir kanun tatbik ederlerdi ki, 1905 ve 6ncı yıllarda Rusya'da ameleler ittifak ile ittihad-ı hareket edemezlerdi. Hiçbir zaman ittifakın serbest hareketi yoktu. Hükümet de diğer taraftan bir kanun çıkarıp ameleleri tazyik altına alıyordu. Bu merkeziyet de proletarya inzibatı olmalıdır. Bütün işçiler bir yere tâbi olmalıdır. Çok zaman amele birdenbire tatile girişemiyor. Belki İtalyan usulüyle fabrikatörlerle mübarezeye girişiyorlar. İtalya usulü işi azaltıyor, fabrikatöre iktisadî zararlar veriyor, fabrikatör de mecburî olarak amelenin dediğini yapıyor. Ameleler birbirini müşterek addederek fabrikatöre karşı mukabelede bulunmalıdır. Fabrikatör kendisini ameleden yüksek tutarsa müşterek mukabele husule gelemez. Bunlar da bir şahıs gibi meydana çıkıp kendi dertlerini izah ediyor. Eski zamanlarda, bilhassa 1905inci senede, Almanya'da, Rusya'da, Fransa'da müttehit mukabeleye işçiler tarafından ve fabrikatörler tarafından ehemmiyet

---

[72] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 490

[73] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 491-492

verilmiyordu. İşçiler kendilerini de müstaid görmüyorlardı. Ve fabrikatör bundan istifade ediyordu. 1905inci yıldan sonra Almanya'da 1.5 milyon amele müşterek mukabeleye limitsiz teşebbüs etmeleri, 1911 senesinde ise bu bir iki kat daha artmıştı. Kapitalin çok ilerlediği yerlerde, mesela İngiltere'de müşterek mukabele bir fayda temin etmiyordu. Bu ittifaklarda mübareze için çalışmıyorlardı. Bu da iktisadî mübareze maksadıyla değil, işçilere muavenet maksadıyla idi. İttifaklar, ittihatlar mesai şartlarını iyileştirmek içindi. Bunun için de iktisadî mübarezede birbirine muavenet etmektir. Birincisi sıhhiye muaveneti, ikincisi de ittihatların mesai borsalarıdır. Bir taraftan fabrikatörlere, işçi isteyen eşhasa efrat takdim ediyorlar, bir taraftan da ameleye iş buluyor ve tasvir ettiğimiz yollarla iktisadî mübarezeye devam ediyorlar ve siyasî gruplarla fırkalar da bunlara muavenet ediyor.

Onbirinci Nöbet[74]

Nöbet 11

12/13.9.336

(Devam)

İşçiler muayyen bir vazifeye geçtiği zaman kendi ittihatları vasıtasıyla muayyen bir miktar tayin ettiriyorlar ve işsiz kaldığı gibi her hususta bütün müşkilini kendi meslekî ittifakına haber vererek kendi işini bu suretle hallettiriyor, bundan da elbette ki fabrikacılar hoşnut değilse de, fakat amele bundan büyük istifadeler temin ediyor. İşte şu kabilden olarak bu ittihatların hukuk-şinasları. Amele sabahtan akşama kadar çalışıp ancak bir ekmek parası kazanıyor. Başka bir fayda temin edemiyor. Hâlbuki sermayedar, her gün için bu amelenin kendi hakkını keserek, ancak kendi sermayesini tezyid ediyordu. Bunlardan en mühimi amelenin maarife meydan bulması ve bunlar arasında terbiye vereceği gibi, maarif hususunda geri kalmış ameleleri bu hususta da tenvir ediyor. Noksanlarını ikmâl ediyor. Ve daimi surette ameleyi burjuvazyaya karşı mücadele kapısında bulundurmak için ilmî, edebî ve oldukça eğlenceli müsamereler vererek bu husus da temin edilmiş bulunuyor. Bundan başka amelelerin her hususta saadetleri için çalışıyor ve temin ediyor. Şimdiye kadar, yani burjuvazya zamanında mektepler, medreseler doğrudan doğruya burjuvazya elinde olup, amele bundan istifade edemezdi, fakat şimdi bu meslekî ittifakların görülüyor ki vazifesi dolayısıyla buna karşı büyük mübareze açıp, bütün manasıyla bunun bir zıdd-ı mukabilidir. İşte buna ehemmiyet verelim ve bu hususta lâzım tedabiri düşünerek tatbik edelim ki inkılâba yardım edecek bu meseledir.

Onikinci Nöbet[75]

12-nci nöbet

12.9.1920

Yoldaş Zeynel sözüne devamla- Bir taraftan bakıyorsunuz, tasvir ettiğimiz yollarla ik-

---

[74] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 493

[75] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 494-496

tisadî mübarezeye devam etmekle beraber, siyasî maksatlara da devam ediyorlar. Hem meslekler ittifakının âzâsı, her bir zaman fırka âzâsı olur. Almanya'da nasıl ki olmuştu. Fırkadan evvel faaleler ittifakı vücuda geliyor fırkalar da oradan teşekkül ediyor. Çünkü kapitalist devrinin ilk zamanlarına tesadüf eden cemiyetlerdir. Burada istihsalat ilerlememiştir, Türkiye'de esnaf cemiyetleri parçalanacak, ustalar bir taraf, ameleler bir taraf olacaktır. Sosyalist ruhuyla yaşayan fırka Türkiye'de o kadar kuvvetli olmadığı için gösterdiğimiz gibi ayrılacaktır ve onların da ayrılmasına muavenet edecektir. Bunların içerisine inkılâp ruhu sokmak ve bunları da ilerletmek lâzımdır. İşçilerin içerisinde ruhları uyandırmak, Rusya'da olduğu gibi ruhları büyütmek ve idarelerde kontrol ve idareci sırasına gelmesi için çalışılmalıdır.

12.9.36

(12-nci nöbet) mabadı

Sadr- Sual sormak isteyen arkadaş var mı?

Söz Beynelmilel Amele İttihadı âzâsından yoldaş Mikadzi'nindir.

Mikadzi yoldaş Rusça söyler... Tercümesi Mehmet Emin yoldaş tarafından...

Mehmet Emin yoldaş- Arkadaşlar! Arkadaşın söylemiş olduklarını size muhtasaran söyleyeceğim! Söze bu suretle başlıyor. İkinci Enternasyonal 1914üncü senede zuhur eden cihanşümul muharebede korkaklığını ve hiçbir şeye yaramadığını gayet vâzıh suretde meydana koydu. Çünkü İkinci Enternasyonal kendini muhafaza etmek isteseydi ve semere vermiş olsa idi, bu cihanşümul muharebe meydan alamazdı. (.....)(*orijinal metinde boş bırakılmış*) bulunan sosyalistler hep milliyetperver kesildiler ve bu muharebeyi açtılar. Hemkârlar İttifakı onun için olamadı ve İkinci Enternasyonal baş tutmadı. Muharebe neticesinde İkinci Enternasyonal faaliyete geçemedi. Almanya'da Şa..... ile İngiltere'den gelenler de şahsiyetleri malum değildi. Yalancı idiler. Hakikî sosyalistler ise İkinci Enternasyonal'den çekildiler. Tabii sol sosyalistler çalışacaklardı. Muharebenin neticesinde bunlar Rusya'da toplanarak Üçüncü Enternasyonal'i tesis ettiler. Bütün dünya esnaf cemiyetlerini bir araya toplayıp beynelmilel bir büro teşkil etmek ve mezkûr cemiyetlerin merkezleştirilmesini temin etmek istiyorlardı. Nasıl ki İkinci Enternasyonal'de yalandan toplandılar şu esnaf cemiyetleri merkezini teşkil eden büroda da bu gibi adamlar esnaf cemiyetlerinin güzel bir surette teşekkül etmesinin taraftarı değil idiler. İşte İkinci Enternasyonal'in kanadı altında toplananlardan da bir semere olmadı.

Ondördüncü Nöbet[76]

14-üncü Nöbet

12.9.1336

Mehmet Emin yoldaş- Bütün fakirlerin faydasına iş görmek isteyen bunların vermiş olduğu karar kâğıt üzerinde kalmaktan başka bir şeye yaramadı. Netice itibariyle İngiltere, Almanya vekilleri Paris'te ve Londra'da oturdukları halde bu muharebenin önünü alamadılar. Bugün hiçbir kimse yoktu ki zahmetkeşleri zenginlerin çengelinden kurtar-

---

[76] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 497-498 (Onüçüncü Nöbet eksik).

mak için ses versin. Onun için onların verecekleri kararların bir tesiri olamıyor. Onlar amele ve esnaf cemiyeti de teşkil ettiler. Hatta İkinci Enternasyonal'de amelelerin birçok vekilleri de bulunuyordu. İşte demek isterim ki şimdi de amele teşkilâtına bu haller lüzum göstermiştir. Fakat bizim en çok dikkat edeceğimiz bir şey varsa Türkiye'dir. Malumunuzdur ki Türkiye fabrika ve sanayi hususunda mahrum olduğu gibi, amele ve esnaf teşkilâtlarına da çok ihtiyacı vardır. Bu teşkilâtlar husule geldikten sonra, arkadaşlar, amele ve esnaf teşkilâtlarının bir nokta-i nazarı varsa, o da kapitalistlerin ameleyi çok çalıştırıp, fazla mahsul almak maksadına mani olmaktır. Mesela bir fabrikada 500'den fazla ameleye ihtiyaç görüldüğü takdirde amele teşkilâtları bu fazla lüzumdan hasıl olacak istifadeyi kendileri yapmak isterler, o sırada yevmiyelerine ilâve edilmesini talep ediyorlar. Bu sınıf yevmiye 15 kuruşun üzerine 10-20 paranın ilâvesini istiyor. Hâlbuki bu onların nafakasını kat'iyen temin edemez. Yalnız bu fark olan 10 para bu suretle sermayedardan koparılırsa, sermayedara ve fabrikatöre ziyan vermiş oluyor ve kârı az çıkarıyor. Saatleri azaltıyor. Grev halinde fabrikatör işsiz olan ameleyi toplayıp çalıştırıyor. Sermayedarlara karşı amele teşkilâtlarının büyük ehemmiyeti vardır. Umumî grevler ve kısmen grevler. Bu grevler iki suretle oluyor. Bir de boykotaj vardır. Bir şirket amelenin mutalebatını temin ediyor. Şununla doğrudan doğruya mutalebatını temin edilmeyen mallara boykot ilân ediyorlar.

Bundan başka bir de ihmalcilik vardır. Mesela amele makineyi kırar ve bu suretle sermayedara ziyan verdirir. Ve yahut talep edilen şeyi vaktinde yetiştirmez. Amele teşkilâtından maksat yalnız istirahatı temin için değil, belki birçok yollarla ilerlemeye mecburdur.

Onbeşinci Nöbet[77]

12/13.9.336

Nöbet 15

Hilmi yoldaş- Hakkı yoldaş verdiği lâyihada diyordu ki, amelelere esnaf teşkilâtlarının yardımı iaşe hususu olup, siyasî nokta-i nazardan bir istifade temin edemiyor, anlaşılıyor. Bu hususta izahat verilsin.

Sadr- Başka sual var mı? Sual yok.

Hakkı- Yoldaş, ekseriyetle ameleye değil, fabrikatöre yardım olur diyorsunuz değil mi?

Hilmi- Evet.

Hakkı- Bakınız, arkadaş sizin anladığınız gibi değil. Bu teşkilâtlar her hususta ameleyi madden ve manen müdafaa ve muhafaza için vücuda getirilen cemiyetlerdir. Amele aç kalır, hasta olur. İşsiz kalır. Bu cemiyet bu gibi hususatta amelenin bütün ihtiyacatını temin eder. İş bulur, iş olmazsa teminat-ı içtimaiye kasasından onu iş buluncaya kadar bakar. Fakat bu teşkilâtlar olmazsa amele aç olduğundan mecburî olur. Ve fabrikacı bunu daha az bir günlükle çalıştırmaya mecbur kılar. Daha doğrusu bunu esaret altına alır. Halbuki ücretli sa'yda amelenin şahsı serbesttir. Fakat aksi olursa şahsı da inhisar altına

---

[77] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 499-500

girmiş olur. Fakat bu teşkilât işte buna yegâne manidir.

Sadr- Söz Lütfü yoldaşındır. Buyurunuz, azizim.

Lütfü yoldaş- Arkadaşlar, maalesef hazırlanmadan buraya her ne kadar çıktım ise, size yalnız amele teşkilâtlarının kıymet ve ehemmiyetini ilmî olarak arz etmek isterim. Bakınız, bir misal, fakat ne kadar hakikî. Arkadaşlar, bu sorum doğrulara aittir. Biliyoruz ki Türkiye'de İstanbul'a gelen zavallı köylüler, pek acı bir surette, temin-i maişet için günde bir iki sepet satmakla beraber idare ediyorlar. Bakınız, ne acı bir manzara. Arkadaşlar, işte şunu tetkik edecek olursak görülecek olur ki, işte teşkilât, yani amele ve esnaf teşkilâtları olmadığı için o zavallı köylü ancak yalnız başına bir sepet satmaktan başka bir çare bulamadı ve mecburî sepet satmaya kalktı. Fakat teşkilât olsa idi, bu hal tabii böyle olmaz ve o teşkilât doğrudan doğruya o işsiz kalan adama iş bulur. Ve bunu ve zulümden (*kurtarır?*) ve şaşırdığı yolunu bularak kendisine irae eder. O yolda istirahatı temin etmiş bulunurdu.

-Nöbet 17-

Onaltıncı Nöbet[78]

16-ncı Nöbet

12.9.1336

Lütfü yoldaş devamla- Arkadaşlar, beni komitete tayin ettiler. Doğrudan doğruya amele mevcuduna göre fabrika komitet teşkil ediyor. Bu komitet içtima yaparak mıntıka komiteleri teşekkül ediyor ve merkezî komiteyi tayin ediyorlar. Bu cemiyet doğrudan doğruya şehre gelen unları şehir dâhilindeki fırınlara muayyen miktarda tevzi ediyor. Sonra da amele ve efrat arasında taksim-i âmal cetvel mucibince herkesin maaşını tayin eder. Hamurkâr ve pişirici muayyen maaş alırlar. Bunlar fırında hakikî bir aile hayatı yaşatıyorlar. Fırın dâhilindeki amelelerin tarz-ı hayatı ve idaresi ve sıhhatinin vikayesini hep bu cemiyet temin eder ve fırın dâhilinde lâzım gelen her bir şeyi vücuda getirmeye bu mıntıka komitesi mecburdur. Ve vazifesi de budur. Cemiyetin muayyen haftada iki veya üç içtimaı oluyor. Fırın dâhilinde tatil yapacak amelelerin talep ve arzularını halleder.

Sadr- Sözün kesilmesi teklif ediliyor. Ekseriyet vardır. Yoldaşın söylediği teklif okunsun mu?

Mehmet Emin- Teklif okunmasın.

Yoldaş Abid Alimof- Esnaf cemiyetlerinin esasının anlaşılması lâzım geliyor. Bundan dolayı söz verilmesini talep ederim.

Sadr- Bu teklifin komisyona verilmesini kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Teklifin ekseriyetle komisyona verilmesine karar verildi.

Sadr- Ethem Nejat, Zeynelof, Abid Alimov, Ahmet Cevat yoldaşlar komisyona intihap edildi.

---

[78] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 501-503

Mehmet Emin yoldaş- Arkadaşlar, Anadolu vekilleri tarafından böyle bir kâğıt alıyoruz. Güya ben söylemişim ki bir takım arkadaşlar şuursuzluk yapıyorlar ve bir takım arkadaşların da dışarı çıkmalarını söylemişim. Arkadaşlar yanlış anlamışlar. Anadolu'dan gelen arkadaşları nazar-ı dikkate alarak söylemedim. Rey-i istişarî ile buraya kabul edilenler vardır. Bizim onlarla bir alâkamız yoktur. Anadolulu arkadaşların bu sözü üzerlerine almamalarını rica eder ve affımızı dileriz.

Sadr- Yarın sabah içtima olmayıp, akşam içtima akdedilecektir. Komisyonlar yalnız içtima edecektir. Meclis kapandı.

Saat 10.30'da kapanır.

(İçtima 3 celse 2) zabıtları

Saat 12'de konferans olacak. Mustafa Suphi, Ahmet Cevat, İsmail Hakkı yoldaşlar lâyihacı olacak.

Enternasyonal Marşı vs. için keman ve piyano çalacak arkadaşlar tedarik edilecek. Konferansın esas maksadı Vrangel'in mahvı hakkında olmasına, bu esas dâhilinde konferans verilecek.

Bu münasebetle rayon (*bölge*) komiteleri tarafından umumî yerlerde verilen konferanslarda bizim hatiplerimiz tarafından da konferans verilmesi

Son hadise hakkında gayet doğru ve esaslı malumatları bildirmek üzere bir arkadaşın konferans vermesi

Kooperatifler hakkında Ahmet Cevat yoldaşın edindiği malumat Pazar günü münasip bir vakitte müzakere edilip karar verilecektir.

Silah alacak arkadaşlar hakkında Yakup yoldaş yaçeykanın silahları alıp tevzi etmesini teklif etti.

Nejat yoldaş ise silahları alacak arkadaş müçtemian birleşip, bir yoldaşın rehberliği ile gidip silah almalarını teklif etti ve kabul olundu.

Lâyihacı yoldaşlar

Mustafa Suphi, Ahmet Cevat, İsmail Hakkı

Mehmet Emin, Süleyman Sami, Salih Zeki, Yakup

Vrangel'in mahvı, keman piyano

Prof Faaliyetine Ait Esaslar[79]

Prof faaliyetine ait esaslar

1. Her sanayi şubesinde işleyen ameleleri ayrı ayrı birer teşkilât içinde toplamak

---

[79] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 504

2. Aynı sanayi şubesine ait amele teşkilâtlarını tevhit etmek

3. Amele Teali Cemiyeti'ni bu tevhit edilmiş teşkilâtın merkezi olarak reorganize etmek

4. Muhtelif sanayi şubelerindeki amelelerin gündelik mutalebatını tetkik ve tespit etmek ve bunlar etrafında mücadeleler açmak

5. Amele klüpleri tesis etmek

6. Rehber mektepleri açmak

7. İşsizler arasında faaliyet.

(13 Eylül 1920)

DÖRDÜNCÜ İÇTİMANIN BİRİNCİ CELSESİ

Dördüncü, Beşinci, Altıncı İçtimâlar

- Türkiye Komünist Fırkası'nın programına hasredilmiştir.-

Riyaseti İsmail Hakkı Yoldaş ifa ediyor. Söz, programımız lâyihasını arz [s. 63] eden Mustafa Suphi Yoldaş'a.

Mustafa Suphi Yoldaş:

Kapitalizm idare-i zulmânesine karşı şimdiye kadar hudut ve millet tanımaksızın Rusya'da, Almanya ve Macaristan'da, muhtelif şark ülkelerinde ve nihayet Türkiye'de icra-i faaliyet eden arkadaşlarımızı, memleketimizi iş görmeye davet ve bir merkez etrafında toplamağa sevk edecek âmil şüphesiz ki muayyen esaslarda takip olunacak bir programdır. Bugün biz böyle bir program lâyihasını muhterem kongreye arz ile mühim ve tarihî bir vazifenin ifasına girişiyoruz.

Türkiye Komünist Fırkası'nın programını tetkik ederken bunu iki kısma ayrımak lâzım gelir. Biri: Programa mukaddime ve esas olacak bazı tezler, diğeri asıl program.

Mukaddime ve esaslardan bahs ederken, bir kere Türkiye Komünist Fırkası'nın beynelmilel içtimâî hareketine istinad ve aynı zamanda müzaheret eden inkılâpçı bir fırka olduğunu hiçbir dakika hatırdan çıkarmamak lâzım gelir.

Yalnız, Türkiye'deki amele ve rençbere istinad edecek her hangi bir hareket ile Avrupa ve Amerika burjuvazisine mukavemet etmek, işçi halkı esaret zincirlerinden kurtarmak mümkün değildir. İçtimâî inkılâp esasları bilhassa kapitalizmin büyük roller oynadığı Avrupa ve Amerika sınaiyat muhitinde tekemmül etmiş, her türlü kuva-yı istihsaliyeyi ihsarı altına alan bu memleketler sermayedarlarına karşı koyacak kuvvetli işçi sınıfları da oralarda vücuda gelmiştir. Rusya ve Avrupa proletaryasının sermayedarlığa karşı kıyam ederek kısmen hâkimiyeti eline aldığı bu devirde, herhangi bir amele ve köylü fırkasının bu beynelmilel hareketten tecerrütleri, müdafaasını üzerine aldığı mazlum sınıfı devletliler hesabına [s. 64] satıp işletmekten başka bir mânâ ifade etmez. Biz karşımızda duran tarihî devrin içtimâî inkılâp devri olduğuna kâiliz. (Alkış.)

Türkiye sınaiyat itibariyle zengin ve proletarya memleketi sayılmasa da, bütün mâ-hasıl-ı mesâîsini Avrupa ve Amerika kapitalizmine rehin etmiş, son asır içinde emperyalizm ve istilâ hareketine hedef olarak, Harb-i Umumîyi müteakip nihayet her türlü hükûmet teşkilâtı ihlâle uğrayarak, zulme, inkâra karşı ayaklanmış bir halkı temsil etmiş olmaklığı itibariyle, içtimâî inkılâpta muayyen bir role, bir hisseye mâliktir. Türkiye gibi bütün şarkta da bugün millî şekilde görünen kıyam hareketleri, proletarya hareketi saha-i faaliyetini genişlettikçe içtimâî bir mahiyet almak zaruretindedir. İstanbul ve Anadolu'da daha pek mükemmel olmayan işçi sınıflarının iz'ânında bolşevizme müzaheret şeklinde beliren hareket ve tenevvür, bunun maddî ve haricî mukaddemesini teşkil eder.

Birinci Nöbet[80]

13.9.336

1-nci Nöbet

Reis Mehmet Emin yoldaş- Dün akşam esnaf teşkilâtları hakkında ne kadar söz söylenildi ise de kongre âzâları yine söz söylenmesini istiyorlar. Söz yoldaş Abid Alimof'undur.

Abid Alimof yoldaş- Dünkü mecliste meslek hakkında birçok sözler söylendi. Lâkin esnaf partiyalarıyla teşkilâtlar arasındaki farklar söylenmedi. Arkadaşlar! Esnaf cemiyetleri eskiden kalan bir teşkilâttır. Malum ya bütün sınaat (endustriyal) ya bütün istihsal kuvveti, istihsal ustalar elinde idi. Bu ustalar bütün istihsal kuvvetlerini idare ediyorlar idi. Orta sermaye ve onun vücuda getirdiği ticarî unsur meydana geldikçe asıl tevzi-i vazifeyi ifa eden ustalar arasında bir rekabet başladı, bir teşkilât yapmaya mecbur oldular, teşkilâtı sermayedarlık devri vücuda getirmedi. Ve ayrı bir şahıs olarak insanları yaşatıyor. Ve teşkilât yaparak tevziat vazifesini ifa eder. Ufak tüccarlara hiç lüzum yoktur. Mütemadiyen bunlar yekdiğeriyle rekabet ettiklerinden, çok ve pahalı satmaya çalıştıklarından birbiriyle uyuşmalarına imkân yoktur. O esnaf cemiyetleri eskiden kalma bir teşkilâttır. Ustalar istihsal kuvveti ve tevzi kuvvetleri birbirine rekabetle bundan yeni bir düşman vücuda geldi. O da büyük sermayedar ustalar ile ufak tüccar müttehiden harekete mecbur oldular. Bu hareket de esnaf cemiyetleri etrafında toplanmakla vücuda geldi. Esnaf cemiyetleri ustalarla ufak tüccarların bir şekilde vücuda getirdikleri teşkilâtlardır. Son olarak ustalar da, esnaf cemiyetlerine ustalarla beraber ameleler de girmiştir. Eskiden ikisi arasında fark var idi. Bir amele usta olmak için imtihan ediliyordu. Fakat bilahare rekabetle ustalar onları da ellerine aldılar. Amele cemiyetleri ustalarla amelelerden mürekkep olmak üzere husule geldi. Ustanın sözünü dinlemek için ustaların asıl istedikleri, yani yaptıkları eşyanın güzel olmasına merak ederler ki bir eşya yapıldığı zaman güzel olsun. Fakat tüccarın da bir merakı var, yapılan eşya güzel midir, değil midir, ona bakmaz, yalnız satılsın.

Abid Alimof- Arkadaşlar! Rusya'daki işçi birlikleri sizin kullandığınız tabir, yani meslek ittihatları. Bunlar bugün siyasette büyük rol oynamıyorlar. Bunlar artık amelenin eline geçtikten sonra sermaye hükümetiyle mübarezeye lüzum kalmıyor. Bunların mühim vazifeleri istihsali yükseltmektir. Eskiden işçi dernekleri istihsal ittifakları vücuda getirmiştir. Vazifeleri Rusya'da istihsali düzeltmek, harbin ve inkılâptaki ablukanın neticesinde husule gelen iktisadî buhranın önünü almaktır.

İkinci Nöbet[81]

13/14.9.336

Saat 7

Akşam iclâsı

İkinci Nöbet

Devamla- Onun için birçok eşyaları satıyorlar, aldatıyorlar ve bu işleri açacak tabii

---

[80] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 507-508

[81] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 518-519

Fırkamız azatlığı yolunda beynelmilel içtimaî inkılâp hareketine istinad zaruretinin tenevvür ettiği işçi halkımız arasındaki teşkilâtını da beynelmilel esasta yapmağa mecburdur. Fırkamız Türk amele ve rençberlerini mutaassıp İttihad ve İtilâfçılar veya hain sosyalistler tesiri altından kurtarmağa ne derecede mecbur ise, Türkiye'de yaşayan Rum, Ermeni, Kürt milletlerinin mağdur sınflarını da Etniki Eterya, Taşnak veya Bedirhan teşkilâtlarından ayırarak menfaat ve maksadı müttehid bir sınıf halinde hem dahilî tufeylîlere, hem de istilâcı haricî kuvvetlere karşı birleştirip ayaklandırmak vazifesiyle mahmuldür. (Alkışlar.)

Fırkamız her ne nâm altında yaşarsa yaşasın, bu idrake mazhar [s. 65] olmadıkça beynelmilel mübareze cephesinde iş görmeğe ve "Enternasyonal" muhitinde kuvvetli müteneffiz bir mevki tutmağa liyâkat kazanamaz.

İçtimaî inkılâp gibi; inkılâbın bütün dünya burjuvazyasına galibiyetten çıkan komünizm tatbikatı da beynelmilel mahiyeti haizdir. Bu istihsalin geçirdiği son inhisar devrinin bir netice-i zaruriyesidir. Sendika, tröst ve karteller elinde büyük sanatların toplanması, hudut ve memleketleri birbirine bağlayan böyle ahenin istihsal ve inhisar birlikleri vücuda getirmiştir. Şarkın ham eşyası ile Garbın mahsulâtı da yine öyle bir kül teşkil ediyor, onun için Komünizm tatbikatında da âlemşümul bir mahiyet ve zaruret vardır. Ve onun için medeniyet ve refahın fen ve sanatla mütevaziyen, yeryüzündeki insanlar arasında tevzî ve tâmimi işini yine Komünizm yapabilecektir. Bu sebepledir ki, devr-i intikali temsil eden içtimaî inkılâp devrindeki buhranlarla Komünizm tatbikatının hedeflerini biribirine karıştırmayarak, bu farkların halka tebliğ ve tenviri, fırkamızın en mühim vazifesini teşkil ediyor.

Bizim programımıza mukaddeme olarak tavzih ve tetebbuuna muhtaç olduğumuz maddelerden biri de, Türkiye gibi Avrupa kapitalizminin pençesinde ezilen memleketlerin burjuvazya demokratlığı ile kurtulmaya muvaffak olamayacağı meselesidir.

Kapitalizm, istihsali büyük şirketler vasıtasıyla inhisar haline getirmekle maddeten ikbâli devrinin en yüksek mertebesine çıkıyor. Filvaki, kapitalizmin bidayet-i inkişafında Garbî Avrupa millet ve memleketleri arasındaki hudutları birleştirerek, siyasî ve iktisadî büyük vâhid-i kıyaslar vücuda getirmiş ve sonra garp medeniyeti nâmı altında malûm olan manzume-i muaşereti doğurmakla, tarihinde mühim bir rol oynamış oluyor. Ancak, [s. 66] kapitalizm her ne şekil ve surette olursa olsun, bu medeniyeti daha ilerilere doğru neşr ve tâmim etmek kuvvetini şimdi tamamiyle kaybetmiş, harb ve istilâ ile me'lûf tahripkâr bir devreye ayak basmıştır. Avrupa ve Amerika'nın Uzak ve Yakın Şarkta takip ettiği faciakâr siyaseti burada sayıp dökmeye lüzum yok.

Ancak, silâh tehdidi altında ispirto, esrar, afyon satan, kendi memleketlerinden kovduğu heyet-i içtimâiyenin muzir efradına, müteferris ve kâtillere, hilekâr rahiplere müstemlekelerde yer veren, bu memleketler ahalisini her vasıta ile ırken, medeniyeten ve iktisaden sukut ve zevaline doğru muntazam bir usul ile çalışan bir

ustalar olduğundan onun sözlerini dinlemeğe mecbur oluyorlardı. Teşkilâtlarda ustalar mühim ve birinci rolü oynuyorlardı. Ustalar muayyen birer adede göre teşkil olunmuştur. Eski ustalar yapılacak yeniliklere daima mani oluyorlar ve eskiliğe doğru maiyetlerini sürüklüyorlardı. Hâlihazırdaki esnaf cemiyetlerindeki ustaların vaziyetleri de bunun aynıdır. Ustalar amele taleplerinin meydana gelmesine taraftar değillerdir, muhaliftirler.

Türkiye'de esnaflar cemiyetlerinin vaziyeti de inkılâpçıdır. Esasen ameleler inkılâpçı olmaya mecburdur, hatta Türkiye'de hâlihazırda ustalar ve hurda burjuvazya dahi inkılâp taraftarı oluyorlar. Esbabı Avrupa sermayedarlarının elinde birer oyuncak olan hurda burjuvazyanın da adeta proletarya derecesine inmesidir.

İktisadî sebeplerle vücuda gelen sermaye; proletarya sınıfının yapacağı inkılâpla dünya yüzünden kalkacaktır. İdare-i hükümet ise iktisadî faydaların siyasî yollarla çalışmakla meydana gelmesini anlayan amele ve işçilerin elinde bulunacaktır.

Yoldaşlar, esnaf cemiyetlerinin dâhilinde bulunan uzuvların fikirleri, gaye ve maksatları başka başkadır. Mesela aynı teşkilât dâhilinde bulunan amele, usta ve ufak burjuvazya ayrı ayrı maksatları takip ettikleri için başka başka yollardan gideceklerdir. Tabii inkılâp vukua geldikten sonra tabii bunlar değişecek, cemiyet yalnız amele ittifaklarının elinde olacaktır. Tabii amelelerin takip ettikleri usul ve maksat büsbütün başkadır. Onlar kâr ve sermaye yığmak değil, bilakis umum çalışan amelelerin vaziyet-i iktisadiyesini(*n*) temini çarelerini düşüneceklerdir. Şimdiye kadar ameleler iktisadî vaziyetlerini hiçbir vakit düzeltebilmemişlerdir. Amelenin iktisadî halinin iyileşmesi için yalnız bir çare vardır, o da hâkimiyeti kendi eline almasıdır. Hâlihazırda bunu idrak eden inkılâpçı fırkalar da amele teşkilâtlarına istinat etmektedir.

Yoldaşlar, amele teşkilâtlarıyla, esnaf teşkilâtları başka başka şeylerdir, birbirine karıştırılmamalıdır.

Mehmet Emin- (Muavin-i Sadr) Bu hususta söz isteyen var mı; buyurunuz Ethem Nejat yoldaş.

Ethem Nejat- İstanbul'da işçi hareketleriyle beraber çalıştığımdan dolayı yoldaşın bazı fikirlerini tavzih etmek isterim. İstanbul'da yalnız esnaf teşkilâtları vardır. Bunlar da şehremanetine tâbidir. Ustalar, çıraklar, ameleler hep birlikte (patronlar da) iştirak edebilirler. Suret-i iştirak kanunîdir. Evvelen resmen şehremanetine müracaatla kayıt olunur. Bilahare şehremaneti ilân eder. Amele, usta ve çıraklar toplanır ve onların huzurunda teşkilâtını vücuda getirir.

Üçüncü Nöbet[82]

12 (*13 olmalı*).9.1920

3-üncü Nöbet

Ethem Nejat yoldaş sözüne devamla- Bu usulü beğenmiyorlar. Çünkü kendi hukuklarını müdafaa etmiyorlar. Bunun yerine sendika vücuda getiriyor, patronları kabul etmiyorlar. Yalnız işçiler çalışıyorlar. Nitekim ekmekçiler cemiyeti var. Birisi hamurkârlar ve pişiricilerdir. İkincisi patronlar cemiyetidir. Bunlar başka işçi teşkilâtıdır. Son defalar da

---

[82] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 509-510

medeniyetin en iptidaî ve basit tezahürâtını hatırlamak, asıl ve mahiyeti hakkında bir fikir vermeye kâfidir. Hülâsa, denilebilir ki, sermayedarlık medeniyetinin son devirde vücuda getirdiği iktisadî mutlakiyet, Şark için ucuz fiyatla ham malı memleket ve halkımızdan zabt etmek ve pahalıya satmak şartıyla çürük mahsulâtı yine bizlere zorla kabul ettirmekten başka takip ettiği bir maksat yoktur. Son kırk yıllık müstemlekâtçılık faaliyeti neticesinde ve bilhassa Avrupa Harb-i Umumîsinden sonra, hudud-u siyasiyesi bir kat daha belirmiş olan bu şartlar içinde, burjuvazyaya müstenid herhangi bir hareket Şarkın zavallı millet ve memleketlerini kurtarmak kabiliyetini kaybetmiştir, ve onun için bütün ümit ve istihsâl dünyanın bütün mazlum sınıf ve milletleri ile birleşerek zulüm dünyasını yıkmaya çalışan hakiki hars ve medeniyete doğru ilerleyen inkılâpçıların ve bu inkılâpçıları ağuşunda toplayan Komünist Fırkasınındır. (Sürekli alkışlar.)

[s. 67] Mukaddemeye girecek ve program için fikri hazırlayacak maddelerden biri de mülkiyet meselisidir. Esasen, mülkiyet, devr-i hâzırdaki şekliyle bir hak olmaktan ziyade, bir hurafe mahiyetini arz ediyor. Sây ve teşebbüsten ziyade hilekârlıkta, hırsızlıkta usta olanlar az zamanda büyük mülkdâr oluyor ve bundan sonra bir sürü mirasyediler işçi milletin sırtında -hiçbir iş görmeksizin- yaşamak hakkını kazanıyorlar. Bugün proletaryanın esaret ve mahkûmiyetine, Şark ve umumiyetle müstemleke milletlerinin sefalet ve mazlumiyetine temel taşı işini gören müessese bu "mülkiyet" hakkıdır. Yeryüzündeki bütün fesat ve davalar hep bu mülkdârlık etrafında dönüp dolaşmaktadır. İnsanlar arasında lâhûti ve tam mânâda müsavat ve adaletin hükmetmesine taraftar olan komünistler, umumiyetle vesait-i istihsaliyeyi devlete bağlamakla zengin ve fakirler arasında bir tesviye muamelesi yapmak istiyorlar. Öyle bir tesviye ki, artık zengin başını kaldırıp kendi emeğiyle geçinen işçinin elinden malını gasbetmeye, ve onun sırtında yaşamaya imkân bulmasın, kendisi de yaşamak için küreği, sabanı alıp çalışmaya başlasın. Ancak, şu eski şekildeki mülkdârlığın lâğvı ve Komünizmin tesisiyledir ki cemiyet-i beşeriyede işletici tufeylî fertler gibi, gaddar müstevlî devlet ve hükûmetler de mahvedilmiş ve yeryüzünde beynelbeşer ve beynelmilel bir kardeşlik kurulmuş olacaktır. (Sürekli alkışlar.)

Mülkiyetin ilgasından çıkan tatbikî neticeleri program tafsilâtında göreceğimiz veçhile, bilhassa işletici, büyük mülkdârlara tesir etmektedir. Yoksa, kolunun gücüyle geçinen rençber bundan bir şey kaybetmeyecek, belki birçok kazanacaktır. Meselâ, toprak, bu toprağı işleyen köylünün elinde mülk olarak kalacağı gibi köylünün büyüyen [s. 68] evlâtlarına da bizzat işlemek şartıyla yeni toprak hisseleri verilecektir. Küçük sanatkârlar da başkalarının emek mahsulünü gasb etmemek şartıyla devletinin yardımını görecek ve evvelemirde kooperatifler içinde birleşerek fen itibariyle sanatı ilerletebilecektir. Demek ki, mülkiyetin ilgasında Komünistler karşılarında yalnız işletici ve faizci mülkdârlar sınıflarını görecekler, küçük mülkiyet sahibi işleticilerle küçük sanatkârlar kendilerine zahîr olacaklardır.

bu iki teşkilât birbiriyle mübareze ettiler. Patron ekmek fiyatını yükseltmek istedi, işçiler grev yaptılar ve İstanbul'da ekmek fiyatının yükselmesine mani oldular. Yalnız diyeceğim ki bu amele işçi teşkilâtları ne iş görüyorlar, cemiyetlerindeki maksatları nedir? Onları(*n*) vaziyeti anlaşılıyor. Evvelen amelenin vaziyetini düzeltmek istiyorlar. İşsizlere iş vermek, saniyen patronlar tarafından haksız olarak çıkarılan amelelerin hukukunu müdafaa etmek ve maişetini temin etmek, hastalık, kaza, vefat vukuunda arkadaşlarına yardım, umumî grevler, tatil-i eşgaller hakkında karar veriyorlar. Amelenin mevki-i ilmiyesini yükseltmek için dersler, konferanslar ve saire... temin ediyorlar. İstanbul'da son vakitlerde işçi cemiyetlerinin şekli budur. Sonra esnaflar cemiyeti başkadır. İşçi birlikleri başka türlü teşkil ediliyor. Esnaf cemiyetlerinde küçük patronlar vardır, işçi derneklerinde yoktur. Esnaf cemiyetleriyle fikrimizi yoracak olursak evvelen İstanbul'da amelelerin (*orijinal metinde boş bırakılmış*) kabul etmeliyiz. İşçi dernekleri, arkadaşlar da bu amele teşkilâtı hakkında malumat verdiler, fakat Fransa'da, Almanya'da sosyalistler bu şekilde teşkilâtı esasen kabul etmişlerdir. Biz Bolşevik Rusya'da amele teşkilâtının nasıl olduğunu bilmiyoruz.

Sadr- Arkadaşlar! Tabii heyet-i idarenin kararı, bu mesele lâyığı veçhiyle tenvir edilemedi. Birkaç arkadaş tarafından beyanatta bulunuldu, bir teklif var, daha söz verilmesin meseleye geçilsin diyorlar. İhtimal ki başka sualler olabilir. Sual yoksa, yalnız Ethem Necat yoldaşımızın vermiş olduğu sualin cevabı verildikten sonra diğer meseleye geçeriz.

Dördüncü Nöbet[83]

Nöbet 4

Mehmet Emin- Başka hususta söz söylemek ve sual vermek arzu eden var mı? Bu hususta bizce bir karar var okunacak. Karar okunuyor...

Heyet-i umumiye- Zeynel yoldaşın okuduğu... Sesler: Anlayamadık. Tekrar okunsun. Cevat yoldaş okuyor.

Mehmet Emin yoldaş- Kim söz istiyor? Buyurun söz İsmail Hakkı yoldaşındır.

İsmail Hakkı- Arkadaşımız tarafından yazılan karara bazı maddelerin ilâvesini teklif ediyorum, ben de bu hususta bir şeyler yazdım, bunu okumak arzu ediyorum, heyet-i umumiye müsaade ederse okuyacağım. Bununla beraber her iki kararın muvafık görülürse birleştirilerek müşekkel bir karar çıkarılsın, binaenaleyh okuyorum. (Okur).

Mehmet Emin yoldaş- Hilmi yoldaş, söz sizindir, buyurunuz.

Hilmi yoldaş- Dün akşamki celsede badema celsede müzakere edilecek kararlar bir komisyon tarafından tetkik edilerek hazırlansın denmiş idi. Zeynel yoldaşın ve İsmail Hakkı yoldaşın okuduğu kararlar bu komisyon tarafından mı hazırlanmıştır, bunu anlamak isterim.

Mustafa Suphi yoldaş- Komisyon dün akşam tayin edildi ise komisyon bu gün içtima edip bir karar çıkaramadı. Bunun, bu komisyon âzâlarından Zeynel yoldaş bu hususta bir karar çıkarmış ve heyet-i umumiye arz etmiştir. Bunun için, inkılâbın başlamadığı için Türkiye'de tatbik edilecek bu hususatın zannedersem daha muvafık geldiğini komisyon

---

[83] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9 36. Belge no: 511

Miras meselesi de mülkiyet ile beraber halledilmiş oluyor. Tatbikatta işçi halkın ev eşyası evlâd-ı âyâline geçtiği gibi, imar edilen tarla ve sabanı işçinin ölmesiyle tercihen bu işçinin evlâdına veriliyor. Küçük tezgâhlarda da aynı muamele yapılıyor.

Böylece olunca arkadaşlar, bizim takip ettiğimiz maksatların tatbik olunamaz bir hayal değil, belki mağdur amele ve rençberleri açlık ve kulluktan kurtaran, refah ve medeniyete, hayata çıkarabilecek yegâne bir yol, hem hak ve adalet yolu olduğunda bir an bile tereddüt etmek büyük bir günahtır. Ancak, bu yola gidebilecek insanların ruhlarında mukaddes bir ateşin de yanmağa başlaması şarttır. İnkılâp ateşiyle müteharrik olmayan insanlar, bizim yolumuzda bir adım bile ilerleyemezler, sağa sola sarsılıp sendeleyerek sukut ederler.

Mustafa Suphi Yoldaş'ın son sözleri birkaç kere alkışlarla kesildikten sonra, Türkiye Komünist Fırkası'nın programına mukaddeme ve esas olarak arzettiği on madde okunarak bervech-i âti kabul olundu.

[s. 69] Türkiye "Komünist" Fırkası'nın Programına Bazı Mukaddeme ve Esaslar*

(Mustafa Suphi Yoldaş tarafından yazılan lâyihânın ilk şekli.)

1. - Hudud ve millet tanımayan fabrika sanayiinin yeryüzünde inkişaf ve teessüsü ile küçük ve millî sanatlar ortadan kalkmağa başladıktan sonra, sermaye, fabrika sanayiine sahip olan burjuvazya elinde temerküz ederek umumî bir sahaya giriyor. Sınaî istihsal işleri, şahsî teşebbüs mahiyetini kaybederek, yeniden yeniye vücuda gelen iktisadî şartlar, istihsalin şahsî mülkiyetten müşterek mülkîyete girmesini kolaylaştıracak bir şekil alıyor. Böylece Avrupa ve Amerika'da istihsal, birçok büyük şirketler, tröst ve karteller vasıtasıyla "sermayedarlar inhisarı" haline girince, bu ülkelerde iktisadî kudret gibi siyasî hâkimiyet de fabrikacılar, bankerler ve büyük mülk ve toprak sahipleri eline geçiyor ve bu tufeylî ve muhteris sınıflar, bütün insanlık âleminin mukadderatıyla oynamaya başlıyorlar. Küçük sanatkârlar ise, işlerini ilerletmekten, rençberler, topraklarını işlemekten âciz bir halde hayatın en ağır ihtiyaçları altında eziliyorlar ve gittikçe fakirleşerek kol kuvvetlerini iş pazarına çıkarıp fabrika ve kara toprak gündelikçilerine koşuluyorlar. Böylece, gündelikçiler (proletarya) mütemadiyen şehir ve köylerde artarak, işletici ve gâsıp sermayedarlara karşı düşman bir sınıf halinde meydana geliyor ve sınıfî bir his ve terbiyenin verdiği ve faaliyetlerle teşkilâtlarını gittikçe kuvvetlendiriyor. Hükûmeti ellerinde tutan zengin-

---

* Bu kitaptaki çevrimyazı bağımsız bölüm olarak yer almaktadır. Bkz. s.221 vd.

görüyor. Heyet-i umumiye bu hususta itiraz edecek olursa tabii mesele tavazzuh eder ve bununla bu iş de halledilmiş olur. Bana kalırsa Zeynel yoldaşın teklifi tetkik edilsin, ilâvesi icap eden parçalar da ilâve edilsin.

Beşinci Nöbet[84]

4

13.9.1920

5-inci Nöbet

Ethem Nejat yoldaş- Ben yalnız kendi hakkımda söyleyeceğim, esnaf ve cemiyet tabirlerinin kaldırılmasını ve bunun yerine işçi dernekleri namı verilmesini teklif ediyorum. Esnaf cemiyeti eski zamanlara aittir.

Abid Alimof yoldaş- Bizde amele ittihatları yalnız bir maddeyi teşkil ediyor. İşçilere Ruslar профессионал profesyonal tabir etmişlerdir. Meslek ittihadı demek daha muvafiktır.

Reis- Arkadaşlar, bu mesele bir münakaşa şeklini alıyor. Daha söz isteyen arkadaşlar var mı? Bir teklif de var ki bu karar hakkında söz kesilsin. Bu teklif hakkında söz söyleyecek var mı? Şimdi arkadaşlar, Zeynel yoldaş tarafından okunan kararı reye koyuyorum, bu kararı umum ve esas itibariyle kabul edenler ellerini kaldırsınlar, ekseriyetle kabul edildi. Abid Alimof yoldaşın teklifi: o kelime oradan kaldırılsın diyor. Kabul eden var mı?

Hilmi yoldaş- Umumî kongre deniliyor, bunun birinci kongre suretiyle yazılması doğrudur. Esnaf cemiyetlerinde bir de loncalar vardır. Bu loncalara da fırıncı, ekmekçi derneği denilsin

Reis- Ethem Nejat yoldaş bu teklifte bulundu, bunu kabul ettik. Hâlbuki esnaf bizde ufak tüccarlara da deniliyor. Biz işçi derneği ve birliği diyeceğiz.

Sesler- İşçi birliği denilsin.

Reis- Esas itibarıyla şu kelimeyi tashih etmek kabul ediliyor mu? Kelimelerin tashihini komisyona havale ediyoruz ve mesele bitmiş oluyor.

Şimdi mesele Türkiye İştirakiyûn Fırkası'nın programı meselesine aittir. Söz Suphi yoldaşındır.

Altıncı Nöbet[85]

13/14.(*9.1920*)

6-ncı Nöbet

Mehmet Emin yoldaş- "Meclise" rica ederim mesele pek mühimdir. Meclisten kimse çıkmasın ve fısıltılı görüşmeler de olmasın.

---

[84] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 512

[85] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 513

ler sınıfı ise, mükemmelleşmekte ve mükemmelleşerek [s. 70] kuvvet bulmakta olan işçi halka karşı zulümlerini arttırdıkça artırıyor.

2 - Avrupa ve Amerika'da teessüs eden sermayedarlık inhisarı etrafındaki malî ve itibarî muamelelerin akla hayret verecek derecede artarak, netice itibariyle sanat, ticaret ve umumiyetle banka sermayesinin de artarak büyük ve merkezlerde temerküz etmesi, itibar tahvillerinin küllî miktarda harice çıkarılmasına sebep olarak sermaye (kapital) beynelmilel bir devreye giriyor.

Müstemlekât usulünü icat eden bu devrede ise, bütün dünya piyasaları gibi memleket ve milletlerin sermayedar devletler arasında zahiren muhtelif bahanelerle paylaşıldığı görülüyor. Gerek hulûl-ü muslihâne ve gerek doğrudan doğruya harp ile maksada ermek için kara ve deniz harbî kuvvetlerinin büyük mikyasta artmasından vücuda gelen militarizmin davet ettiği masraflar o derece büyüyor ki, bu yolda daha ziyade ileri gitmeye halkın tahammülü kalmadığı gibi, tutulan bu istikametten geri dönmek de mümkün olmuyor.

Karanlık ve açlık içinde yaşayan milyonlarca insanları sefaletten kurtarabilecek ve medeniyeti yeryüzünde neşir ve tesise hizmet edebilecek olan milyarlar pahasındaki bu teknik ve istihsal kuvvetlerinin telef ve berhava edildiği bu devrede, Türkiye ve İran gibi yarım müstemleke ve Hindistan gibi doğrudan doğruya müstemleke halinde yaşayan zayıf ve fakir memleketlerin -emperyalist devlet ve memleketler menfaatine olarak- iktisat ve medeniyetçe harabiyet ve esaretine doğru tertipli bir usul ile gidiyor, ve bu gibi memleketlerde mahreçler temin edecek [s. 71] kara ve deniz yollarının ele geçirilmesi etrafında müthiş ve âlemşümul harpler ve facialar icat olunuyor, ve böylece bir veya diğer millet ve memlekete mensup milyonlarca amele ve rençber sefalet içinde mahvediliyor ki, bütün bu haller sermayedarlığın son nısıf asırda getirdiği istilâcılık devrinin hasselerindendir.

3 - Sermayedarlık istihsali inhisar haline getirmekle maddeten satvet ve ikbalin en yüksek mertebesine varmış ve fakat aynı zamada bidayet-i inkişafında haiz olduğu bazı medeniyetkâr kuvvetlerini gaip etmiş oluyor. Vakıa burjuvazi devrinin iptidalarında serbest mübadele ve rekabet, insanlar arasında teşebbüs ve teavüne yardım etmiş, istihsal ve nakil vasıtalarının terakkisi millet ve memleketler arasında yakınlığa hizmet eylemiş ise de şimdi istihsal müesseselerinin birleşmeleri ve sermayedarlığın iktisadî mutlakiyetler vücuda getirecek surette aldığı inhisar şekli hüküm ve tagallübe âlet oluyor. Bu inhisarlar eline geçen kara ve deniz yolları ise ucuz satın almak şartıyla ham malı ve pahalıya satmak üzere çürük mamûlâtı büyük soyguncu kumpanyalar hesabına taşımaktan başka bir iş görmüyor.

Filhakika sermayedarlığın son ikbal devrinde Avrupa ve Amerika'da zuhur eden iktisadî buhranların önü alınamayarak müstahsil işçi kuvvetlerinin ise inhisar mutlakiyeti altında ezilip azaltılmasına çalışılması, Asya ve Afrika'nın gayr-i müterakki memleketlerinde küçük zenaatların imha edilerek, yerine büyük zenaatların tesis olunmaması ve sanayinin inkişaf ve terakkisi ile sıkı bir alâkası olan ziraatin bu yüz-

Mustafa Suphi yoldaş- Arkadaşlar, Türkiye Komünist Fırkası'nın programından bahsederken bunu iki mühim kısma ayırmak lâzımdır.

(1) Komünist Fırkası'nın (amele ve rençperlerin) istinat ettiği beynelmilel içtimaî inkılâbın ne gibi sebeplerle zuhur ettiğini ve Avrupa'da başlayan içtimaî inkılâbın Şark memleketlerinden sayılan ve sanat ve medeniyetçe o kadar terakki edemeyen Türkiye'de ne gibi tesirler yapacağını ve Avrupa burjuvazyasının tazyiki altında ezilen Türkiye proletaryasının hâkimiyeti eline nasıl alabileceğini ve bunun nasıl neticeler vereceğini göstermek mecburiyetinde kalıyoruz ki bu programımızın esasını teşkil ediyor. (2)nci kısım ise hâlihazırda millî harekâtın başladığı bir zamanda Türkiye amele ve rençperinin bulunduğu vaziyet-i siyasiye ve iktisadiye ile takip edilen gaye ve maksatlar...

Bunun içinde tertip edilen kararnameyi size okuyacağım. (Okur).

Yedinci, Dokuzuncu ve Onbirinci Nöbetler[86]

13.9.1920

7-nci Nöbet

Suphi yoldaş- Programı (okuyor).

9-uncu Nöbet

Suphi yoldaş- (Programı okur) ve izah eder.

11-inci Nöbet

Suphi yoldaş- (Programı okur ve izah eder).

Onüçüncü Nöbet[87]

13-üncü Nöbet

Suphi yoldaş sözüne devamla- İşte bu suretle arkadaşlar, yorgun olduğum halde bir dereceye kadar bu on bir maddeyi izaha çalıştım. Şimdi sorulacak sualler ve tashih edilecek yerler varsa arkadaşlar söylesinler. Cevap verelim. İkinci kısmı yarın hallederiz.

Sadr- Teklif var on dakika teneffüs ilân ediyorum. Kabul edildi.

Mehmet Emin yoldaş Reis- Arkadaşlar! Teneffüsten sonra meclis devam ediyor, söz Ahmet Cevat yoldaşındır.

Ahmet Cevat yoldaş- Bu akşam okunan muazzam esaslar ve onlara dair söylenen kıymettar izahlar üzerine söylenecek sözler pek çoktur. Suphi yoldaşın dediği gibi bu maddeler şerh edilse bir çok risaleler dolar. Onun için mümkün olduğu kadar esaslı mese-

---

86 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 514. Nöbetlerin orijinal sıralamasında sorun olduğundan, bu bölümde sıralama içerikte devamlılık gözetilerek yapılmıştır. (Ondördüncü, Onaltıncı ve Onsekizinci Nöbetler eksik).

87 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 514-515

den iptidaî halde kalması ve aynı zamanda müskirat, fuhşiyat ve hurafâta ait türlü türlü müesseselerin intişarına ve binaenaleyh halkın iktisaden, medeniyeten, [s. 72] örfen ve ahlâken tedennisine gayret olunarak nüfusun kısmen oldukları yerlerde tamamen mahvına, kısmen ise başka memleketlere muhaceretlerine sebebiyet verilmesi, netice itibariyle insanlık âleminin büyük bir kısmını temsil eden bu memleket ve ülkelerde hayat ve medeniyetçe inkişaf ihtimallerini tamamen bitirmektedir ki, bütün bunlar, iptidaları Avrupa ve Amerika'da hâl-i hâzır medeniyetin doğmasına yol açan kapitalizmin son zamanlarında artık tekmil medeniyetkâr kuvvetlerini gaip ederek tamamen muhteris ve tahripkâr bir mahiyet aldığını ispat etmektedir. Tarihin bu cereyanını durdurmak veya bu cereyanı geriye çevirmek mümkün değildir.

4 - Burjuvazinin istihsal vasıtaları nasıl derebeylik devrindeki tarihî şartlar içinde vücuda gelmiş, eski yaşayış usul ve kanunları zulüm ve sefaleti arttırmaya sebebiyet verince, bu devir nasıl kendiliğinden yıkılıp gitmiş ise, şimdik burjuvazi devrini yıkacak sebep ve âmiller pek ziyade artarak hey'et-i içtimâiyeyi sarsmış bulunuyor. Filhakika yukarıda arz olunduğu üzere inhisarcılığın bütün mânâsıyla iktisadî bir mutlakiyet ve istibdat halinde hükümrân olmağa ve bunun altından çıkan her türlü harp ve buhranların yalnız mal ve insanları değil, belki istihsal çarelerini de bozup yıkmağa başlaması, büyük mülkiyet ve tasarruf haklarının, bu haklara malik olmayan beşer kütlesinin istihsalâtına engel olup gitmesini ve bununla beraber amele sınıfının bir taraftan açlık ve sefalet içinde mahvedilirken, diğer taraftan eski tertip ve usulü muhafaza için zorla işletilip silâhlandırılması suretiyle yıkıcı-düşman kuvvetin kendiliğinden yetişip meydana çıkması, artık sermayedarlık ve burjuvazi usul ve kavanininin hey'et-i içtimâiye ihtiyaçlarını tatmin etmeye muktedir olmadığını göstermektedir. [s. 73]

Sâbık Rusya imparatorluğunun vasî muhitinde daimi surette Almanya, Avusturya, Macaristan ile Asya'nın bazı memleketlerinde kısmen ve mevsimî olarak amele ve rençber halkının hâkimiyeti ele alması, İtalya, İngiltere, Fransa ve Amerika proletaryalarının ise bu harekete temayülleri yeryüzünde burjuvazi hâkimiyetinde proletarya idaresine intikal devrini temsil eden içtimâî inkılâbın başladığını maddî ve âşikâr delillerle meydana koymaktadır.

5 - Sınıfî cidal ile hülâsa edilebilecek olan amele ve rençber inkılâpçı hareketinin vasf-ı esasîsi; bu hareketin içtimâî ve beynelmilel (enternasyonal) olmasıdır. Dünyanın herhangi ülkesinde yaşayan herhangi bir millete mensup işçilerin sermayedarlara aynı surette mahkûm ve ezilmiş olmaları, onlar arasındaki dinî, vatanî her türlü ayrılığı son plânda bırakarak müttehit azimkâr ve inkılâpçı -beynelmilel- bir millet doğmasına yol açıyor.

6 - Bugün yeryüzünde millet ve devlet halinde yaşayan içtimâî hey'etlerden herbirine mensup amele, fukara ve rençber takımı, burjuvazi tasallutunu temelinden yıkmak üzere son ve kat'i azîm ve tedbir ile sınıfî mübarezeye girişmeleri beynelmileli doğurmakla beraber, millî muhitte ileride istihsalâtın hür ve müşterek esaslarda

leler ve maddeler üzerine müdavele-i efkâr etmek gayet iyi olur. Bir iki noktaya ait biraz izahat vereceğim. Birisi mülkiyet ve sermaye meselesidir. Bizi itham ediyorlar ki komünistlik mülkiyeti nez' ediyor. Bu gayet hainâne bir ithamdır. Komünistler onların tasavvur ettikleri gibi haydut ve şakî değildir. Bilakis burjuvazya hayduttur. (Alkışlar). İnsanların namuskârâne sa'y ile bir maişet sahibi olmasına mani olan ve bir takım esasları yıkan onlardır. Ve insanları esir gibi kullananlar ve haydut onlardır. Burjuvazyadır ki bizim memleketteki eski gedikleri, cemiyetleri kaldırdı, mahvetti. Bizim servetimizi almakla evler ve kâşâneleri yaptıran ve bankalarını altınlarla dolduran yine onlardır. Utanmadan komünistler gâsıptır diyorlar. (Alkışlar). Bu servet sizin değildir, cemaatindir, bu kere idareyi devirmek üzere bu umumundur, sizin hakkınız değildir, siz onları gasp ettiniz, diyoruz. İşte akidenin esası bu noktadadır. Hâlbuki o töhmeti kendileri işlemişlerdir. Bir bankanın sermayesi birkaç şalısın olamaz. Mutlaka büyük bir cemaatin emeğinin oraya girmesi lâzımdır. Bu bir kere haksızlıkla teşekkül eden sermayenin işlemesini arzu ediyorum. Bugün bir banka durduğu yerde fayda getiremez, bugün birçok fabrikalara, şimendiferlere sermaye olacaktır. Onları işleten, onları sevk eden binlerle insanlardır. Bu insanlar çalışmadıktan sonra ve kendi sermayelerinden vermedikten sonra başka o fabrikalar payidar olamaz. Kendi sa'yları amelelere verilmezse onlar nasıl hâsıl olur. Böyle bir sermaye demek iştirak mıdır. Komünistlik amele ve fukaraya ait olduğu için hak budur. Bunun (*için?*) bütün kuvvetimizle burjuvazi haydutluklarına nihayet vermeliyiz ve biz onlara karşı bağırmalıyız! Biz haydut değiliz. Avrupa'da proletarya sınıfı muazzam bulunduğu halde amele teşkilâtı ilerlemiş iken niçin içtimaî inkılâp olmuyor. Fakat iyi tahlil edecek olursak bu inkılâbın olmamasında bir kusur vardır. Fakat asıl kusur Şark'tadır. Şark uyanmadı. Bu inkılâbı iyice Şark'ın anlaması lâzımdır. Orada amele ve işçi yoldaşlar mübareze ediyor, her gün kıyamlar çıkarıyorlar. Demek bunda bir avâmil vardır. O da sermayenin yaptığı fedakârlıktır.

Sekizinci Nöbet[88]

13/14.9.1920

8-inci Nöbet

Ahmet Cevdet (devamla)- Sermaye fedakârlık yapıyor, amele sınıfını memnun etmek istiyor, bunu da Şark'tan temin ediyor. Şark'ın ayılması, uyanması lâzımdır. Son zamanlarda Avrupa emperyalistleri bizim üzerimize şovenizm Rumları göndermekten başka adam bulamıyorlar. Çünkü Avrupa amelelerinde inkılâpçı ruh çoktan vardır. Şark'ta bulunan sınıf-ı münevvere mecburdurlar bir an evvel Şark'ı uyandırmağa. Şark ne kadar tez ayılırsa Avrupa burjuvazyası o kadar çabuk -maddî ve manevî- bütün kuvvetlerini kaybedecektir. Eğer Şark ayılmazsa kendi kendine ihanet ediyor. Şark'ta inkılâp, intibah süratle devam ettikçe Avrupa kapitalistleri korkuya düşecek ve Avrupa proletaryası da geniş bir nefes alıp kolaylıkla hâkimiyeti eline alabilecektir. 3üncü bir nokta, Şark'ın beklemeyeceği noktasına temas edeyim. Belki bir su-i tefehhüm olursa izah edeyim. Bize diyorlar ki inkılâp inkişaf-ı içtimaî ve sınaî neticesinde doğar, eğer bu inkişaf-ı medenî olmazsa inkılâp da mümkün değildir. Yoldaşlar, Avrupa burjuvazyası hiçbir vakit Şark

---

88 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 520-521

kurulmasıyla, medeniyet ve refah nokta-i nazarından beliğanmabelâğ telâfisi mümkün büyük fedakârlıklara lüzum göstermektedir.

Kendi muhit ve milleti içinde bu fedakârlığı göze almayanlar, beynelmilel faaliyete girişmek liyakatini gaip ederler. Sosyoloji ile inkılâpçı sosyalizmi birbirine karıştırıp sulh ve müsalemeti netice değil, belki bir vasıta olarak kullanmak isteyen hain sosyalistler son ve kat'i [s. 74] mübarezeye gevşek bir mahiyet vermekten ve aynı zamanda inkılâbı burjuvazya saltanat ve tahakkümüne satmaktan başka bir şeye hizmet etmiş olmazlar.

7 - Mazlum işçiler sermayedarlar aleyhine sınıfî cidalde birleşince, karşılarına bütün dünya burjuvazisinin varlığına istinadgâh olan "mülkiyet" meselesi çıkıyor. Esasen bir hak değil; bir hurafe olan bu müessesenin yıkılması ve hey'et-i içtimâîyede mevcut istihsal vasıtalarının devlete raptı iledir ki, sermayedarlıktan doğan siyasî ve iktisadî her türlü zulüm ve tegallüpler ortadan kalkmış ve cemiyet-i beşeriyede kendi emeğiyle yaşayan her ferdin hakk-ı hayat ve iştiraki takarrür etmiş, yani komünizmin teessüsü ve işletici, gaddar ve müstevlî şahıs ve devletlerin mahvı tahakkuk eylemiş olacak ve nihayet fertler gibi milletler arasında da bütün mânâsıyla "beynelbeşer" ve "beynelmilel" kardeşlik, birlik ve adalet şiarları zafer bulacaktır.

8 - İçtimâî inkılâp gibi, inkılâbın burjuvaziye galibiyet ve muzafferiyetinden çıkan komünizm tatbikatı da âlemşümul bir mahiyeti haizdir. Tarih gösteriyor ki, yerzünde yaşayan heyet-i içtimâîyeden bir kısmı derebeylikten burjuvazi devrine yeni giriyor. Diğer kısmı burjuvazya devrine girmiş, proletarya hareketinin muhtelif safhalarını yaşıyor. Üçüncü bir kısmı ise, burjuvazi devrinden proletarya devr-i hâkimiyetine geçmiş bulunuyor. İçtimâî inkılâbın ibtidar ve intişarında milletlerin geçirmekte oldukları iktisadi tekâmüllerle tarihî ve siyasî şartların büyük alâka ve hisseleri olmakla beraber, inkılâp başladıktan sonra millet, memleket ve ülkeleri birbirinden lâyezal kararlarla ayırmak doğru değildir. Bugün proletarya devr-i hâkimiyetine ayak basmış olan Rusya'da komünizm [s. 75] icraat ve tatbikatının muvaffakiyeti, iktisadiyatça müterakkî diğer garp memleketlerindeki içtimâî inkılâbın zuhuruna bağlı olduğu kadar, bütün garpta intişar edecek komünizm tatbikatının da iktisadiyatça daha muhtelif safhalar arzeden şarktaki inkılâbî hareket ile alâkası pek mühim ve hayatîdir. Garp ve şarktaki bu hareketler dünya iktisadiyatının esasen burjuva devr-i saltanat ve tasallutunda inhisar mahiyetini almasından dolayı birbirlerinin mütevellit ve mütemmîmidir.

9 Umumiyetle şark memleketlerine nisbetle oldukça siyasî ve iktisadî tekâmülâta mazhar olan Türkiye'de fabrikacılık lâyıkıyla inkişaf edememiş, ve memleketin ötesine berisine serpilmiş bazı fabrikaların mevcut olmasına rağmen, bunlar ve şehirler etrafında mükemmel ve musannef bir proleterya teşekkül eyleyememiştir. Türkiye bugün Avrupa ve Amerika'ya gönderilen ham eşyayı ve madenleri çıkaracak ve bunları bozulmaktan kurtarıp kolaylıkla taşıyacak sanayi-i istihzariye, madeniye ve nakliyede çalışan yüz binlerce sanatkâr ve fukara işçilerin, tarla ve bahçelerde sabahtan akşama kadar alın teri dökerek en zarurî ihtiyaçlarını temin etmekten âciz

milletlerine inkişaf-ı medenî vermeyecektir. Son vukuat tarihimizi gözden geçirecek olursak görürüz ki bizim hükümetimiz hiçbir vakit köylü, rençper halkı inkişaf-ı medenî ve içtimaiyeye sevk etmemiştir, onlar yalnız sınıfî menfaatlerini gözetmişler, yalnız bunun için çalışmışlardır. Bunu gerek padişahlık, gerekse sabık Jön Türk hükümeti alenen izhar etti. Mesela Abdülhamit müstebit bir adamken 1324 inkılâbı üzerine meşrutiyetperver oldu. Tabii bu bir kurnazlık idi. O ne müstebit idi, ne meşrutiyetperver idi. O ancak tacını, tahtını, ismini düşünen, müreffeh yaşamak isteyen bir şahıs idi. (Alkışlar). Sultan Reşat dahi böyle idi. Bunlar netice itibarıyla hepsi yalandır. Onlar icabında vatanı, milleti de feda ediyorlar. (Alkışlar). Göstersinler, memlekette ne yaptılar? Yol yok, mektep yok, fabrika yok hiçbir şey yok... Biz bu noksanlarımızı ancak hükümeti tufeylî sınıfın elinden kurtarıp, amele ve rençperlerin eline teslim ettikten sonra yapabileceğiz. (Alkışlar). Onlar vatan vatan diye nihayet bizi Anadolu'da küçük muhite kadar sıkışmaya mecbur ettirdiler. Onlar yalancıdırlar. Hükümeti biz zahmetkeşler, biz kanlarını döken askerler ele almalıyız. Memleketimizde hakikî inkılâbı biz yapmalıyız. (Şiddetli alkışlar).

Sadr- Söz Abdurrahman yoldaşındır.

Abdurrahman- Ben muhtelif sözler söylemeyeceğim, yalnız sade birkaç söz söyleyeceğim. Arkadaşımız Suphi yoldaş programı izah ettiği vakitte Cihan Harbi'nin dünyadan ne suretle istihlâk edildiğini gösterdi. Benim söylemek istediğim şudur ki, Anadolu'da ahali iki kısımdır; (1) küçük burjuvazya, 2) fukara rençperden ibaret olan askerler. Bu iki sınıf birlikte hareket ettikleri zaman tetkik edelim. Acaba birinci kısım ne kazanıyor, ikinci kısım ne yapıyor. Tabii küçük burjuvazya asker olsa bile bıraktığı bir miktar servetle evlât ve âyâlinin iaşesini temin edebiliyor. Fakat hiçbir şeyi olmayan fukara rençper böyle değildir. Harpten benim gibi beş parasız döndüğü zaman yorgansız, yataksız, yiyeceksiz, me'vasız kalıyor.

Onbeşinci Nöbet[89]

15-inci Nöbet

Abdurrahman yoldaş- Birkaç yıl esaretten sonra memleketine avdet eden bir Türk neferi işsizlikten dilenmeye mecbur kalıyor. Aynı hayata mâlik ve orada kalmış olanlar ticaretle bir milyoner mesabesine girmiştir. Esasen Rusya inkılâbının doğmasına sebep de başlıca bu olmuştur. Almanlar ilerlemeye başladıkları zaman Rus askerleri memleketlerine gitmek ve istirahat etmek istiyorlar. Evine gittiği zaman ne baksın! Evvelki onun emsali adamlar milyoner olmuş ve görüyor ki cephelerde ölmek ve sürünmek bunlar için imiş! İşte bunun gibi, ben de bu sefer Türkiye'ye gittiğim vakit gördüm ki evvelce hiç parası olmayan bir adam şimdi beş liradan bile bahsetmiyor. 500-1000 liradan bahsediyor. Amma ötedeki koca(*sı*) ölmüş zavallı kadınların dilencilik etmekten başka bir çareleri yok. Ben de dört yıl harpte bulundum, oraya avdetimde yatacak bir oda bile göstermediler ve yiyecek de vermediler, yiyecek bir şeyle yatacak bir oda gösteriniz dedim, hiç cevap veren yok. Demek arkadaşlar, esaretten avdet edecek asker veya amele Türkiye'ye gittiği zaman, maişeti temin için dağa çıkıp eşkıya olmaktan başka bir çaresi yoktur.

---

89 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 526-527

kalan köylülerin, cihangir hükûmet ve devletlerin yumruğu altında ömürleri heder olan milyonlarca amele ve köylüden mürekkep askerlerin ve nihayet şehir ve köylerde her türlü istihsal vasıtalarından mahrum işsiz ve halâs ümidini kaybetmiş bir sınıfı fukaranın yaşadığı bir memlekettir.

10 - Yedi asırlık iktisadî ve siyasî hayatında, ocak devrini atlatarak birçok hükûmet ıslahat ve tanzimatına maruz kalan ve bugünkü şekil ve tarz-ı idaresiyle burjuva demokrasisine ayak basmış olan Türkiye'de (sınıfî mübareze) iptidaî inkişaf devrini yaşamaktadır: Bugün Türkiye'de galip ve yağmacı Antanta devletlerine karşı devam eden [s. 76] millî kıyam hareketine fakir sınıfların iştiraki, "düşmanın düşmanı" ile yani haricî kapitalizmin tasallutuna karşı kendi içindeki muhtekir ve gâsıp küçük burjuvazi ile müştereken mübareze mahiyetinde tecelli etmektedir. Kendi muhitinde yalnız maddî menfaate müstenit münasebetler tesis eden Avrupa ve Amerika burjuvazisinin Türkiye gibi hayat ve iktisadiyatça zayıf memleketlerin her türlü tahaffuz ve nikâb hudutlarını yıkıp bu memleketleri kendilerine irad veren birer çiftlik ve buralarda yaşayan insanları yalnız işletilmeye mahkûm birer hayvan sürüsü haline koymaları, bu memleketlerde umumi surette Avrupa ve Amerika sermayedarlığına karşı büyük bir düşmanlık hissi uyandırmıştır.

Ma'haza, bir taraftan emperyalistlere karşı tevcih edilen bu mübarezenin devamı, diğer taraftan bilhassa içtimâî inkılâbın Avrupa'da intişarı, sınıfî iz'anın tekemmül ve inkişafı üzerine mühim tesirler icra ederek, Türkiye'deki hareketlerin içtimâî mahiyet almasına yardım etmekte ve sosyalizm esasında amele ve rençber şûrâlar cumhuriyeti tesisatına müsait şartları ihzar eylemektedir.

11 Türkiye İştirakiyûn (Komünist) Fırkası yukarıda zikrolunan esaslara binaen, son devrin insanlık âlemine yeni ve bütün mânâsıyla hür hayat vaad eden içtimâî inkılâp devri olduğuna kail ve herşeyden evvel bir "amele ve rençber" fırkası, dünyanın diğer komünist fırkalarıyla beraber Üçüncü "Enternasyonal"i teşkil ve onun yine beynelmilel burjuvazi ile mübarezesine faal bir uzuv olarak iştirak eder.

Türkiye "Komünist" Fırkası bütün füyuzatını işçi halktan almakla beraber, beynelmilel kardeşlik ve birlik hareketinin pişvası olarak halka zafer ve inkılâp yollarını gösterir. Yeni hayat tesisine delâlet eder.

[s. 77]

Program Müzakerâtı

On maddeden ibaret mukaddeme ve esaslar müzakere ve reye konulup kabul edildikten sonra, asıl programın muhteviyatına geçiliyor. Lâyihacı Mustafa Suphi Yoldaş tarafından fasıl fasıl okunup izah ve bâdehu müzakere ediliyor, bundan sonra da, madde madde reye konuluyordu. Program lâyihası hükûmetin şekline, dinî, millî münasebetlere, iktisadiyata, köy iktisadiyatına, tevzi ve istihlâke, bankalara, vergilere, mesken ve iaşe meselesine, işçilere ait teminata, ordu ve zabıta işlerine, mahke-

Memleketi müdafaa değil, karnını doyurmak için. Böyle iken orada burjuvalar yine ceplerini doldurmaktan geri durmuyorlar. Arkadaşlar, bir asker ne için muharebe yaptığını ve kim için öldüğünü bilmelidir. Fakat bundan sonra öyle olmayacaktır. Bir asker oraya avdet etti mi artık kıyametleri koparacaklardır. Arkadaşlar, komünizm fütuhat kuvvetini amele ve işçi sınıfından alıyor. Ve bu meselelerin esasını da işçi ve amele teşkil etmelidir. Rusya inkılâbında burjuvazyadan maada mütenevvirlere de aynı eziyeti etmişlerdir. Çünkü onlar da burjuva terbiyesi almışlar ve o ruhla ruhlanmışlardır. Fakat kendisi de zengin değildir. Fakat terbiyesi burjuva olduğundan onlara bir iş verilemez. İşte arkadaşlar, bütün dünyanın bu suretle mukadderatı hallolunacağı bir zamanda Türklerin de burada böyle bir kurultayı açmaları hakikaten şayan-ı iftihardır.

Onuncu Nöbet[90]

10.ncu Nöbet

(Abdurrahman yoldaşın devamı)

Hizmetçisi efendisini dövmediği halde beyler ağalar hizmetçilerini istedikleri kadar dövdüler ve hatta öldürdüler. Onlar millet hâdimi, millet hainidirler. (Alkışlar). İşte komünist programının gösterdiği hakikat de bunu gösteriyor.

Abid Alimof- Yoldaşlar, komünizm beşeriyeti hakikî bir hayata götürecektir. Sınıfsız bir hayat, hükümetsiz bir hayat demektir. Biz şimdiye kadar hükümetlerin yaptığı işleri gördük, bunun neticesinde sınıf mücadelesi hiç bir zaman yok olmamıştır. Daima hükümet bir sınıfın elinde olup diğer sınıflar üzerinde kendi tazyikini gösteriyor ve onları mazlumlar sırasına sokuyor. Arkadaşlar, burjuvazyaya bakacak olursanız, bakınız ki bunların ifadesi, hükümet her iki sınıfın kendi aralarında çıkan bir meseledir diyorlar, siz de arkadaşlar, bu yalandır, doğru değildir diyorsunuz, çünkü hakikî misalleri bugün gözümüzün önünde. Bugün bir hükümetin ordusuna bakınız, hiçbir zengin evlâdı var mı. Daima fakirlerden ibaret olan ordu daima burjuvazyanın istirahatını temin uğrunda mahvolup gidiyor. İşte arkadaşlar, komünizm bunları ortadan kaldırarak insanları müsavi kıldı, hiçbir ferdin diğer bir fert üzerinde hakk-ı hâkimiyeti olamayacağını gösteriyor ve gösterecektir. Arkadaşlar, bugünkü sermayedar taraftarları ve bunun tarafını iltizam eden yalancı sarı sosyalistleri dinleyecek olursak görürsünüz ki daima bunlar yalan sözler söylüyorlar. Diyorlar ki, komünizm insana kat'iyen hürriyet vermiyor diyorlar. Doğrudur, çünkü komünizm hürriyeti ancak amele ve rençpere bahşeder. Bu gibi amele düşmanlarına hiçbir zaman hürriyet verilmeyecektir. Çünkü mukabele-i bilmisil, bunlar amele ve rençperlere vermedikleri gibi, şimdi biz de onlara hürriyet vermeyeceğiz. Arkadaşlar, bunlar sarı sosyalist olmak dolayısıyla insanları öldürmek değil, bunlara yeniden hayat vermek lâzımdır diyerek, burjuvazya böyle aksi inkılâbî propagandalar yapıyorlardı. Bunlar yalan arkadaşlar, çünkü bunlar tamam kurmak istediğimiz hâkimiyeti öldürmek ve yerinden kaldırmamak istiyorlar. Bakınız, işte bu gibi eşhas-ı muzırrayı nasıl olur ki tehdit edilmesin, öldürülmesin. Bunlar komünizme kat'iyen bir leke süremez. Aksi olarak düşününüz, eskiden olduğu gibi burjuvazya aleyhine bir hareket olsa idi, derhal hapis, idam edilir, daha ağır cezalar tertip edilirdi. İşte biz de bunların bize yaptıkları gibi, biz

---

90 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 522-523

me işlerine, maarif ve harsa ait olmak üzere on iki fasıldan ve kırk dokuz maddeden ibaret idi.

Fasıllar hiç bir tâdilâta uğramadığı gibi, maddelerde memleket ve halkın şu hayat ve iktisat şartlarına göre bazı tâdiller yapılmış, daha sonra fırka programı hey'et-i umumiye ile reye konularak sürekli alkışlar içinde kabul olunmuştur.

Program Müzakereleri

Program münakaşasında söz alan yoldaşlardan bazılarının nutuklarından, aşağıdaki fıkralar iktibas edilmiştir:

Ahmet Cevat Yoldaş'ın nutkundan:

1- Sermaye ve mülkiyet meselesi: Sermayedarlar mülkiyeti nez'i eden komünistliği haydutluk ve eşkiyalıkla itham ediyorlar. Bu gayet cahilâne bir ithamdır. Komünistler bunların tasvir ettikleri gibi haydut ve şakî değildir. Bilâkis, burjuva hayduttur. İnsanların hür bir haysiyet sahibi olmasına mânî olan, insanları esir haline getiren onlardır. Burjuvazidir ki, eski giydiklerimizi, eski sanatlarımızı mahvetti, bizim bütün şarkın, bütün mazlum ve mağdur sınıfların servetini, semere-i sâyini habbe habbe gasb [s. 78] eden, onunla bankalarını dolduran onlardır. Sonra utanmadan "komünistler gâsıptır!" derler. Biz burjuvalara diyoruz ki: Bu topladığınız servetler sizin değildir: Umum cemiyetindir. Siz bu servetleri icat ettiğiniz bir sistemle tedricen gasbettiniz ve şimdi onları cemiyetin ekseriyetini istismar etmek maksadıyla istimal ediyorsunuz. Bu servet artık sizin elinizde kalamaz. Yoldaşlar, akidenin esası bu noktadadır. Bir bankanın sermayesi birkaç şahsın malı mülkü olamaz. Gayet vasî bir heyet-i içtimâiyenin mesâisi iştiraki olmadıkça bir bankanın sermayeleri işleyemez, bir nemâ getiremez. Bunun gibi bir fabrikanın da işlemesi birçok insanların çalışması, vasî bir hey'et-i içtimâiyenin mahsulâtını istihlâk etmesiyle mümkündür. Demek ki, bankalar, fabrikalar, içtimâî ve iştirakî mahiyette müesseselerdir. Bunlar hiçbir suretle ferdî mülkiyet halinde kalamazlar. işte komünizm, burjuvazinin birçok sınıfları imha ederek, sayısız insanların emek hakkını yiyerek, sayısız insanları işleterek biriktirdiği bu muazzam servetleri gâsıp ve gaddar sınıfın elinden alarak hakiki sahipleri olan proleter sınıflarına ve umum hey'et-i içtimaîyeye iade edecektir.

2 - İnkılâp neden teehhür ediyor: Avrupa'da proleter sınıfı mükemmel teşkilâta malik olduğu halde, orada ne için içtimâî inkılâp olmuyor? Bu noktayı tahlil etmek ve künhüne vakıf olmak, bizim için pek mühimdir. Garpte amele sınıflarını mübarezeden hâlî kalmadığı şüphesizdir. Her gün kıyamlar çıkarıyorlar, tatil-i eşgaller yapıyorlar. Sermaye buna karşı pek çok fedakârlık ihtiyar ediyor. Amele sınıfını memnun etmek için elinden geleni yapıyor. Sermaye bütün kuvvetini Şarktan ve müstemlekelerden temin ediyor. Bunun için Şarkın bir an evvel uyanması lâzımdır. Avrupa haydutları bu gün bile Kızıl Rusya'ya ve Türkiye'ye karşı kendi askerlerini sevk [s. 79] ediyorlar. Şovenist Rumları, Polyakları teslih ederek üstümüze musallat ediyorlar. Yahut, müstemlekelerden tuttukları renkli askerler ile bütün inkılâbî hareketi bastırmaya çalışıyorlar. İktisadî ihtiyat hazineleri de hep Şarkta ve müstemlekelerdedir.

de onlara aynını yapacağız arkadaşlar. İşte Rusya'da içtimaî inkılâp başladığı zamandan bu güne kadar olan günleri tetkik edecek olursak göreceğiz. İşte bu kadarla sözüme hatime vereceğim. (Alkışlar).

Mehmet Emin yoldaş- Söz Hilmi yoldaş, sizindir.

Onyedinci Nöbet[91]

17-nci Nöbet

Reis- Söz yoldaş Yusuf Kemal'indir.

Yusuf Kemal yoldaş- Ben birkaç laf söyleyeceğim. Suphi yoldaşımız diyor ki, biz komünistler mazlumların hakkını zenginlerden alıp da fukaraya vereceğiz diyor. Arkadaşlar, biz burada oturmakla, yemek yemekle Anadolu fukarası bizden ne istifade edecektir. Biz diyoruz ki bize silah veriniz, bütün asker arkadaşlarım namına söylüyorum ve nerede burjuva varsa gösteriniz, gidelim, mahvedelim. Bizim Rusya'daki köylü ve işçi yoldaşlar her hakka mâlik oluyorlar. Hâlbuki dört aydır bizim istediğimizi yapmadılar. Biz hepimiz bir fabrikanın malı mıyız? Abdurahman yoldaşın söylediği gibi biz o burjuvaları mahvedeceğiz. Ben bizzat gidip bir burjuva öldüreceğim. Biz burada Türkiye'den gelen yoldaşlarımızdan ve burada bulunan arkadaşlardan rica ediyoruz ki, bizi asker şekline koyup da cepheye göndersinler. Bizi dinleyen yoldaşlar yaşasın! (Alkışlar).

Reis- Arkadaşlar, daha üç arkadaş söz istiyor, verelim mi? Buyurun Sacit yoldaş.

Sacit yoldaş- Yoldaşlar! Biliriz ki insanların arasında vücuda gelen inkılâp hayatın her noktasında mühim tebeddülat husule getirir, hatta lisan-ı edebiyat da bundan müteessir olur. Ve bundan sonra programın ikinci maddesi de okunacaktır. Fakat ben ibarenin "zengin" olduğunu görüyorum madem ki biz kuvvetimizi işçi ve rençperlerden alıyoruz ben teklif ederdim ki yazacağımız şeyler de işçi ve rençperin anlayacağı bir lisanla yazılsın. Yoksa Babıâli lisanında olmasında hiçbir mana yok. Ez cümle bu inkılâp kime istinat ediyor, onlara göre şekil verelim. Ben kendimi bu hususta haklı görüyorum. Programlar Türkiye proletaryası dilinde olsun.

Onikinci Nöbet[92]

Nöbet 12 Oniki

Emin- Sacit yoldaş hakikaten doğru olarak beyan-ı mütalaa ettiler ve burada tutulan zabıtlar ve yapılan evraklar, kitaplar, her ne ise bir komisyona verilecek ve bu husus bu suretle temin edilmiş olacaktır.

Emin- Söz Kâzım Nami yoldaşındır.

Nami- Arkadaşlar, komünizm programı bütün esaslarını hayat-ı beşerden aldığı için, hayatı ben böyle telâkki ediyorum ki insanlar beşeriyetin lem'ası etrafında geçirmiş olduğu evkata biz hayat diyoruz. Hâlbuki insanlar yaratılışta hep bir olarak geliyorlar. Parayı veyahut serveti gelirken beraber olarak getirmiyorlar. Fakat bunlar hayat mübareze

---

[91] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 528

[92] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 524-525

Şark ne kadar tez ayılırsa, Avrupa burjuvazisi o kadar çabuk maddî ve manevî bütün kuvvetlerini gaip edecektir. Şarkın ayılmaması kendi kendine karşı bir ihanettir. Şarkta inkılâp, intibah süratle intişar ettiği nisbette kapitalistler korkuya düşecek, titreyecek ve teslim-i silâha mecbur olacaktır. Ancak ortada Avrupa proletaryası hâkimiyeti eline geçirebilecektir. Şark daha ziyade beklememeli, esaretten kurtulmak için bütün mevcudiyeti ile inkılâba atılmalıdır.

3 - Şimdiki hükûmetimizden hiçbir şey beklenilemez; son vekayi-i tarihiyemizi gözden geçirecek olursak görürüz ki, bizim hükûmetlerimiz köylü ve rençber halkı asla inkişaf-ı medenî ve içtimâiyeye sevk etmemiştir. Gerek padişahlık, gerek sabık Jön Türk Hükûmeti ancak kendi sınıfî ve şahsî menfaatlerini gözetmiştir. Maaşları tezyit ve temine çalışmışlar, köylü ve rençber sınıfın şerait-i hayatiyesini iyileştirmeye asla ehemmiyet vermemişlerdir. Son üç padişahımızın siyasetine hepimiz vâkıfız. İşte Abdülhamit, gayet müstebit bir adam iken, bin üç yüz yirmi dört inkılâbı üzerine meşruiyetperver bir hükümdar kesildi, göğsüne kırmızı kokart takarak selâmlığa çıktı. Demek o ne müstebit, ne de meşruiyetperver idi. O ancak tacını, tahtını düşünen, müreffeh yaşamak isteyen bir şahıstı. Sultan Reşat'ın da sulhperverliği ve meşrutiyetperverliği sahte idi. Çanakkale müdafaası cihangirlik damarını tahrik etmiş, cihangirâne kasideler bile yazmasına sebep olmuştu. Ecdadının cesaret etmediği temâyülâtı göstermekten ve Jön Türk Hükûmetinin Cihad-ı Mukaddes [s. 80] ve İttihad-ı İslâm politikasına âlet olmaktan ihtiraz etmemiştir. Fakat yine bu padişah devletin mühim aksamını düşmana teslim eden muahedeleri imzalamıştır. Şimdiki padişah da onlar gibidir. Bir saray hayatı yaşayabilmek için o güya müdafaa etmek istediklerini söyledikleri milleti de vatanı da İngilizlere esir ediyorlar, payitahtlarında düşman jandarmasını görmeye razı oluyorlar. Bütün bu hükûmetler göstersinler, memlekette ne yaptılar? Yol yok, mektep yok, hiçbir şey yok, sonra da bunlardan hiçbir şey beklememeliyiz.

Biz ancak hükûmeti tufeylî sınıfların ve eşhasın elinden kurtarıp amele ve rençber sınıflarının ellerine teslim ettikten sonra, içtimâî ve medenî bir inkişafa mazhar olabileceğiz. Onlar "vatan, vatan?" diye bizi Anadolu'nun içerisinde küçük bir muhit dahilinde sıkıştırdılar. Hükûmeti biz zahmetkeşler, kanlarını döken askerler, rençberler elimize almalıyız. Memleketimizde hakiki inkılâbı biz yapmalıyız. (Sürekli alkışlar)

Abid Âlim Yoldaş'ın nutkundan:

Yoldaşlar! Komünizm beşeriyeti sınıfsız bir hayata götürecektir. Sınıfsız bir hayat, hükûmetsiz bir hayat demektir. Hükûmet daima bir sınıfın elinde olup diğer sınıfları tazyik etmeye vasıta oluyor. Komünizm bu usulü ortadan kaldırarak insanları hakiki müsavata nail edecek, hiçbir ferdin diğer fertler üzerine ve hiçbir sınıfın diğer sınıflar üzerine hakk-ı hâkimiyeti kalmayacaktır.

Yoldaşlar! Kapitalist taraftarları komünistleri birçok yalanlar, bühtanlarla itham ediyorlar. "Komünizm katiyen hürriyet vermiyor!" diyorlar. Bu, burjuva sınıfı hakkında doğrudur, çünkü komünizm hürriyeti amele ve rençber sınıfın bütün düşmalarına

.....mücadeleden ibarettir diyorlar. Hâlbuki ben bu işin ve sözün kat'iyen aleyhindeyim. İnsanlar dünyada yaşamak için geldi, esir olmak için gelmedi. Bunlar, kim güçlü olarak vücut bulursa, o diğerlerini ezip yok ediyor ve bununla temin-i servet ederek dünyadaki mevkilerini bu suretle temin etmiş bulunuyor. Hâlbuki böyle beşeriyeti kendi parmağına takıp istediği tarafa çevirerek kurulmuş şu dünyayı ben kendimce hiçbir zaman arzu etmiyorum. (Alkışlar). (Müthiş alkışlar). Bunu öldürecek hayat bize müsavi bir hal verecek olan komününa idi. Yaşasın. (Müthiş alkışlar).

Emin yoldaş- Tezler. Bunu kabul eden arkadaşlar rey versin. Sese koyuyorum, kabul eden arkadaşlar ellerini kaldırsın. Ekseriyetle kabul edildi. Yoldaşlar, komisyonlar çalışabilmediğinden tabii ki akşamları celseler devam ediyordu. Hâlbuki yarın tiyatro olacağından iclâsın yarın saat 6'da açılacaktır.

Hilmi yoldaş- Peki ne zaman yemek yenecek, bu muvafık değil.

Suphi- Hilmi yoldaş, aleyhinde bir şey söylemediler. Herkes yemek yiyebiliyor. Arkadaşlara da tenbih etmeli. Yemeklerini daha evvel yiyip meclise iştirak etsinler.

Ondokuzuncu Nöbet[93]

19.cu Nöbet

Mehmet Emin yoldaş- Bir teklif var sabah celseleri olmasın da akşam celseleri olsun, yarın saat ikiden altıya kadar devamını teklif ediyorlar. Bu teklif aleyhinde söz söyleyen var mı?

Hilmi yoldaş- Komisyonlar ikiye kadar çalışacak, ikiden sonra da ne iş yapılacaktır.

İsmail Hakkı yoldaş- Komisyonlar hazırlık yapacaklarsa bir fedakârlık yapsınlar, saat 8'de içtima etsinler ve 12'ye kadar bitirsinler. 12'den de 4'e kadar müzakere devam eder.

Reis- Arkadaşlar! Teklifler malum. Birinci yarınki celsenin 2'den 6'ya kadar devamı, 2ncisi 12'den dörde kadar. O halde arkadaşlar, ekseriyetle 12'den 4'e kadar kabul edildi. Meclis kapandı.

Saat 11'de kapanır

İçtima 4 Celse 1

---

93 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 516-517

bahşedemez. Onlar hâkim iken bütün amele ve rençber sınıflarını hürriyetten mahrum bıraktıkları gibi, inkılâbı yapacak proleter sınıflarla [s. 81] mukabele-i bilmisilde bulunmalıdır. Bilirsiniz ki, bugün hâkimiyeti elinde tutan sınıfa karşı herhangi bir kıyam vâki olsa, ona cesaret edenleri derhal kurşuna dizerler. Tabiîdir ki, inkılâpçılar da burjuvazinin irticaî hareketine karşı aynı şiddetle hareket etmelidir. Yumuşaklıkla, merhametle inkılâp yapmak asla mümkün değildir.

Hurafat İle Mücadele Hakkında

Bu kelimenin tayyini teklif eden Sacit Yoldaş izahat veriyor: Elbette ki, hurafe fikir ve hakikatin karşısında bir lekedir; insanlar tenevvür ettikçe cehalette zaruri olan bu haller kaldırılacak. Geçen maddede hürriyet-i vicdan kabul edildi. Bununla tezat teşkil eder. Tabiatiyle bâtıl şeyler kaldırılır. Fakat zikrine lüzum yoktur. Bazı şeyleri söylemekten, söylememek evlâdır. Bazı hisler tevlit edebilir.

Suphi Yoldaş - Hurafelerin kendiliğinden kalkması tabiidir, diyorlar. Arkadaşlar, fark nedir? Hürriyet-i vicdan bizim memleketimizde de bir şiar olarak yaşıyor, fakat bu hakikatte boş bir söz olarak kalmıştır. Biliyorsunuz ki, İttihat ve Terakki Fırkası da hürriyet-i vicdan taraftarı idi. Fakat İstanbul'da polisler vasıtasıyla kadınların, çarşaflarını yırttıran, ibadette kusur edenleri tutturup hapse attıran yine İttihat ve Terakki idi. Güya diyeceklerdi ki, Talât Paşa dindar adam imiş. Bu hareketler hürriyet-i vicdanı müeyyit değil, belki aldatmak için kurulmuş bir takım tuzaklardır. Biz ise, cesaret-i medenîye göstererek "Her ferdin dinî münasebetinde mes'uliyeti Allah'a, siyasî içtihadatında ise halka karşıdır" diyoruz. Halkın gözünü örten bulutlu perdeleri yırtarak insanlara bütün mânâsıyla tam bir hürriyet-i vicdan vermek istiyoruz. Bu arada size programımızı göstermek zamanı gelmiştir. Hurafat ile mücadele, bizde gençlik içinde yirmi otuz seneden beri [s. 82] intişar ettiği halde hükûmetler irticaî bir vaziyet muhafaza ediyor. Fırka bu hali alenen göstermeye mecburdur. Komünistler esasen cehalet ve taassupla mücadeleye karar vermiş fedailerdir.

(Madde aynen kabul edilmiştir.)

Federasyon Hakkında

Edilen itirazlar üzerine Suphi Yoldaş izahat vererek "federasyon" kelimesinden ne kastedildiğini anlattı. Büyük bir federasyon içindeki küçük cumhuriyetlerin devletten ayrılmadıklarını, bahusus sosyalist esasta kurulmuş hükûmetlerde bunların idare işlerinde her vakit siyaset-i iktisadiye cihetinden müttehit bir şekil teşkil ettiklerini, bundan asla korkmamak lâzım geldiğini söyledi. İtirazların temadisi üzerine; Ethem Nejat Yoldaş: Şark kongresine iştirak eden yoldaşlardan bir Bulgar, bizden şöyle sordu: "Bulgarlar Türkiye ile federasyon yapmak istiyorlar. Türkler buna razı olurlar mı?" Görülüyor ki, yalnız federasyon bugünkü devletin havzası dahilindeki memleketlere münhasır değildir. Sosyalistler bütün millet ve memleketlere şâmil bir mânâdadır.

Ahmet Cevat Yoldaş - Bugünkü münakaşalardan anlıyorum ki eski zihniyetlerimizi terk edemiyoruz. Biz eski kafamızdan ayrılmayacak olursak, bizim kanunlarımız bur-

juvazi hükûmetinin kanunlarından farksız olur. Yoldaşlar, hudut, bayrak, padişah, bunlar beşerin zararını doğuran bâtıl şeylerdir. Umum beşeriyeti iktisadî bir idare altında birleştirecek geniş sistemler, geniş prensipler lâzımdır. Görüyorum ki, Antanta'nın bugünkü muvakkat muvaffakiyetleri ve galibiyetleri karşısında bir takım vahîmelere düşülüyor. Fakat Yoldaşlar, o haydut devletlerin tegallübü çok sürmeyecektir, onlar pek yakında elleri arasında tuttukları bütün müstemlekeleri [s. 83] kaçıracaklardır. Her millet gibi Araplar, Kürtler, Bulgarlar da ne surette yaşayacaklarını kendileri takdir ve tayin edeceklerdir. Federasyonu Rusya kabul ettiği gibi biz de kabul etmeliyiz. Bu prensibi yalnız biz değil, bütün milletler kabul etmelidir. Ancak bu prensip sayesindedir ki beşeriyet vasî bir aile halini alabilecektir.

(Madde aynen kabul edilmiştir.)

Arazi Meselesi Hakkında

Arazi meselesinde takip olunan prensipler hem basit hem de gayet âdilânedir. Şüphesiz esas gaye devletin idaresi altında cesîm ziraat ve mükemmel makinelerle çiftçiliktir. Fakat bu devreye girinceye kadar hususî ve küçük ziraat de uzun zamanlar devam edecektir. Bu devrede herkese işleyebileceği kadar toprak temin edilmelidir. Müştereken çalışanlara ise her türlü suhûletler gösterilir. Maamafih, münferit olarak toprağı ekmek isteyenler de serbesttir. Onlar da ne kadar toprak zer'edebileceklerdir. Bunların vefatında evlâtları tercihen pederlerinin ekip biçtiği yeri imâr etmekte berdevam olacaklar. Bu toprak yetmediği halde fazla olarak kendilerine diğer topraklar da verilecektir. Çünkü bir insanın zer'edebileceği toprak az, birkaç insanın zer'edebileceği toprak ise çoktur. Demek ki aile büyüdükçe toprağı da büyüyecektir. Bununla miras meselesi daha âdilâne bir şekle girmiş oluyor. Biz yalnız başkaları vasıtasıyla başkalarını işleterek ziraî teşebbüslere müsaade etmeyeceğiz. Toprağı kim işliyorsa mahsul de onundur. Yalnız insanın insan tarafından kul köle haline getirilmesi memnudur. Demek ki, [s. 84] toprağı işlemek hakkı bâki, başkalarını işletmek hakkı memnûdur. Tevziat ve sair işler köy şûralarına aittir, herşeyin adalet dairesinde cereyanı lâzımdır.

Buna dair programa bir madde ilâve olunsun. (İlâvesi kabul edilmiştir.)

Mesken Meselesi Hakkında

Yakup Yoldaş - Bizim memleketimizde ekseriya dört beş odalı evler mevcuttur. Bunlar nasıl taksim edilecektir. Bu hususta arkadaşları biraz tenvir etmek lâzımdır.

Sacit Yoldaş - Ben (aile mahremiyeti siyanet edilerek) kaydının ilâvesini teklif ederim.

Suphi Yoldaş - Bizde mesken meselesi yeni değildir. Meselâ, İstanbul, Anadolu'dan asker geldi mi, evlere taksim ediliyor. Ancak taksim hususunda bazı usullere müracaat ediliyor ki, bunların nazar-ı dikkate alınması lâzımdır. Kanun yapıldığı zaman bunların hepsi mufassalan düşünülür. Fakat zengin sınıfın sefahatine tabiî mey-

dan verilmez. Meselâ: Bir kütüphane, bir salon, yemek odası, bir sandık odası, bir tuvalet odası...bunlara işte mahâl yoktur.

Hilmi oğlu Hakkı Yoldaş - Hükûmetler muhacirleri, yangından çıkanları düşünmüyorlar. Onları câmilere, mescitlere, hamamlara dolduruyor ve bu zavallıların aile mahremiyetini nazar-ı itibare almıyor... Çünkü onlar mazlum ve fakir sınıfa mensuptur, aile mahremiyeti yalnız burjuva sınıfına mahsustur. Tabiîdir ki, proleter sınıflar da hâkimiyeti ele alınca, bedbaht sınıfların sefaletini tehvin etmeyi düşüneceklerdir. Bu onların hakkıdır. Böyle bir mesele karşısında burjuvazinin hissiyatı kimseyi işgal edemez. Zavallı [s. 85] amele ve rençberler, birkaç aile bir evde, bir odada, hatta bir tarafında da sığırlar bulunmak şartıyla yaşamaya mahkûmdurlar.

İsmail Hakkı Yoldaş - Fırka programını gösterdi. Mesken meseleleri ahali komisyonları vasıtasıyla hâl olunur. Bu komisyonlar her nev'î hissiyata ve icabata riayet ederler. Bu tabiîdir.

Mahkeme-i Şer'iyeler Hakkında

Yakup Yoldaş - Biliyorsunuz ki, memleketimizde adliye işlerinden maada şer'i mahkemeler de vardı, bunları birdenbire atmak doğru değildir. Şûrâ idaresinin halk mahkemeleri teşkil edildiği gibi, şer'i mahkemeler de vücuda getirilmiştir. Ben Dağistan'da birçok misallere tesadüf ettim ve şer'i mahkemelerin bekası lüzumunu anladım. Abdurrahman Yoldaş'ın dediği gibi mahkeme-i şer'iyeler muvakkat olarak kabul edilmelidir.

Suphi Yoldaş - Dinî esaslara ait olan meseleler cemaat meselesi haline getirilir. Küçük miras, nikâh, talâk meselesi cemaat teşkilâtı halindeki şer'i mahkemeler veya murahhaslıklar ve saire tarafından hâl edilir. Şûrâ idaresi buna mâni değildir. Fakat mahkeme-i şer'iyeler ve kadılar hakkında söylenen sözler, edilen itirazlar yeni değildir. Biliyorsunuz ki, en büyük ediplerimizden Namık Kemal, Ziya Paşa gibi adamlar bile mahkeme-i şer'iyeler aleyhine yazmışlardır. Anadolu'da kimse onları lehinde değildir. Yalnız kadılardan herkes müştekîdir ve kadıların hayırsızlığı ayyûka çıkarak mesele bunlar aleyhine çoktan hâl edilmiştir.

Bizim tekrar mahkeme-i şer'iyelere rücû etmemiz büyük bir hata ve irtica olur. Dağıstan başka Türkiye başkadır. Dağıstan ahalisi daha iptidaî devirler yaşıyor. Fakat bunlar da hakikati anlıyorlar, hatta Türkistan'da mahkeme-i [s. 86] şer'iyelerin lâğvını bizzat ahali talep etti. Evvelâ, komünistler bir eser-i deha ve siyaset göstermek için mahkeme-i şer'iyelere ruhsat ve inkişaf vermişlerdi, üç ay sonra ise bir de gördük ki, halk câ-be-câ ellerinde sopa ile kadıları mahkemelerden koğdular. (Alkışlar). Bugün Türkiye'de komünistler bazı komünistlerin dediği gibi, böyle bir kıyaset gösterse, bizim amele ve rençberlerimiz de kadı efendileri sopa ile koğmağa mecbur edilmiş olacaklardır. Bundan başka bizde müftülükler hemen cemaat teşkilâtı halindedir. Kadılardan münevver olanlar şer'i mahkemelerin Bolşevik olduğunu yazıyor. Demek ki bizde ruhanîler bile komünizmi kabul ediyor. Artık mahkeme-i şer'iyeler hakkında söz uzatılmamalı, bakiyesinin mülkîleştirilmesine taraftardırlar. Memleketten haber

aldığımıza göre, inkılâpçı ve Bolşevik müftü ve kadı efendiler de eksik değildir. Onun için Türkiye'de böyle bir mahkeme-i şer'iye meselesi etrafında büyük hadiselerin zuhuru tasavvur edilemez. Patrikhane ve murahhaslıklara gelince: Meselenin asıl keskin ciheti budur. Çünkü: Bunlar hem siyasî, hem millî, hem adlî, ve hem de dinî bir müessese olarak mesup oldukları milletler içinde vaziyete hâkimdirler. Komünistlerin karşısına çıkacak unsurlar asıl bunlardır ki; bunlara koşulan kadılar da zuhur ederse her birisine karşı mübareze açarak herhangi millete ve dine mansup olan mağdur sınıfları kulluk ve karanlıktan kurtarmak, komünist fırkasının mukaddes vazifesi olacaktır. (Alkışlar.)

(14 Eylül 1920)
BEŞİNCİ İÇTİMANIN BİRİNCİ CELSESİ

Birinci Nöbet[94]

14.9.336 sabahı

Nöbet 1

Altıncı içtima iclâsı (*Beşinci içtimaın birinci celsesi*)

Saat 12

(Yalnız bir içtima)

İsmail Hakkı yoldaş-

Sadr- Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın altıncı iclâsı açıldı. Ruzname program hakkında. Söz Suphi yoldaşındır.

Mustafa Suphi- Arkadaşlar, dünkü mecliste birinci kısma ait programı görmüştük. Birinci kısım içtimaî inkilâbın esasına ait on maddeden ibaret idi. Şimdi ikinci kısım amele ve rençper hayatının suret-i idamesine aittir. Programın bir kısmı şûrâlar hükümetinin evsaf-ı mahsusasına aittir. Din işleri, köylerde iktisadî münasebat, sıhhat-i umumiyeye, asker teşkilâtı, bankalara, amele ve rençper teşkilâtlarına ait bir takım fasıllardan ibarettir. Bu fasıllar ayrı ayrı okunup, ayrıca tekrar izah edilmesi heyet-i umumiyece teklif ediliyor. Arkadaşlar:

Sadr-

İsmail Hakkı- Yoldaşımızın söylediği gibi bu maddelerin ayrı ayrı okunup, diğer fasıllara geçilsin diyerek teklif var. Buna karşı olan var mı? Yok. Ekseriyetle kabul edildi.

Mustafa Suphi yoldaş- Okuyor... Suphi yoldaş- Heyet-i umumiyesi, yani şekil hakkında söz söylemek arzu eden var mı?

Sadr-

İsmail Hakkı yoldaş- Birinci faslın şekli hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Binaenaleyh maddelere geçildiği zaman daha ziyade izalı edileceğinden o zaman daha ziyade tenevvür etmiş olacağız.

Mustafa Suphi yoldaş- Birinci maddeyi okuyorum.

Sadr-

İsmail Hakkı yoldaş- Birinci maddeye karşı olan var mı? Yok. Ekseriyetle kabul edildi.

İkinci Nöbet[95]

14.9.1920

2-nci Nöbet

Suphi yoldaş- (Devamla okur).

Sadr İsmail Hakkı yoldaş- İkinci maddeye karşı olan var mı?

---

[94] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 531

[95] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 532-533

Sacit yoldaş- Dava vekilleri, tacirler müstahsil değillerdir. Bunların müstahsil olmayarak yaşayan tufeylîler diyelim. Binaenaleyh tufeylî sözünün müstahsil olmayarak yazılması.

Sadr- Zaten bu suretle yapılan tashihlerin komisyonca nazar-ı dikkate alınması münasip olur.

Suphi yoldaş- Arkadaşlar! Amele ve rençper diyoruz. Askerlerin içinde zenginler de var, servetliler de var. Kırmızı Ordu diye burjuvazyaya mensup olanlar girmiyorlar. Amele, rençper diyelim, asker olmasın.

Sadr- Kanaat hâsıl oldu mu? Suphi yoldaş cevap verdiler. Asker kelimesinin dâhil olmasına taraftar olan arkadaşlar kollarını kaldırsınlar. 3 lehte, ekseriyet ise aleyhte olduğundan teklif kabul edilmiyor. Şimdi ikinci madde hakkında söz söyleyenler varsa buyursunlar.

Sacit yoldaş- Amele ve rençper hakkında mefhum olarak kabul edilirse mümkün olur zannındayım.

Suphi yoldaş- Sacit yoldaş iki günden beri tekrar ediyor. Güya başka yazı yazan arkadaş yokmuş. Bir komisyon teşekkül etmişti ve bunu yazdılar, binaenaleyh değiştirilmesi lâzım gelen cümleler hakkında teklif edilsin.

Üçüncü Nöbet[96]

14.9.336 sabahı

Saat 12

İsmail Hakkı Sadr- İkinci madde kabul idi, bu hususta söz söylemek arzu eden var mı? Yok.

Mustafa Suphi yoldaş- Üçüncü maddeyi okuyorum... Bu maddede bir söz ilâvesi ve yahut şeklinin değiştirilmesi, heyet-i umumiyenin arzusuna tabidir.

Sadr- Bu madde hakkında söz isteyen var mı? Kabul eden arkadaşlar rey versin. Ekseriyetle kabul idi. Birinci, yani bu faslın heyet-i umumiyesini reye koyuyorum. Buna karşı olanlar rey versin, karşı olan yok. Bu faslın heyet-i umumiyesi ve şekli tamamen ve aynen ekseriyetle kabul edildi. Buyurunuz.

Mustafa Suphi yoldaş- İkinci faslın maddelerini okuyorum...

Sadr- İkinci faslın şeklen kabulüne dair söz arzu eden var mı? Yok. Bunu şeklen kabul edenler ses versin, şekli heyet-i umumiyesi itibariyle ekseriyetle kabul edildi. Buyurunuz.

Mustafa Suphi- Dördüncü maddeyi okuyorum...

Sadr- Bu madde hakkında söz arzu eden var mı?

Hilmi- Mu'tekid olanların incitilmemesi hakkında sözü fazla görüyorum. Bunu tarh edilmesi teklifindeyim.

Sadr- Başka söz isteyen var mı?

---

96 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 534

Sacit yoldaş- Hürriyet-i vicdan haddizatında zihinler birçok yollara sapar. Bunun için Türkiye'nin vaziyeti hususî nazar-ı itibara alınarak, burada bir fazla izahat verilmesi lâzımdır zannındayım.

Dördüncü Nöbet[97]

Sadr- Daha bu hususta söz söylemek isteyen var mı? Yok. Ben Sacit yoldaşın teklifini muvafık buluyorum. Biz madem ki serbestî-i vicdanı kabul ediyoruz, mu'tekid olan, olmayan sözler pek nazik bir sözdür. Bu sözün kalmamasını ve dördüncü maddenin bütün bütüne tayyedilmesini rica ediyorum.

Hakkı yoldaş- Mu'tekid olanların incitilmemesi, nokta-i nazarımızca diğer manaların mündemiç olduğu zannındayım. Milletler arasında bazı hurafeler de mevcut olabilir. Bunlara itikat edenler de mi incitilmesin?

Suphi yoldaş- Hürriyet-i vicdan sosyalistlerin şiarı değildir. Bu burjuvazi zamanında kabul edilmişti. Fakat komünistler arasında bir teşkilât vardır. Komünist oldu mu, kendi içtihadına muhalif olanları kabul etmiyor. Bu hususta propaganda yaparak diğerlerinin itikadına tesir edenler oluyor. Biz de bu maddeyi koymakla komünistler bunlarla uğraşmadığını temin ediyoruz. Biz amelenin iktisadî esaretini anlatmak ve onları ayağa kaldırmaktır. Binaenaleyh itikadı olanlara hürmet etmeyi temin eden bir maddedir. Bundan başka mana çıkmaz, bilhassa hürriyet-i vicdanı temin eder. Rusya'da bile bu madde teyit edilmiştir. Su-i tefehhüme meydan vermemek için bu maddeye lüzum vardır.

Sacit yoldaş- Mu'tekid olanların incitilmemesi sözü güya komünistler itikatsızlık esası üzerine hareket ediyorlar, itikadı da bazı faydalardan dolayı incitmek hissini veriyor. Çünkü ben desem ki üç elli insanlar olur, tabii bu olmaz, çünkü insanlar hep iki ellidir. Ben şöyle teklif ediyorum, hiç kimse itikadından dolayı muaheze edilmez densin.

Hilmi yoldaş- Aynı fikirdeyim.

Sadr- Efkâr-ı umumiyede söz üzerinde birçok dolaşıklara meydan vermemek için bu kelimenin mu'tekid cümlesinden dolayı tayyını teklif ederim. Şu halde maddeyi reye koyuyorum. Teklif var, mu'tekid kelimesinin tayyını teklif ediyorlar. Buna taraftar olanlar ellerini kaldırsınlar. Ekseriyet yok, ekalliyet var. Sacit yoldaş.

Sacit yoldaş- Benim teklifim budur. Hiç kimse itikadından dolayı muaheze edilemez diye yazılsın.

Beşinci Nöbet[98]

14.9.336

Nöbet 5

Saat 12 celsenin küşadı

Cevat yoldaş- Ben Sacit yoldaşın aleyhinde söz söyleyeceğim. Sacit yoldaşın söyledi-

---

[97] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 535-536

[98] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 537-538

ği söz ile programda muharrer söz arasında hiçbir fark yoktur. Hiçbir zaman insan itikadı dolayısıyla muaheze edilemez. Bu programda yazılan

Sadr- Söz Sacit yoldaş buyurunuz.

Sacit- Mu'tekid olanların, evvelce söylediğim üzere yine aynı teklifte ısrardayım.

Mustafa Suphi- Arkadaşlar, mübeyyiz birinci madde yazarken ikinci maddeyi unutmuş, bunu ayrıca okuyorum. Bu okunduktan sonra heyet-i umumiye ve şekil hususunda icap eden mütalaatın tabii yürütülmesi tabii bir iştir. Okuyorum beşinci ve altıncı maddeler.

Sadr- Bunun şekline şu halde iki madde daha ilâve edilmiş oluyor. Şu halde bir takım teklifler var. Hilmi yoldaşın teklifi, bu mu'tekid kelimesinin çıkarılması taraftarıdır. Şu halde Hilmi yoldaşın teklifini kabul eden arkadaşlar rey versin. 5 kabul edenler, karşı olanlar rey versinler. Ekseriyetle bu madde aynen ve tamamıyla şekl-i hazırıyla kabul edildi. Sacit yoldaşın teklifini kabul edenler rey versin, 9. Karşı olanlar rey versin, 9. Şu halde şimdi esas maddeyi olduğu gibi reye koyuyorum. 13'e, 3 muhalifle bu madde esas itibariyle kabul edilmiş oldu.

Sacit- Söz veriniz, benim yaptığım teklife karşı kabul için 9 rey verildiği halde, muhalifde dokuz, arada bir zıddiyet var. Bunun için bu halledilemez.

Hakkı- Sacit yoldaşın teklifi doğrudur. Bunun için bu karışıklıklara meydan verilmesin ve tamamıyla anlaşılmış olsun.

Ahmet Cevat yoldaş- Bu hususu komisyona havale edelim. Komisyon bu meseleyi halletmiş olsun.

Sadr- Bu esasen komisyondan çıkmış olduğu için komisyona tekrar vermek doğru değildir.

Altıncı Nöbet[99]

14.9.336

6-ncı Nöbet

Mehmet Emin yoldaş- Sacit yoldaşın takriri reye konulsun.

Sadr- Komisyonun teklif ettiği maddeyi aynen kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Kim lehine, 13 lehine, 12 aleyhine. Bîtaraf kalanlar ellerini kaldırsınlar. Arkadaşlar, rica ederim herkes ellerindeki kırmızı mandatları kaldırsınlar. (Eller kalkar). Demek 26 âzâ var, ekseriyettir.

Sadr yoldaş- Hazır madde hakkında Suphi yoldaşa söz veriyorum.

Suphi yoldaş- Bu madde mühimdir. Arkadaşlar anladı. Meclis münasip görürse iki adama söz verilsin, birisi aleyhine diğeri lehine söylesinler.

İsmail Hakkı yoldaş- Zannediyorum ki Sacit yoldaşın sözü tatilin izahını mucip oluyor, ilânını değil! Şimdi Sacit yoldaşın delâletiyle daha ziyade tenevvür ettim. Sacit yoldaşın teklifmin kabul edilmesini muvafık buluyorum ve diğer şeklinin aleyhindeyim.

---

[99] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 539

Abid Alimof yoldaş- Esas kabul edildi, tashihini ayrıca reye koyalım.

Sacit yoldaş- Hiç kimse itikadından dolayı muaheze olunamaz diyorum.

Sadr- (Maddeyi okur). Sacit yoldaşın tashih ettiği şekilde kabule taraftar olanlar ellerini kaldırsınlar. 9 rey muhalife karşı ekseriyetle kabul edildi.

Yedinci Nöbet[100]

14.9.336

Sabah iclâsı

Nöbet 7

Suphi yoldaş- İkinci maddeyi okuyor...

Sadr- İkinci madde hakkında söz söyleyen var mı?

Ali yoldaş- Bu husus sade kelimelerle anlatılsın ki anlayalım, anlayamıyoruz.

Suphi yoldaş- İzah ediyor...

İsmail Hakkı yoldaş- Diğer tarafta İslama karşı küffarı ve küffara karşı islamı. Bir takım hurafatlar var ki bunlar dinin emriyle değil. Bu bir takım mevhum neticelerden vücuda gelmiş olan şeylerdir.

Sadr- İkinci maddenin heyet-i umumiyesi hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Buyurunuz.

Sacit yoldaş- Bu hurafat kelimesi birçok aksi neticeler verir. Bunun oradan tayyedilmesi hususunu teklif ederim. Metafizik şeylerde başka türlü telakkisine sebebiyet verir olduğu için bunun tebdili lâzımdır zannederim.

Sadr- Buyurunuz.

Tatar- Arkadaşlar, bu maddenin burada müzakere edilmeden kabul edilmemesini rica ediyorum. Şimdiye kadar bu hususta birçok sözler söylendi, fakat bir şey anlaşılamadı. Bunu anlamak lâzım olduğu gibi, bir kelime hakkında bu mecliste uzun uzadıya münakaşalara sebebiyet verilmemesi teklifindeyim.

Sadr- Arkadaşlar, bu hususta söz kesilsin, madde esası itibariyle reye konsun ve ben de reye koyuyorum. Ekseriyetle söz söyleyeceğim diyenler rey versin. Bu hususta ekseriyetle söz kesilecektir.

Suphi- Usul-i müzakere hakkında lehte ve aleyhte bir kişiye söz verildikten sonra reye konur.

Sekizinci Nöbet[101]

8-inci Nöbet

Sadr- Bu maddenin aleyhinde kim söylüyor? Buyurun Sacit yoldaş.

---

[100] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 540-541

[101] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 542-543

Sacit yoldaş- Elbette hurafeler fikr-i hakikînin karşısında bir lekedir, bu pek tabiidir. İnsanlık tenevvür ettikçe ve fırka tenvir ve ikna yollarıyla çalıştıkça zarurî olarak bu haller kaldırılacaktır. Evvelce kabul edilen maddede hürriyet-i vicdan kabul edildi. Hurafat bâtıl şeylerdir. Tabiatıyla yıkılacaktır. Bu madde baki kalırsa bazı şeyler vücuda getirir. Çünkü bazı şeyleri söylemektense, söylememek daha evlâdır.

Suphi yoldaş- Diyorlar ki bu tabiidir. Arkadaşlar! Kırk senedir hürriyet-i vicdan bizim memleketimizde vardır. Bu bir söz olarak kalmıştır. Biliyorsunuz ki İttihat Terakki Fırkası hürriyet-i vicdan taraftarı idi. İstanbul'da polisler vasıtasıyla kadınların çarşaflarını yırttırdığı gibi Ramazan'da gizli oruç yiyenleri de tutup üç ay hapse atıyorlardı. Güya desinler Talât Paşa dindar adam imiş. Bunlar cahil ahalimizi aldatmak için yapılmış bir takım hud'alardır. Biz ise cesaret-i medeniye göstererek bir takım batıl şeyleri yıkmak istiyoruz. Binaenaleyh halka bu programı göstermek lâzımdır. Şu halde bu maddeyi koymak lâzım geliyor. Şimdi daha iyi anlaşılıyor. Hurafe ile mücadele meselesi gençlik içinde 20-30 seneden beri intişar ettiği halde hükümetin bu işe başlayamaması, fırkanın bu programı tatbike ve halka göstermeye kendisinde mecburiyet görüyor. Komünistler esasen ölüme hazır kimselerdir.

Sadr- Esas maddeleri kabul eden arkadaşlar ellerini kaldırsınlar. Sonra Sacit yoldaşın hurafe kaldırılsın diye teklifini sese koyuyorum.

Suphi yoldaş- Usul-i müzakere hakkında söyleyeceğim. Şimdi bir kere bu maddeleri teşkil eden fasıl okunuyor. Ve esaslarını kabul ediyoruz. Bunu kabul eyledikten sonra ve madde okunduktan sonra esas itibariyle değil, şekil itibariyle müzakerenin cereyanı iktiza eder.

Sadr- Şu halde Sacit yoldaşın teklif ettiği şeyin hurafe kelimesinin tayyından ibarettir. Kabul eden yoldaşlar kollarını kaldırsınlar. Madde esas ve şekil itibarıyla aynen kabul edildi.

Suphi yoldaş- Suphi yoldaş 6ncı maddeyi okur ve izah eder.

Sadr- Bu madde hakkında söz söyleyeceklere söz veriyorum.

Cevat yoldaş- Sermayedarlar kelimesine böyle ilâve edelim, sermayedarlar ve tahakküm edenler yazalım.

Dokuzuncu Nöbet[102]

14.9.336

Sabah iclâsı

Nöbet 9

Sadr- Söz sizindir, buyurunuz.

Ali yoldaş-

Sacit yoldaş- Ben orayı kuvvetlendirmek istiyorum. Dünyada dinin insanlara olan vazifesi daha kuvvetlidir. Bu, komünistlikte gösterilen bu husus, dine karşı bir tecavüz ve taarruz değildir. Bu dini bir vasıta ederek birçok vazife doğuran bu işleri tahdit ediyor,

---

[102] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 544-545

bunun ahalinin dinine karşı hiç bir mazarratı yoktur.

Cevat yoldaş- Madde diyor ki, (okuyor). Bu maddeden görüldüğü üzere anlaşılıyor ki bu gibi sınıflara hak veren ve bunları yükseltip, zalim, mazlum sınıflarını doğurmakta yegâne bir sebep teşkil eden bu gibi dinî meseleleri vasıta edip bundan istifade eden müftüler, Patrikhaneleri ortadan kaldırmak demek istiyor, hâlbuki bunun halk hissiyatını kat'iyen rencide etmeyeceği kanaatindeyim.

Yakup yoldaş- Bu husus, hükümete bu gibi meseleleri ayırmakla beraber halkın kendi arzu ve içtihadına göre yapmasını terk edecektir. Bunun için bunu(*n*) buradan çıkarılmasını talep ediyorum.

Sadr- Esas madde şu, (okuyor). Şu maddeyi esas itibarıyla kabul edenler ses versinler. Karşı olan yok. Ekseriyetle kabul edildi. Yakup yoldaşın teklifi aleyhinde söz veriyorum, buyurunuz.

Hakkı- Bizim şeriatta iki mühim uzuv vardır; bir kaza, birisi ifta. Bunların ikisini birbirine karıştırmaya da lüzum yoktur. Müftü hüküm verir, fakat kadı, bunu icraya memursa da, fakat arzu ederse yapar. Bu hususta dinî hususlara temas eden maddeler cemaate terk edilmiştir. Şimdi ise Yakup yoldaşın söylediği gibi bu hususun ortadan kaldırılması teklifi bence doğru değildir.

Yakup- Arkadaşlar, ben bunları kendi arzu ve tecrübem üzerine söylemişim. Bunu Bakû'de olan inkılâpta gördüm. Yani Maarif Komisyarı, inkılâp olduktan sonra mekteplerde okutulmakta olan ilmî derslerin ortadan kaldırılması, burada ahali üzerinde büyük tesirler vücuda getirmiş. Ve Dağıstan'da yaptığını seyahatte hükümet bizim şeriat işlerinde uğraşmıyor diyorlar ve bana bu hususta birçok sualler veriyorlardı. Bu ise anlaşılıyor ki halkın bu gibi sual ve müracaatlarını halledecek olan şu husus ahalinin öz ve kendi ihtiyarına terk edilmeli ve bunun programa sokulmamasını teklif ediyorum.

Onuncu Nöbet[103]

10-uncu Nöbet

Sadr- Mesele aşikâr oldu.

Suphi yoldaş- Bu faslın birinci maddesinde "cemaat teşkilâtı" diye bir kayıt var. Yakup yoldaş diyor ki provokatörler bu maddeden istifade etmesinler. (Yakup yoldaşın teklifini okur). Cemaat teşkilât haline getirilebilir.

Sadr- Demek Yakup yoldaşın tashihini kabul edenler ellerini kaldırsınlar. 3 rey muhalefete karşı 22 rey ile kabul edildi.

Suphi yoldaş- 7. maddeyi okur.

Sadr- Bu maddeleri izaha lüzum var mı? Suphi yoldaş federasyon hakkında izahat verir.

Hilmi yoldaş- Yalnız Anadolu olarak söyleniliyor. Biz Anadolu'da istatistiklere bakarken görüyoruz ki Anadolu fakir halkı yüzde 70'i tecavüz etmiyor. Hâlbuki Anadolu'dan ayrılan nüfus yüzde 90'a çıkıyor. Rumeli'deki ahalinin reyine de müracaat edilme-

---

[103] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 546-547

si lâzımdır. Doğrudan doğruya oradaki amele ve rençperlerin reyi de sorulmalıdır.

Ethem Nejat yoldaş- Arkadaşlar! Şark Kongresi'nde bir Bulgar yoldaş bize şöyle sordu, Bulgarlar Türkiye ile federasyon olmak istiyorlar, kabul eder misiniz? Biz de cevaben maalmemnuniye ederiz dedik.

Ahmet Cevat yoldaş- Arkadaşlar! Anlıyorum ki eski zihniyetlerimizi terk edemiyoruz. Biz eğer yine eski zihniyetlerden vazgeçmezsek, eski burjuvazya hükümetlerinin kanunlarından farkı olmayan bir şekilde çalışacağız. Bütün beşeri iktisaden idare edecek bir usul-i idare konulsun. Beyleri, şeyhleri, padişahları, paşaları artık atalım. Bu hudut meselesi, federasyon meselesi aynı şeydir. İngilizler, Fransızlar ellerinde tuttukları bütün müstemlekeleri kaçıracaklardır. Ve her bir millet ne suretle yaşayacaklarını anlayacaktır. Ve bunun için federasyon yalnız Rusya tarafından değil, bilumum milletler tarafından kabul edilmelidir. Geleceklere kapımızı açmalıyız. Onun için düşman olmamak lâzımdır ve geniş prensipler lâzımdır. Yoksa dar prensipler insanları ayırır.

Onbirinci Nöbet[104]

14.9.336

Nöbet 11

İsmail Hakkı yoldaş

Sadr- Söz kesilsin diye teklif var, ekseriyetle kabul edildi. Söz kesildi. Bu maddeyi şimdi reye koyuyorum.

Suphi- Söz kesilsin diye teklif edildiği zaman rey verilmesin. Rey verildiği zaman söz kesildi. Bundan sonra söz söylemek doğru olamaz. Ben lâyihacıyım, son söz benimdir. Ve bunların etraflıca izahıyla sizi tenvire mecburum. İşte izah ediyorum...

İkinci fıkrayı izah ediyorum...

Üçüncü fıkrayı okuyor ve izah ediyorum...

Sadr- Demek ki şimdi mesele tamamıyla anlaşılmış oldu. Yedinci maddeyi tamamen kabul eden arkadaşlar rey versin. Ekseriyetle kabul edildi. Şimdi teklifi olanlar tahriren yazsın, versin, onun için müzakereye koyalım. Hilmi yoldaş böyle bir teklifte bulunuyor; (âra-yı umumiye müracaatta yalnız proletarya sınıfının nazar-ı dikkate alınmasını teklif ediyorum).

Lâyihacı Mustafa Suphi- İzah ediyor...

Sacit- Ârâ-yı umumiye kimlerdir bunu izâh edelim.

Suphi- Bu gayet basittir. Amele ve rençper sınıfları deniyor. Şayet bunlar ayrılmak arzu ederlerse bütün milletin fikrine müracaat lâzımdır.

---

[104] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 548

Onikinci Nöbet[105]

12-inci Nöbet

Suphi yoldaş- 8 ve 9uncu maddeleri okuyor. 10uncu maddeyi de okuyor.

Sadr- Şekil itibarıyla iktisadiyata ait maddeleri izaha lüzum var mı?

Suphi yoldaş- Ben rica ediyorum arkadaşlar içeri girsinler.

Sadr- Arkadaşlar, bu maddeler bitinceye kadar müzakereye devam teklif ediliyor. Diğer taraftan da 5 dakika teneffüs teklif ediliyor. 5 dakika teneffüs kabul edildi.

Suphi yoldaş- (Okur)...

Sadr- 1inci maddeye karşı olan var mı? Şekil itibarıyla kabul edildi. 2nci maddeye karşı olan var mı? Yok. 2nci de kabul edildi.

Suphi yoldaş- 3üncü maddeyi okur.

Sadr- Bu madde de aşikârdır. Demek ki çarelerine girişmek meselesi "çarelerine tevessül ve hazırlanır" şeklinde tashih teklif ediliyor. "Çarelerini hazırlar" demek daha kuvvetlidir.

Suphi yoldaş- "Hazırlamak" demek bir müddet geçirmek demektir. Bir müddet geçecek, sonra hazırlanacak. "Girişir" tabiri daha kuvvetlidir.

Sadr- Maddeyi aynen kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Madde aynen kabul edilir.

Suphi yoldaş- 11inci maddeyi okuyor ve izah ediyor.

Sadr- Bu fıkra hakkında söz söyleyen var mı? Yok. Ekseriyetle kabul edildi.

Suphi yoldaş- 12nci maddeyi okuyor ve izah ediyor.

Onüçüncü Nöbet[106]

14.9.336

Nöbet 13

İsmail Hakkı-

Sadr- Bu maddeye karşı olan var mı? Yok. Ekseriyetle kabul edildi.

Suphi- Onüçüncü madde okuyor... Bu da pek mühimdir, izah ediyor...

Sadr- Bu madde hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Madde ekseriyetle kabul edildi.

Suphi- Ondördüncü maddeyi okuyorum...

Sadr- Bu madde hakkında itiraz edenler ve bu hususta söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Ekseriyetle kabul edildi. İktisat hususunda okunan umum maddeleri reye koyuyorum. Bu hususu kabul eden yoldaşlar rey versin. Fasıl heyet-i umumiyesiyle kabul edildi.

Suphi- Köy iktisadiyatı. Madde 16'yı okuyorum... 17nci maddeyi okuyorum... 18inci

---

105 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 549

106 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 550

maddeyi okuyorum... 19uncu maddeyi okuyorum... 20nci maddeyi okuyorum... 21inci maddeyi okuyorum... 22nci maddeyi okuyorum..

Sadr- Heyet-i umumiyesi hakkında söz söylemek arzu eden var mı?

Abid- Arkadaşlar, ben maddelerin heyet-i umumiyesine şöyle bir maddenin ilâvesini teklif ediyorum. Bizim programımızda en mühim madde köyler ile şehirler arasındaki farktır. Bunları mahvetmek taraftarıdır denmeli. Fark deyince arkadaşlar, insanlar arasında ne kadar vakit çalışıyorsa. Mesela köylüleri sekiz saat çalıştırmak olup, bunları on onbeş saat çalıştırıp onları ezmek taraftarı olmayıp, onların saat işlerini azaltmaya, onların diğer burjuvalar ile aralarındaki farkı mahvetmektir. İşte şundan dolayıdır ki, bizim maksadımız bu olduğundan, işte bunun bir madde olarak programa ithalini talep ve arzu ediyorum arkadaşlar.

Ondördüncü Nöbet[107]

14-üncü Nöbet

Suphi yoldaş- Şimdi Abid yoldaşın sözleri iyice anlaşılamadı. Amele ve köylülerle şehir amelesi arasındaki münafereti izale etmek meselesidir. Köylüler şehirdeki zenginleri çekemezler. Köylü çok çalışıyor, bilhassa Rusya'da şûrâlar bunu bilfiil gösterdi. Amele ittihadı idareyi eline alıyor. Cepheyi müdafaa eden sınıflar köylüye müracaatla muavenet ve erzak istiyor. Bu suretle köylü ile amele arasında münaferet uyanıyor. Bu suretle bu fenalıkların ortadan kaldırılarak köylü rençper ve şehirli amelenin aynı şerait dahilinde idare edilmesi matluptur. Başlıca mesele toprağın devlet namına alınmasıdır. Ve toprak milletin malıdır. Köylerde de büyük çiftlik esası kabul edilecektir. Büyük çiftlik demek fabrika vücuda getirerek orada çalışan rençperleri fabrikadaki ameleler gibi muayyen saatlerde işletmek ve hayatı tanzim etmek suretiyle çiftlik etrafında münevver bir hayat temin etmektir. Bunlar meydana konulmakla Abid yoldaşın arzusu meydana gelmiş olur.

Sadr- Abid yoldaş köylü ile şehirli arasındaki farklar kaldırılsın, böyle bir maddeye lüzum gören arkadaşlar ellerini kaldırsınlar. Demek ayrıca bir ilâve(*ye*) lüzum yoktur. 15inci maddeyi okuyor ve madde kabul ediliyor.

Suphi yoldaş- 16ncı maddeyi okuyor.

Sadr- Bu madde hakkında söz söyleyen var mı? Yok. Ekseriyetle kabul edildi.

Onbeşinci Nöbet[108]

14.9.336

Nöbet 15

Sadr- Bu maddenin fıkraları hakkında söz söylemek arzu eden var mı?

Hilmi- (Anlayamadım da yazmadım).

Sadr- Başka.

---

[107] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 551-552

[108] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 553

Köy dahilinde, arazi dahilinde mahdut bir araziye mi mâlik olacak, yoksa gayrı mahdut mudur?

Suphi- Eski mülk sahipleri eskiden hem işliyor ve hem de işletiyorlarsa, bunlara kendilerinin işleyeceği kadar yer verilir. Yok bunun aksi olursa, yalnız işletiyorsa, bu topraklar alınacak ve doğrudan doğruya işleyen kimselere verilecektir. Ve insanlar kendi işleyecekleri kadar toprağı, kendisinin olmadığı halde, hükümete müracaatla işleyeceği kadar toprak alacaktır. Toprağı boş bırakıp ve kendisi işlemeyip de başkasına işletmeye evvela hakkı nez' edilecektir. Miras olarak bizde takip edilen esasatın doğru olmadığı ve bunu(*n*) yalnız işlemek istidadı olan kimselere ait olacağıdır.

Hilmi yoldaş- Bizde malum, nüfus az, toprak çok. Ben arzu ediyordum ki, burada bu husus tespit edilsin demek arzu ediyorum. Bu suretle o çiftlik taksim edilecek mi, yoksa muayyen bir miktarı alınıp da mütebakisi kendisine terk mi edilecektir.

Suphi- Hilmi yoldaş bu hususta çok acele ediyor, bu husus ancak ileride taayyün etmekle kabil olacaktır. Bu toprak işletmeye mahsus kanunlara aittir. Biz burada esas noktaları gösteriyoruz. Kabul edilen esas malumat bu kabildendir. Bu esas olarak kabul edilemez. Mesela bir yerde yüzde yedi hasılat veren toprak diğer tarafta yüzde on hasılat veriyor. Doğrudan doğruya toprak işletmek hakkını gösterecek bu kanun olabiliyor.

Sadr- Başka söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Buna karşı olan yok. Bu maddeyi kabul edenler ses versin. Ekseriyet-i ârâ ile kabul edildi.

Onaltıncı Nöbet[109]

16-ncı Nöbet

Sadr- Bir teklif var, diyorlar ki meclis saat dörtte kapanacaktı, niçin kapanmıyor. Arkadaşlar, müsaade ederseniz üç madde daha var okunsun.

Suphi yoldaş- 17nci maddeyi okuyorum...

Sadr- Bu madde hakkında söz söyleyenler var mı? Yok. Aynen kabul edildi.

Suphi yoldaş- 18inci maddeyi okur...

Sadr- Bu madde hakkında söz söyleyecek var mı? Lütfü yoldaş.

Lütfü yoldaş- Köy kommunaları her şeyi deftere alacaktır. Köy kommuna heyetinin vazifesi neden ibarettir. Mesela canlı hayvan, insan deftere alınacak bunların tevziini de kimler yapacak.

Suphi yoldaş- Tevziat köy şûrâları tarafından olacaktır. Demirbaş eşyaya ihtiyacı olanlara demirbaş eşya verilecektir. Binaenaleyh adaletin tamamıyla tatbik edilmesi lâzım gelir. O itibarla şûrâlar yoksa onlara ilâve edelim.

Sadr- Bu madde hakkında sual soranlar var mı? Yok. Meseleyi aynen kabul edenler kollarını kaldırsınlar. Ekseriyetle kabul edildi.

Saat 4.35'de kapandı.

---

109 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 555

Onyedinci Nöbet[110]

14.9.336

Nöbet 17

Suphi- Madde 19 okuyorum...

Sadr- Bu babda söz söylemek arzu edenler var mı? Yok. Meseleyi aynen kabul edenler rey versinler. Mesele ekseriyet-i ârâ ile kabul edildi.

Suphi- Madde 20 okuyorum...

Sadr- Bu madde hakkında söz söylemek arzu edenler var mı? Yok. Karşı olan var mı? Yok. Ekseriyet-i ârâ ile madde aynen kabul edildi.

Suphi- 21. madde okuyorum...

Sadr- Bu madde hakkında söz söyleyen var mı? Karşı olan yok. Ekseriyetle kabul edildi.

Suphi- 22. maddeyi okuyorum... Bu son madde, ben teklif ediyorum bu maddeyi.

Sadr- İştirakiyûn Fırkası'nın programı 35 maddedir. 22 maddeyi bugün okuduk. Binaenaleyh vakit de geçti. Bugün bununla iktifa ederek yarınki içtimada izah edilmek üzere bugünkü meclis kapandı. Yarınki meclis yarın saat 10'da açılmak üzere şimdilik paydos.

Celse 1 İçtima 5 Zabıtları

---

110 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 554

(15 Eylül 1920)
ALTINCI İÇTİMANIN BİRİNCİ CELSESİ

Birinci Nöbet[111]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Birinci Kongresi'nin sekizinci celsesi (*altıncı içtimaın birinci celsesi*) açıldı

Bakû

15.9.1336

Saat 11.30'da açıldı

Nöbet 1

Sadr (Mehmet Emin)- İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Birinci Kongresi'nin yedinci içtimaı açık olarak açıldı. Bu hususta dünkü program meselesi müzakere edilecektir. Bunun için söz Suphi yoldaşındır, buyurunuz.

Suphi yoldaş- Dünkü iclâsta itmam edilemeyen programın bazı aksamını arz edeceğim. 23. maddeyi okuyor... 24. maddeyi okuyor... 25. maddeyi okuyor... 26. maddeyi okuyor.

Sadr yoldaş- Bu faslın heyet-i umumiyesi hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Müsaade buyurunuz da şimdi de madde olarak okunsun. Buyurunuz.

Suphi yoldaş- 23. maddeyi okuyor...

Sadr- Bu madde hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok.

Suphi yoldaş izah ediyor...

Sadr- Bu hususta, yani birinci madde hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok, ekseriyetle kabul edildi. İkinci madde, buyurunuz.

Suphi yoldaş- (24). maddeyi okuyor... İzah ediyor...

Sadr- İkinci madde hakkında izahata lüzum var mı? Heyet-i umumiye- Var. İzah buyurunuz.

Suphi yoldaş izah ediyor...

Sadr- Bu madde hakkında söz söylemek arzu eden mi var? Yok. Reye koyuyorum. Karşı olan yok, ekseriyetle kabul edildi. 3. madde, buyurunuz.

Suphi yoldaş- 25. maddeyi okuyor...

Sadr- Buna karşı olan var mı? Yok. İzaha lüzum var mı? Yok. Reye koyuyorum. Karşı olan yok, ekseriyetle kabul. Bu faslın heyet-i umumiyesine karşı olan var mı? Yok. Fasıl heyet-i umumiyesiyle ekseriyetle kabul edildi. Diğer fasla geçiniz.

Suphi yoldaş- Bankalara dair. Madde 27 okuyor... Madde 28 okuyor... Arkadaşlar, bu bankalar meselesi de mühim fasıllardan birisini teşkil ediyor. Binaenaleyh izah ediyorum...

Sadr- Bu faslın heyet-i umumiyesi hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Ses. Buyurunuz.

Hakkı yoldaş- Burada ekseriyet yok zannediyorum. Muayene buyurulsun.

Sadr- Hakk-ı reye mâlik olan arkadaşlar biletleriyle ellerini kaldırsınlar. 20 kişi mev-

---

111 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 559-561

cut, ekseriyet var. Bu fasıl hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Öyle ise madde madde okunulsun. Buyurunuz.

Suphi- Madde 1 okuyorum...

Yakup yoldaş- Sual. Eski burjuvazya zamanındaki bankalar eski şekilde kalacak mı, millileşecek mi, yoksa şekli de tebdil edilecektir mi? Lütfen bu izah edilsin.

Hilmi yoldaş- Hayır şekli değiştirilmeyecekse de muamelât değiştirilecek, yani hepsi birleştirilecek ve bir devlet bankası şekline sokulacak. Bunun için ayrıca bir madde daha vardır. Orada izah edilecektir ve orada görülecektir. Şimdi müsaade buyurunuz.

Sadr- Kanaat hasıl oldu mu? Heyet-i umumiye- Evet. Binaenaleyh şimdi reye koyuyorum. Bu madde hakkında söz söylemek arzu eden yok. Bu maddeyi kabul eden arkadaşlar rey versin. Ekseriyetle madde kabul edildi. Buyurunuz diğer maddeyi.

Suphi- Madde 2'yi okuyor...

Sadr- Bu madde hakkında söz söyleyecek var mı? Yok. Madde kabul edildi.

Yoldaş- Bu maddenin nihayetinde yalnız ehemmiyetle görünür dense daha güzel olur, zannındayım.

Sadr- Bu madde hakkında söz söyleyecek yok. Binaenaleyh ehemmiyetle görünür ilâvesini kabul edenler rey versin. 1. Karşı olanlar rey versin. Ekseriyet. Şu halde madde eski şekliyle kabul edildi.

Suphi- 3. maddeyi okuyor...

Sadr- Bu madde hakkında söz söyleyen var mı? Yok. Ekseriyetle kabul edildi. Maddeler bitti. Fasıl itibarıyla reye koyuyorum. Karşı yok. Fasıl ekseriyet-i ârâ ile kabul edildi. Aynen ve şeklen.

Suphi- Vergilere dair. 30. maddeyi okuyorum... 31. maddeyi okuyorum... Arkadaşlar, vergi meselesini izah ediyorum...

Sadr- Bu faslın heyet-i umumiyesi hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Ses. Buyurunuz Hilmi yoldaş, söz sizindir.

Hilmi- Yoldaş, bu aşar meselesinde toprağı çok olanlardan çok alınacak ve az olanlardan az alınacak deniyor. Burası nasıldır? Hâlbuki toprak herkese müsavi olarak taksim edilecek diye kabul etmiş idik. Burasının izah buyurulmasını rica ederim.

Sadr- Başka suali olanlar var mı? Yok. Öyle ise Suphi yoldaş izah buyurunuz.

Suphi yoldaş- Rusya'da inkılâp devam ettiği halde bunlar eski hallerini muhafaza ediyorlar. Tabii bir takım kanunun teşrii ile tedricî bir halde adalet tatbiki kabil olur. Onun için kanunu kabul etmekle hemen sınıfları tesviye etmiş olmuyoruz. Yine orta sınıflar oluyor. Toprağı vermekle fukaranın hali düzelmiyor. Ancak birkaç sene sonra kendini düzeltebilir. Diğer suale gelince, toprak meselesine aittir. Toprağı az olan yerlerin insanları toprağı ve toprağın kabiliyet-i inbatiyesi çok olan yerlere göçürülür.

Sadr- Kanaat hâsıl oldu mu? Bu fasıl heyet-i umumiyesi hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Öyle ise madde madde okunsun. Buyurunuz.

Suphi- 1. maddeyi okuyor...

Sacit- (T. K. F) dense daha iyi olmaz mı?

Suphi- Yoldaş, bu fasıl başında söylenir, esas bir şey değildir.

Sadr- Madde hakkında başka söz söylemek arzu eden var mı? Yok, ekseriyetle kabul edildi.

Suphi- 30. maddeyi okuyorum...

Sadr- Maddeyi reye koyuyorum. Maddeyi kabul edenler rey versin. Karşı yok. Ekseriyetle kabul edildi.

Suphi- 31. maddeyi okuyorum...

Sadr- Bu madde hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Madde ekseriyetle kabul edildi. Fasıl itibarıyla reye koyuyorum. Buna karşı olan yok. Aynen ve şeklen kabul edildi. Ekseriyet ile.

Hakk-ı reye mâlik olan arkadaşlar ön sıralara teşrif buyursunlar teklif ediliyor.

Suphi- Mesken ve iaşe meselesi. Madde 32'yi okuyorum... Madde 33'ü okuyorum...

Sadr- Faslın heyet-i umumiyesi hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok buyurunuz.

Suphi- Müsaade edilirse bu hususu izah edeyim. Mesken meselesini izah ediyor...

İkinci Nöbet[112]

15.9.1336

2-nci Nöbet

Mehmet Emin yoldaş Reis- Arkadaşlar! İzah edildi, söz söyleyecek var mı?

Yakup yoldaş- Arkadaşlar, bizim memleketimiz hasarata uğramıştır. Orada ekseriya 4-5 odalı evler vardır. Bunlar nasıl taksim edilecektir? Bu hususta arkadaşları biraz tenvir etmek lâzımdır.

Sacit yoldaş- Ben bir teklif yapıyorum, aile mahremiyetini siyanet edilerek tashih yapılsa olmaz mı?

Suphi yoldaş- Arkadaşlar! Biz bu meseleleri düşündük. Sonra bizde mesken meselesi yeni bir mesele değildir. Mesela İstanbul'da, Anadolu'da bir yere asker geldi mi evlere taksim edilir. Taksim hususunda bazı usullere müracaat edilir. Şimdi ahalinin mütekâsif olmadığı yerlerde kâşâne gibi evler, saraylar göstermeyelim. Kanun yapıldığı zaman bunların hepsi, mufassalan düşünülür.

Doktor Hakkı yoldaş- Arkadaşlar, bu hususta da bir karar verilsin. Şimdiye kadar gelen muhacirleri burjuvazya hükümeti onları camilere, mescitlere, hamamlara doldurmuştu. Bu burjuvalarda kat'iyen hiss-i teessür yoktu. Çünkü onlar mazlum sınıfına mensupturlar. Şimdi bizde de bu bîçareleri iskân etmek için niçin hiss-i teessür olmasın?

Sadr- Başka söz söyleyecek var mı? Sacit yoldaş var.

Sadr- Ne hakkında? Heyet-i umumiye hakkında ise söyleyiniz.

Sacit yoldaş- Şüphesiz bir kanun yapıldığı zaman her ihtiyacı düşünür. Fakat prensipleri feda etmemek şartıyla nazar-ı itibara alınmalıdır. Mesela Suphi yoldaş diyor ki bila-

---

112 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 572-573

hare kanunlar yapıldığı zaman konuşulur. Böyle olmaz ki, Anadolu hakkında Fırka kendi nokta-i nazarı ne ise göstermelidir.

Sadr- Teklifinizi yazınız da veriniz.

İsmail Hakkı yoldaş- Fırka programını gösterdi. Evler meselesine gelince, ayrı ayrı komisyonlar olacak ve komisyon etraflıca her şeyi nazar-ı dikkate almaya mecburdur. Trabzon'daki evlerle Kırşehir'deki evler birbirine benzemez. İhtimal ki Yozgat daha başkadır. Bunu komisyon doğrudan doğruya tayin eder. Hangi evler hastaneye, mektebe lâzımdır, o bittabi tefrik edilir. Esasen böyle her ince noktayı göstermek doğru değildir. Ayrıca madde ilâve edilmesi de mümkün değildir.

Üçüncü Nöbet[113]

15.9.336

Nöbet 3

Sadr- Hakkı yoldaş söz sizindir, buyurunuz.

Hakkı- Ben meseleyi Suphi'nin dediği kadar ehemmiyetli görmüyorum. İlk proleter sınıfı, diğeri zengin sınıfı. Biz ezilen sınıfın bir an akdem nail-i refah olmasını dilediğimiz için elimize geçen ve kabil-i sükna olan yerleri aman zaman vermeden alıp, ahali, yani fakir halkı iskân etmeliyiz. Bugün İstanbul'da İngilizlerin yaptıkları gözümüzün önündedir. Çünkü hiçbir suretle mahremiyete bakmayarak hemen Müslüman evlerini boşaltıp, istedikleri kadar evlere vaz'-ı yed etmiş ve askerlerini doldurmuştur. Bu zaman mahremiyet olmadığı ve yahut da fukaranın terfih-i haline gidildiği zaman mahremiyet ileri sürülüyor, buna hiçbir suretle bakılmayacak ve bu gibi evler derhal fukara halkın idaresine terk olunarak bunların terfih-i hallerine gidilecektir. (Şiddetli alkışlar).

Sadr- Söz Suphi yoldaşındır.

Suphi- Hakkı yoldaşın sözü su-i tefehhüme uğramamalı. İngilizlerin İstanbul'da gittikleri yol doğru değil. Binaenaleyh biz bu yoldan gitmek arzu etmiyoruz. Fukaraya bir hak vermemek doğru değil. Biz anlayacağız, fukara amelelerin bu zenginlerin evlerinde oturmalarına razı mı değil mi, bunu öğreneceğiz. Biz zenginlerin keyfine bakmayacağız. Çünkü bunların taassubu dinden dolayı değil, öteden beri alıştıkları sefahat neticesidir. Mesela bir kütüphane, bir yatak odası, bir misafir salonu. Bunlara lüzum yok. Biz fakir halkın kendi arzusuyla beraber, bunların elinden bu gibi evleri alıp, onların kendi idarelerine terk edeceğiz. Biz fukaranın âdâtlarına bakarak hareket edeceğiz. Zenginlerin hiçbir âdâtlarına bakılamaz, çünkü bunların âdâtları zenginlik nokta-i nazarından doğmuştur, bir âdâttır.

Sadr- Bir teklif var, söz kesilsin diyenler var. Bunun için reye koyuyorum. Söz kesilsin diyen arkadaşlar rey versin. Ekseriyet ile söz kesilsin. Söz kesildi. Müsaade ediniz. Madde madde okunacak, ondan sonra sual verilir ve anlaşılır. Buyurunuz.

Suphi- 32. maddeyi okuyorum...

Sadr- Bu faslın birinci maddesi hakkında söz söylemek arzu eden var mı? "Ses." Mü-

---

113 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 562-563

saade buyurunuz, Suphi yoldaş buyurun.

Suphi- Su-i tefehhüme meydan kalmamak üzere Sacit yoldaşın sözü işte bu maddede idi. Ben buraya bu suretle ilâve yaptım. Yani halkın aile mahremiyeti nazar-ı itibara alınarak hareket edilsin diye yazdım. Heyet-i umumiye kabul ediyorsa pekalâ bunu esas olarak kaydederiz.

Sacit- Yoldaşlar, benim teklifim Anadolu'daki fakir aile hayatından başka bir şey değildir. Ben diyorum ki burjuvazyanın iaşelerinin ve evleri (?) bozulmasın diyerek değil, bu husus yanlış anlaşılmasın. Bunların eski suretle yaşamalarını düşünen bir komünist olamaz. Ben diyorum ki bu söz kâşânelere ait değildir. Yalnız küçük evler sınıfındadır. Bakınız bir kâşânede bir milyoner oturuyor. Onun yine orada oturması taraftarı değilim. Bunun buradan çıkarılarak ve yahut kendisine bir iki odası terk edilerek, diğerlerini fakir halka terk etmek lâzımdır, diyorum. Yalnız küçük üç veya dört odalı evler hususunda söylüyorum ki, aile mahremiyeti bizde çok olduğundan bu hususun nazar-ı itibara alınarak hareket edilmesi lâzımdır.

Dördüncü Nöbet[114]

15.9.336

4-üncü Nöbet

Sacit yoldaş- Aile hususiyeti denilirse daha iyi olacak.

Maksut yoldaş- Darüleytam kelimesinin de ilâvesini rica ederim.

Sadr- Arkadaşlar, birinci maddeye Sacit yoldaşın hesabına olarak kelimeyi ilâve ettik. Şimdi artık birinci madde hakkında söz söyleyen yoksa reye koyacağım. Maddeyi esas itibarıyla kabul edenler kollarını kaldırsınlar. Ekseriyetle madde kabul olundu. (Sacit yoldaşın tashihini okuyor). Suphi yoldaş teklifini geri alıyor. Sacit yoldaşın teklifini Yakup yoldaş da teklif ediyor. Bir de Maksut yoldaşın mektep ve yetimhaneler, klüpler diye gösteriliyor.

Hilmi yoldaş- Yoldaşlar, bu tekliflerin hepsi maarife aittir.

Suphi yoldaş- Arkadaşlar, burada maarif meselesine yetimhaneler girmez, bu amele işçi teşkilâtıdır. Onlar da başkaca ilâve olunur.

Hilmi yoldaş- Maarif ve sıhhat-i umumiyeye aittir.

Sadr- Şimdi arkadaşlar, yetimhaneler ve içtima yurtlarını ilâve ediyoruz.

Maksut yoldaş- Yetimler ve dul kadınları da ilâve ediniz.

Sadr- Arkadaşlar, bu teklifler nazar-ı itibara alınarak komisyona havale edilsin. Reye koyuyorum, kabul edenler ellerini kaldırsın. Ekseriyetle kabul olunuyor.

Yakup yoldaş- Bunu heyet-i umumiye halledemezse 3 kişi komisyon nasıl halledecektir?

Sadr- Kabul edilmiştir. Bir daha reye konulamaz.

Suphi yoldaş- İşçilere ait teminat, madde 34, yeni bir fasla geçiyoruz. 35, 36, 37.

---

114 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 574-575

maddeleri okuyor...

Sadr- Bu fasılların heyet-i umumiyesi hakkında söz söyleyecek arkadaş var mı?

Yusuf Kemal- Dilenciler ve dilenciliğin izalesi için de bir madde ilâve edilsin.

Sadr- Yusuf Kemal yoldaşın teklifine karşı olan var mı?

Maksut yoldaş- Şûrâlar hakimiyetinde dilenci olmaz. Çünkü herkese iş verilecektir.

Abdurrahman yoldaş- Dilencilik meselesi o kadar küçük görünecek bir mesele değildir. Dilencilik şimdi bir sanat haline girmiştir.

Yakup yoldaş- Arkadaşlar, bizde dilenci gayet çoktur. Hatta Dağıstan'da da hemen hemen ekseriyeti teşkil ediyor. Buna şûrâ hükümeti bu kadar çalıştığı halde bir çare bulamadı.

Ali yoldaş- Hele harpten sonra daha da çok arttı. Elleri ayakları kesik askerler ne iş görsünler.

Beşinci Nöbet[115]

Nöbet 5

15.9.336 sabahı

Suphi- Arkadaşlar, burada görüyorsunuz, bir ve yahut başka suretle muattal kalan amelelerin hayatı, temin-i maişeti için madde var, bir rençper asker olmuş ve ne suretle olursa olsun bunun tayını (?) var. Bunların temin-i hayatı, teminat-ı içtimaiye kasasından temin edilmesi. İşte bunlara bakacak ve bunları terfih-i hal edecek bir müessese olmadığından, bundan başka bunlar için ayrıca bir maddeye lüzum yok. Yalnız buna bir madde konulabilir. Yalnız dilencilere karşı bunların hayatlarının idameleri için ayrı bir madde konacak olursa o başka. Her dilenciyi yaşatmak için bizim memlekette olduğu gibi eytamhaneler olduğu ve bunları açmak için nasıl cemiyet-i hayriyeler vücuda getirilmişti, şûrâlar idaresinde de teminât-ı içtimaiye kasası ve müessesesi vücut bulacak ve bunları çalıştırmak için iş bulup, bunların hayatı bu suretle temin edilmiş olacaktır.

Cevat- Bu hususta bir madde teklif ediyorum. (Bilumum çalışabileceklerin mesai ile mükellef tutulması fırkanın esasatından olmakla beraber malulîn ve acezenin de darülacezede infakıyla dilenciliğe kat'iyen mani olmaya fırka çalışacaktır.)

Sadr- Arkadaşlar, söz kesilsin diyerek teklif var buna karşı olan var mı?

Abdurrahman- Harb-i Umumî'den sonra dilencilik başka bir şekle girdi. Adeta bir zehir şeklini aldı. Bunun için buna kat'iyen bir çare bulup bunun önü alınsın.

Sadr- Siz meseleyi yine tekrar ediyorsunuz. Bunun için reye koyuyorum. Söz kesilsin diyen arkadaşlar rey versin. Ekseriyet ile söz kesildi. Yusuf Kemal yoldaşın teklifi ile bu hususta bir madde ilâve edilsin diyen var ise rey versin, ekseriyet ile kabul edilmedi. Binaenaleyh maddelere geçiliyor. Suphi yoldaş buyurunuz.

Suphi- Madde 34 okuyorum...

Sadr- Birinci madde bitti. Madde hakkında söz söylemek arzu eden var mı?

---

115 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 563-564

Mesut- Bu iş saatlerinin müsaade-i fenniyesine (?) göre azamî 6 saat çalışılması husu sunun zikredilmesi zamnındayım.

Sadr- Buna karşı olan var mı? Yok. Başka söz söylemek arzu eden var mı? Behçe yoldaş buyurun.

Behçet- Vaz'-ı hamlden evvel sekiz hafta, vaz'-ı hamlden sonra ne kadar müddet son· ra çalışılacaktır, bunu izah buyurunuz.

İsmail Hakkı- Şûrâların usul-i idaresinde çalışmak zamanı vaz'-ı hamlden 6 hafta ev- vel tatil, vaz'-ı hamlden sonra da 6 hafta olarak işe başlamak usulü kabul edilmiştir.

Suphi- İçimizde doktorlar da vardır. Bu husus onlar tarafından da düşünülerek ona gö- re bir saat ve zaman tayin etmek mümkün olur teklifindeyim.

Altıncı Nöbet[116]

6-ncı Nöbet

Hilmi yoldaş- Vaz'-ı hamlden sonra sekiz hafta istirahat kabul edildi. Ondan sonra kadın çalışıp da çocuğuna nasıl süt hazır edecektir? Yani günde bir iki saat izin verilmeli- dir ki gidip çocuğuna süt emzirsin.

Sadr- Başka söz var mı? Hilmi yoldaşın teklifi nazar-ı itibara alınıyor. Birinci madde- yi kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Ekseriyetle kabul olunur.

Suphi yoldaş- Fasıl itibarı ile 35. Fasıl ve madde 2'yi okuyor...

Sadr- Bu maddeler hakkında söz söyleyen var mı? Ekseriyetle kabul olunur.

Mühendis Aziz yoldaş- Teftiş heyetleri deniyor, bu heyetler mütehassıslardan intihap olunmalıdır.

Sadr- Bizim komünizm amele ve rençperlere istinat ettiği için ameleden malumatlı olanlar intihap edilirler.

Mühendis- İstihsalâtın aynı surette teftişi lâzımdır.

Suphi yoldaş- Bir taraftan amelenin hukuku muhafaza olunuyor. Bittabi istihsal art- mazsa mal çoğalmaz. Bu fikir amele ve rençperler içerisinde neşredilmelidir. Bu neşro- lunduktan sonra işçi dernekleri heyetten intihap olunur, yoksa mütehassıslar (*hakkında?*) madde ilâve edilemez. Çünkü eskiden Rusya emperyalizmi zamanında mühendisler, doktorlar herkesten çok para alırlardı. Ama inkılâptan sonra ameleler artık bunların olma- sına meydan vermediler. Bizim memlekette de öyle değildir. Teminat-ı içtimaiyenin tenviri için ameleler arasında bir teftiş heyeti tayin etmek lâzımdır.

Sadr- Arkadaş diyor ki mütehassıslar da ilâve edilsin. Bu teklifi kim kabul ediyor, rica ederim kollarını kaldırsın. Kabul edilmiyor.

Suphi yoldaş- O halde bu maddeyi esas itibarıyla kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Ekseriyetle kabul olunur. Ethem Nejat yoldaşın dediği bir de tekaüdiye meselesi var. Komisyonca bu madde tenvir edilemedi. Binaenaleyh Rusya'da kabul edildiği gibi tasvip olunur ve komisyon da tashih eder.

---

116 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 576-577

Sadr- Suphi yoldaşa karşı olan var mı? Yok. Bu fasıl hakkında itiraz eden var mı? Yok.

Suphi yoldaş sıhhat-i umumiye hakkındaki maddeyi okuyor...

Yedinci Nöbet[117]

Nöbet 7

15.9.336

Sadr- Bu fasıl hakkında söz söyleyecek var mı? Esasen bu fasıl bir maddedir. Buyurun söz sizindir.

Behçet- Seyyar tabipler hakkında bir madde ilâve edilsin teklif ediliyor. Ediyorum.

Sadr- Bu maddeyi ben reye koyuyorum. Madde ekseriyet ile kabul edildi. Ve Behçet yoldaşın teklifini kabul edenler rey versin Ekseriyet-i ârâ ile kabul edildi. Bir teklif daha var, küçük sıhhiye memurları ve bunlar için bir mektep açılması hususunda bir madde daha ilâve edilsin diyorlar. Buna karşı olan var mı? Yok. Bu da ekseriyet ile kabul edildi. Bir de genç drunkelleri (?) ve futbol kulüpleri teşkil edilmesi teklif ediliyor. Bu hususun maarif şubesine ait olduğu söyleniyor. Bunun orada halli cihetine gidileceğinden reye koyuyorum, buna karşı olanlar ses versin. Ekseriyet ile kabul edildi. Binaenaleyh ben faslı reye koyacağım. Bu fasıl esasen bir madde olduğundan reye koyuyorum. Karşı yok. Ekseriyet ile kabul edildi. Diğerine geçiniz. Buyurun, söz Suphi yoldaş sizindir.

Suphi- Ordu ve zabıta işlerine dair 39. maddeyi okuyorum... 40. maddeyi okuyorum...

Sadr- Bu faslın heyet-i umumiyesi hakkında söz söylemek arzu eden var mı? İlâve var.

Maksut- Zabitlerden kızıl asker kumandanlıklarına tayin edilen yoldaşların yanına birer amele ve rençperlerden birer kontrol bulundurulsun.

Sadr- Bu husus vardır ve maddelerde muharrerdir. Binaenaleyh madde madde okunsun, buyurunuz.

Suphi- (T. K. F.) Birinci maddeyi okuyorum...

Sadr- Birinci madde hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Karşı yok. Ekseriyet-i ârâ ile madde kabul edildi.

Suphi- (T. K. F.) İkinci maddeyi okuyorum...

Sadr- Bu madde hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Bu maddeyi reye koyuyorum. Ses var, buyurun.

- Madde lütfen izah edilsin.

Sadr- Buyurunuz.

Suphi- İzah ediyor...

---

117 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 565

Sekizinci Nöbet[118]

8-inci Nöbet

Reis- Anlaşıldı mı?

Yakup yoldaş- Amele ve rençper sınıfına taraftar olanlar.

Suphi yoldaş- Arkadaşlar! Eskiden ordularda istihdam edilen askerler mukadderatı elinde tutan burjuvazyanın elindeydiler. Bilmeyerek hizmet ediyorlardı. Komünist Fırkası ise amele ve rençperlerin silahlanmasını arzu eder. Onlara karşı olanların silahlarını ellerinden alır ve harp esnasında da onlar serbest bırakılmaz, seferberliğe davet edilir. Mesela mutfak vs. bu gibi geri hidematında istihdam edilirler.

Hilmi yoldaş- Ordudaki kızıl kumandanlara muavin olarak da amele ve rençperlerden birer adam tayin edilsin.

Abdurrahman yoldaş- Bizim asker arkadaşlarımızdan zabit vazifesini yapacak asker arkadaşlarımız vardır, onlardan muavin tayin edilsin.

Sesler- Madde bir dalıa okunsun.

Suphi yoldaş- Okuyor...

Yakup yoldaş- Öteki hangi sınıflar, muallakta kalıyor.

Suphi yoldaş- O halde zengin sınıflara ilâve edelim.

Reis- Arkadaşlar, birkaç fikra da bunları okuyalım.

İsmail Hakkı yoldaş- Memurlar zengin olmadıkları halde hâkim sınıfına mensupturlar.

Sadr- Diğer sınıflar değil, bunun yerine öteki sınıflar deniliyor. Arkadaşlar, ben fikrayı esas itibarı ile reye koyuyorum. Öteki yerine diğer denilmesi taraftarı olanlar ellerini kaldırsınlar. Kabul edilmiyor. Öteki sınıfları kim arzu ediyor, ellerini kaldırsınlar. Ekseriyetle öteki sıuıf kabul olunur.

Yusuf Kemal- Bazıları vardır ki karnı aç olduğu halde kendisine zengin süsü veriyor. Bunlar da nazar-ı itibara alınsın.

Maksut yoldaş- Mesela anası babası aç da oğlu Mekteb-i Harbiye'de burjuva ruhuyla ruhlanmıştır ve onlara mütemayildir. Bunlar hakkında ne düşünülüyor?

Sadr- Hangi sınıfa çalışırsa o sınıfa aittir. Binaenaleyh madde şeklen kabul edildi.

Dokuzuncu Nöbet[119]

Nöbet 9

15.9.336

Sadr- Arkadaşlar, burada diğer, öteki kelimesini hallettik. Bunun başka suretle tashihi teklif olunuyor. Bu da irticaa mensup adamlara silah verilmeyip bunların sıkı bir kontrol ve hizmetçilik vazifelerinde istihdam edilmesi teklif ediliyor.

---

[118] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 578-579

[119] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 566-568.

Yakup yoldaş- Binaenaleyh irtica sınıfına mensup olanlar kat'iyen hiçbir zaman da vazifeye kabul edilemez.

Sadr- Binaenaleyh böyle mürteciler değil, bîtarafta kalıp da, o fikri besleyip de, bir iş yapmak kuvvetinden mahrum olanlar hakkındadır.

Sacit- İrticaa taraftar deyince, bunların bîtarafta kalanlar orduya alınarak onların fikirleri tashih edilsin ve diğerlerinin cezaları bütün kuvvetiyle icra edilsin zannediyorum.

Sadr- Müsaadenizle arkadaşlar, bunu irticaa taraftar diyecek yere burjuvazyaya mensup olan sınıflar diyerek tashih edelim.

Suphi- Söz uzamasın, bunu şu suretle tashih edelim. Maddeyi tekrar okuyor...

Hakkı yoldaş- Burjuvazya sınıfı yalnız bir sınıftan olmayıp fukaradan olmağla, burjuvazya gibi halk üzerinde bir tahakküm fikri besleyen birçok fertler de mevcuttur. Bunun yalnız amele ve rençperlerden teşkil edilmesi ve diğerlerinin hakkında inkılâbın emrettiği üzere hareket edilmek lâzımdır.

Sadr- Binaenaleyh söz kesilsin diye teklif var. Öteki tashihle bu maddeyi kabul edenler ses versin. Ekseriyet ile kabul edildi. Diğeri ekalliyette kaldı.

Suphi yoldaş- Okuyor... B fıkrası bitti.

Sadr- Bu hususta söz söylemek isteyen var mı? Yok. Bunu kabul edenler ses versin. Ekseriyetle kabul edildi.

Suphi- T okur...

Sadr- Buna karşı olan var mı? Yok. Ekseriyetle kabul edildi.

Suphi- P okur...

Sadr- Bunun hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Fıkra kabul edildi.

Suphi- Madde 11 okuyor...

Sadr- Buna karşı olan var mı? Yok. Fıkra ekseriyetle kabul edildi. Fasıl itibarıyla reye koyuyorum. Fasıl ekseriyet-i ârâ ile kabul edildi.

Suphi- Mahkeme işleri okuyor... Madde 43 okuyor... Madde 44 okuyor... Madde 45 okuyor...

Sadr- Faslın

Yakup- Biliyorsunuz ki arkadaşlar, bizim memleketimizde harbiye, adliye işlerinden başka bir de şer'î işler vardı. Halbuki bizim memleketimizde bu hususu birdenbire atmak doğru değildir. Şûrâ idaresinde her ne kadar halk mahkemeleri teşkil edilmişse de, fakat bir de şer'î halk mahkemeleri vücuda getirilmiştir.

Hilmi- Bu meseleyi son zamanlarda şûrâlar idareleri mahkeme işlerini kaldırıp, medenî bir kanun ve mahkeme kabul etmiş idi.

Suphi- Dinî esaslara ait olan meseleler cemaat meselesi haline getiriliyor diyerek öyle izah etmiştim. Bunun için cemaatin küçük miras işlerine, nikâh ve talâk meselelerine ait olan, yine dinî meselelerden olmakla şer'an icra ediliyor. Binaenaleyh şûrâ idaresi buna karşı değil, bilakis taraftardır. Bununla bunu kabul etmek lâzımdır.

Sadr- Burada söz kesilsin diyerek teklif var. Diğer taraftan söz kesilmesin diyerek teklif var. Yakup- Mesele henüz tamamı ile anlaşılamadığı için, meselenin daha ziyade izah edilmesi için söz kesilmesin.

Sadr- Teklif geri alınıyor, söz devam edecek. Buyurunuz Hakkı yoldaş, söz sizindir.

Hakkı- İslam memleketlerinde şer'î mahkemeleri ipka etmişlerdir. Rusya'da yalnız Dağıstan'(*d*)a değil, her yerde olduğu gibi İslamların kendilerine mahsus birer şer'î mahkemeleri vardır ve kendi aralarında olan dinî birtakım meseleleri orada hallederler. Fakat bu miras, mülkiyet meselelerinde olduğu için şûrâ idaresinde ise mülkiyet kalkıyor. Bunun için bu gibi mahkemelere lüzum kalmaz diyerek hatırınıza getirmek istiyorum. Bunun yalnız nikâh, talâk işlerinde ufak bir şubesi bulunsun.

Yakup- Dağıstan bugün hürriyetini kazanmış şûrâlar usulü idaresini kabul etmiştir. Halbuki kendi anane ve millî bir takını meselelerini vücuda getirdikleri şer'î mahkemeleri meseleleri ile hallederlerdi. İşte bunun içindir ki ben bu hususta ısrar ediyorum. İşte ben bunun hakikîsini gördüm. Nasıl? Dağıstan'da yaptığım seyahatte şöyle bir mesele karşısında kaldım. Bir adam şikâyet ediyor, diyor ki benim sekiz yaşındaki bir kız çocuğumu Bakûlünün birisi kaçırdı. Ben geldim müracaat ettim. Hükümet bana diyor ki o kız da onunla beraber yaşamak tarafını ve fikrini beslemiş, onunla beraber gitmiş, şimdi hakk-ı hürriyet var, bunun için bir şey diyemeyeceğim diyerek cevap almış. Halbuki bu doğru değildir. Bizde taassup çoktur. Böyle olursa nasıl bu mesele halledilsin? İşte bundan dolayıdır ki şer'î mahkemelerin şekli değiştirilerek yine bu gibi dinî ve şer'î işlere bakmak üzere ipkası taraftarıyım.

Onuncu Nöbet[120]

10-uncu Nöbet

Sadr- Yakup yoldaş Dağıstan'ı nazara alarak söylüyor. Doğrudur, çünkü Çar zamanında bu memleketlerde idare-i şer'iye var idi. İnkılâptan sonra bu mahkemeleri lağvetmek aksi tesir yapacaktı. Çünkü Çar zamanında ahali o mahkemeye alışmışlardı. Lağvedilse idi dine tecavüz addedeceklerdi. Fakat biz memlekette burjuvazya hükümeti mahkeme-i şer'iyeleri lağvettik. Şimdi yeniden memleketimize şer'î mahkemelerin tesisine ne lüzum var. Bizim ahali zaten alışmışlar, hiçbir fena tesir yapmaz.

Abdurrahman yoldaş- Ben bu mahkeme-i şer'iye hakkında başka türlü düşünüyorum. Gerçi arkadaşın söylediği gibi Rusya çarlığı zamanında Müslüman memleketlerinde tesis edilmiş, fakat şimdi komünizm esas yürütüldüğü için bu meselenin halli cemaatin keyfine terk edilmelidir. Çünkü bu mahkemeler kaldırılır, bazıları bir takım hurafat da meydana çıkarıp, bazı maniler türetir. Mahkeme-i şer'iyeleri daimî olmazsa da muvakkaten kabul etmeli miyiz? Fakat mahkeme-i şer'iyeyi tanıdığımız vakit de mülkiyet ve veraseti de tanımak mecburiyeti var diyorlar. Ama o mesele buna karıştırılmaz, diğer mehakim nezdinde mahkeme-i şer'iyelerin ilâvesi taraftarı değilim.

Sadr- Birçok söz isteyenler var. Bir teklif de var, bu hususta ses kesilsin. Aleyhte olan var mı? Bir teklif daha var, söz tamamıyla kesilmesin. O halde bu teklifin bir lehine, bir de aleyhine söz vereceğim. Söz kesilsin diyenler ellerini kaldırsınlar. Kabul olunur, demek iki arkadaşa söz verilecektir.

Yakup yoldaş- Söyledim, Abdurrahman yoldaşın dediği gibi, şer'î mehakimler daimî

---

120 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 580-582

değil, muvakkat olsun teklif ederim.

İsmail yoldaş (Erzurum)- Sizi bu hareketinizle demokrat görüyorum, komünist göremiyorum.

Suphi yoldaş- Her ne kadar yoldaşımız bu sözü söyledi ise de Heyet-i Riyaset'in protesto etmesi lâzımdır. Daima verdiğimiz kararlar komünizmaya aittir. Rica ederim söz İsmail Hakkı yoldaşa verilsin.

Hakkı yoldaş- Bilhassa istical etmeyerek, düşünerek rey vermenizi rica ederim. Abdurrahman yoldaş daha iyi bilirler ki vazife-i kazayı deruhte eden şer'iye yalnız mülahazaya bakarak doğru addedilemez. İslam'da birisi amele ve adete riayet eder.

Suphi yoldaş- Arkadaşlar, mahkeme-i şer'iye hakkında söylenen sözler yeni şeyler değildir. Biliyorsunuz ki en büyük ediplerimizden Namık Kemal, Ziya Paşa'lar gibi adamlar bile mahkeme-i şer'iye aleyhinde birçok sözleri vardır. Anadolu'da hiçbir kimseyi onların lehinde göremezsiniz. Bu şeyler çoktan halledilmiştir. Halledilmiş bir meseleyi tekrar meydana koyarak, mahkeme-i şer'iye meydana çıkarmamız doğru olmaz. Biz bunu kabul edersek, sonra patrikhaneler, bunlar da mürtecidirler. Biz bunu kabul ettik mi, Yahudi de var, Süryani de var, ve sair milletler de kendi mahkemelerini açmayı talep edecekler ve bizim de o vakit açmamız lâzımdır. Rusya'yı tetkik edecek olursak görürüz ki tamamen lağvolunmuştur. Türkistan'da biz onlara söyledik, kadılar sizin medenî işlerinize karışmasınlar, bu idareleri lağvedin. Bir de üç ay sonra gördük ki halk ellerinde sopa, mahkeme-i şer'iyeleri kendileri yıktılar. Yoksa Dağıstan'da ahalinin mutaassıp olduğu için hakim efendilere karşı biraz göz kapıyorlar. Biz de öyle yapacağız. Arkadaşlar, geçen gün Hopa'dan gelen bir kâğıtta müftü efendiden Bolşevik olanlar da var, demek onlar da kabul ediyor. Mahkeme-i şeri'yelere hiç hacet yok.

Onbirinci Nöbet[121]

Nöbet 11

15.9.336

Sadr- Mesele bununla bitti, maddeler bitti. Bunun heyet-i umumiyesi hakkında reye koyuyorum. Bunu kabul edenler rey versin. Karşı yok. Ekseriyet-i ârâ ile kabul edildi. Diğer maddeye geçildi. Buyurunuz.

Suphi- Maarif ve hars işleri madde 47'yi okuyorum... Bitti.

Sadr- Bu faslın heyet-i umumiyesi hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Madde madde okunması rica olunur.

Suphi- (46). maddeyi okuyor...

Sadr- Buna karşı olan var mı? Yok. Ses- Yalnız sanayi-i nefise ilâvesini teklif ederim.

Cevat- Maddenin başında hars kelimesi vardır. Bu da kültür manasında olup, bilumum bu gibi müesseseleri câmi' olduğundan artık sanayi-i nefisenin ayrıca ilâvesine lüzum yoktur.

Sadr- Buna karşı olan var mı? Yok. Madde ekseriyet-i ârâ ile kabul edildi.

---

[121] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 568-569

Suphi- (47) okuyorum..

Sadr- Bu madde hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Ses, Hilmi. Buyurun söz sizindir.

Hilmi- Maarifin insanları tevhit ve mesut edecek bir surette yaşamalarına hizmet edecek diyerek ilâvesini teklif ederim.

Sadr- Başka söz var mı? Yok. Maddeyi kabul edenler ses versinler. Madde ekseriyet-i ârâ ile kabul edildi.

Suphi- Madde (48) okuyorum...

Sadr- Bu hususta söz söylemek arzu eden var mı? Ses- Söz isterim. Buyurunuz.

Ethem Nejat- Aziz yoldaş hars meselesi hakkında söylemiş idi. Onun burada nazar-ı dikkate alınmasını tekrar olarak teklif ediyorum.

Lütfü- Seyyar kütüphanelerin ilâve edilmesini teklif ediyorum.

Sadr- Söylenilen teklifler komisyonca nazar-ı itibara alınarak komisyon tarafından ilâve edilecektir. Binaenaleyh maddeye karşı olan var mı? Yok. Ekseriyet-i ârâ ile madde kabul edildi. Faslı reye koyuyorum. Karşı olan yok. Bu fasıl heyet-i umumiyesi ile kabul edildi. Arkadaşlar, şimdi burada birtakım maddelerin ilâvesi söylenmiş idi. Şimdi onlar okunacak.

Suphi- İlâve edilecek maddeler. Birisi çiftçiler hakkında okuyorum...

Sadr- Bu madde hakkında söz söylemek arzu eden var mı? Yok. Reye koyuyorum. Karşı olan yok. Madde ekseriyet-i ârâ ile kabul edildi. Buyurunuz diğer maddeye.

Suphi- Sıhhiye memurları hakkında ilâve madde, okuyorum...

Sadr- Bunun hakkında söz söylemek arzu ediyorum. Ses- Söz istiyorum.

Hakkı- Seyyar hastaneler de ilâve edilmesini teklif ediyorum.

Cevat- Seyyar hastaneler de kıtalara ait bir iş olup halk için seyyar hastane yapılamaz.

Hakkı- Benim hatırıma geliyor ki, hastanelerden uzak birçok köyler vardır. Buralarda hastalar nasıl ve ne suretle tedavi edilecektir? Bunun için tatbiki taraftarıyım.

Sadr- Bu maddeyi kabul edenler ses versin. Karşı olan yok. Ekseriyet-i ârâ ile kabul edildi.

Suphi- Mektepler, darülacezeler gibi bir takım müesseselerin açılması hususu teklif edilmiş ve komisyona havale edilmişti. Şimdi bunun için uzun uzadıya mübahaseye lüzum yok. Bunun komisyon tarafından halli hususunu ben teklif ediyorum.

Onikinci Nöbet[122]

12-nci Nöbet

Sadr- Bu teklif kabul ediliyor mu?

Sacit yoldaş- Fikrî ve içtimaî ihtiyaçları temin eden idare.

Sadr- İşte ben kendi fikrimi meydana koyuyorum. Yani kısa bir kelime bulmalı.

---

[122] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 583-584

Ethem Nejat yoldaş- Üç kelime koysak olur mu? Maarif, halk, hars.

Cevat yoldaş- Sıhhî, içtimaî, fikir teklif ediyorum.

Sadr- Komisyona havale edelim. Taraftar olanlar ellerini kaldırsınlar. Ekseriyetle kabuldür.

Suphi yoldaş- Kadınların emzirmesi için üç saat müsaade edilir. (Okuyor).

Sadr- Ben şûrâ hükümetinin bu hususdaki reyini bilmiyorum. İçtimaî şube, bilmiyorum, üç saat mi yoksa yarım saat mi müsaade veriyor?

Ethem Nejat- Sosyal Demokratlar haftada 42 saat izin veriyorlar.

Cevat yoldaş- Arkadaşlar, bunlar teferruattan değillerdir. İyi tetkik edilmesi lâzımdır.

Sacit yoldaş- Teferruattan mı, yoksa esasattan mı olduğunu anlamak için tatbikat, yani 3 saat meme emzirecektir. Burada doktorlar da var.

Sadr- Bir madde ilâve ediyorlar. (Suphi yoldaş okur).

Suphi yoldaş- Bu 42 saat Cumartesinden itibaren Cuma gününe kadar hesap ediliyor. Bu bir faslın muhtelif maddelerine aittir. Bir kısmı okutulmuştur. Hepsi bir yerde değildir. 42 saatlik teneffüsten maada bir de senelik teneffüs var. Kadın emzirmesi de o meyanda konulacaktır.

İsmail Hakkı yoldaş- Müterakkî memleketlerde görüyoruz ki hususî süt ana tutacağı yerde hususî bakan müesseselere çocuğu bırakıyor.

Sadr- Arkadaşlar, bu fıkra ki sonra ilâve ediliyor. Kim kabul ediyor, rica ederim kollarını kaldırsınlar. Ekseriyetle kabul olunur.

Bir de bu programın mukaddeme ve heyet-i umumiyesi ile beraber kabul edenler rica ederim ellerini kaldırsınlar. İttifak-ı ârâ ile kabul olundu.

Onüçüncü Nöbet[123]

Nöbet 13

15.9.336

Ali yoldaş- Şûrâ hükümeti burada da görüyoruz ki men edilmiş ve bu husus programlarına kabul edilmişti. Bunun da, bizim Türkiye'de teşekkül edecek şûrâlar cumhuriyetinde bu husus kabul edilerek, buradaki kabul ettiğimiz programımıza ithalini ilâve ediyorum. Çünkü kumar oynayan bir kimse parasını orada verdikten sonra her türlü fenalığı irtikap ediyor. İşte bundandır ki bunu rica ediyorum, ithal edelim. (Alkışlar).

Hilmi- Müskirat hakkında madde geçti, yalnız kumar hakkında bir madde ile ilâve edelim arzu edilirse.

Heyet-i umumiye- Hay hay, ithali lâzımdır.

Maksut- Yoldaş, biliyorsunuz ki biz birleşiyorsunuz (?), görüyoruz ki yine beyefendi, paşaefendi sözüyle yine bir takım dalkavukluk ediliyor. Bunun, yani bu gibi sözlerin ref'i

Suphi- Bu mesele programa muvafık gelmediğinden, bu sözün kat'iyen ve serian ke-

---

123 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 570-571

silmesi taraftarıyım.

Lütfü- Program yazıldı ve kabul edildi. Fakat Türkiye'nin etrafında bu ne suretle takip edilecektir?

Sadr- Bu hususu ruzname-i müzakerede

Muhacir yaşayan Türkiye İştirakiyûn Fırkası Birinci Kongresi'nde programı kabul etmekle beraber bugün resmen diğer frak-ı siyasîye arasına girmiş bulunuyor. (Şiddetli alkışlar).

Ben diyorum ki şu halde, yaşasın Türkiye İştirakiyûn Fırkası, yaşasın. Enternasyonal ile meclis kapandı... Akşamki meclis saat 6'da başlamak üzere şimdilik meclis kapanmıştır.

Mehmet Emin yoldaş- Arkadaşlar, ben Niyazi yoldaşa söz vermedim ve yerine oturmasını teklif ettim. Fakat bu hususiaki kusurumun affını dilerim. (Alkışlar).

Meclis saat 3'de kapandı.

İçtima 6 Celse 1

15.9.336

Sabah celsesi

Saat 11.30'da açıldı, saat 3'de kapandı.

İçtima 6 Celse 1

(15/16 Eylül 1920)
ALTINCI İÇTİMANIN İKİNCİ CELSESİ

Altıncı içtimâ - Akşam Celsesi
Muhtelif Teşkilâtların Lâyihaları

İstanbul Teşkilâtı Hakkında Lütfi Necdet Yoldaş'ın Nutku'ndan:

Rusya İnkılâbı şiarını dünyaya neşretmeğe başladığı zaman İstanbul'da [s. 87] herkes buna dair malûmat almak istiyordu. O esnada üseranın bir kısmı da Rusya'dan gelerek halkı tenvir ediyorlardı. Mütarekeden sonra halk iki şık karşısında kaldı: Biri içtimâî inkılâba koşmak, diğeri cihangirlerin nüfuzu altına girmek... Ekseriyet içtimâî inkılâba, hürriyete taraftardı. Bazı teşkilât vücuda getirildi ve Üçüncü Enternasyonal ile alâkadar olmağa başlanıldı. Rusya'ya suret-i mahsusada gidip gelen arkadaşlar bizi tenvir ettiler ve (Yeni Dünya)nın neşriyatından haberdâr eylediler. Bundan sonra komünizm propagandası tevessü etti, grubumuz büyüdü. 1919 yazında Rusya'daki Türkiye Komünist Teşkilâtı Moskova'ya ve oradan Kırım'a nakl-i faaliyet etmişti. Ve bu zamanda dört yoldaş Kırım'dan İstanbul'a gelmişlerdi ve yanlarında inkılâba ait eserlerle Yeni Dünya nüshaları getirmişlerdi. Bu edebiyat da ayrıca komünizm efkârının intişarına hizmet ediyordu. Üç ay sonra tekrar Odesa'dan İstanbul teşkilâtına memur birkaç yoldaş geldi. Bu arkadaşların iştirakiyle faaliyet ziyadeleşti, propaganda tevessü etti ve on iki kişiden mürekkep bir heyet vücuda getirildi. İngilizler bu teşkilâtı haber alarak arkadaşlarımızın bir kısmını tevkif ettiler, bir kısmını da hidemât-ı şâkkada kullanmak üzere Çanakkale'ye nefy ettiler. Bunun üzerine teşkilât büyük bir buhran geçiriyor, gayet hafî çalışmaya mecbur oluyordu. Maamafih, kayıkçılar, hamallar ve de bazı sınıflar arasında faaliyet ve teşvikat devam ediyordu. Biz Beş Martta İstanbul'dan hareket ettiğimiz zaman ahvâl bu merkezde idi. Bundan sonra görülen işler hakkında yeni gelen bir yoldaşın verdiği malûmata nazaran tramvay müstahdemlerine büyük bir grev yaptırılmış ve maaşları tezyit ettirilmiş. Bundan başka İngiliz vapurlarında çalışan ameleler arasında da propaganda yapılarak, greve teşvik edilmiş, muvaffakiyet görülmüştür. [s. 88] Bu teşebbüslerin neticesi olarak maaşlara zam yapıldığı gibi, tramvay, vapur müstahdemlerine ve amelesine mahsus hastahaneler, kıraathaneler ve içtimâ mahalleri açtırılmıştır.

Hilmioğlu Hakkı Yoldaş'ın Nutku'ndan:

Yoldaşlar, Cihan Harbi sebebiyet verdiği bütün felâketlere, perişanlıklara, sefaletlere rağmen, bize iki büyük iyilik getirdi. Biri Rus Çarlığı'nın ve onunla beraber birçok taçların sukutu, diğeri de Türk proletaryasının sınıf benliğini, sınıf şuurunu hissetmesi oldu.

Türkiyelilerin bir kısmı Rusya'da, diğer bir kısmı da Almanya'da gayet mühim inkılâbî hadiseler, vak'alar görmüşlerdir. Biz Almanya'da gördük ki, harbi idare eden Türk hükûmetinin mühimmat-ı harbiye ve sair eşya almak üzere gönderdiği memurlar büyük şehirlerin açık veya kapalı kumarhanelerinden ve sefahat merkezlerinden çıkmıyorlar. Öyleleri vardı ki, İstanbul'da az bir müddet evvel fena bir hayat yaşa-

Birinci Nöbet[124]

15.9.336

Akşam iclâsı

Saat 7

Nöbet 1

Reis Suphi yoldaş- Arkadaşlar, meclis açıldı. Şimdi muhtelif teşkilâtlardan gelen lâyihaları okuyacağım. Söz İstanbul teşkilâtından gelen Lütfü yoldaşındır. Her teşkilâttan gelen arkadaşa söz verilecektir. Buna karşı olan var mı? Prezidyum (*Heyet-i Riyaset*) teklif ediyor. Her yoldaşa 15 dakika mühlet verilsin.

Doktor Hakkı yoldaş- Böyle meclisin vaktini gasp etmek doğru değildir. İhtiyaçları Heyet-i Riyaset görür ve hiçbir zaman heyet-i umumiye muvacehesinde dakladlar hakkında söz uzatılmaz.

Sacit yoldaş- Türkiye'de teşkilât pek mühimdir. Fırka kuvveti onlardan alıyor. Bu hususta saatlerin geçmesi fuzulî telakki edilmemelidir. Böyle 15 dakika, küçük bir zamanla tahdit edilmesin.

Abdurrahman yoldaş- Bana kalırsa lâyiha verenlere söz verilmesi nizamname ahkâmından idi. Bu müddet de zannederim 1 saatti. Eğer bu kabul edilmiyorsa, 15 dakika pek azdır.

Suphi yoldaş- 15 dakika arkadaşların söz söylemesi kâfidir. Buna karşı olan var mı? Arkadaşlar, şimdi üç teklif var. Birinci 15, ikinci 20, üçüncü 30 dakika deniliyor. 15 dakikayı kabul edenler ellerini kaldırsınlar, 3 rey. 20 dakikayı kabul edenler, 12 rey. 30 dakikayı kabul edenler, 4 rey. Ekseriyetle 20 dakika kabul edildi.

Lütfü yoldaş- Arkadaşlar, İstanbul hakkında fazla malumat vermek isterdim, fakat vaktin az olmasına binaen muhtasaran izah edeceğim. Rusya'da inkılâp başladığı ve şiarını dünyaya neşretmeye başladığı zaman tabii bu hususta İstanbul'da münevver ve avam tabakası da malumat almak istiyorlardı. Rusya inkılâbı başladığı zaman üseranın bir kısmı İstanbul'a geliyordu, İstanbul'un muhtelif mahallerinde malumat veriyorlar ve halkı tenvir ediyorlardı. Mütarekeden sonra halk iki şık karşısında kaldı. Biri içtimaî inkılâp, diğeri emperyalist hükümetlerin nüfuzuna girmek. Halkın kısm-ı umumîsi kendilerini içtimaî inkılâpla alâkadar görüyordu. İlk defa bu teşkilâtın Moskova'da akdettiği birinci kongresinden haberdar olan arkadaşlar İstanbul'a gelmiş ve izahat vermişlerdi. Ve *Yeni Dünya* namında bir gazetenin çıktığını da söylediler ve bu babda arkadaşlar İstanbul'da da İştirakiyûn şubesini de açmak istediler. 1919 tarihinde, zannederim 15 Haziran'da olacak, Heyet-i Merkeziye Moskova'dan Kırım'a nakl-i faaliyet etmişti.

Sonra dört arkadaş Kırım'dan İstanbul'a gelmişlerdi. İnkılâba ait bazı eserlerle *Yeni Dünya* gazetesini de getirmişlerdi. Bu tarihten 3 ay sonra da Odesa'dan İstanbul teşkilâtına memur, reis ve âzâlardan birkaçı gelmişti ve orada da bu arkadaşlarla faaliyete başlanıldı ve 12 kişiden ibaret bir heyet vücuda getirildi.

---

[124] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 585-586

makta iken, şimdi Berlin caddelerinde otomobil içinde yüzü boyalı kadınlarla dolaşıyor ve bir gecede yüzbinlerce mark sarf edebiliyordu. Yine öyleleri vardı ki, meselâ alâka gösterdiği bir kadına yalnız hoş görünmek için, mühim bir tiyatroyu onun şerefine kapatıyor, diğer biri, yüzlük banknotlardan sigara yapmak ve yakmak tecrübelerinde bulunuyorlardı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın birçok garip teşebbüsleri meyanında sun'i ve cebrî tedbirlerle büyük teşebbüsat-ı iktisadiyeye muktedir yeni bir burjuva hey'eti de vardı. Tabiî böyle bir klik vücuda gelmek için ona bir de işçi sınıfı ilâve etmek lâzım gelecekti. Bunun için Tophane, Zeytinburnu, Tersane ve sair fabrikaları sanayi mekteplerine mensup dört bin kadar genç işçi, fabrikalarda sanat öğrenmek ve staj yapmak için Almanya ve Avusturya-Macaristan'a [s. 89] gönderildi. Bu genç amelenin büyük bir kısmı Almanya'nın muhtelif şehirlerine dağıtılmıştı ve bu gençlerin Alman amelesinin hayatına karışmasına, Alman amele teşkilâtıyla doğrudan doğruya temasa gelmesine imkân hazırlıyordu. Berlin'de ve Almanya'nın büyük şehirlerinde büyük Türk memurlarının ve harp zenginlerinin sefihâne hayatı devam edip giderken, bu gençler her gün memleketlerine ait zehirnâk havadisler alıyorlardı. O zaman bu genç Türk amelesi memleketi bütün mukadderatı ile baraber kumar masasına koyanların daima tekrarından usanmadıkları "vatan" ve "millet" kelimelerinin mânâ-yı hakikisini anlamaya başladılar.

Görülüyordu ki, "yaşasın vatan" nârasıyla bağıranlar hakikatte vatanı yağma etmekten ve sefahatten başka bir şey düşünmüyorlardı. Memlekette açlık müthiş bir şekil almış iken ve memleketin çocukları gıdasızlık yüzünden uzvî tereddiye duçar olurken, Berlin'e gelmiş beyler yüzbinlerce markı ufak bir keyif için ve ölüme sürüklenen memleketin kaderine karşı tamamiyle lâkayt, sokaklara döküyordu. Bütün bu vak'ayı mazruf olan çıplak ve ebedî hakikat bütün bu soyan sınıfların soyulan sınıfları uyutmak ve avutmak için kullandığı tarihî yalanlar Almanya'daki Türk amele ve talebesi üzerinde şedîd tesirler ifa etmekten halî kalmadı. İşte bu şerait-i ruhiye altında doğrudan doğruya ameleye istinat eden ilk Türkiye Sosyalist Teşkilâtı vücut buluyordu. Amele ve talebe arasındaki ruhî ihtimardan mütebellir ve müteazzî bir heyet vücuda getirmek fikriyle bir kısım talebenin teşviki ve ameleden büyük bir ekseriyetin iştirakiyle, Türkiye İşçi ve Sosyalist Partisi dünyaya geldi.

Almanya'da inkılâp başladığı zaman Türkiye işçileri Spartakların yanında mevki almaktan çekinmediler ve büyük ideale bağlı, saf ve civanmert [s. 90] genç inkılâpçılarımız (Liebknecht) ve (Rosa Luxemburg) etrafında Spartaküs harekatına bilfiil iştirak ettiler. (Alkışlar.) Bu genç yoldaşların cihan inkılâbına doğru attıkları bu kat'î ve kahraman adım bize beynelmilel teşkilâtların kuvvetlendirilmesi lüzumunu hissettirmişti. Spartaküs vukuatı esnasında birkaç genç ihtilâlci arkadaşımızın şan ve ideal meydanında can verdiklerini gördük ve onların mezarları önünde onların gittikleri yoldan dönmeyeceğimize ahd ü misak ettik. (Alkışlar.) O devirde Berlin Türk Klübü,

İkinci Nöbet[125]

İkinci Nöbet

15/16 Eylül 336

Akşam iclâsı

Lütfü yoldaş (devamla)- Sonradan İngilizler tabiatıyla bu teşkilâtı haber aldılar ve arkadaşlarımızın bir kısmı tevkif edildi. Bir kısmı ise Çanakkale'de cebrî işlerde istihdam edilmek üzere nefyolundular. Bundan sonra teşkilât alenen çalışmaya muvaffak olamadı. Beray-ı teşkilât bilahare gelen yoldaşlarımız, bilhassa kayıkçılar, hamal arasında çalışıp, yaptıkları propagandalarla onları tenvir ediyorlardı. Biz beş Mart'ta İstanbul'dan hareket ettik, çünkü İngilizler tarafından şiddetli takibata maruz kaldığımız için alenen çalışamıyor, fazla bir şey yapamıyorduk. Bundan sonra görülen işler hakkındaki malumatı yeni gelen bir yoldaşımız verecektir.

Sadr- İstanbul Teşkilâtı namına söz Latif yoldaşındır.

Latif yoldaş- İstanbul Teşkilâtı'na ben de iştirak ettim. Biz Lütfü yoldaş gittikten sonra üç şeye teşebbüs eyledik. Biri Rus esirleri arasında, Derince'de propaganda yapmak idi. Rus amelelerine yevmiyelerinin azlığından söyleyerek tezyid-i maaş talep etmelerini ve bunun için de tatil ilân etmeleri lâzım geldiğini tembih ettik. Bunlar otuzar kuruş yevmiye alıyorlardı. Fakat bundan bir şey çıkmadı. İkinci teşebbüs olarak tramvay memurları grevi oldu. Mezkûr grev Şubat'ta yapıldı. Grevi yaptıran yoldaşımız buradadır; ismini söyleyemeyeceğim, tevakkuf (?) da oldu. Şehremaneti'nin, Emniyet-i Umumiye'nin tavassutuyla maaşlar(*a*) % 50 zam talep edildi ve sekiz saat iş ilân edildi. Mezkûr kararı Cemil (?) Paşa kabul etmedi. Fakat Şehremaneti kabule mecbur oldu. Şehremaneti tramvay memurları için kıraathaneler açtırdı. Üçüncü teşebbüs, İngiliz vapurlarında çalışan ameleler arasından (Hristo) isminde bir Rum elde edildi, propaganda yaptırıldı. Amelenin talepleri üzerine İngilizler Galata'dan (Markazya?) namındaki gazinoyu amelenin içtimaına mahsus olmak üzere açtırdı. İstanbul'da çalışan arkadaşlar daima takibe ve sıkı bir tazyike dûçâr oluyorlardı. Bilahare sekiz yoldaşımız tevkif edildi. Sonradan mukaddema Rus konsoloshanesinde çalışmış bir muhterem Rus yoldaşımız bize pasaportlar tedarik etti. Bir müddet daha çalışmaya muvaffak olduk. Bu yoldaşın fedakârlığını hiçbir vakit unutmak kabil değildir. Son zamanlarda İngiliz ve Fransızların şiddetli takibatı üzerine biz birkaç arkadaş İstanbul'u terk ettik. Orada mevcut yoldaşlarımız gizli olarak çalışmaktadırlar.

Sadr- İstanbul'da ikinci grup namına söz Hakkı yoldaşa verilir.

Hakkı yoldaş- Yoldaşlar, Cihan Harbi sebebiyet verdiği bütün harabiyete, perişanîye, sefalete rağmen bize iki büyük iyilik getirdi. Bunlardan birisi Çanakkale'nin müdafaasıyla Rusya'da sukut eden çarlık, ikincisi Türk proletaryasının sınıf benliğine, sınıf şuuruna hissetmesi oldu. Cihan Harbi'ni hepimiz beraber yaşadık. Yoldaşlar, bu harbin burjuvazyanın yeni bir yağmagerliği olduğuna ve proletaryaya karşı yapılan yeni bir baskın olduğuna hiç şüphe yoktu. Bu hususta Türkiyelilerin takip edeceği bazı noktalar da var. Biz buna Almanya'da şahit olduk. (*silik*) Türkiye'de, Rusya'da olan bazı yoldaşlar ..... (*silik*)

---

125 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 587-588

başlarında kuvvetli bir çeneye malik nasyonalistlerden biri• ile onun kuyruğu olan birkaç kişinin elinde idi. Bilâhare, teşkilâtçı birkaç arkadaşımızın etrafında toplanan amele gençler de klübe iştirak ettiler. Klübün Türk klübü olduğu ve nasyonalistlere ait bulunduğunu iddia edenlere karşı, biz onun Türkiye amele ve köylüsüne ait olabileceğini ve onun içinde ancak Türkiye Sosyalist işçi ve çiftçilerinin mümessilleri içtimâ etmek hakkına malik olduğunu iddia ettik ve beylere kapıyı gösterdik. (Alkışlar.)

Klüpte sınıfî hislerin uyandırılması için genç amelelere gece dersleri açıldı. Ve bir sendika (işçi derneği) vücuda getirildi. Buna iştirak eden gençler muhtelif meslek ve sınıflara mensup idilerse de, onları, taksime uğratmadan bir sendika etrafında toplamağa mecburiyet vardı. İşte bu suretle bir taraftan Türkiye İşçi Derneği, diğer taraftan da Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi teşekkül etmiş oldu. Parti teşkilâtını müteakip kendisinin hâlâ organı olan Kurtuluş mecmuasını neşre başladı. Bu Almanya'da intişar eden ilk Türkçe sosyalist gazete idi. Bilâhare, Kurtuluş Almanya'da Almanca ve Türkiye'de Türkçe neşredilmeye başlanmıştı.

[s. 91] Partinin doktriner karakteri, söylediğim gibi tamamiyle ortodoks Marxizmdir. Ve onun ne Alman Sosyal-Demokratları hatta ne de Müstakilleriyle münasebeti vardır. O, Marxist sıfatını muhafaza için kendisine yapılan baştan çıkarıcı "kurlara" karşı daima lâkayt bulunmuş, siyasî namusunu büyük kıskançlıklarla müdafaa etmiştir. Türkiye'nin ilk sahifeleri yazılmakta olan sosyalist tarihi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi hesabına küçük bir leke ile kirlenmemiştir. Biliniz yoldaşlar ki, gerek memlekette ve gerek Almanya'daki arkadaşlarımızın kalbinde sizin hissettiğiniz büyük heyecan yaşıyor. (Alkışlar)

***

İstanbul'da Komünist ve Amele Harekâtı /Ethem Nejat Yoldaş'ın Nutku'ndan:

Yoldaşlar! Proletaryası öteden beri dünya kapitalistlerinin esiri olan Türkiye bugün Harb-i Umumîde sermayedarlığın yeni ve büyük bir soygununa hedef oldu. Harp içinde başlayan ve yeni bir sermayedarlık tesis ve hayat pahalılığını ihdas eden cereyan, harpten sonra da devam etti. Mütareke senelerinde bunu İngiliz, Fransız, Amerika ve sair kapitalistler idame ettiler. Bir taraftan takım takım garp kapitalist vekilleri İstanbul'a geldi; diğer taraftan İstanbul'da öteden beri Avrupa kapitalistlerinin merhametsiz ajanları olan Rum, Ermeni, Yahudi, Levanten ve Türk burjuvazisi fakir sınıfı soymaya başladı: Hayat çekilmez hale geldi.

• Hamdullah Suphi Tanrıöver. - M.T.

Üçüncü Nöbet[126]

(*baş kısmı eksik*) ..... İttihat ve Terakki Fırkası sınıfî bir teşkilât vücuda getirmek için ufak anasırı zengin etmek tecrübesine kalktı. Bu sınıfı olan kimselerin teşebbüsatına da bir de işçi sınıfı ilâve etmek lâzım geldi. Tophane, Zeytinburnu, tersane, ve saireye merbut 4000 genci Almanya fabrikalarında staj yapmak üzere göndermişti. Bu gençlerden bir kısmı Berlin, Leipzig gibi büyük sanayi merkezlerine, diğer kısmını da Kiel, Rublen (?) tersanelerine, Şarkî Prusya'ya göndermişti. Görülüyor ki Türk genç amelesi gayet kuvvetli teşkilâta mâlik Alman amelesiyle münasebata girmiş oluyordu. Berlin'de ve Almanya'nın büyük şehirlerinde büyük memurların rezaleti devam ederken bu gençler memleketlerine ait fena ve zehirnâk havadisi ve batıklar (?) ve sefaletleri haber alıyorlardı. Berlin'de ezcümle vatan ve milliyet mefhumunun mana-yı hakikisi hakkında büyük bir idrak amele arasında tekevvüne başladı. Amele görüyordu ki kahrolsun Ermeni, Rumlar diyenler en fena yoldan gidiyordu. Memlekette açlık gayet fena bir şekil almış iken ve memlekette çocukların iyi gıda alamamaktan dolayı sokaklarda düşüp düşüp öldükleri zaman Berlin'e gelen bunlar kadınlara yüzbinlerce mark veriyorlardı. Bu vukuat talebe arasında iyi bir şey yaptı ve talebe arasında ufak bir grubun teşekkülüne sebebiyet verdi. Bu grubun ilk işi sosyalist programının neşridir.

Dördüncü Nöbet[127]

4-üncü Nöbet

Hakkı yoldaş (devamla)- Türkiye İşçi ve Çiftçi Partiyası unvanıyla teşekkül etti. Mezkûr partiyanın etrafında tecemmu' eden amele ve asker kitlesinin bir safını (?) genç Türk ameleleri vücuda getiriyorlardı. (Alkışlar). Bir hafta sonra Spartakların kanlı hareketleri vukua geldi. Büyük bir mefkûreye bağlanmış hakikî inkılâpçı arkadaşlarınız da mezkûr hareketlere bilfiil iştirak ettiler. (Alkışlar). Türklerin ilk cihan inkılâbına iştirak etmesi, Türk amelesi arasında propaganda ve teşkilâtın kuvvetlendirilmesini bize hissettirdi. Mezkûr inkılâp esnasında ihtilalci birkaç genç arkadaşlarımız feda-yı can ettiler. Berlin'deki Amele Kulübü'nde onların istirahat-i ruhu için bir ayin-i ruhanî icra edildi ve bu yolda cümle yoldaşlarınız bir azm-i kat'î ile çalışacaklarına dair onların mezarları üzerinde ahd ü misak ettiler. Berlin Kulübü o zamanlar başlarında kuvvetli bir çeneye mâlik Hamdullah Suphi ile birkaç zatın elinde idi. Bilahare muktedir birkaç arkadaşımızın etrafında toplanan amele gençler de kulübe iştirak ettiler. Sonradan onlar birkaç arkadaşı ile yalnız kalmaya mecbur oldular. Kulübün millî bir şekilde olduğunu iddia edenlere karşı biz bütün yoldaşlar kulübün Türkiye amele ve kentlisine ait olduğunu ve binaenaleyh kulübün Türkiye sosyalist amele ve işçilerin eline geçmesini iddia ile sonra onlara kapıyı gösterdik. (Alkışlar).

Kulüpte sınıfî hislerin uyandırılması için genç amelelere gece dersleri, kooperasyonlar teşekkül olundu. Bu kooperasyon tam değildi, federasyon idi, çünkü ilk amele sendikasına iştirak eden gençler muhtelif meslek ve sınıflara mensup idi. Biz yoldaşları muhtelif şubelere bölemeyip, bir sendika etrafında topladık. Bir taraftan Türkiye İşçi Derneği,

---

[126] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 589

[127] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 590

Harp içinde iddihar-ı servet eden, sermayedar mevkiine geçen Türk burjuvazisinin ekserisi ellerindeki paraları sefihâne sarf etmeye başladılar. Şoven olan garp kapitalistleri Türk sermayedarlarına, mutavassıtlarına iş vermiyor; onların siyasetlerini kabul etmiyorlardı.

Harp zenginleri öteden beri iradla tufeylî bir hayat-ı sefahat süren [s. 92] sınıf-ı mümtaz, lükse ait eşyalar almak ve sefahat yapmakla büyük israf yapıyorlardı. Bunun için memlekete binlerce balya çikolata, içki, itriyât, ipekliler, tuhafiye eşyası, çorap vesaire geliyordu. Bu suretle proletaryanın alınteri ile kazan[ıl]mış servet-i cemiyet sefih burjuvaların zevk, eğlence, heva ve hevesi için Avrupa kapitalistlerinin eline akıyor: buna mukabil, garbe vâki olan ihracaat onda biri bile tutmuyor ve bu suretle Türkiye halkının öz sermayesi Avrupa sermayedarlarının eline giriyordu. Vakıa, İstanbul'da icra-yı muamele eden yerli ve Avrupa burjuvaları amelenin yevmiyesini pek yükseltmeğe sebep olduklarını ve ameleye refah verdiklerini söylüyorlardı. Harpten evvel yevmiye yirmi kuruş alan amelenin yevmiyesi vasatî yüz kuruşa çıkmıştır. Bu tereffu ile işçi aldatılmak, avutulmak istendi. Fakat hakikatte bu tereffu değil, burjuvalar menfaat kârına bir tenezzül idi. Burjuvalar bu muğfil [siyaseti ?] ortaya koyarak proleterlerin mesâîsinden daha çok sirkat ediyorlardı. Çünkü, yerli ve ecnebi sermayedarların yaptıkları inhisar ve ihtikâr hayatı maişet-i sabıkaya nazaran, yüzde bin beşyüzden iki bine kadar terakki eylemişti. Avrupa sermayedarlarının Türkiye'de soygun vekili olan Düyun-u Umumiye'nin yaptığı istatistik, umumî pahalılığın yüzde bin beşyüzelli, bin yediyüz olduğunu gösterdi.

İstanbul'un proleter ve yarım proleter sınıfları, kapitalizmin ve kapitalistlerin menfaatine hizmet eden hükûmetin bariz soygunculuğunu tabiatiyle gördü ve anladı. Vaktiyle İstanbul'da proletarya ve nîm-proletaryanın hayat ve maişeti hiç olmazsa asgarî bir derecede temin ediliyor, mehmâemkân giyecek bir şey buluyor ve ailesine ekmek tedarik edebiliyordu. Ve o vakit sınıf zıddiyetini duyamıyor, ezen ve ezilen sınıflar [s. 93] hakkında imale-i zihin etmeğe lüzum hissedemiyordu. Fakat harp ve mütareke günlerinin müthiş tazyik ve iktisadî esareti (yövmün cedîd rızkün cedîd) yaşayanlara sınıf şuurunu, sınıf benliğini, sınıf zıddiyet ve düşmanlığını hissettirdi. İstanbul'un umum proleterleri anladılar ki, iki zıt, iki düşman sınıf daima mevcuttur.

Biri eziyor, çalıştırıyor; diğeri eziliyor hem çalışıyor; biri bütün ömrünü çalışmak ve istihsal ile geçiriyor ve işinden mahrum kal(ma)dığı, ihtiyarladığı ve sakatlandığı ve hayatına nihayet verildiği zaman ailesine sefalet ve açlıktan başka bir şey veremiyor; diğeri bütün ömrünü çalıştırmak, ezmek ve çalışanların mahsul-ü sâyini tufeylî olarak yemek ve yutmak ile müsterih ve mes'ut yaşıyor ve öldüğü zaman ailesine ve çocuklarına sefihâne yaşayabilecek ve birçok proleterleri ribka-i esarete alabilecek bir sermaye bırakabiliyor.

İstanbul proletaryası çok eskiden beri devam eden iktisadî esareti, sınıf tezatlarını, sanatın düşmanlarını, aç ve çıplak kaldığını ve soğuktan donduğu ve ailesinin açlıktan teverrüm ettiği bu gayr-ı tahammül günde pek derinden öğrendi. Ağızlarda dolaşan "vatan" ve "vatanperverlik" mefhumunun biçare halkı soymak ve çalıştır-

diğer taraftan Türkiye Sosyalist (*son kısmı eksik*)

Beşinci Nöbet[128]

5-inci Nöbet

Sadr- Yine İstanbul grubundan söz Ethem Nejat yoldaşındır.

Ethem Nejat- İstanbul'da yoldaşlarımızın hazırlayıp verdiği Fransızca raporun tercümesini okuyacağım. (Okur).

Altıncı Nöbet[129]

Nöbet 6

15.9.336 akşam

Ethem Nejat yoldaş (devamla)- Sonra işçi dernekleri geliyor. Bu nam altında İstanbul'da muhtelif tesisat vücuda gelmiştir. Bunların adedi 12 kadar var. Demir Amele Sendikası, Ekmekçi Amelesi Sendikası, Mürettipler Matbaalar Ameleleri, Muallimler, Tramvaycılar ve Şimendiferciler, Debbağlar, Hamallar vs. bunlar hiçbir vakit sarı sendikalardan değil. İstanbul'da yalnız Rum, Ermeni milliyetperverler tarafından başka birçok teşkilâtlar da varsa da bunlardaki yalancı sosyalistlerdir ve içlerine kendilerinden başka kimseleri almaz. İstanbul'daki bu teşkilâtlar daima kuvvetlerini gösterdiler, birçok grevler yaptılar. Mesela kömür amelesi ve muallimler, büyük birer grev yaptılar ve bunu 20 gün devam etti(*rdi*)ler. Halbuki Türkiye hükümetinin kanununda bu yok iken muallimler ısrar ettiler. Yapılan grevi idare eden bizim arkadaşlarımız idi. Matbaa mürettipleri yaptıkları grevle gazetelerin intişar etmemesine sebep oldular. Başlarında Almanya'da bizimle beraber gelen bir arkadaşımız var idi ki bu vaktiyle bir kasap çırağı imiş. İstanbul Amele ve Rençper Dernekleri Meclis-i Mebusan'a bir mebus intihap etmek üzere İstanbul'da Ferah tiyatrosunda yapılan 16 tarihindeki amele içtimaı o gün için bir işçi günü olarak ilân edilmişti. Bu içtima şimdiye kadar Türkiye de yapılmamış bir içtima olmuştur. Bu üç gün aynı suretle devam etmiştir. O vakit arkadaşlara sahneden söz söyleyenler hep ameleden mürekkep idi. Onların sözlerini İstanbul gazeteleri yazdılar. Avrupa gazeteleri de bunu iktibas ettiler. Hatta İngiliz gazetelerinden birisi bu sözleri Türk ameleleri değil, ancak Avrupa'dan gelen rehberler idare etmiştir demişti. Hâlbuki bunu yapanlar ameleydi. (Alkışlar). Bu intihab-ı mebusan dolayısıyla vuku bulan içtimada amele hukukunu dehşetli olarak müdafaa etmişti. İstanbul'da 3 bin kadar amele var, bunların da Meclis-i Mebusan'da âzâları bulunması lâzımdır diyerek hükümete karşı protestolarda bulundular ve bundan dolayı hükümet kuşkulandı ve bunların birtakımlarını inzibata teslim etti.

Arkadaşlar, İstanbul'daki ameleler bununla bir fikir yapılamadılarsa da Numan usta isminde bir demirci ustasını Mebusan'a âzâ intihap ettirmeye muvaffak oldular. (Şiddetli alkışlar). Meclisin lağvedilmesi dolayısıyla bunlar maalesef orada iş görememişlerdi.

---

[128] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 591

[129] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 591a-592

mak için vesile teşkil eder ["ettiğini" olacak], "vatan" ve "milliyet" diye bağıranların proletaryayı ezenler olduğunu anladı. Proletaryanın artık sermayedarlığa karşı seferberliğini ilân ederek mücadele, muharebe safına geçmesi lâzımdı. İstanbul işçileri bu hakikatlerin, mürşitleri sosyalistler tarafından tekrar edildiğini duydukları zaman içtimâî sınıflardaki mevkilerini hemen tayin ettiler. Ve mübareze kararlarını verdiler. Teşkilâtlar vücuda getirmeye başladılar; binaenaleyh, bir taraftan sosyalist efkârı proletarya arasında şiddetle faaliyete hükümrân oluyor, [s. 94] diğer taraftan, "sendikalar, işçi dernekleri ve birlikleri ittihatları" vücuda geliyordu.

Bâdehu Nejat Yoldaş İstanbul için yeni birer sima-i siyasî olan bu teşkilâtlar hakkında izahata geçiyor:

Sosyalist efkârı proleter sınıf arasında zuhur edince, İstanbul'da muhtelif fırkalar zuhur etti.

1 - Türkiye Sosyalist Fırkası, 2 - Sosyal Demokrat Fırkası, 3 - Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi...

Her nerede amele hareketi görülse, işçiler düşmanlarını anlayıp mübarezeye kalkışsa, orada proletaryayı iğfal etmek, avutmak için yalancı hain sosyalist partileri de kurulur. Bunlar tekâmülcü, ıslahatçı demokrat sosyalist olarak meydana çıkar, sermayedarlık esaretinin idamesine sebep ve vesile olurlar. İstanbul'da teessüs edip vilâyatta şubeler küşadına çalışan Türkiye Sosyalist Fırkası ile Sosyal Demokrat Fırkası tamamen bu şekilde sosyalistlerdir. Bunlardan birincisi yani Türkiye Sosyalist Fırkası, İngiltere kapitalistlerinin entrikasıyla teessüs etmiştir. Bu fırka son zamanda İngiltere müdafiiliği ve meddahlığı ile şöhret bulan Hürriyet ve İtilâf Fırkası ismindeki burjuva fırkasıyla iştirak-i mesâî eylediğini gazetelerle ilân etmekle mahiyetini meydana koymuştur. Sosyal Demokrat Fırkası da Avrupa'daki sosyal demokrat fırkalarından daha çok sağ ve şuursuzdur. Galata'da toplanan bu Sosyal Demokratlar Ferit Paşa hükûmetinin topladığı Şûrâ-yı Saltanatta alenen dediler ki: "Biz Sosyal Demokratlar, Amerika'da sada-yı hakkı çıkaran insaniyetperver Wilson'u takdir ederiz ve onun prensiplerini kabul ve bu prensipler dahilinde hareket edilmesini talep ederiz." Bu itiraf bir cinnet idi. Bu izahatla aziz yoldaşlar, payitahtta [s. 95] teşekkül eden bu iki partinin tamamen yalancı muğfil opportünist sosyalistler olduğu tezahür eder. Bunların zararı en ziyade proletaryaya dokunduğundan bunlar bizim en büyük düşmanlarımız olmalıdır. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'ne gelince...Onlar tamamen Marxistlerdir ve maksat ve gayelerine hararetle sadıktırlar. Yoldaşım Hakkı'nın izah ettiği gibi, bunlar Avrupa'dan, Almanya, Avusturya ve Macaristan ve İsviçre'den gelen kol ve fikir işçilerinin, İstanbul'un eli nasırlı ve mahrum zahmetkeşlerinin birleşmelerinden vücuda gelmiştir. Parti İstanbul'a merkezini nakil eder etmez içtimâî inkılâbın vücuda gelmesi için evvelâ: Proletaryanın kat'i sınıf şuuru ve içtimâî inkılâbın hedefleri hakkında vâzih malûmat edinmesi ve organize olması lüzumuna kat'iyen kâni bulunduğundan, ilk iş olarak İstanbul amelesini işçi birlikleri etrafına toplamaya sarf-ı mesâi eyledi.

Yedinci Nöbet[130]

7-nci Nöbet

Ethem Nejat yoldaş- (Okuyor).

Sadr- Arkadaşlar! Almanya'da Spartaküslerle beraber çalışarak canlarını feda eden Türkiye ameleleri namına ayağa kalkılmasını teklif ederim. (Ayağa kalkarlar).

Sadr- Diğer bir teklif var, bu fedakâr arkadaşlarımızın isimleri öğrenilerek isimleri *Yeni Dünya* gazetesi ile neşredilsin deniliyor. Bunların isimlerinin Heyet-i Riyaset'e verilmesini teklif ediyorum. Heyet-i umumiyece kabul edildi. Söz Zonguldak havalisinden gelen Abdurrahman yoldaşındır.

Abdurrahman yoldaş- Arkadaşlar, ben burada mahallî teşkilât hakkında bahis olunur iken zannediyorum ki Anadolu ve İstanbul'da fikrî nazariyelerle, belki gözle görülerek, hakayıka bahsedilerek, ulviyeti takdir edilecektir. Ben Karadeniz sahilinden ve Anadolu ahvâli hakkında biraz malumat vereceğim. Biliyorsunuz ki Harb-i Umumî'den sonra ölüme mahkûm edilen Türk halkı ve Türkiye memleketi ikiye ayrılmış ve yine böylece binlerce yıllardan beri akıttığı kanlardan sonra şimdi de bu iki hakimiyet arasında yine kanlarını akıtmaktadırlar ki yalnız bir sınıfın kanı akmaktadır. Bu iki hakimiyetin hangisinin davası muhik olduğunu bilmeyen Türkiye zavallıları zelâlet içinde yürümektedirler. Onun için sevahil ahalisinden işine gelmeyenler İstanbul'a iltica ediyor. Ve İstanbul'da da işine gelmeyenler de Anadolu'ya geliyor. Böyle bir keyf-i müttefik (?), böyle bir Türkiye vaziyetine hakikî bir şekil vermek müşkil olduğu gibi, şerait-i hayatiye içerisindeki saadeti görebilecek vicdanlar komünizm fikriyle yürürlerse her taraf saadete erişir ve Türkiye mazlumlarına bir gün göstermiş olurlar. Türkiye de müctemian çalışan kayıkçı, hamal, alelusul Zonguldak'ta kömür ocaklarında çalışan amele ve işçiler hakkında biraz da malumat vermek isterim. Şu haller hepimizce malum ise de söylemek faydadan hâli değildir. Evet, bizim Türkiye'de de hayat-ı içtimaiye uyanmakta ve bazı mesleklerde müctemian çalışmaya başlanılmıştır. Bu çalışış, bu içtima diğer bir şekil almaya başlamıştır. Halkın bir kısmı dağlarda çalışarak temin-i maişet ediyor. Büyük şehirlerde işbaşılar da kolu altındaki ameleyi öylece ezmekte devam ediyor. Ben size Anadolu'nun ahvâli siyasiyesi hakkında da malumat vermek isterim.

Sekizinci Nöbet[131]

Nöbet 8

15.9.336 akşam

Abdurrahman (yoldaş devamla)- Hamallar, kayıkçılar, her ne suretle olursa olsun kendisine bir iş bulmak mecburiyeti karşısında olan birisi hamal ve yahut kayıkçı olmak ister, bu adam ilk günden reise müracaat eder. Bu kabul edildiği gibi bu da arkadaşlar gibi işler. Fakat bunun için yatmak ve yemek için bir mahal tayin edilmez ve gösterilmez. Bu eline her ne geçerse onunla taayyüş edip, kendisine iş vereni bekler. İşvereni geldiği zaman işe gider. Vazifede iken muayyen (?) olan bir fiyat üzerine çalışır ve o günkü hası-

---

130 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 593-594

131 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 595-596

Nejat Yoldaş İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin İstanbul'daki faaliyetini anlattıktan sonra, İstanbul'da âlî Marxist fikirlerini tamim eylemek üzere "Kurtuluş" isminde bir mecmua neşredildiğini söyledi ve ilâve etti.

Tab' [ve] kâğıt fiyatlarının pek yüksek olduğu bir zamanda hiçbir taraftan maddî muavenet görmeyen Kurtuluş kazançları hayatlarını temine kâfi olmayan idealist kol ve fikir işçilerinin fedakârlığı ile intişar ediyor ve halka meccanen tevzî olunuyordu.

Parti keza Almanya'da çalışan genç arkadaşlarından birini amele muhiti olan Eskişehir'e yolladı. Orada birçok tazyikat ve müşkülâta duçar olan bu genç arkadaşımız, genç bir sosyalist muallimin arkadaşlığıyla "İşçi" ismindeki gündelik sosyalist gazetesini neşreyledi. [s. 96] Gündelik bir sosyalist gazetenin Anadolu'da intişarı şayan-ı dikkat bir hadise idi. Çünkü: İşçi Anadolu'da birinci defa olarak açıktan açığa sosyalist efkârını neşrediyordu.

Bu sosyalist partilerden başka, İstanbul'da bir de bizi buraya gönderen hafî Komünist grubu mevcuttur. Maalesef, Komünist grubu İstanbul'daki padişah ve İngiliz hükûmetinin mezalimi münasebetiyle alenen icra-yı faaliyet edemiyor. Şurasını haber vereyim ki, İstanbul Komünist grubu uhdesine düşen vazifenin ehemmiyetini takdir ederek her yere girmiş, muhtelif amele kitlelerine nüfuz etmiş ve onları kendi lehine kazanmaya çalışmıştır. Grubun derece-i faaliyeti memleket serbest bir devreye girdiği zaman görülecektir. Bu münasebetle grubun inkılâpçı Rusya ile münasebeti kabul ettiğini ve Odesa Üçüncü Enternasyonal Bürosu delâletiyle Moskova Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongre'sine davet edildiğimizi zikredebiliriz.

Yoldaş bundan sonra, Türkiye'nin ve İstanbul'un işçi dernek ve birlikleri hakkında uzun uzadıya malûmat verdi; ve muhtelif dernek ve birliklerin bünye ve mahiyetini, işçi ve muallimler grevini anlattı ve sonra: İstanbul işçi birlikleri ve sendikaları Meclis-i Meb'usan intihabı münasebetiyle geçen Kânunuevvelde bir içtimâ akdettiler. Bu içtimâa üç binden ziyade amele murahhası ve vekilleri iştirak eyledi. İçtimâda intihap münasebetiyle amelenin hukuku müdafaa ve muhafaza edilmesi lâzım geldiği iddia ve bu münasebetle proletaryanın hukuk-u intihabiyesini gasbeden iki dereceli intihap hükûmet nezdinde protesto edildi. Tevalî eden amele (ve) intihap ve içtimâlarını idare edenler İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi mensupları idi. O zamanın hükûmeti bu işçi harekâtından [s. 97] kuşkulanarak içtimâları men'etti. Ve idare edenleri emniyet-i umumiye vasıtasıyla Divan-ı Harb'e verdi.

İçtimâların men'i münasebetiyle her ne kadar amele istediği nüfuzu yapamadı ise de, İstanbul'un proletaryası Meclis'e amele müdafisi meb'usların girmesi lüzumuna kânî ve bu hareket her ne kadar sağlam bir sosyalist değil ise de, bir demirci ustasının Meclis'e girmesine vesile oldu. (Alkışlar.)

Türkiye'de bazı memleketlerde olduğu gibi, fikir işçileriyle kol işçileri arasında muhalefet yoktur. Fikir işçileri kol işçilerine iltihak ediyor ve onların haklarını bir ağızdan kabul ediyorlar. Bu sebeple, İstanbul içtimâî inkılâbı daha kudretli ve ittifaklı bir sima gösterecektir. İstanbul muallimlerinin yaptığı şuurlu grev -ki on yedi gün

lat doğrudan doğruya reise gelir. Reis hiç işe gitmez ve mevcut kazanılan para bununla müsavi olarak taksim edilir. Bundan başka bir de kayık için hisse çıkarılır. Bu reis kendi yerine bir vekil bırakarak kendisi başka bir iş ile meşgul olurken kazanılan para orada yine aynı hisseyle taksim edilir. Hamallar da bunun aynı. Zonguldak'a gelen burada müttefik (?) bir iş ile amele çalışıyor diyerek düşünmek zait. Madenlerde çalışan insanları üç sınıfa taksim etmek lâzım. Bunlar dünyada çıkınamış maden ocaklarını kendilerine emin melce ittihaz eden ..... İkinci, hükümetin ve yahut kendi ihtiyacatının temini için civar şehirlerden gelen işçi. Üçüncü, hiçbir kanunda yer almayan, işlemesi tecviz edilemeyen, yalnız bir ekmek parası için (*çalışan?*) 8-10 yaşındaki çocuklar. Bunun için bu ocakların ne suretle yapıldığını bilmek lâzım. Bu kadar değil, bunlar katran kuyusu gibi yerlerdir. Mülahaza buyurun, burada bir amele 5 saatten fazla çalışmak imkanı yoktur. Buradaki amelelerin dışarıda iş bulması çok müşkil, çünkü o büyük bir iltimasa mütevakkıf. İşte bunun içindir ki orada çalışan ameleler hep bir ağızdan söylüyorlar ki burada, buranın çalışması ile hiçbir zaman imtizaç edemez, azamî 3 ayda hayata hatıne çekmiş olur.

Sadr- Arkadaş 5 dakikalık zamanınız kaldı. Bunlardan sarf-ı nazar ederek, amele teşkilâtları hakkında malumat vermeniz iktiza eder.

Abdurahman yoldaş (devamla)- Ben Zonguldak'a gittiğim zaman kuyulara gitmek istediimse de muvaffak olamadım. Kömür tozu, bundan başka lambaların isi de ayrıca büyük bir mania teşkil ediyordu. Bunların arasında bir teşkilât yapmak için oraya gittiğimde onlara böyle karanlıklardan çıkmak mümkün değil mi diye sordum. Bunlar ne yapalım dediler? Ben dedim ki size bir parça temiz çalışmak yolunu göstersem kabul eder misiniz? Hay hay dediler. Fakat bunları söylerken Zonguldak'ın vaziyetini bilmek lâzım çünkü oralar bütün Fransız ve İngilizlerin müthiş bir kontrolü altında bulunuyorlar. Çünkü hiçbir veçhiyle ameleyi birleştirmemek için kontrol daha ziyade sıkıştırılmaktadır. Ben bunlara rağmen, bunların ileri gelenlerinden birkaç kişiyle görüşerek bu hale nihayet verilmek için lâzımı talimat verdim.

Dokuzuncu Nöbet[132]

9. nöbet

Abdurrahman yoldaş devamla- Bağdat (?) ocağı ve ..... ve Boyacı ocaklarında Fransızların pek çok adamları olduğu cihetle orada iş görmek mümkün olmadığından ameleleri dağlarda toplayarak esasat hakkında lâzım gelen şeyler söylenildiği zaman bu adamlar fevkalâde izhar-ı memnuniyet ettiler. Bilahare şehre indiğim zaman arkadaşlar tevkif edilmişlerdi. Pek az sonra tahliye edildiler. Amelelerden, işçilerden ibaret olmak üzere Türkiye İştirakiyûn Şubesi namına Zonguldak Şubesi açılmıştır. Bir reis, iki âzâ, bir kâtipten ibaret olmak üzere teşkil edilmiş, lâzım gelen mühürler kazdırılmış ve komünizm şiarı kendilerine verilmiştir. Bu hususta bayraklar yaptırılması taht-ı karara alınmıştır. Diğer taraftan kâtip ve propagandacılara maaş tahsis edilerek orada teşekkül eden cemiyet sağlam bir esasa raptedildi. Halbuki orada amelenin gösterdiği hâhiş diyebilirim ki Rusya'dan dönen esirlerin orayı iyice komünizm esasatıyla aşılamışlardır. Biri Bolşe-

---

[132] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 597-599

devam etmiştir- muhtelif işçi teşkilâtları tarafından kemal-i samimiyetle tebrik edi miştir. Ahiren Paris'te sol sosyalistlerle bütün dünya münevverlerinden mürekke "Kılaret [Clartä] - Aydınlık" nâmında bir grup teessüs etmiştir. Bu grupta Anatol France gibi inkılâb-ı içtimâînin müdafii Fransız şairlerinden tutunuz da (Tagore) gil mazlum şarkın halâsını, kurtuluşunu terennüm eder, Hint şairlerine kadar bütü milletlerin edipleri, muharrirleri, hatipleri, muallimleri var.

İstanbul'daki fikir işçisi yoldaşlarınızından bazı ressamlar, muharrirler, muallim ler, gazeteciler bu Aydınlık grubu ile münasebete girişerek, grubun İstanbul'da bi şube küşad etmesini temin ediyorlar. Görülüyor ki, İstanbul'daki fikir işçileri hem bütün dünya mütefekkirlerini proletarya bayrağı altına çağıran grupla temas ediyor, hem kol işçileriyle, sosyalistlerle yanyana çalışıyorlar.

Ethem Nejat Yoldaş bundan sonra nutkunun nihayetine geliyor:

[s. 98] Yoldaşlar! İstanbul'da Avrupa sermayedarlarının iktisadî ve askerî esareti altında inleyen mazlum halk, içtimâî inkılâbı bütün helecanı ve bütün isticali ile bek liyor ve kurtuluş ve saadet güneşinin kendi semasında bir an evvel doğmasına intizar ediyor! Bizi İstanbul buraya, bu emelleri size bildirmeğe ve aynı maksat için birlikte çalışmak lüzumunu iblâğ etmeye ve Üçüncü Enternasyonal ile münasebetini takviye ye gönderdi. Buradaki yoldaşlarımızın İstanbul'un ihtilâlci kalbini kabul edeceklerine şüphe yoktur.

Yaşasın Türkiye'nin İçtimâî inkılâbı. (Alkışlar.)

Yaşasın Üçüncü Enternasyonal.

***

Abdurrahman Yoldaş'ın Karadeniz sahiline ait nutkundan:

Yoldaşlar, ben Karadeniz sahilinden bahsedeceğim: En ziyade nazar-ı dikkatinizi bu sevahilde çalışan kayıkçıların, hamalların, bir de Zonguldak madenlerindeki ame lenin ahvali üzerine celb etmek isterim. Hamallarla kayıkçılar bir nev'î teşkilâta ma liktir. Bunların reisleri vardır. Fakat bu teşkilat bunların faydasına değil, zararına hizmet ediyor. Memleketten gelip teşkilât dahilinde iş bulmak isteyen kayıkçılarla hamallar, bir sıra dahilinde çalışmaya giderler ve kazançlarını reise verirler. Bu ka zançtan muhtelif hisseler ayrılarak asıl çalışan işçi bunun küçük bir kısmını alabilir. Hâsılı, teşkilât zahmetkeşlerini mağduriyetten kurtaracağına, bilâkis emeklerinden intifâı düşünüyor. İşte bu sınıf arasında propagandamız müessir neticeler vücuda getirebilmiştir. Maden ocaklarında çalışan ameleye gelince, bunların en şâyân-ı merhamet sınıfı sekiz, on yaşındaki çocuklardır. Memleketinde hükûmete medyun olduğu vergiyi vermek için kömür madeni ocaklarında iş aramaya gelen bîçare rençberlerin hali de şâyan-ı merhamettir. Umumiyetle bu ocaklarda hayat [s. 99] tahammülsüzdür. Birkaç ay burada çalışanlar sıhhatlerini zayi ediyorlar. Zonguldak'a hin-i muvassalâtımda amele ile temasa gelmeye çalıştım. Ocakların civarı Fransızla-

vik geliyor dedi mi 50 amele başına toplanıyor ve ilân-ı şâdımânî ediyorlar. Samsun'da da hamal ve kayıkçılardan ibaret bir şube küşad edilmiştir. Bir de Vezirköprü'de bir şube açılmıştır ve arkadaşlar da buraya gelmişlerdir. Çünkü İstanbul'da muhtelif cemiyetler vardı. Biz elbette biliyoruz ki bize muhaliftirler. Fakat biz tesis ettiğimiz şubelerde fikirlerini tenvir ettirirsek bittabi bizim cemiyetimiz tercih edilecektir. Ve öteki cemiyetler tabiatıyla sukut edeceklerdir. (Alkışlar). Yaşasın (*yırtık*) ve işçi ittifakı. (Alkışlar).

Sadr- Söz teşkilât ..... (*yırtık*) âzâsından Cevat yoldaşındır.

Cevat yoldaş- (Okur).

Reis- Arkadaşlar, bu dakladlar komisyonca tetkik edilecek ve heyet-i umumiyeye arz olunacaktır. Lâyihalar okundu, heyet fikirleri tenvir edilmek üzere gençlik ittifakı tarafından burada gençlik içinde çalışmaya dair beyanatta bulunacaktır. Söz yoldaş Bridman'ındır.

Bridman- Rusça söyler.

Türkçe'ye tercüme ayrıca edilecektir.

Onuncu Nöbet[133]

10-uncu Nöbet

15.9.336

Yoldaş Bridman'ın nutkunun tercümesi Osman Zeki yoldaş- Arkadaş Azerbaycan Merkezî Gençler Komitesi namına kongreyi tebrik ediyor. Nutkunda diyor ki bundan biraz evvel içtima eden Şark Milletlerinin Syezdinde bir takım vekiller vardı. Bunların içinde mevcut Türkiye'den gelen vekiller, muayyen ve müttehit teşkilâtlar, gelen gençler değildi diyor. Bunların ekserisi muhtelif gruplardan gelmiştir diyor. Sonra Garp'taki gençlerin teşkilâtlarından, faaliyetlerinden bahsediyor.

Sadr- Mustafa Suphi, eğer meclis kabul ederse yoldaşın nutku evvelen tercüme edilsin, bilahare mecliste okunsun.

Meclis ekseriyet reyiyle bu teklifi kabul ediyor.

Onbirinci Nöbet[134]

11-inci Nöbet

Yoldaş Bridman sözüne Rusça olarak devam ediyor.

---

133 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 600

134 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 601

rın taht-ı idaresinde olduğu ve amelenin harekâtı üzerinde pek sıkı tazyikât yapıldığı için, alenen çalışmak mümkün değildi. Maamafih, sıkı kontrol altında olmayan kuyular da vardı.

Ben de ancak oranın amelesi ile görüşmeğe ve aralarında teşkilât yapmağa muvaffak oldum. Tatil zamanlarında ameleleri kırlarda, dağlarda toplayarak onlarla görüştüm. Bunların ruhunda süratle bir tahavvül husule geliyor ve sınıfî menfaatlerini hissettirmek mümkün oluyordu. Aralarında çok zekî insanlara tesadüf ettim.

Şimdi orada hakiki bir teşkilât esasları kurulmuştur. Bıraktığım bazı eserler okunuyor ve komünizm esasatı süratle intişar ediliyor. Samsun'da da hamal ve kayıkçılar arasında bir şube küşad edilmiştir. Vezirköprü'de de bazı teşkilât vücuda getirilmiş, oradan da bir delege gelmiştir.

Kongre Trabzon'a, Anadolu'nun dahil vilâyetlerinin zahmetkeşlerine ait müteaddit raporlar kabul etmiş ve bunları zaptına aynen geçirtmeğe karar vermiştir.

***

Kızıl Gençler Birliği'nin Tebriki

Kızıl Gençler Birliği nâmına Bridman Yoldaş kongreyi hararetle tebrik eyledikten sonra dedi ki: "Bundan biraz evvel bizim Gençler İttifakının kongresi açılmıştı. Orada şark milletlerinin hemen cümlesi vekillerini bulundurmuşlardı. Bu murahhasların kâffesi müteazzî gençler birliklerinin ittifaklarını temsil ediyorlardı. Türkiye[nin] de murahhasları vardı, fakat onlar organize olmuş gençlik teşkilâtlarını temsil etmiyorlardı. Bundan anlı[s. 100]yorum ki, Türkiye'de henüz bu gibi işlere ehemmiyet verilemiyor. Halbuki, gerek inkılâpta ve gerek hayat-ı umumiyede ve iktisadiyatta gençlerin ve çocukların oynadığı rol gayet büyüktür. Gençler bütün ruhlarıyla inkılâbı anlıyorlar ve nefislerini ona teslim ediyorlar. Silâhlı olarak cephelere koşuyorlar. İşletici sınıfa karşı pek mühim surette mübareze edebiliyorlar. Gençliğin serbest teşiklâtlanması taazzî etmesi elzemdir. Gençlik inkılâba çok büyük hizmetler ifa edebilir. Temenni ederim ki, gelecek sene kongremiz icmâ ettiği zaman, sizin de gençlik teşkilâtlarınızın nümayendeleri bulunur." Badehu Bridman Yoldaş Şark Kızıl Gençler Birliği namına Türkiye Komünist Teşkilâtı Kongresine âtideki tezleri teklif etti:

1 - Küçük ve büyük sanayi ile istihsal tezgâhlarında işçi gençlerin gayet ağır şartlar altında istismar edilmesi ve gençliğin bedenen ve ruhen zafiyete düşmesine sebebiyet vermesi, bütün kapitalist memleketlerde proleter gençlerin muntazam teşkilât altında taazzî etmesine mucip olmuştur.

2 - İstihsalâtta gençliğin tâbi olduğu hususî şartlardan başka, ruhunun ahval-i hususiyesine nazaran gençliğe verilmesi icab eden komünizm terbiyesi için kendi kendilerine hususî teşkilât vücuda getirmeleri lüzumu anlaşılmıştır.

Onikinci Nöbet[135]

12-nci Nöbet

Yoldaş Osman Bridman yoldaşın nutkunu tercüme ediyor.

Osman yoldaş sözüne devamla diyor- Türkiye Komünist Fırkası da gençleri buna göre hazırlamalıdır. Bu arkadaş geçen günlerde Gençlerin Kongresi'ne Türk gençlerinin iştirak etmediklerinden dolayı teessür hissediyor ve bundan sonra, yani gelecek sene içtima edecek Şark Milletlerinin Kongresi'nde iştirak ve içtima ettireceklerini ümit ediyor. Bridman diyor ki, (okur)...

Reis- Bir teklif var. Bu akşam tercüme edilerek yarın meclise arz edilsin deniliyor. Kabul edildi.

Sadr- Kadınlar hareketi hakkında söz Naciye yoldaşındır.

Doktor Hakkı yoldaş- Teklifim var.

Sadr- Teklif kabul edildi. Beş dakika istirahat.

Teneffüsten sonra

Sadr- Söz Naciye yoldaşındır.

Naciye yoldaş- (Okur). Nihayetinde yaşasın hayatın bütün safhasında erkek ve kadını birleştiren kızıl güneş.

Sadr- Naciye yoldaşın lâyihasını dinledikten sonra kadınların teşkilâtına dair malumatı yarına bırakıyoruz. İşçi ve köylüler arasındaki lâyiha ile fırka teşkilâtı hakkında lâyiha okunacak ve müzakere cereyan edecektir. Bugün meclisi kapatmadan evvel bir teklif var. Muhtelif teşkilâtlardan gelen lâyihalar üzerine bu teklif vâki oluyor.

Teklif okunuyor. Bu tabii teşkilât lâyihasında nazar-ı dikkate alınacak ve Türkiye Komünist Fırkası'nın birliği hakkında kararlar ittihaz olunacaktır. Kadınlar lâyihası hakkında İsmail Hakkı yoldaş tarafından teklif var. Diğer bir sual de var, (okur).

Bu hususta izahat vermek isterim. Oraya giden murahhaslar üç veya altı ay tecrübe geçirirler, tabii komünistlerin dahil olduğu hücreler komünistler fırkasının bir şubesi addolunur ve bunlar buraya vekil göndermeye haklıdırlar.

Bundan başka da Maliye Komisyonu'nun mazbatası var. Bunun da yarınki mecliste okunması teklif olunuyor.

Abdurrahman yoldaş- Bir teklif var. Samsun'dan gelen arkadaşımız teklif ediyorlar ki yapılan madalyalardan her şubelere birer tane bayrağa talik edilmek üzere verilsin.

Sadr- Bu nazar-ı dikkate alınacaktır. Arkadaşlar, meclis kapandı. Saat. 10.30'da.

İçtima 6 celse 2

---

[135] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 601-606

3 - Proleter gençliğin birlikleri işçi sınıfının en faal ve inkılâpçı kısmını teşkil ettiklerinden, hiçbir zaman komünizm esasatından hariç bir meslek ittihaz edemezler.

4 Bütün memleketlerin gençlik teşkilâtlarını birleştirecek olan Beynelmilel Gençlik Birliği, Üçüncü Enternasyonal'in en ümitbahş bir istinatgâhı olacaktır. Binaenaleyh, Üçüncü Enternasyonal'e dahil olan komünist [s. 101] teşkilâtları ve fırkaları, gençlik hareketinin inkişafıyla alâkadar olmalı ve bilfiil bu harekete iştirak etmelidir.

5 - Şark memleketlerinde proleter gençlik, işçi ve köylü sınıflarının en mazlum kısmıdır. Garbî Avrupa emperyalizmi her sınıftan ziyade gençlik üzerinde fena tesir bırakmıştır. Şarkta devam etmekte olan küçük el tezgâhı sanayii, Avrupa'nın cesim fabrika istihsalâtıyla mübareze edebilmek için, çocukların kuvvetinden ve emeğinden istifade etmeye başlamıştır. Derebeylik hayatını geçiren taşralar ise çocukları şehirlere atmış, burjuvaların pençesine teslim etmiştir. Çocukların zaaf ve aczinden istifade edenler yalnız bunlar değildir. Ebeveynleri de onları istismardan geri kalmamaktadırlar. Burjuvazi bununla iktifa etmeyerek, ordularını ekseriyetle genç kuvvetlerden teşkil etmiş ve cihan muharebesinde gençlerin kanını bol bol döktürmüştür.

6 - Gençlik, büyüklere nisbeten dinî taassupla zehirlenmemiş, burjuva akideleriyle beslenmemiş, milliyet hisiyatıyla aşılanmamıştır. Gençlik, ailevi rabıtalarla bağlanmadan ve derebeylik âdetlerine alışmadan burjuivazinin kucağına atılmakta olduğundan, ruhunda zâlim sınflara karşı mübareze hisleri uyanmıştır.

7 - Bu hususiyetlere binaen, şarkın inkılâp hareketlerinde gençlik en mühim bir rol ifa edebilir. Türkiye Komünist Fırkası, Türkiye inkılâbının muvaffakiyetpezir olması için gençler arasında icra-yı faaliyet etmesini en mühim vazifelerden addetmelidir.

8 - Kızıl Gençliğin Konferansı ayrı olarak işçi gençlerin Komünist gençlik birlikleri teşkil etmelerini ve bu suretle hususi teşkilâta sahip olmalarını inkılâp mübarezesi için en iyi bir tarîk addeder. Binaenaleyh, konferans mahallî Komünist teşkilâtlarının gençlik [s. 102] birlikleriyle münasebata girişmelerini ve gençliğin taazzisi için her türlü yardımda bulunmalarını teklif eder.

9 - Konferans Gençlik Birliği teşkilâtının tam muhtariyetini tasdik etmekle beraber, birliğin fırkanın gayevî nezareti altına girmesini lâzım addeder.

10 - Gençlik Birliği'nin fırka tarafından siyasî bir nezaret tahtında bulundurulması ve aralarında mütekabil münasebat tesisi için, konferans fırkanın birlik nezdinde ve birliğin fırka nezdinde kendi vekillerini bulundurmasını lüzumlu addeder.

11 - Türkiye'de Komünist Gençler Birliği'nin teşekülünü arzu eden konferans, Merkezî Hey'etine gençlik arasında geniş mikyasta faaliyette bulunmasını ve Türkiye'de Komünist gençlik harekâtının inkişafına yardım etmesini teklif eder.

***

Trabzon Vilâyeti Hakkında İdris Yoldaşın Lâyihası[136]

İdris yoldaşın dakladı

~~1. İdris yoldaş~~ 1

~~2. Behçet yoldaş~~ 2

~~3. Lütfü Necdet yoldaş,~~ İstanbul (Rus grubu) Latif

~~4. Abdurrahman yoldaş,~~ Zonguldak

~~5. İsmail Hakkı yoldaş,~~ (Alman grubu)

~~6. Ethem Nejat yoldaş,~~ Istanbul

~~7. Hafız Hakkı yoldaş,~~ (Vezirköprü) 3

~~8. Asım~~ (Bayburt) 4

Yusuf Kemal Rize ve havalisi 5

Yusuf

Lütfü Necdet

Latif

İsmail Hakkı

Ethem Nejat

20 dakika

Trabzon Vilâyeti Hakkında İdris Yoldaşın Lâyihası

Samara'da müteşekkil Türk komünist yaçeykası tarafından müntehab vekil bulunmak dolayısıyla Rusya'da müddet-i memuriyetimdeki icraat ve meşhudatımı ve hem de memleketim olan Trabzon hakkındaki tedkikat ve hakikî malumatımı bir emel-i insaniyetperverâne ile millet-i mazlumenin emraz-ı siyasiye ve içtimaiyesini(*n*) teşhis ve tedavisi esbabına tevessüle azmeden heyet-i muhteremenize bervech-i âtî arz ediyorum.

(Tabiidir ki Trabzon vilâyetinde doğup büyüdüğüm ve orada yaşadığım için en ziyade bu vilâyet hakkında malumat-ı kat'iyem olduğundan, yalnız bu vilâyet ahvâlinden bahsedeceğim.)

(1) Temmuz inkılâbından sonra Türkiye'de millet yeni hayatın başladığını ümit etmiş ve istikbâlde saadet ve selâmet nuru göreceği fikriyle o inkılâbı alkışlamış, tabiidir ki vilâyetim olan Trabzon ahalisi de buna iştirak etmişlerdi. Lâkin on iki senelik hürriyet fakirleri zalemenin bâr-ı i'tisafı altında ezmeye, maddî ve manevî zararları, sefaletleri tezyit etmeye sebep olmaktan başka bir fayda temin edemedi.

Trabzon vilâyetinin mevki-i coğrafisi dolayısıyla diğer vilâyetler gibi münbit ve mahsuldar araziye mâlik olmaması ve vesait-i nakliyenin elân hal-i ibtidaîde bulunması ve buna inzimam eden zîrde izah edilecek esbab-ı zalimeden dolayı sekenesi ekseriyet itibarıyla fakir ve sefil kalmıştır. Bundan dolayı zenginlere, hükümete karşı dehşetli bir surette zebûn ve esir olup diyar-ı gurbette sefaletlere, ölümlere mahkûm ve hayatlarını

136 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 607-613

Türkiye'de Komünist Teşkilâtlarının Birleşmesi Hakkında Bir Teklif

Komünist teşkilâtlarının yekdiğerlerinden habersiz ve rabıtasız olarak yahut herhangi bir nazariyat ihtilâfından dolayı biribirlerine karşı lâkayt veya muhalif vaziyet alarak çalışmaları, inkılâb-ı içtimâî gayelerine vusulü fevkalâde müşkülleştirmektedir. Hollanda ve Almanya Komünistlerinin bu suretle fraksiyonlara ayrılmış olması ve bu memleketlerdeki inkılâbî hareketlerin inkişaf ve muvaffakiyetine mâni olmuştur. Üçüncü Enternasyonal'in icraiye komitesi Zinovyef'in ikinci kongrede arz ettiği raporda tafsil ettiği veçhile, bu gibi inşikak ve infikaklara kat'iyen müsaade edemeyeceğini bildirmiştir. Kapitalist dünyaya karşı tek ve dik bir ihtilâl cephesi teşkil ederek zafer-i kat'iyi ihraz için bir memleket dahilinde müstakilen teşekkül eden komünist gruplarının bir merkez-i umumî etrafında birleşmesi [s. 103] elzemdir. Binaenaleyh, gerek İstanbul'daki komünist gruplarının gerek Anadolu veya Rusya'da vukuatın tesiriyle yekdiğerlerinden ayrı olarak vücut bulan teşkilâtların Türkiye Komünist Fırkası ile ittihat ve hepsi birlikte bir vahid-i tam teşkil eylemesi ve Türkiye inkılâbına çalışan yoldaşların müteferrik sahalarda kalarak kuvvetlerini israf ve zayi eylememeleri icap eder. Biz sahib-i selâhiyet delege olmak sıfatıyla İstanbul Komünist grubunun Türkiye Komünist Fırkası ile birleşmeye âmâde olduğunu ilân ve diğer teşkilâtların da aynı veçhile hareket eylemelerini büyük gayemiz nâmına teklif ve rica ederiz.

Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı

Bu teklif Kongre tarafından ittifak-ı ârâ ile kabul edilmiştir.

***

Türkiye'de Kadınlık Hareketi Hakkında

Lâyihacı Naciye yoldaş kadının tarihte geçirdiği iktisadî ve ailevî safhaları icmal ettikten sonra, Türkiye'de kadınlık hareketi hakkında âtideki izahatı vermiştir:

Türk kadınlığının aile arasındaki vaziyeti tam mânâsıyla esarettir. Cemiyet bir mücrimi nasıl hapsederse, kendi içinden çıkarırsa, kadınlar da alelıtlak kadın olmak cürmünden dolayı evlere hapis olunur. Fakat bu hapsin azabını çeken yalnız kadınlar değildir. Bütün millet bundan muzdarip bulunuyor. Zira kadının cemiyetle olan münasebeti kesilince eve bakmak ihtiyacını erkek yükleniyor. Şu itibarla zaruret-i maişet vücuda geliyor. Şu vaziyet kadına körükörüne itaati, esareti tahmil ettiği gibi izzet-i nefsini de cerihadâr ediyor. Mamafih harbin bir netice-i zaruriyesi olarak Türk kadını az çok serbestî bulmuş ve temin-i maişet için sokağa fırlamağa mecbur olmuştur. Bunu kadın için bir mukaddeme-i halâs addediyorum. [s. 104] Fakat hayata karışan kadın|ar, kadınlığın bir kısm-ı ekalliyetidir. Bugünkü cemiyetin şeraiti nazar-ı dikkate alınacak olursa, hayatın zaruretleri karşısında bu kadar cüz'i bir kemiyetin eriyeceği ve eski istihalenin yeniden başlaması endişesi zuhur ediyor. Türk kadınının resmî dairelerde memur olması pek yenidir. Türkiye'de memur kadınların ekseriyeti

mağmûmen geçirmeye mecbur olan bu halk tabii sosyalizm denilen atâyâ-yı kudreti evvelden beri dakika-be-dakika beklemektedirler.

Esbâb-ı zâlimeden birincisi; zenginler ve onların hayırhâhlarınca hükümet milletin ve millet hükümetin lâzım-ı gayrı müfarıkı olduğundan hazine-i millet namına varidat kanunlarının tanzim ve tatbiki, mukabeleten diğer taraftan ise milletin refah ve saadetini kâfil olan terakkiyat-ı medeniye ve münazaiyenin teali ve terakkisinin hatır ve hayalden çıkarılması, hükümetin atalet ve betaet politikasında evvelden beri fevkalâde sabitkadem olması, umum vilâyat meyanında Trabzon'u ..... (*lekeli*) maariften, vesait-i istihsaliyeyi terakkiden uzak bulundurmuş ve idaresizlik yüzünden bitmez tükenmez dahilî ihtilâl ve haricî ilân-ı harplere meydan olmak üzere efrad-ı milletin fukara kısmından işe yarayanların celp ve cem'i ve hudutlara ve ihtilâl ateşlerinin teskinine karşı sevkiyle gaddarâne bir surette mahv ve ifnaları, geride kalan ailesinin, müsinn ebeveyninin zillet ve sefalet deryalarında pûyâde olmalarını intaç eylemiş ve etmekte bulunmuştur. Zalemenin bâr-ı i'tisafı altında ezilen mazlum fukara işçi ve köylü emr-i hükümeti bir emr-i hak gibi kabul ve itaate mecbur ediliyor ve vicdanları satın alınmış ulema da bu meselede büyük rol oynuyor. Ulü'l-emre itaat bağırıyorlar, vergi vermeye, askere gitmeye ilh... çâr-nâçâr sabır ve tahammül eden fukara vergilerin seneden seneye tezayüdü neticesi varidatı değil, vergi-yi devleti itaya, hatta ailesinin taayyüş ve telebbüslerine bile kâfi gelemediği halde halkın bu kadar fedakârlığına mukabil mahzâ bir cemile olmak üzere tahsil memurlarının hücumlarına maruz kalıyor ve hükümetin vasıta-i icraiyesi olan jandarmalar tarafından kazganları, mazlum yavrularının son ümitleri olan koyunları, sığırları satılıyor, vergi-yi devlete mahsup edildikten başka kendisi de hudutlara sevk edilmek üzere derdest ediliyor. Mazlum ailesini, aç ve çıplak ihtiyar ve ihtiyâre ebeveynini nân u nimete muhtaç, aynı zamanda dilenmeye mahkûm bir halde bırakarak ağlaya ağlaya hudutlara sevk ediliyor.

Esbab-ı zalimeden ikincisi; muhtekir zenginlerdir.

Zenginler üç kısımdır. Birincisi büyük zenginler, ikincisi küçük tüccarlar, üçüncüsü beyler ve ağalardır.

Birinci olan büyük zenginler: Ecdadımızın tarihî hata-yı siyasîleri neticesi memleketimizi siyaseten, ticareten kanlı zincirlerle ihata eden ve kapitülasyon namı altında toplanan müsaadat dolayısıyla Avrupa rekabet-i ticariyesine tahammül edememeleri ve hükümetin kendi memleketi dahilinde teşekkül eden ve edebilecek olan şirket ve saireleri himaye edememesi yüzünden fabrika açıp işçilerin âlât-ı ziraiye ihzar edip köylülerin ihtiyacat-ı maddiyelerini temin edemedikten başka memleketin imar ve terakkisi esbabını da ihzara teşebbüs eylemeyerek Avrupa'dan getirmiş oldukları emtia-i ticariyeyi küçük tüccarlara satıyor ve daha doğrusu Avrupa ile küçük tüccarlar arasında bir komisyonculuk yapıyorlar.

İkincisi olan küçük tacirler fırsat buluyor ve millet-i mazlumenin kanlarını içtikten sonra maaile fukarayı esir makamında kullanıyorlar. Fakirler ise köylerde, şehirlerde varidatıyla masarifini tevazün ettiremediğinden dolayı tabiatıyla o muhtekir faizci küçük tacirlere doğrudan doğruya muhtaç oluyorlar. Bezzâzdan manifatura, manavdan mısır, bakkaldan tuz, gaz alıyor, parasını peşin veremediğinden bir vakt-i münasibe kadar beklemek için o muhtekirlerin her türlü tazyiklerini kabule mecbur oluyorlar. (Çünkü hane ve arazisini kendi razılığıyla muhtekirlere teslim etmezse bu defa hükümete şikâyet edilecek, bil-muhakeme malı mülkü resmen ve cebren alınıp borçluya teslim edildikten

maarife ve mekteplere mensuptur. Fakat bunda da erkeğin imtiyazı gözetilerek bir muallime aynı seviyedeki muallimle, hatta daha yüksek bile olsa, maddeten bir olamıyor. Kadın, istihdam olunduğu bütün dairelerde aynı madun muameleyi görüyor. Son harp kocasını ve oğlunu hudutlara gönderen kadını, karnını doyurmak ve yavrularını kurtarmak kaygısıyla çarşı ve pazarlara çıkarmış, açlık ve ölüm tehlikesine karşı didinmeye sevk etmiştir. Bu hususta bilhassa Anadolu köylü kadınları büyük bir azîm ve metanetle faaliyete girişmişlerdir. Yük taşımak, ekin ekmek, tarla sürmek, çiftçilik etmek gibi sırf adelî işlerde erkeklerin yerini tutmaya ve bütün milletin maişetini temine çalışmışlardır. Bu kadıncıklar köylerden şehirlerin ticaret pazarlarına kadar sokularak, alışveriş işlerine de girişmişlerdir. Esasen şehirlerdeki kadına nisbeten köylü kadınlar daha serbest bir hayata malik idiler. Onlar eskiden beri tarlalarda erkekleriyle, akrabalarıyla çalışabiliyorlardı. Köylü Türk kadınları arasında muharebelere iştirak edenler, silâh kullananlar da vardı. Fakat şehirlerde manzara değişiyor. Evlere takılan kafesler kadının esaretini ilân ediyor.

Türkiye'de erkekleri işgal eden garip mesâiden biri de kadınların tesettürüdür. Bu mesele her sene feyyaz bir kudretle intaş eder, daire-i şümulünü genişleterek mahkemelere, şer'i mehafile, Meb'usan salonlarına ve padişah sarayına kadar uzanır. Bu batıp batıp; yeniden nükseden bir maraz halindedir. [s. 105] Memleketin kuvve-i teşrîiye [ve] icraiyesi bütün memleketin hayatını, ihtiyacını bir tarafa atarak; güya artık her iş bitmiş gibi kadının örtünmesi, başının tuvaleti, çarşafının biçimi, hâsılı kadının haric' kıyafeti ile iştigale başlarlar. Kadının açılmasıyla şeriatin elden gittiği Kitab-ı Allah'ın tezelzüle uğradığı iddia olunuyor.

Bereketsizlik, kaht, müselsel yangınlar, muharebeler, mısır ekmeği, velhasıl ne içtimâî tereddiler, millî felâketler, buhranlar varsa, kâffesinin âmil-i mutlakı kadının açılması olarak ileri sürülüyor. Polis karakollarına, adliye idarelerine, emniyet-i umumiyeye, lâzım gelen yerlere bu gibi yolsuzluklara sebep olan kadınların derhal tutularak tevkif edilmesi, terzil olunması için emirler verilir. Bütün bu tazyikâta rağmen, Tük kadınlığı son zamanlarda payitahtta mühim uyanıklık gösterebilmiş, siyasî ve iktisadî faaliyetler izhar etmiştir. Ezcümle; memleketin Avrupa ve Yunan cihangirleri tarafından uğradığı istilâ üzerine muhtelif kadın cemiyetleri merkezî bir komite teşkil ettiler. Siyasî muazzam mitingler tertip ederek protesto keşide etmişlerdir. Yine kendi faaliyetleriyle kadınlar Maarif Nezaretini, Dârülfünûn'un kapılarını genç talebata da açmağa icbar etmişlerdir. Tıb şubesi henüz kadınlığa kapalı duruyorsa da, yakında onun da açılacağına hiç şüphe yoktur.

İstanbul'da on beş kadar kadın cemiyeti vardır ki, cümlesi son zamanlarda teessüs etmiştir. Bunların büyük bir kısmı şefkat işleriyle tevaggul ederler. Bu cemiyetlere burjuvazinin kadınları da iştirak ediyorlarsa da, umumiyetle bu sınıfın kadınları sıcak apartmanlarında ve konaklarında hìdkâmâne bir hayat sürmektedirler.

Kadın cemiyetlerinin bazıları da kadınlığın hukukunu müdafaa, bazısı da eski kadın sınıflarını, işçiliklerini ihya etmek maksadıyla teşekkül etmiştir. [s. 106] Sırf ilmî ve terbiyevî müesseseler de vardır. Fakat bugünün ihtiyacı hayatın boş yiyicilerini

sonra masarif-i muhakeme de mazlumdan alınacağı hükümetin mevzu' kavanini ahkâmındandır.) Çünkü esasen tarik bedeli, harp vergisi, tüccarlar da hükümetin bu gibi lâkaydâne harekâtından bilistifade vahşi canavarlar gibi fukaranın kanını emiyor, mârr-üz-zikr felâketlere sürüklemekte ısrar ediyorlar.

Üçüncü kısım olan beyler, ağalar. Eskiden beri memleketimizde âdet olduğu için bu tufeylîlerin tarla ve çiftlikleri civardaki köylüler tarafından cem' veya ırgat suretiyle toplanılarak, tarla ise sürülür, ekinler, fındıklık ise mahsulâtı toplanır, ormanlardan odunları ve sairesi getirilir. Bütün ihtiyaçları ahali tarafından suret-i zahirede hürmet ve fakat hakikatte mecburiyetle icra edilir. Ağaya beye muhalefet eden olursa hâli ve istikbâli meşkuktur. Zira ağanın, beyin emrini ısga etmemeye, nüfuzlarını kesre cüret edenleri imhaya kâfi icra-yı faaliyet için dağlarda gezen eşkıyaları mevcuttur. İstediklerini her an bunlar vasıtasıyla icra ederler ki bu da emsal-i adîde ile müspettir. Bey ve ağa ile görüşmek üzere giden veya onlara işi düşen ve yahut hükümetle işi olup da ağa veya beyi tavsit etmek isteyen zavallı köylü veya işçi herhalde bir okka kahve, bir okka şeker, haline göre bir koyun ve saire gibi bir takım hediye namı altında kendisinin yiyemediği, içemediği şeyleri getirmeye mecburdur. Aksi takdirde ziyareti kabul edilmez. Talebi is'af olunmaz. Beyler, ağalar köylerde, ovalarda, kaza ve nahiyelerde adeta ahaliyi köle makamında kullanıyor ve hükümetin idaresizliğinden bil-istifade icra-yı mel'anetten geri durmuyorlar. Mamafih Tanzimat'tan sonra derebeylik lağvedilmiş ise de beyler ağalar hakim olduğu mevakide değil ahaliye, memurin-i hükümete bile dişlerini geçirir. Nüfuzlarını istimal edebilirler. Memurin-i hükümetten herhangi birisi bey ve ağaların nüfuzlarını veya onların menfaatlerini haleldar edecek bir icraata kıyam etse, memur-ı mezkûra bin türlü bühtanlar isnat ederler ve birçok dalkavuklarını yalandan şahadet ettirerek o memuru oradan birçok hakaretlerle azlettirirler. Hükümetin böyle beyleri, ağaları himaye etmesi veya onların sözüne hakikat tahakkuk etmeden kulak asması birçok namuskâr memurları icra-yı adaletten mahrum bırakıyor, vicdanını satmaya mecbur ediyor ki bunlar memleketimizde ta'dad edilebilecek binlerce vukuatla müspettir.

Esbab-ı zalimeden üçüncüsü; memurîn-i hükümet, hükümetin yüksek tabakalarını ihraz edenlerin masarifine varidat-ı devlet kifayet edemediğinden, memurîn-i sagîrenin maaşları ihtiyacatını temin edecek bir şekle ifrağ edilememesi yüzünden suiistimale mecbur oluyor. Halkımızın saadet ve selâmetini kâfil olamayan Avrupa kanunlarının takliden tatbiki halkta hükümete ve idaresine karşı amîk bir hiss-i nefret ve intikam uyandırmıştır. Namuskârâne hareket eden memurîn-i hükümet ise ekalliyette kaldığından isbat-ı mevcudiyet edemiyor. Salif-ül-arz hakaretlere, rezaletlere, isnatlara maruz kalıyor. Hükümetin vezaif-i esasiyesinde lakaytlığı keyfe mâyeşâ tanzim edilen kanunların tatbik-i ahkâmında fakirleri esir makamında kullanmak idare-i zalimanesini, muhtekir tacirlerin de bu gibi muamelat-ı gayrı lâyıkadan lezzetyâb olmalarını intaç ediyor. Fukara aleminde istedikleri gibi rol oynamaya bir zemin-i müsait bahşediyor. İşte bütün bu fecayi bir milyon birkaç yüzbin nüfusa mâlik olan Trabzon vilâyetinde nüfusun bir nisbet-i mütezayidede azalmasına sebebiyet vermektedir.

Bütün bu felâketlerden kurtularak saadet-i hayatiyeye yetişmek için çırpınan halka Rusya'da açılan koca saadet evinin avluları tevcih edilir ve saadetin, kurtulmanın ancak bu kapıda olduğu delailiyle gösterilirse, şimdilik bir kısm-ı mühimminin can atacağını temin edebilirim. Bugüne kadar hükümetten ulema ve ağniyâsından hiçbir suretle maddî ve manevî muavenet ve merhamet görmeyen, sefalet deryalarında dalgaya tutulmuş bir tahta parçası gibi çalkanan ve istikbâllerini(*n*) müthiş sis ve bulutlarla karaldığını gören

içerisinden atarak, "Çalışan, yer" hakikatini her tarafa anlatmaktır. Fakat halkın başına yumruklarını indirerek, isyan seslerine kulaklarını tıkayarak yaşayanların, artık ebediyen sönmeleri zamanı gelmiştir. Binaenaleyh, Türkiye Komünist Fırkası herşeyden evvel Türkiye kadınını kurtarmak için bir Türkiye Komünist Kadın Teşkilâtı vücuda getirmeye çalışmalıdır.

Yaşasın kadın ve erkeği hayatın bütün yollarında birleştiren kızıl güneş!

Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası!

Kadınlık Hareketi Hakkında Mukarrerat

Naciye ve İsmail Hakkı Yoldaşların teklifi üzerine aşağıdaki dört madde kabul edilmiştir:

1 - Tarihin hataları ve içtimâî hastalıkları kat'i surette tashih ve tedaviye karar veren Türkiye Komünist Kongresi, kadınlık âleminin kıymet ve ehemmiyetini takdir ederek lâyık olduğu dereceye is'adı için icap eden kat'î tedbirlere tevessül eder.

2 - Beşeriyetten sınıf farkını kaldırmak şiarıyla ortaya atılan Komünistler, tabiatıyla kadınları cemiyetin içerisinden ihraç etmek gibi bir ikilik hatasını irtikâb edemez. Komünistler nasıl hazır yiyicileri mahvederek tam bir müsavat-ı hukukiye yaratıyorsa, kadınlık, erkekliğin farklarını da kaldırarak, hukuk ve vezaif cihetiyle hakiki bir birlik teşkilini kabul eder.

3 - Türkiye'de kadınların hayat-ı umumiyeye daha serbestâne iştirak edebilmelerini temin için şimdiye kadar erkeklere tahsis edilmiş olan içtimâî müesseselerden kadınların da aynı hak ve selâhiyetle istifade etmeleri elzemdir. [s. 107]

4 Kadınlarla erkekleri yekdiğerinden ayrı bulundurmak, onları müessesat-ı içtimâiyyenin haricinde yaşatmak, kadınlarda anlayış kuvvetini yanlış yollara saptırmak ve bu yanlış telâkkiler kadını büsbütün geri bir hayat idamesine sebep olmuştur. Binaenaleyh, beşeriyetin diğer nısfı olan kadınların erkeklerle mütevaziyen ve mütesaviyen hareket etmeleri ve lâyık oldukları tekâmülün temini için lüzumu kadar fedakârlıklar ihtiyar olunur.

ve anlayan mazlumlar hepsine lanet ve nefret ediyor. Ve ufacık bir teşvik neticesinde hepsi haklarını temin için kapitalist ve emperyalistler aleyhinde kıyamlara, isyanlara hazırdırlar.

Bundan dolayı her ne kadar Trabzon işçi ve köylüsü tarafından olmayıp, Samara Türk İştirakiyûn Teşkilâtı'ndan bu meclise âzâ olarak gelmiş isem de, Trabzon'un bir köylüsü, evlâdı bulunmak dolayısıyla o memleketin işçi ve köylü hayatında müşterek olduğumdan, heyet-i muhteremenize meşhudat ve malumatım derecesinde keyfiyeti arz ediyor ve noksan cihetlerinin ikmâl edilmesini işçi ve köylü hayatında müşterek olan arkadaşlarımdan talep ediyorum.

Yaşasın Türk mazlumlarını kurtarmak emel-i insaniyetperverânesiyle içtima eden Türk İştirakiyûn Kongresi. Yaşasın bütün dünya zengin ve hükümdarlarını titreten ve işçi, köylü alemine ruh veren sosyalist Rusya. Yaşasın cihan inkılâbı ve Üçüncü Enternasyonal!!!

Türkiye Teşkilâtı'nın merakiz-i esasiyeleri hakkında kroki

İdris yoldaş tarafından teklif ediliyor.

Şimdilik merkez-i umumî Bakû

Birinci sınıf merkezler İstanbul, Ankara, İzmir, Bağdat

Moskova, Odesa, Dobruca, Sofya, Belgrad, Edirne, Selânik, Bursa, Zonguldak, Sinop, Samsun, sevkiyat merkezi Trabzon, Sivas, Konya, Sevkiyat merkezi Erzurum, Harput, Adana, Halep, Van, Bitlis, Musul, Diyarbakır, Tahran, Taşkent

Türkiye Kadınlarının Vaziyet-i Umumiyeleri[137]

Türkiye Kadınlarının Vaziyet-i Umumiyeleri

Alelumum Türk kadınlarının vaziyet-i umumiyeleri her muhitin taht-ı tesirinde kalmıştır. Bu suretle vaziyet-i umumiye 3 sınıfa ayrılmıştır.

1.sınıf kadınlık münevver muhitin yetiştirdiği kadındır ki diğer sınıfın zulm-i istibdadı, cehalet karanlıkları arasında yetişmiş kadınlıktan büsbütün başka bir unsur olarak tarif edilir.

Sınıf-ı münevvere kadınlığı bugün kendisini cemiyet-i beşeriyede pek büyük hakka haiz olduğunu tanımıştır. Kadınlığın bir esir olarak değil, doğrudan doğruya karşısındaki erkek gibi kendisinin de her hukukta müsavi (*olduğunu?*), yalnız dört duvar arasında hayattan mahrum, kocasının yüzünü görmek, gönlünü eğlendirmek çocuklarını büyütmek(*le görevli?*), bir esir, bir hizmetçi, bir oyuncak olmadığını anlamıştır.

---

137 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9 36, Belge no: 614

(16 EYLÜL)
HAFÎ İÇTİMA[138]

[138] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 7, Klasör 9_36, Belge no: 617-636; 637-639

Yedinci İçtimâ - Sabah Celsesi

Teşkilât ve İntihabat

Bu celse kapalı, yani sırf kongrenin hakk-ı rey sahibi âzâsı arasında icra olunarak hariçten kimse alınmamıştır.

Evvelâ teşkilât nizamnamesi fasıl fasıl, madde madde tetkik edilerek kabul edilmiş, bâdehu Merkezî Hey'et intihabâtı icra olunmuştur. İntihap olunan yoldaşlar aşağıda gösterilmiştir:

Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Nazmi, Hilmi oğlu Hakkı, İsmail Hakkı, Ethem Nejat, Süleyman Nuri.

Merkezî Hey'et namzetliğine şu yoldaşlar intihap olunmuştur:

Hüseyin Sait, Asım Necati, Selim Mehmet oğlu.

Hesap müfettişliğine şu yoldaşlar intihap olunmuştur:

Süleyman Sâmi, Lütfi Necdet, İsmail Çitoğlu Yoldaşlar.

16 Eylül 920 tarihli kongrenin yalnız reye mâlik âzâsının içtimaı

(sabah içtimaı)

-İçtima-ı hafi-

İsmail Hakkı- Meclis açılmıştır. Teşkilât meselesi hakkında söz Selim Mehmedof'undur.

Selim Mehmedof- Biz işimizin nazariyat ve program cihetini bitirdik, artık teşkilât meselesine geldik. Teşkilât bizim içtimaın can ve en mühim bir noktası meselesidir. Çünkü teşkilâtın ne suretle kurulmasından, maksadımızın muzafferiyet veyahut mağlubiyetimize bu delâlet eder.

Teşkilât meselesi mühim olmakla beraber bizler için güç değildir. Çünkü Rusya'da üç senelik inkılâp hareketinde Rusya Komünist Fırkası'nın tarihi[*tecrübesi*]ni gördükten sonra ve [*nihayet*] yakın geçmiş zamanda Üçüncü Beynelmilel'in İkinci Konferansı'nı da gördükten sonra bizim teşkilât meselemiz gayet kolaylaşıyor. Bizim teşkilâtımızın ne suretle kurulacağı, ne tarzda olacağı, muayyen meselelere nazaran türlü vakitlerde taktikası ne suretle olacağı, hatta [*hakimiyeti kazanmak kavgası devresinde ve kazandıktan sonra*] hakimiyet zamanında ne suretle hareket edilecek ve ne gibi rol oynayacak bunlar anlaşıldı. [*Üçüncü Beynelmilel*] İkinci Kongre bu hususta [*açık ve*] muayyen cevaplar verdi. Elbet bizim Türkiye Komünist Fırkası umumî dünya inkılâp kuvvetlerinin bir parçası ve umumî dünya Komünist Fırkası'nın bir parçası olduktan sonra bunlar için çizilen çizgiler, gösterilen programlar dahilinde olması lâzım. [*Biz eski meseleler hakkında bir iki şey söyleyebiliyoruz. Binaenaleyh*] Bize lâzım olan şey Üçüncü Beynelmilel'in fırka teşkili hakkındaki gösterdiklerini anlamak lâzım. [*Biz Türkiye Fırkası'nı dahi o malum ve çizilmiş esaslara binaen kurarız.*] Heyetinize malum olan bu yolları ben biraz izah ediyorum. Asıl Komünist Fırkası ne demek, bunu anlayalım, bizim programın nazariyat kısmında anladık ki sermayedarlar münasebetiyle [*sermaye şeraitine mebni dünya*] beşeriyet bir taraftan işçi, bir taraftan sermayedar sınıfı diye ikiye ayrılmış ve kat'î bir sınıf cidali açılmış ve bunlardan istikbâl ve muzafferiyet işçi sınıfındadır. Çünkü istihsal kuvvetini kendisinde teşkil ediyor. Bunları anladık. [*Bu sınıfî cidalde*] İştirakiyûn Komünist Fırkası işçi sınıfının en ileri gelen anlayışına inkılâbî bir medhaldir [*zahmetkeş sınıfın önünü çeviren en aklî, en ileri, binaenaleyh en inkılâpçı bölüğüdür. Sınıfî cidal ile siyasî cidali birbirinden ayırmak isteyenler var.*] Öyle bir nazariyeler var ki bu sınıfî cidal ile siyasî cidali birbirinden ayırmamalıdır. Lâkin bu ideoloji burjuvazyanın işçi sınıfı arasına soktuğu ve işçi fırkası namında olan yalancı sosyalistlerin [*işçi halka karşı hıyanetkârane kullandıkları şiarlardır*] işçileri alt sınıfta tuttuğu yanlış bir yol olmuştur. [*Hakikatte ise bu iki cidal birbirinden ayrılmayan bir cidaldir. Her sınıf kavgası siyasî kavgadır.*] Sınıfî cidal, siyasî cidal. O sebepten işçi sınıfının en ileri gelen inkılâpçı şu bölüğü [*onun*] siyasî fırkasını teşkil ediyor. Elbette bu suretle Komünist Fırkası işçi sınıfının en ileri gelen [*ve en inkılâpçı bölüğü ve*] siyasî fırkasıdır. Lâkin bütün sınıf, işçi sınıfı [*ile*] bu partiyi birbirine karıştırmamalıdır. [*Umumiyetle sınıf içerisinde türlü teşkilâtlar olabilir.*] Çünkü tarihî noktalarda işçi arasında türlü irticaî haller olur. Avrupa'da görüyoruz ki mesela Almanya'da Ş.....lerin arkasına giden, Fransa'da Sosyalistlerin arkasından giden işçi sınıflar var. Lâkin ileri gelen en anlayışlı inkılâpçı bölüğü değildir. Bu bizim inkılâpçı Komünist fırkası özünün (?) vazifesi de kat'î olarak geride kalan bölükleri en ileri gelen bölük sırasına yüksel(*t*)mek, yani Komünist Fırkası'nın arkasından gitmek vazifesidir. Şimdi bizim yaşadığımız bu devir, dünya işçisinin doğrudan doğruya hâkimiyeti koluna

almak için kavga ettiği bir devir yaşıyor(*uz*). Bu devir yalancılık siyaseti ile [*halkın davasına mani olan*] tarihin çarkına [*karşı durmak isteyen işçi fırkası namında*] yalancı sosyalistlerin cümlesini tarihin sahnesinden götürüp atmıştır. Onlar artık bu devirde işçi sınıfının efkârını temsil edebilmiyorlar. Bu suretle bu devirde hakikatte işçi sınıfının efkârını temsil eden [*kaidesini teşkil eden*] bu tarihî zamanda [*kavgada*] işçi sınıfını eline alabilmek için [*bütün sınıfı idare etmeye kâdir*] işçi sınıfının [*en aklî inkılâpçı*] bölüğü öne geliyor. Her yerde hâkimiyeti elde etmek için başlayan bu devir, her yerde vatandaş kavgasına çevrilmesi tabiidir. Bu kavganın asıl maksadı siyasî hâkimiyeti elde etmektir. İşçi sınıfı hâkimiyeti aldıktan sonra [*o hâkimiyet*] çok ağır yollarla sosyalizm dünyasını kurmaya bir âmil olur. Onun için Komünist Fırkası, işçi sınıfının en ileri gelen bölüğü böylece siyasî fırka haline gelir. İşçi sınıfının içerisindeki her türlü teşkilâtlar bir merkeze bağlanması lâzım. O da yalnız onun siyasî fırkası olabilir. Bu sebepten de ileri gelen bölük o sınıfın siyasî fırkası olur. İşte şimdiki devir öz özüne işçi efkârını temsil etmeyen fırkaları atıp hakikî işçi fırkasını vücuda getirir. Bunun için her memlekette Komünist Fırkası doğması lâzım. Bizde de bunun için doğuyor.

[*Komünist fırkası ne suretle teşkil olunmalıdır?*]

Umumiyetle sosyal demokrat tarihinde [*alelhusus Rusya sosyal demokrasisinin tarihinde*] teşkilât her zaman ihtilafları mevcut olan bir meseledir. Hatta Rusya sosyal demokrat tarihinde [*ondokuzuncu asrın aherlerinde*] Bolşevik, Menşevik ayrıldığı zaman bunun mevkii var idi [*bu mesele de ihtilafın âmillerinden biri idi*]. Menşevikler ta o zamanda özlerinin işçi sınıfı kavgasında idare edemeyecekleri malum olmağla [*teşkilât meselesinde bile işçi halkı idareye kalkışmış ve doğru yolu keşfedemediklerini göstermişlerdi*], yalnız Bolşevik[*ler*] o zaman teşkilâtı güzel kurup her suretle idare edebilecek bir şekilde çıktı. Bolşevizm merkeziyet esası üzerine kurulmasını istiyor. [*Bu esasın doğru olduğu tarihin tecrübesiyle açık ve mıayyendir.*] İşçi sınıfı hayat ve memat derecesinde olan hâkimiyet kavgasında bizim fırka gayet kat'î bir merkeziyet esası üzerine kurulmalıdır. Bizim önümüzdeki şu [*içtimaî inkılâpta, ağır ve sürgün kavgada zahmetkeş sınıfı*] idare [*etmek için*] fırka evvela dâhili teşkilâtında kat'î disiplin nizam, merkeziyet kurması lâzımdır. Başka türlü o tarihî hadiseyi (?) işçi sınıfı idare edemez. Rusya'da cümlemizin gördüğümüz inkılâp tarihinde fırkanın rolü bunu açık söylüyor. Dünya bankerlerine karşı o kadar ağır bir vaziyet içinde ve kavgalarda bunları idare eden fırkanın muzafferiyeti o sınıfın içinde nizam, disiplin sayesinde meydana gelmiştir. Herkesin hayret ettiği bu acayip hal yalnız fırkanın teşkilâtındaki nizam ve disiplin saikasıyla meydana gelmiştir. Esasen fırka merkeziyet esasına mebni usul üzerine kurulması lâzımdır. Demokrat merkeziyet esası: aşağı yaçeykalardan yukarıya kadar saplanmak (?), yukarıdan aşağıya kendine tâbi olan ufacık uyuşmalar için, yüksek uyuşmalar emrine tabi olacak bütün yaçeykalar için mukaddes tanılan bir merkezî komite bulunması esasına mâliktir. İşte merkeziyet usulü bundan ibarettir. [*Mahallerdeki teşkilâtlara muhtariyet vermek mümkün değildir.*] Hepimize malum tecrübe ile görmüşlerdir. Türkiye'de hâkimiyet burjuvazi milletçiler elindedir. Elbette bizim fırkanın resmî bir hayatı olsa bile hâkimiyeti ele almak için bizim orada gizli işlerimiz de olacaktır. Şimdiye kadar komünist fırkalarının her yerde tuttuğu yol Üçüncü Beynelmilel'in çizdiği çizgi, hâkimiyeti işçi halkın koluna almayan bu merkezde komünistler, yarı gizli yarı açık çalıştığı yerlerde açık işler gizli işlere tâbi olacak. Bizim fırka Türkiye'ye vardıktan sonra gizli açık işler karşısında kalacak, bütün açık işler fırkanın gizli hayatına, bütün bütün ona tâbi olacak, cesaretle adım atabilecektir. Gizli ve açık iş olduğu surette fırkanın matbuat, neşriyat, fırkanın gizli

merkezine tâbi olması lâzım.

Her yerde olan bir mesele ki bir türlü komünist fırkası olur. [*Bir memlekette iki türlü komünist fırkası olamaz.*] Bizde de tabii böyle olması lâzım. Onun için [*memlekette*] şimdiye kadar [*türlü yerlerde birbirinden*] ayrı olarak [*müstakil surette teşekkül etmiş*] içimizden çıkmış, [*müstakil olarak*] çalışmış bazı grupların cümlesi umum partiye, umum nizama, umum disipline girmek lâzım ve bizim buradaki emirlerimize, talimatlarımıza tâbi olmak gerek. Eğer Türkiye'de bir fırka namında teşkil olunmuş [*müstakil surette meydana gelmiş*] bir komünist fırkası var ise biz onu bilmeyiz. Kendi [*müstakil*] teşkilâtlarını bozmak, umumî esaslara müstenit yer olan fırkaya girmek mecburiyetindedir.

[*Teşkilât işine başlamanın esasları şudur:*] Evvela ayrı ayrı teşkil olunmuş gruplar birleşecek, burada kurulacak nizama tâbi olacaklar, sonra her işçi olan yerlerde ve teşkilâtlar arasında [*hükümet dairelerinde*] nerede işçi ve amele var ise partinin yaçeykalarını teşkil edip partiye rabt etmek ile çalışmak olur.

Böyle bir tek fırka olmakla beraber hususları itibarıyla fırka içinde iş şubeleri açmak olur. Mesela köylerde, kadınlar arasında işlemek gibi şubeler olur. Bunlar tabii Merkezî Komite'ye tâbi olur. Buradaki komünist vekili söyledi, Türkiye'de genç komünist ittifakı meydana getirmeliyiz. [*Genç Komünistler Teşkilâtı teşkilât cihetinden muhtariyete mâliktirler. İdeoloji cihetinde bütün fırka Merkezî Heyet'in tahtı idaresinde bulunmalıdır.*] Onlarla muhtariyet olacak, program, disiplin umum partinin idaresi altında olacak. Söylediklerini bir kaç madde ile icmal eder.

(Elindeki kağıttan aynen okuyor oradan yazılacak).

[*1. Zahmetkeş sınıfın hakikî hürriyeti için hâkimiyet kavgasında mühim ve esas alet-i vasıta yalnız Komünist Fırkası'dır. Üç senelik dünya inkılâbı devresinde Türkiye'de komünizm hareketi bugün Türkiye Komünist Fırkası'nın teşkil edecek mevkii hazırlamıştır. Binaenaleyh Türkiye Komünist Teşkilâtları şimdiki gruppalar halinden çıkıp müteşekkil, nizamlı, disiplinalı fırka haline girmelidir. Ve bugün kendi Merkezî Heyeti'ni saplamalıdır(?).*

2. Her memlekette olduğu gibi Türkiye'de dahi bir Komünist Fırkası olmalıdır.

3. Fırka kat'î merkeziyet esası üzerine kurulup kendi içerisinde dahi ciddî nizam ve disiplin kurması lâzımdır.

4. Her yerde, hatta on fukara-yı kâsibe olan yerde bile fırka kendi uyuşmalarını teşkil etmek lâzımdır.

5. Her zahmetkeş teşkilâtları arasında fırkaya hususî surette tâbi fırka uyuşmaları mevcut olmalıdır.

6. Fırka kendi programasına sadık ve hiç ayrılmamak şartıyla zahmetkeş sınıf ile ve her türlü sınıfî teşkilâtlar ile sıkı (?) bağlı olduğu halde çalışmalıdır.]

Maddeleri okuduktan sonra, fırkanın o esaslar dâhilinde meydana getiri(*li*)p, arkadaşlık, disiplin ve nizamını da kabul edip (?), Türkiye'de bizde görülmekte olan içtimaî inkılâba meyletmesi tabii olan işçi ve rençperler harbinde onları idare edecek kuvvet ve onların diğer bir bölüğünü teşkil edecek kuvvet meydana getiririz.

Suphi yoldaş- Teşkilâtı üç kısma taksim etmek lâzım. 1) Birinci teşkilâtın esası: Bunu evvelce programın mukaddemesinde bahsettiğimiz gibi tekrar etmek lâzım.

Fırka amele ve rençper fırkasıdır. Hakikaten ezilmiş, kapitalizmin istibdadı altında

kendi dönmüş olan amele rençper sınıf içinde vücuda gelmesi lâzım. Eğer kendi amele ve rençper teşkilâtımız nasıl programa mâlik olursa olsun, Beynelmilel'e ne kadar itaat etmiş olursa olsun, amele ve rençperlere hizmet edemez. Bu itibarla gerek şehir, gerek köylerde büyük bir mevki tutar. Selim Mehmet söylediği gibi, Celâl Korkmazof köylüler arasında malumat verecek. Köyler arasında bunları hayata hazırlayan taze bir unsurdur. Bunların inkılâpçıları daha çabuk inkişaf eder. Teşkilâtın esasından bahsolunduğu sırada amele rençper esas olacak dediğimiz zaman münevverler de gelir. Bunlar hakkında Avrupa, Rusya'da mühim bahisler olmuş, umumiyetle Avrupa burjuvazisi münevver sınıfları bezgin (?) kuvvetleri satın almışlar. ..... siyasetler umumiyetle burjuvaziye ve yahut hain sosyalistlere hizmet etmişlerdir. Bu itibarla Komünist Fırkası münevverler hakkında suret-i umumiyede ihtiyatla bakmayı teklif eder. Teşkilâtımızda amele ve rençperler üç ayda, münevverler ise altı ayda partiye âzâ olarak yazılır.

Bizim memlekette münevverler inkılâpçılar arasındadır, çünkü burjuvazi münevverler satın alacak bir vaziyet icap etmemiştir. Bizim âli mekteplerden çıkan mühendisler, tarihçiler, muharrirler açlıktan ölmeye mahkûm bir sınıf-ı fukarayı teşkil ediyorlar. Bizim münevverlerle Türkiye Komünist Fırkası büyük kuvvetler alacaktır. Bununla beraber memleketimizde eski cereyanlar, bahusus eski (?) haller, İttihad-ı İslam, Pan-Türkizm esası ..... Garp'ta Şark'ta bir çok harplere sebebiyet vermiş olanlara karşı bunları mümkün olduğu kadar fırkanın haricinde bırakmak lâzım. O itibarla bizim için de münevverler hakkında ihtiyat lâzım.

2) Merkeziyet meselesi: Merkeziyet yalnız komünistler için değil, belki burjuvazi için de esas olarak kabul edilmiştir. Merkezsiz hiçbirimiz iş göremez. Bizim merkeziyetimiz müstebidâne değil, belki aşağıdan yukarıya verilen kuvvetle yukarıdan aşağıya verilen tazyikat ve intizamdır.

..... amele ve rençperler arasındaki hücrelerde toplar, sonra komiteler ve vekilleri içtimalar, kongreler, halk kongresi, merkezî kongre bunları aşağıdan yukarıya almış oluyor. Sonra bu aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya doğru büyük bir sebat ve ..... ile husule gelir.

3) Disiplin

Tabii yine bir takım kuyud-ı ihtiyatiye ile anlamak lâzım. Yukarı müesseselerin aşağıya istediğini tazyik etmesi demek değil, belki bu nokta yukarıya planını tatbik için lâzım olan disiplin demektir. Bu hususta hiçbir tereddüde, tesamüh ve ihmale mahal olmadan, bunu plan dairesinde aşağıki teşkilâtlara ..... verilmiş, bunlara verilen kararları muvafik bulmazsa toplanıp teselsül ile yukarıya haber verilir ve bu suretle merkezce halledilir.

Fırkaların tesisi de büyük bir ..... Fırkaların umumiyetle mensup oldukları komitenin kararına bakmayarak, hissiyata, temayülata istinat ederek köylüler, ameleler, komünist(*ler*) arasında dedikodu ile meşgul olmaları büyük cürümdür. Komünist açık yürekli olmalıdır. Hata telakki ettiği her işe koşar, böyle yapmalıdır. Sözü dinlenmezse hemfikirleriyle beraber yukarıya bildirmelidir. Yoksa bazı dedikodulara zemin olarak inkılâbî harekete set çekmek inkılâpçılık namına bir cürümdür. Bu nokta-i nazardan fırka halinde teşekkül eden herhangi bir teşkilât böyle dedikoducu adamları derhal feda eder ve teşkilâtların haricine çıkarır. Bunlar bizim teşkilâtça ehemmiyetle nazar-ı itibara alınacaktır. Şark'ta iktisadiyat inkişaf etmemiş, ahlâkiyat bozulmuştur. Komünist en sağlam, azimkâr kuvvetiyle kudretli inkılâpçıları bir yere toplamaya mecburdur. Benim söylediğim şerait

dairesinde teşkilâtın esasına, merkezine disiplinle hizmet eden arkadaşlar yaşasın.

Teşkilâtın nizamnamesine ait maddeler okunacak. Bunu dikkatle, ehemmiyetle okumak lâzım, dinlemek lâzım.

Hakkı yoldaş- Gerek Selim ve gerek Suphi yoldaşın söylemesinin üzerine benim de söylemem lüzumsuz addedilebilir, bence lüzum görülmüştür söylemeye. Merkeziyet meselesi komünist teşkilâtında ilk esası vücuda getirir. Merkeziyet hususu üzerinde komünistlerin fevkalâde dikkatli olması lâzım. Bu meselenin izahı için tarihten bahsedeceğim. (İnkılâplar) münhasıran Üçüncü Beynelmilel'i diğerlerinden ayıran hususî bir seciye vardır. Diğerleri umumiyetle muhtelif memleketlere ait teşkilâtın kendisine verdiği malumatı dinler, ona karşı beyan-ı mütalaa eder, umumî teşkilât arasında nafiz bir tesir yapmazdı. Üçüncü ise başka bir devir, yeni bir devir açtı. Yalnız muhtemel muhalif teşkilâtların getireceği haberlerle iktifa etmiyor, burjuva alemine karşı müttehit bir cephe getirmek için Moskova'dan bütün dünya teşkilâtlarını idare ediyor. Yeni devrin büyük ve inkılâp esaslarını ihtiva eden üç seneden beri Hollanda'da iki komünist fırkası var. Gaye itibarıyla bir, teferruat ile ayrıdır, onun için terakkum seyri en ziyade vücut bulmuş olan Hollanda'da inkılâp vücuda gelemiyor. Almanya'da böyle komünist amele, Almanya Komünist Partisi var. Birisi parleman usulünü kabul ediyor. Diğeri kat'iyen sendikalist bir noktadadır. Parleman esasının komünizme mugayir bulunduğundan ..... ayrılıyor.

Gerek Spartaküs halinde ve gerek diğer ihtilallerde müessif ve müessir şekle girmiştir. ..... ayrılığa sebep olmuştur. Bu parti içinde eski ananeye riayet edilmeyerek parti içinde komünist propagandası yapmak taraftarı idi. Diğeri değil idi. Neticede kanlı ..... ile neticelendi. Fransa'da 1871 mağlubiyeti ile Paris'de bir komün teşekkül etti. Amelelerden mürekkep idi. Memlekette eski oldu. Fransız amelesi birçok prensiplerin peşine koşarak, tesanüt husule getiremeyerek sukuta ve iştirak edenlerin ölümüne sebebiyet verdi.

Fransa'da Sen Simon ..... biri meydana çıkmış. Filozofik esasına mensup sosyalist şubeler ve prensipler ve ameleleri var idi. Umumî bir vahdete getirmek kabil olmadı. 1848, 1870 inkılâplarında amele kat'î zaferi kazanamadı. Bugün Fransa'da bir çok sosyalist partiler var. Sendikalist ve sosyalist teşkilâtları var. Birbirleri arasında cidal vardır. Yekdiğeriyle dövüşüyor, daima amele teşebbüsleri kanlı neticeler ile amele aleyhine neticeleniyor. Üçüncü Beynelmilel bunları nazar-ı itibara almadı. Kat'î bir merkeziyet husule getirmek için, bütün sosyalist teşkilâta ait memlekette bir vahdet vücuda getirmek için çalıştı.

Bu hususta ben bir teklifte bulundum. İstanbul Komünist Fırkası da kendi mevcudiyetini terk ederek bizim Bakû'deki fırkaya birleşmesini teklif ettim. Diğer yerlerdeki de böylece yapmasını rica ettim. Son telgraf haberleri Almanya'dan gelen Spartaküslerin dağıldığını yazıyor. Demek zulme uğramıştır. Kat'iyen müteesir, çünkü daha azimkâr bir heyet burada teşekkül ediyor. Eğer merkeziyete riayet etmezsek, ayrı ayrı çalışacak olursak içtimaî inkılâp gayelerinden uzaklaşmaya sebep oluruz.

(İsmail Hakkı)- Söz kesilsin teklifini okudu ve teklif kabul edildi.

Nizamname (Birinci fasıl okundu).

1-inci fasıl hakkında söz söyleyeceklerdir.

Hilmi yoldaş- Namzetlerin üç ay az olup, altı yahut dokuz ay olmasını teklif ediyor.

Yakup yoldaş- Bu müddetin umumî olmadığı hakkında sual soruyor.

Hilmi- Umumî olarak altı ay olmasını teklif etti.

Cevat- Bu müddet uzun olduğundan, bu husus için üç ay kâfi olduğu ve Rusların da böyle olduğu gibi bizim burjuvaziye satılmamış olduğundan üç ay kâfidir.

Ethem Nejat- Kimlerin girmeyeceği hakkında sual.

Usul-i müzakere hakkında Selim Mehmedof- Nizamname hususunda uzun boylu müzakereyi münasip görmüyorum. Çünkü firkanın esası kabul edilmiş bir nizamnamedir. Bunu okuyup kabul edilmeli.

Rusya'da münevverleri ayırıp burada ayrıca diğeri için izahat veriliyor. Her bir fasıl hakkında söz alınırsa uzun sürer, Merkezî Komite'nin yazdığı sözleri kabul ederler.

Suphi yoldaş- Birinci kongremiz olduğu münasebetiyle müzakere olunması lâzım, fakat madde madde değil, fasıl fasıl lâzım.

Ethem Nejat yoldaşın kimlerin kabul edilmemesi hakkında, Merkezî Komite'nin intihabından sonra olması muvafık görmüyor, şimdiden yapılması.

Abid Alim- Söz kesilsin diye teklif edildi. Kabul edildi.

İsmail Hakkı- Nizamnamenin okunduktan sonra müzakere edilmesini teklif ediyor.

Suphi yoldaş- Nizamnamenin fasıllarının okunmasını teklif ediyor. Çok uzun.

(Reye kondu, ekseriyetle fasılların isimleri okundu).

Fasıllar reye kondu. Kabul edildi.

Suphi yoldaş- Fasıllar okunacak. Bu da kabul edildi.

Suphi yoldaş- Birinci faslın birinci maddesi müddet tayini, yahut iki müddet tayini hususundaki.

Abdurrahman yoldaş- İki türlü olması lâzım. Münevverler her ne kadar amele ve rençperlerden uzak değilse bile siyasî terbiyeleri itibarıyla hariçten işittiği mesleğe hâhiş bulunması hasebiyle bunların fikirlerini anlayacak kadar müddet tayin etmezsek iyi olmaz. Amele ve işçi saf kısını üç ayda, münevverlerden şüpheli olacakları için altı ay kabul edilmeli.

Suphi yoldaş- Reye koyuyor. (Müddetler amele ve rençperlere mensup olmayanlar arasında). Ekseriyetle iki kısma ayrılması kabul olundu.

Şimdi müddet meselesi: Bu mesele mühimdir. İki kişiye söz verilmesi.

Süleyman Nuri- Amelelere üç, münevverlere altı ay teklif ediyor. Rusya'da vesait çok, bizde az. Altı ay müddet verilirse bunlar bizim vesaitimiz diye almak zarar (?) olur.

Hilmi- Rusların vaziyeti bizimle muvafık değil, çünkü onlar sınıfî nispeti anlamıştır. Ameleler için dört, münevverler için altı ay teklif ediyor.

Maksut teklif ediyor. İki hakikî komünistler teklif ederse bu da beş altı ay.

Suphi- Merkezî Komite'ye bir salâhiyet verilir diye bir madde ilâve etmek olur.

Üç ay ve altı ay ekseriyetle reye kondu ve kabul olundu.

Suphi- Komünizme merbut ve fayda melhuz kimselerden, firkaya yoldaşlardan hariç umumî surette firkaya kabul edilmesi, Merkezî Komite'ye salâhiyet verilmesi hususunda bir teklif.

Yakup- (Aleyhinde).

Nizamname vardır. Bu teklif için lüzum yok.

İsmail Hakkı- (Lehinde).

Fevkalâde günlerde işçi ve çiftçilerden mürekkep bir grup yazılmak isterse bunu Merkezî Komite alırlar (?), böyle çiftçiler işçiler fevkalâde günler ilân ederler. Hiçbir suretle şüphe olmayan arkadaşların o gün girip çalışması hakkında mahzur yok. Umumî yerlerde bunlardan birçok istifade edilmiştir. Her şehirde iş haftaları, mitingler esnasında kabul ederler.

Suphi- Hakikî Komünist oldukları ve menfaatleri anlaşılan efradı salâhiyeti (?) verilir teklifi reye konuyor. Amele ve rençperler arasında fırka haftaları tertip olunur ve bir kısım halk da fırkaya kabul edilir. Buna karşı olan var mı? Yok. Bu da kabul edilir.

Bir de teklif- Vilâyet komiteleri hakkındaki tevsi etmek hakkında bir de teklif. Şimdilik tevsi etmeye lüzum yok.

Cevat yoldaşın sözlerinin değişmesi hakkındaki teklif reye. Kabul olunuyor.

Birinci fasıl tamamen kabul olundu.

İkinci fasıl okundu. Söz isteyenler.

Ethem Nejat- Memlekette eyalet teşkilâtı yok, vilâyet teşkilâtı da hemen hemen kalkmış gibidir. Kaza teşkilâtı da kaldırılmak isteniyordu. Bizim tashihlerimiz ona göre olmalıdır.

Maksut- Komünistler ve memlekette her milletin seksiyası olmak hakkında, Kürtler Lazlar gibi.

Suphi- Teşkilât-ı idareye göre teselsül ve rabıta esasları kabul edilmek üzere komisyona havalesi teklif olundu ve kabul edildi.

Fasıl kabul hakkında reye kondu.

Cevat- Mühürler meselesi yüksek yerlerden göndermek hakkında nazar-ı dikkati celp ediyor. Müdafaa-i Hukuk Anadolu'da teşekkül ettiği zaman muhtelif yerlerden muhtelif mühürlerle evrak geliyordu. Bir yerden iki mühür geldi. Halkın bir kısmı suiistimal için yapmışlar. Mukannen bir yerden verilmezse.

Söz kesilsin teklifi reye kondu, kabul olundu.

Mühre ve fasla ait maddeyi kabul edenler reye kondu. Kabul olundu.

Üçüncü fasıl okundu.

Üçüncü Fasıl

Madde tashihleri, teşebbüsat heyete tevdi edilmiştir.

Vilâyetlerdekine vilâyet kongreleri demek suretiyle konferansları kongreyle karıştırmamalıdır.

Konferans istişare için, kongre karar verebilir.

İsmail Hakkı- Meclis-i Umumî senede bir defa içtimaa davet ediliyor.

Vilâyet meclisleri altı ayda bir defa olmak üzere konferans akdetmeli.

Aşağı doğru geldiğimiz surette köylerde, nahiyelerde her üç ayda bir kongre akdetmeli, nahiyelerde üç ay, vilâyet ve sancaklarda altı ayda kongre çağırmalı.

Merkezî heyete on beş âzâ intihap ediliyor deniyor: Rusya'da nüfus çok olduğu halde

Türkiye'de bu kadar âzâya lüzum yoktur. Türkiye için asgarî beş âzâ yetişir olmalı.

Cevat- İsmail Hakkı yoldaşın aleyhinde. Kongrenin altı ayda bir içtimaı imkânsızdır. Az vesait-i nakliyeye mâlik olması münasebetiyle bir vekil mahallinden intihap edilip, merkeze gidip gelinceye kadar üç ay geçiyor. Yerlerine gidip vilâyet kongreleri yapıp Merkez-i Umumîye .....ceye kadar altı ay geçer. Bu suretle fırka Türkiye'de senede bir Merkez-i Umumî kongresi içtima eder.

Merkez-i Umumî âzâsı nispeten azdır (?). O memleketin nüfusunu nazar-ı dikkate almalıdır. (*silik*) On kişi intihap olunmalı. Namzet ..... (*silik*) olarak teklif eder.

Hakkı yoldaş- Senede bir defa yaparsak, altı kâfi olur ..... (*silik*) Muhtelif memleketlerden birer adam gelecek. Her yerde vesait-i nakliye az olduğundan altı ayda bir yapılır. Teşkilâtı sıkı ve yakın takip etmek için sık sık içtima faydalıdır.

Ethem Nejat- evat yoldaşın fikrine iştirak ediyor. Uzak yerlerden gelecekler bu müddette gelemez. Ahvâl-i iktisadiye ve vesait-i nakliye fikdanı bunu ilzam ediyor.

Cevat- esele tavazzuh etmedi, alta ayda mı, bir senede mi?

Suphi- Söz kesilsin teklif etti. (Kabul olundu).

Senede bir kere olması reye kondu. Ekseriyetle kabul olundu.

Konferanslar için başka fasıl da var, Merkez-i Umumî konferansı hakkında, Merkez-i Umumî âzâsı hakkında: Yedi âzâdan mürekkep olması hakkında. Ekseriyetle kabul olundu. Fasıl reye kondu, kabul olundu.

Dördüncü Fasıl

Suphi- Fasıl hakkında, vilâyet ve sancak içtimaları kongre olarak kabul etmeliyiz, merkezinkine umumî kongre demeliyiz. Bu teklif olundu. Kabul olundu.

Merkez-i Umumî - yahut Merkezî Komite mi diyelim diye bir teklif.

Cevat- Heyet-i merkeziye diyelim diye teklif ediyor.

Hakkı- Merkez-i Umumî ve Heyet-i Merkeziye İttihatçıların tabirleridir, umumî manaları da yoktur. Sosyalistsek biz Rusya'nın bazı ıstılahlarını kabul etmeliyiz. Komite manasını kabul etmeliyiz.

Necdet- Komitenin manası da bizce fenadır.

Suphi- Reye koyuyor. Merkezî Heyet - İdare Heyeti reye kondu ve kabul olundu.

Cevat- Merkezî Heyet'in âzâsını on teklif etmiştim. Esbap da madunların da ona göre olması.

Mehmet Emin- Merkezî Heyet'in az olması ile eyaletinin de az olması icap etmez. Merkezî Heyetle Vilâyet Merkezî Heyeti 7 olabilir.

Suphi- Reye koyuyor. Vilâyet ve sancak için İdare Heyeti için beş âzâ olması ekseriyetle kabul edildi.

Kaza ve nahiyede 3 âzâdan ibaret olacak.

Faslın heyet-i umumiyesi reye kondu. İttifak-ı ârâ ile kabul olundu.

Beşinci Fasıl

Suphi- Kaza, nahiye teşkilâtları küçük addediliyor. Kongresi heyet-i umumiyesinin içtimaı ile addediliyor. Ve bu ayda bir kere davet edilmesi esası kabul ediliyor.

Bütün efradı toplanamayan yerlerde diğer esaslar dairesinde olabilir.

Cevat- Mukannen bir şekil göstermek istiyor. Bunun için Suphi yoldaşın teklifi muvafiktır. Kazalar için bunların uzaklığı münasebetiyle kaza kongrelerine her nahiyeden muayyen adamlar gelmesi hususunda teklif.

Suphi- Kazalar için sancaklarda olduğu gibi nispet dairesinde kongreleri davet olunsun. Nahiye ve köylerde içtima-ı umumisi kongre haline konur.

Buna karşı kimse olmadı ve kabul olundu.

Miktarın tasrihi Merkezî Komite'ye aittir. Salâhiyet diye bir madde ilâve edilecek.

Fasıl reye kondu, ekseriyet-i ârâ kabul.

Altıncı Fasıl

Suphi- Komite, yaçeyka, hücre asgarî teşkilâtlar hakkında bir isim koymak lâzım diyor.

Maksut- Hizip manasını teklif ediyor.

Ethem Nejat- Mahfel.

Suphi- Sözü uzatmayalım. Şube kelimesi, fakat bunun da muhtelif hücreler olduğuna nazaran şube

Komite kelimesi- reye kondu.

Şube kelimesi- 8 rey.

Hücre- ekseriyetle kabul olundu.

Siyasî hücreler olacak. Bunlar teşkilât vücuda getirecek.

Fasıl hakkında söz söyleyecek yok. Reye kondu. Kabul olundu.

Yedinci Fasıl

Fasıl hakkında söz Cevat.

Disiplin başkadır, inzibat başkadır. Aralarında fark vardır. Disiplin muvafiktır. Kabahatli olan teşkilâtların dağıtılması hakkındaki teşebbüslerin tebeyyün etmesini teklif ediyor.

Suphi- Bir derece yüksek teşkilât dağıtabilir diye ilâve edilmesi ve Merkezî Heyet'e malumat

Cevat- Daha yüksek teşkilât sözü suiistimal edilir. Bu hakkı bir derece geçerek arada kalanı kontrol etmek suretiyle olsun.

Hilmi- Müteselsil olması lâzım. Merkezî Heyet'e malumat vermek.

Mehmet Emin- Herhangi bir heyet-i idare ayda bir defa kendi faaliyeti hakkında raporunu mafevk teşkilâta gönderecek. Merkez-i Umumî daima rabıtadadır. Ondan mafevk teşkilât tarafından dağıtılır ve esbabı Merkezî Heyet'e bildirilir.

Yusuf Kemal- Yoldaşlar mahkemesinin derece-i salâhiyeti hakkında sual soruyor.

Suphi- Yazılı olan salâhiyetleri var.

Maksut- Teşkilât diğer teşkilâtı dağıtırken hangi mahkemeye istinaden veriyor.

Suphi- Yukarıki teşkilât bir merkezî heyettir. Bunu mahkemeler yapar, ferdî olursa mahkemeye verir.

Heyet-i umumiye hakkında.

Cevat- Bir derece yüksek teşkilâtın ihmalinde fırka tarafından siyasetten memnu olmazlarsa ne yapılsın diyor. Buna bir madde ilâve etmek istiyor.

Suphi- Şu halde bir madde ilâve etmesi reye konuyor, kabul ediliyor.

Ve fasıl reye kondu. Kabul olundu.

Fasıl 8

İsmail Hakkı- Teşkilâtların varidatına, tiyatrolar, konserler ve verilecek derslerden tahsil ed(*il*)ecek varidatlar da ilâve edilmeli.

Hilmi- Derslerden olamaz.

Cevat- Kaydiye nispeti kazanca göre artırılır diyor. Fakat miktar muayyen olmalı.

Toplanan paraların gönderilmesi nispeti fazla görülüyor. Merkez-i Umumîninki fazladır. Yüzde beş kâfidir. Vilâyet yüzde on ve kazalarda yüzde üç olsun.

Suphi- Yüzde yarımdan sonra fazla artırılması komünist esasa muvafık olmamakla son zamanlarda kabul edilmiş olan müsavat-ı tamıne olmadığından bunda mahzur vardır. Bunun miktarı(*nı*) yüzde yarımdan yüzde ikiye kadar diye tayin edelim.

Reye kondu ve kabul olundu. Üç kişi karşı vardır.

Nispî surette müterakki kazançlar hakkında yüzde yarımdan ikiye kadar alınır.

Nahiyelerden gönderilen miktardan kazalara da gönderilsin diye Cevat yoldaşın teklifi reye kondu ve kabul olundu.

Merkez-i Umumî'ye gönderilen meblağın miktarı çok olduğundan, az olması hakkındaki teklif reye kondu, kabul olunmadı.

İsmail Hakkı yoldaşın teklifi hakkında halkın menafiine dokunmayacak daha bazı konferans, sinema ve sair bu misilli tertipler dâhilinde bir meblağ-ı varidat da temin olunması hususu reye kondu ve kabul olundu.

Cevat- Teberru kabul edilecek mi?

Hilmi- Burjuvalardan teberru almak muvafık değil, biz bunları zor ile alalım.

İsmail Hakkı- Zengin hayatta iken teberru almak harekâtımızı tahvil edemez.

Suphi- Geçenlerde bize yakın bir adam üç milyon ruble terkini teklif etmişti biz kabul etmedik.

Cevat- Hilmi yoldaşın söylediği hepimizin vazifesidir. Fakat Profesör ki siyasî .....leri yapandır. Yetiştiği muhit, kendisini Marksizm'e hasretmiş, öleceği zaman evlatları olduğu halde Amele Teşkilâtı'na vakfetti. Böyle olduğu birçok adamlar şahsen komünistlere merbut olur. Parasını da bağışlarsa niçin almayalım. Yarınki silaha alet olacak.

İsmail Hakkı- Zengin bir servetini vermekle ne olur. Bizim silahın keskinliğine delâlet ediyor. Fakat teşkilâta vermek istiyor. Mutlaka almalı.

Süleyman Nuri- Hiçbir zaman hiç zengin parası ile biz zengin olmamalıyız. O parası ile kendisi fırkasının hesabına çalışsın.

Mehmet Emin- Biz Türkiye'de şûrâ hükümeti ilân etsek ve faaliyeti nakletsek hiçbir zenginin hediyesini kabul edemeyiz. Biz Türkiye'de hükümet bizim değil. Oradaki hayat belli. Biz(*im*) orada ne suretle çalışacağımız meçhul. Bu esnada bize teberru olursa kabul etmeliyiz. Şöyle, fırkamız Türkiye'de şûrâlar hükümeti ilân edilinceye kadar kabul, ilân-

dan sonra kabul etmemeliyiz.

Söz kesilsin hakkındaki teklif kabul olundu.

Meblağ-ı varidattan başka diğer yardım teberruların kabulü hakkındaki teklif üç muhalife karşı ekseriyetle kabul olundu.

İsmail Hakkı- Yüzde yarım nispetinde meblağ terk ettiği gibi, bir aylığı kadar da duhuliye verilmesini teklif ediyor. Bir ay zarfında vereceği kaydiye mukabilinde duhuliye verilmesi teklifi reye kondu ve kabul olundu.

Heyet-i umumiye teklif reye kondu ve kabul olundu.

Dokuzuncu Fasıl

Hilmi yoldaş- Muhacir teşkilâtlar hakkındaki söze itiraz ediyor.

Cevat- Açık teşkilâtın yanında bir de hafî teşkilât olmasını arzu ediyor.

Ahmet Cevat- Muhacir teşkilât hakkında.

Suphi- Hükümet ele geçmeyen yerlerde âşikâr teşkilâtlar yanında bir de gizli teşkilât olması hakkındaki teklif nizamnameye girmek mümkün değildir. Fakat Merkezî Komite bunu nazar-ı itibara alacaktır.

İsmail Hakkı yoldaş- Gizli kısım tabirlerinin kâmilen kalkması. Teşkilâtımızın gizli kısmı bizim en mühim bir kısmımızdır. Biz nizamnameden kaldıralım, fakat hepimiz bilelim ki gizli teşkilâtımız vardır.

Abdurrahman- Bu sözde kimse kuşkulanmaz diyor.

Suphi- Hakkı yoldaşın teklifini izah ediyor ve reye koyuyor, kabul olundu.

Muhacir teşkilâtı hakkındaki faslın çıkarılması reye kondu ve çıktı.

Cevat- Gizli teşkilât Türkiye'de en mühimdir. Merkezî Heyet gizli teşkilâtı ise vereceği adamları iyi bilmelidir. Vilâyet (*silik*) dikkat olunması hakkında nazar-ı dikkatini celp eder.

Ethem Nejat- Merkezî teşkilâtlar müteaddit olabilir.

Suphi- Bu meseleyi Merkezî Komite iyice düşünsün, buna dair bir talimat vücuda getirsin diyor ve reye kondu kabul olundu.

Suphi- Hücre-i siyasiye açmak için üç komünist bulunması esas olarak kabul edilmesi hakkındaki İsmail Hakkı yoldaşın teklifi hakkında izah.

Üç işçi olduğu bir yerde yekdiğerine merbut olarak açılması icap eder.

Hakkı- Üç kişi bir araya gelip, komünist olduklarını ilân edip, Merkezî Komite'ye malumat vermeden kendi başlarına müstakilen harekete başlarlarsa ve merkeziyet esası baştan başa yıkılır.

Hücreler mutlaka Merkezî Heyet tarafından gönderilmiş memurlar tarafından olmalı.

Mehmet Emin- Siyasî hücreler böyle telakki edilmemeli. Mesela büyük şehirlerde üç komünist birer memuriyetle muhtelif memleketlerden gelip bir köyde, bir yerde birleşirse onlar üçü müttefiken hareket etmek için bir siyasî hücre teşkil olunsun. Bunlar teşekkül ettikten sonra mıntıka komitesine merbut olacak. Siyasî hücrelerin açılması için miktar tayin edilmesi lâzım.

Suphi- Üç komünistin teşkil ettikleri siyasî hücreler kabul edilir.

Fasıl reye konacak.

Suphi- Fırkanın teşkilât nizamnamesinin heyet-i umumiyesi reye kondu ve kabul olundu. (Alkışlar).

Suphi- Merkezî Komite'nin intihabı.

Birbiriyle çalışabilecek, Türkiye'de yekdiğeri arasında nokta-i nazar cihetiyle münaferete mâlik olmayan arkadaşlardan intihap olunması lâzım. Merkezî Büro bugünkü içtimaında beraber çalıştıkları namzetler intihap ediyor. İntihapta muhtelif arkadaşlardan bir seneden beri teşkilâtta çalışanları intihap edecek.

Bir teftiş komisyonu intihap olunacak.

İsimler: Suphi- İsmail Hakkı, Mehmet Emin, Abid Alim, Hilmi oğlu Hakkı, Ethem Nejat, Nazmi

Namzetler olarak: Selim Mehmet, Abdurrahman, Maksut

Teftiş Heyeti: Süleyman Sami, Cevat, Lütfü Necdet

İntihaptan evvel arkadaşların leh ve aleyhinde söylemek icap ediyor.

Suphi yoldaş çıkıyor.

Namzet gösteriliyor.

Hüseyin Sait: Yakup, Hilmi, Süleyman Nuri, Asım Necati.

Hilmi- Rahatsızlığı dolayısıyla namzetliği gidiyor.

Yakup- İki ay tedavi olacağından bahsediyor. O da kabul edilmiyor.

Mehmet Emin- Suphi yoldaşın aleyhinde yahut lehinde söz söyleyecek var mı? Yok.

Reye konur. İttifak-ı ârâ ile Suphi yoldaş Merkezî Heyet'e âzâ oluyor.

Suphi- İsmail Hakkı yoldaşın.

Necdet- İsmail Hakkı yoldaşın Üçüncü Beynelmilel'deki vazifesine mani olup olmadığı hakkında.

Mehmet Emin- Bu mahzur teşkil edemez. Merkezî Heyet bu şûrâ ile alâkadardır. Bizim arkadaşlardan birisi bulunması bizim için daha iyidir.

İsmail Hakkı- 19 rey.

Suphi- Mehmet Emin aleyhinde yok.

İttifak-ı ârâ ile.

Abid Alim yoldaş.

Hilmi- Nahçıvan'dan geldiğim zaman inkılâpçılar arasında bizim teşkilâtın sarsıldığını gördüm. Sebeplerini aradım. Neticede bazı mahallerden tenvir edildim. Abid Alim yoldaş Azerbaycan Merkezî Komitesi'ne gidiyor, diyor ki teşkilâtımız iyi gitmiyor, böyle kalırsa bundan fayda beklemek çocukluktur, mesela Suphi yoldaş lüzumsuz zamanda teehhül etti, ailesini aldı, bağa gitti ve düğün dernek yaptı, binaenaleyh suiistimal oldu ve bunu Anadolu'ya gönderelim, bu suretle teşkilâtı kuvvetlendirelim, diye şikâyet ediyor. Bundan başka bazı inkılâpçılara da böyle söylüyor. Kendisine hürmet-i mahsusam var, fakat teşkilâtımızı zayıflatmak istiyor. Mesela geçenlerde Zinovyef'in söylediği şeylerden de bu anlaşılıyor. Abid Alim'in yüzünden olmuştur. Böyle bir şey var ise Abid Alim doğrudan doğruya merkeze söylerdi. Bunu söylememiş. Bundan anlaşılıyor ki bu netice

ile bir sandalye kavgasından ileri geliyor.

Suphi- Hilmi yoldaşın sözleri şahsıma taalluk etti. Mamafih ben firkanın lâyihalarını yazmak üzere köye gittiğim zaman burada dedikoduları duydum, geldim ve haber aldım. Öteden beri kendi yanımda bulunan arkadaşa, hiçbir suretle ihtimal vermemekle beraber, tahkikatım neticesinde böyle bir şey söylemediği anlaşılmakla beraber, Merkezî Komite'den memur celp ederek kasa hesabına baktırdım ve hesabat muvafik görülerek düğüne ve saireye sarf olunmadığı anlaşıldı. Benim şahsım hakkında böyle şüphelere düşmüş olanlara ben her vakit hesap vermeye muktedir ve hiçbir şeyden korkmaz olduğum için bu listeye kendi şahsımın da yazılmasına taraftar oldum. Lehinde söyleyecek sözler söylenebilir. Yok.

İsmail Hakkı- Ben Abid Alim yoldaşı iyi tanıyordum. Zaniseski'de (?) çalışırken oraya birisi geldi. Kafkasya Türkiye'ye gidip çalışacağını söyledi. Ben Kafkasya'da fayda olınadığını söyledim. Metanet gösterdi. Hiçbir şeyden korkmadı. Türkiye'ye gideceğim dedi. İsterseniz beraber gidelim dedi. Metin olduğunu gördüm. Burada işçiler arasında bir refkomda (*inkılâpçı komite*) daima kendisinin iyi çalıştığını gördüm. Binaenaleyh intihabı taraftarıyım.

Hilmi- Abid Alim hakkında söylediğim şeyleri ispata hazırım.

Abid Alim- reye kondu. 9 rey.

Hilmi oğlu Hakkı- Aleyhinde söz.

Süleyman Nuri- Hakkı yoldaşla biz yeni tanıştık. Malumatlı ve .....çok iyi bir arkadaş. Arkadaşımız öteden beri İttihat ve Terakki'nin nân u nimetiyle perverde olmuş, hatta Enver Paşa da geldiği zaman temayülat göstermiş. Talat yoldaşın dediğine nazaran Teceddüt Fırkası açıldığı zaman bile ona para gönderdik diyordu. Nasıl olur da.

Suphi- Lehinde. On seneden beri tanırım. İttihat ve Terakki'nin en kuvvetli zamanında kendisi maişetini temin etmek üzere ders verir ve çalışırdı. kendi hayatını temin edemezken Anadolu'da halk içinde çalışmaya gitti. Üç sene sonra Almanya'da Spartaküsler ile beraber çalıştığını haber aldım. Birçok hizmetleri var idi. Enver Paşa'nın verdiği para ile dokümanları alamazsak birçok adamları reddetmemiz lâzım gelir. Burada gibi bir milyonerin verdiği meblağ ile yaşamış ve aile muhitini bitirmiş (?) ve buraya geldiği zaman ..... baktık. Para vermemiş. Böyle şeyler gibi çok mesele bulunur.

Hakkı yoldaş gibi birçok arkadaşlara ihtiyacımız var. Binaenaleyh reye kondu.

Hakkı yoldaş- 21 rey.

Ethem Nejat- reye kondu. (17).

Nazmi yoldaş- (21) rey.

Selim Mehmet- (12) rey.

Halil İbrahim oğlu Ali..... siyasete dokunacak bir şeyler söylüyor. Abdurrahman yoldaş bizim teşkilâtta her ne kadar Komünistleri (?)..... arıyorsa bile bu Allah yok, din (*yırtık*) kadınlar meselesinden açtı. Bizim arkadaşlar buna itiraz etti. Yine doğru söylüyorum dedi. 400'e yakın teşkilâtımıza ..... oldu.

Nazmi- Abdurrahman yoldaşı Kazan'dan tanırım. Bunun mesaisi Türkiye'de paşaların, İttihat ve Terakki'nin aleyhinde ve fakir halk uğrunda çalışmak için bizimle beraber

teşrik-i mesaiye karar vermiş idi. Fakir halkın ihya ve tealisi hakkında bütün mevcudiyetiyle çalışır. Maarif Şubesi Müdürü efkârı tenvir etmek için safsata-perdâz hususların hurafatı hakkında söz söylemiş olabilir. Yoksa arkadaşın itiraz şeklinde söz söylemesi mümkün değildir. Bazıları seviye-i irfanı dûn olması hasebiyle onun ifadesini yanlış anlamış olabilir. Yoldaşı hakikî bir komünist olarak tavsiye ederim.

Abdurrahman- 7 rey.

Maksut- Aleyhinde.

Halil İbrahim oğlu Ali- Maksut bizimle beraber idi, ayrıldı. Teşkilât için Rusya'ya gitti. Allah, peygamber, kadın meseleleri hakkında söylemiş ve orada toplanan birçok esirleri dağıtmış ve gelenlerden bir kısm-ı azanın da .....

İsmail Hakkı- Maksut karargâhından firar eder etmez Kızıl asker olmuş ve askerî safta harp etmiş ve Müslümanlar arasında siyasî memur olarak tayin olunan Maksut yoldaş Bakû'ye geldi. Askerler arasında çalışıyor. Fakat sözlerinde efkâr-ı umumiyeyi ürkütecek şeyler söylemediğine kanaat ediyorum. Söylese bile kendi idesinin fevkinde söylememiş olur. İşçi, çiftçi ve fakir halkının menfaatine çalışan arkadaşlardan biridir.

Rey- 11.

Hüseyin Sait- 15 rey.

YEDİNCİ İÇTİMA
SON CELSE

Yedinci İçtimâ - Son Celse

Köylü Arasında Çalışmak

İsmail Hakkı Yoldaş'ın Nutkundan:

Memleketteki nüfusun ekseriyetini köylüler teşkil eder. Türkiye'nin şehirlerde, [s. 108] sancaklarda oturan insan kitlesinin çok ve pek çok kısmını köylerde görürüz. Nüfus-u umumînin yüzde sekseni köylüdür. Anadolu'nun çiftçisi yalnız çiftçilik etmiyor. Hükûmetin askerini de onlar teşkil ederler. Şehirlerin en müşkül işlerini, hamallığı, uşaklığı edenler de Anadolu köylüleridir. Köylü bir lokma ekmek ve bir kat ince elbise için bütün yıl çalışır. Mektep yüzü, istirahat yüzü görmez, ezvak-ı beşeriyeden hiçbir hisse almaz. Hükûmetlerimizin programlarında köylerde mektep açmak, köylüleri ilim ve irfan ile tezyin etmek, sıhhatlerini korumak maddeleri büyük bir mevki işgal ederse de, bunların hiçbiri icra olunmamaktadır. Şehirlilerle köylüler arasında, Anadolu karlı dağları kadar mühim farklar vücuda getirilmiştir. Köylerde yaşayan insanlar bize başka türlü bakarlar. Köylere vardığımız zaman başımızdaki festen, boynumuzdaki kıravattan dolayı bize lâhutî bir mahlûk nazarıyla bakarak, bize karşı muhteriz, korkak, müşfik ve bazen de lütufkâr davranırlar, çünkü kendileri ne kadar iyi ise hükûmet mensuplarından o kadar fenalık görmüşlerdir ve her kimi görseler "Acaba hükûmet memuru mudur" diye düşünürler. Bir jandarma köyde Sultan Abdülhamit kadar cebir ve sitemden görür [?]. Bîçare köylüler onların bütün zulümlerine tahammül ederler.

İstanbul'un saraylarında, kâşânelerinde oturanlar şiirler terennüm ederek, mes'udâne imrar-ı hayat ederler. Bu bedbaht halkın yaralarına merhem olmasını düşünmezler bile. Fakat komünist(in) arkadaşlar, artık bu zahmetkeş tabakaları düşünecek, onların sinesinde kırmızı çığış açacaktır.

Ahlâkı, ruhu üzerine henüz gelen kurşun siyahîn atlas gibi temiz olan bizim köylülerimiz pek kıymettardır. Bîçarelerin akan hayatını kaplayan siyah bulutları dağıtmak, irfan ve medeniyet güneşini tulûğ [s. 109] ettirmek lâzımdır. Yoldaşlar, en büyük endişemiz bu olmalıdır. (Alkışlar.)

Biz köylerle şehirler arasındaki farkı kaldırmağa, köylüleri de şehirliler derecesinde yükseltmeğe uğraşacağız. Şarkın, bahusus Türkiye'nin proleteri köylüleridir. Avrupa'da başı semaya yükselen fabrikalarda muhtekir sınıflara mukabil vasî ovalarda, kızgın sahralarda şehirler ve zenginler hesabına uğraşan köylülerimizi düşünmemek kabil değildir.

Celâl Korkmaz Yoldaşın Nutkundan:

Gerek Rusya ve gerek Türkiye'de çalışmak isteyen bir Komünist, en evvel umum nüfusun yüzde doksanını teşkil eden köylüleri nazar-ı itibara almalı, zulmün karanlıklarıyla lekelenmiş fikir ve vicdanları komünistliğe mahsus nurlarla tenvir etmelidir.

Bizim en mühim silâhımız propaganda olmalıdır. Biz revolüsyonerler bu silâhla Sultan Hamit'leri, Çarları, Generalleri, Paşaları yıktığımız gibi, bütün köhne dünyayı da yıktık. Şimdi yeni bir hayat vaz' ve teminine çalışıyoruz.

Köylerde çalışmak şehirde çalışmağa benzemez, şehirde her kim olsa çalışabilir. Burada fikir ve gayelerimizi neşir için icap eden vasıtalar kâmilen mevcuttur. Köyde oturan halk ayrı ayrı herşeyi söylemek, bütün meseleleri anlatmak, inkılâbın köylere neler bahşedeceğini ispat etmek, anlamayanlara tekrar tekrar söylemek, onların kılık ve kıyafetine girerek köylü ruhuyla munsif olarak, köyde yaşamak, hakiki bir köylü gibi onlarla yanyana oturarak, onları tenvir etmek, onları anlayacakları lisan ile ikna etmek lâzımdır. Köylülere çok söylemekten yorulmadan, bıkmadan izahat vermekten, inkılâbın faydalarını anlatmaktan daha müessir vasıta yoktur. Analar ağızlarında gıdayı çiğnedikten sonra evlâtlarının ağzına verdiği gibi, biz Komünistler de bütün inkılâp [s. 110] meselelerini közlem çiğneyerek hazım olunmaya hazır bir hale getirerek, köylülerin ağzına vermeliyiz. Büyük Yoldaşımız Lenin köylüler arasında (Sovyet Komünizmi) usüllerini tatbik edebilmek için Komünistlerin iştigâlâtını üç safhaya ayırıyor:

(2) [1] Birincisinde: Çok söz söyleyerek inkılâp ateşini; inkılâbı temin edinceye kadar devam ettirmeli.

(1) [2] İkincisinde: Yine çok söz söyleyerek köylülerin kalbini ve aklını inkılâp ateşiyle nurlandırmalı.

[3] Üçüncüsünde: İnkılâbı yaptıktan sonra köylüler arasında sovyet teşkilâtını vücuda getirmeye çalışmalı. Bugün Rusya'da Rusya inkılâpçıları safhaların ikincisini ikmâl etmiş bulunuyorlar. Şimdi de üçüncüsü ile iştigal ediyorlar. Sovyet teşkilâtını vücuda getirmeye çalışıyoruz. Fakat siz Türk komünistleri henüz çok genç ve yenisiniz, sizin önünüzde büyük büyük mâlikler duruyor, bu mâlikleri yıkmak için yorulmadan, bıkmadan çalışmak ve değişmez bir mefkûre, bir azîm lâzımdır. Siz en evvel eski dünyanın esaslarını yıkmalısınız. Fakat bunun için çiftlikle şirin [?] yememelisiniz, yoksa İttihat ve Terakki'nin insanları gibi, İstanbul'da şehirlerde temiz elbiseler giyip yumuşak yataklarda yatmakla maksada vâsıl olunmaz. Köylünün âdetlerine mugayir olan herşey ruhuna da aksi gelir. Köylünün hayatıyla mutlak bir hayat geçirmeden onun ruhuna nüfuz edilemez. Genç Türklerin yaptığı gibi, siz de para ve nâm için çalışmamalısınız. Komünistlik böyle olmaz ve böyle kafalı Komünistlerle de memleket ve halk kurtarılamaz. İnkılâpçı bir genç ancak inkılâbın direği olan köylü halkı inandırmakla olur. Bir de köylülerin gittiği yoldan gitmekle, yediğini yemek, içtiğini içmekle, onların her türlü kederlerine, elem [s.111] ve acılarına iştirak etmekle temin olunur. Köylü ile hakiki yoldaş ve kardeş olmayan, köylünün itimadını kazanamaz.

Köylüler arasında yaşamayan, çalışmayan Komünistlere Komünist denilemez ve her fırka kartını cebine sokan da Komünist sayılmaz. Köylü içinde yaşamamak fikriyle fırkaya dahil olmuş varsa, onlar aldıkları vesikaları iade etsinler, bu işin ehli olmadık-

larını ispat etsinler. Böyle yaparlarsa namuslarını muhafaza etmiş olurlar, bunun aksi namussuzluktur, dolandırıcılıktır. Bizim yapacağımız inkılâp, Genç Türk İnkılâbına benzemez. Biz köhne dünyayı yıkıyoruz ve halkın, köylünün menfaatine elverişli taze dünya dikeceğiz. Bunun için, nasıl ki bir Müslüman namazdan evvel abdest alıyorsa, tathir ediyorsa, biz Komünistler de maksadımızı temin için köylülerin arasına giderken eski fikirlerden tathir etmeliyiz.

Muhitimizde başka diyardan gelmiş bir kardeşimizi aç ve çıplak gördüğümüz halde, ehemmiyet vermiyoruz, bu Komünistliğe muhaliftir. Komünist düşünmeden iyilik etmelidir. Beşeriyete hizmet etmeli, zulme hatime çekmeye çalışmalıdır. Köylü bir fakire merhamet etmeyen Komünistin eski beylerden paşalardan farkı olmaz.

Köylerde nazar-ı dikkate alınacak meselelerin en mühimi köylünün hayatına muvafık bir surette yaşamaktır. Köylü peynir ekmekle karnını doyururken Komünist işret eder, zevk ve sefahata dalarsa, tabiidir ki, köylü ona hoş nazarla bakmaz ve inanmaz: Köylü bu gibi sahte Komünisti dinlemez, köyden bile koğar. Halk aç kalınca halk ile beraber aç kalmalı, hâsılı halkın bütün elem ve kederlerine iştirak etmeli ki, halk da Komünistlere Mekke'den gelmiş müncî bir hacı gibi hürmet etsin; onları içerisine kabul etsin, kendi gidip arasın.

[s. 112] Garpte olacak inkılâp ile şarkta olacak inkılâp arasında büyük fark var. Şark halkı arasında inkılâpçılığı neşretmek isteyenler güler yüz gösterseler, tatlı söz söyleseler de evvelâ kendileri sözleriyle amel etmezlerse, halkı inandıramazlar. Köylüler söze değil, yaşayışa bakarlar; ona çok ehemmiyet verirler. Komünistler kendi aralarında müttefik, müttehid olmalı, kardeş gibi geçinmeli; o zaman köylüler de Komünistleri iyi görürler ve onlara inanırlar.

Son sözüm: Aziz yoldaşlarım: Siz Komünistler, eğer şehirlerde kalıp rahat yaşamak ve köylülere uzaktan bakmak isterseniz maksadınıza vasıl olamazsınız. Siz köylüleri kendinizden uzak görürseniz köylüler de sizi kendilerinden uzak görürler. Mutlaka köylere gidip, köy halkını görmek ve anlamak lâzımdır. (Alkışlar.)

***

Köylü Arasında Çalışmaya Dair Kararlar

Köylerde çalışmanın ehemmiyeti hakkında Celâl Korkmaz Yoldaşın beyanatı dinlendikten sonra, Kongre aşağıdaki kararı kabul etmiştir:

1 - Türkiye Komünist Fırkası Merkezi Hey'eti nezdinde Rusya Şûrâlar Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, köy ve yurtlarda halk arasında işlemek üzere hususî bir "köy şubesi" açmak lâzımdır. Bu şube vasıtasıyla hem köylerde ve yurtlarda inkılâp yayılır hem de Sovyet ve Komünist esası ve fikirleri neşredilir.

2 - Bu şube gayet ehemmiyetli olmasına binaen, teşkili için köylülerin ruhundan ve âdetinden anlar ve onlarla icap ederse bir yerde yaşamak, onlar gibi yiyip içebilecek, fırkaya mensup, temayüz etmiş üç arkadaş intihap edilir.

3 - Köy şubesinin vazifeleri şunlardır:

[s. 113] Elif - Köylerde çalışmaya mahsus bir nizamname ve tâlimatname hazırlar.

Be - Hazırladığı nizamnameye tevfikan kurslar açıp mütehassıslar yetiştirmek.

Pe - Kursa kabul edilecek mütehassıslar halkın öz arasından ayrılmalı ve hiçbir suretle mahkûm olmamış bulunmalı, halk arasında her türlü hâl ve harekâtıyla temayüz etmiş ve kursu ikmâl ettikten sonra da yine halk arasında ilmi ile âmil olarak halka hüsn-ü misâl olabilmelidir. Öyle ki, halk her zaman her yerde Komünist nâmı altında bir adam gördü mü, derhal namusu mücessem, gayyur, fedakâr ve halkı düşünür ve hukuk müdafii bir adam hatırlarına getirmelidir.

Te - Mütehassıslara kurslarda alacakları her türlü malûmat-ı siyasiyeden başka, tahriri olarak tâlimat-ı umumiye ve hususiye verilmelidir. Miting, içtimâ, konser ve bahusus meclislerde halk için ne gibi mevzular intihap etmek lâzımdır ve halk ile nasıl anlaşmalıdır. Bu ve bunun gibi esas ve şekle ait noktalar, mütehassıslara daima ihtizar edilmelidir. Her mütehassıs her iki haftada faaliyeti hakkında muktezî raporları merkeze gönderir.

4 - Halk dilinde ve halkın okuyacağı tarzda, köylülere mahsus köylü gazete ve risaleleri neşredilmeli ve o gibi gazetelerin bir tarafı, Rusya'da çıkan gazetelerde olduğu gibi, fukara sedası havadis ve malûmatiyle doldurulmalıdır.

5 - Her köyde konser ve sair sebeplerle toplanacak köylüleri ihtiva edecek "köy otakları" hazırlanmalıdır. Bu mahallerde köylüler her akşam toplanır, görüşür, mübahese eder, gazeteler okur ve çay içerler. [s. 114]

6 - Köylerde köylü komiteleri, hücreleri ve tahsilsizlik ile mübareze dernekleri teşkil edilmelidir. Köylerde teesüs etmiş bu gibi komite ve teşkilâtları kontrol etmek ve onlardan hesap istemek "köy şubesi"nin vazifesidir.

7 - Merkezî Hey'ete mensup bütün yoldaşlar her fırsattan istifade ederek köylüler arasında çalışmaya çok ehemmiyet vermelidir.

Celâl Korkmaz'ın nutkundan sonra, reis Mustafa Suphi Yoldaş, gündüzki kapalı celsede Merkezî Hey'et âzâlığına intihap edilen yoldaşları, Hey'et-i Umumiyeye takdim ile yeni Merkezî Hey'et âzâlarının riyaset mevkiini işgal etmelerini teklif eyledi. (Sürekli alkışlar. Kaimen Enternasyonal Marşı okunur.)

***

Rasime-i Hitam Nutukları

Reis Suphi Yoldaş'ın Nutku:

Teşkilât devirlerini geçiren ve şimdiye kadar birer grup halinde yaşayan Türkiye Komünistleri bu kongreden müteşekkil ve müttehit bir fırka olarak çıkmakla yeni bir devre-i hayata ayak basıyorlar. Fırkanın önünde duran birinci vazife: Bundan sonra memleketimiz amele ve fukara rençberleri arasında fikirlerimizi kuvvet ve sür'atle neşrederek, halkın mukadderatını kendi eline verecek sebep ve kabiliyetleri hazırlamaktır. Türk Komünistleri üç seneden beri Rusya içtimâî inkılâbı içinde birçok safhalardan geçtiler.

Zaman oldu ki, karşımıza çıkan kara fikirli mürteciler Türkiye'de amele ve rençber sınıfının mevcut olmadığını ve olsa bile hamalların memurlardan iyi yaşadıklarını söylemekten utanmadılar. Son zamanlarda ise, bilhassa İstanbul, İzmir, Konya, Erzurum, Ankara ve Eskişehir'de vücuda gelen amele ve rençber teşkilâtları seslerini yükselterek gösterdiler ki, Türkiye'de amele [s. 115] ve rençber nâmı altında inkılâpçı mühim bir sınıf yaşıyor. Ümitvârız ki, İstanbul ve Anadolu amele ve rençberleri yakında müstevli ve zâlim bütün kuvvetleri tepeleyerek, hayat ve mübareze faaliyetini kendi kollarına almak iktidarını göstereceklerdir.

Zaman oldu ki, Türkiye amele ve rençberleri müstebit vali, hâkim ve paşalar karşısında söz söylemek cesaretini bile gösteremezdiler. Fakat son vekayi gösteriyor ki, İstanbul hükûmetinin ve padişahın İngilizler ile birleşerek memleketi sattıklarını halk pek iyi anlıyor; Türkiye'nin mazlum amele ve rençberler ve askerleri bu alçaklığa, bu hıyanete karşı süngüsünü, oradaki ağa ve paşaların, padişahların göğsüne çevirmiş, muharebe ediyorlar. (Alkışlar.)

Ve nihayet, zaman oldu ki, arkadaşlar, Türkiye'de Komünist teşkilâtı olamaz dediler: Fakat Türkiye'nin muhtelif şehirlerinden gelen Komünist vekiller bunun aksini ispat ettiler; Türkiye'de amele ve rençber Komünist teşkilâtı gittikçe genişliyor ve kuvvet kesbediyor. Şimdi Komünist Fırkasının müstemlekeci kuvvetleri ezmeye âzim işçi halka rehber olacağına hiç şüphe edilemez. (Alkışlar.)

Komünizmin mübeşşirlerinden (Engels) bir eserinde diyor ki, yeryüzündeki teknika zulme âlettir. Zaman gelecek ki, teknikanın terakkisi eseri olarak yeryüzünü kan deryaları alacak ve zâlim imparatorların taçları bu kan deryasına yuvarlanacak da, bu tacı yerden kaldırıp başına koymaya cesaret edecek bir adam bulunmayacaktır. İşte bu devir hulûl etmiştir. Rusya'da, Almanya'da, Avusturya'da, Türkiye'de çarlık, imparatorluk, padişahlık artık bir daha necat bulmayacak tarzda yıkıldığı halde, hiç kimse cesaret edip de o taçları başlarına geçiremiyor.

Vaktiyle halka zulüm edenler bugünkü amele ve rençber inkılâbı huzurunda [s. 116] diz çökerek, mazlum halka taraftar ve hizmete âmâde gözüküyorlar. (Alkışlar.)

Memleketimizde her türlü derece ve sınıf ahd ü yalanlarının yerinden oynadığı böyle bir devirde, böyle bir devr-i buhranda işçi halkın mukadderatını kendi eline alarak iş görmesi bir zaruret haline giriyor. Bu işte doğru yolu göstermek vazifesi Komünist Fırkasının uhdesine düşmektedir. Komünist Fırkası için, memlekete musallat olan haricî düşmanları kovmak nasıl bir vazife ise, dahilde halkın sırtından geçinen yağmacı tufeyli sınıflarını da hazır yiyicilik halinden çıkarıp yumruk altında işletmek de o derece esaslı bir vazifedir. Bu iki cihetin temini iledir ki, Komünist Fırkası mazlum amele ve rençber halka karşı hizmetini ifa etmiş ve ortadan sınıflar farkı kalkarak hey'et-i içtimâiyye, adalet-i hakikiyeye nail olmuş olacaktır. Onun için son söz olarak diyelim ki, Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası, Yaşasın Dünya Proletaryasının Birliği! Yaşasın Üçüncü Enternasyonal!

***

Üçüncü Enternasyonal nâmına Pavloviç Yoldaş'ın Nutku:

Yoldaşlar!

Üçüncü Enternasyonal'in icraiyye komitesi nâmına hatime olarak Kongrenizi tebrik ederim. Kongrenizin mesâisiyle ve hallettiği meselelerle, az çok âşina oldum. Bu gösteriyor ki, kongre Türkiye hayatında mühim roller oynamak için büyük adımlar atmak istiyor. Komünizmin gayesi herkesce mâlumdur. Kongre bu gayeye doğru görülecek işleri lâyıkıyla tesbit etmiş, Fırkanın programı, kadınlık meseleleri, köylerde çalışmak, ziraî mesele vesairleri hallederek onları birer karara rapteylemiştir. Bu kararları Türkiye Komünist Fırkası vücuda çıkaracaktır. Bu, fırka için şâ[s. 117]yân-ı iftihardır. Çünkü Türkiye'de icra edilecek Komünizmin tatbikatı bütün Şark için numune olacaktır. Sizin Türkiye'de yapacağınız şeyleri biz de Hindistan'da, İran'da, Afgan'da tatbik edebileceğiz.

Malûmdur ki, Komünist Fırkası Türkiye zahmetkeşlerini Avrupa kapitalist ve emperyalistlerinin esareti altından kurtararak, onlara saadet güneşini gösterecektir. Bu güneş bütün komünist fırkalarının düşmanı olan kapitalist ve emperyalistler mahvedilmedikçe meydana çıkamaz, amele ve rençber halk saadete eremez. Onun için Türkiye Komünist Fırkası'na evvel emirde hakk-ı hakikati örten kara bulutları yırtmak ve hemen Anadolu'yu ve İstanbul'u müstevliler elinden kurtarmak lâzım geliyor. Bu hareket Komünist Fırkası'na, Üçüncü Enternasyonal'e kuvvetli bir zâhir olacaktır.

Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası ve yeni Merkezî Hey'et âzâları.

Hitam

Reis Mustafa Suphi Yoldaş: Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi nihayete ermiştir. (Sürekli alkışlar.) Hep birden ayakta Türkçe olarak Enternasyonal Marşı okunduktan sonra Kongre kapanır.

TÜRKİYE İŞTİRAKİYÛN KOMÜNİST FIRKASI'NIN PROGRAMINA BAZI MUKADDEME VE ESASLARI[139]

[139] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 23-27; 28-30

[*Mustafa Suphi yoldaş tarafından yazılan lâyihanın ilk şekli*]

Türkiye [*İştirakiyûn*] "Komünist" Fırkasının Programına Bazı Mukaddeme ve Esaslar

1- Hudut ve milliyet tanımayan fabrika sanayiinin yeryüzünde inkişâf ve teessüsü ile küçük ve millî sanatlar ortadan kalkmaya başladıktan sonra, sermaye, fabrika sanayiine sahip olan burjuvazya elinde temerküz ederek umumî bir sahaya giriyor. Sınaî istihsal işleri şahsî teşebbüs mahiyetini kaybederek, yeniden yeniye vücuda gelen iktisadî şartlar, istihsalin şahsî mülkiyetten müşterek mülkiyete girmesini kolaylaştıracak bir şekil alıyor. Böylece Avrupa ve Amerika'da istihsal, birçok büyük şirketler, tröst ve karteller vasıtasıyla "sermayedarlar inhisarı" haline girince, bu ülkelerde iktisadî tefevvuk gibi siyasî hakimiyet de fabrikacılar, bankerler ve büyük mülk ve toprak sahipleri eline geçiyor ve bu tufeylî, muhteris sınıflar bütün insanlık âleminin mukadderatıyla oynamaya başlıyorlar. Küçük sanatkârlar ise işlerini ilerletmekten, rençperler topraklarını işlemekten âciz bir halde, hayatın en ağır ihtiyaçları altında eziliyorlar ve gittikçe fakirleşerek, kol kuvvetlerini iş pazarına çıkarıp, fabrika ve kara toprak gündelikçilerine koşuluyorlar. Böylece gündelikçiler (proletarya) mütemadiyen şehir ve köylerde artarak, işletici ve gâsıp sermayedarlara karşı düşman bir sınıf halinde meydana geliyor ve sınıfî bir his ve terbiyenin verdiği faaliyetle teşkilâtlarını gittikçe kuvvetlendiriyorlar. Hükümeti ellerinde tutan zenginler sınıfı ise mükemmelleşmekte ve mükemmelleşerek kuvvet bulmakta olan işçi halka karşı zulümlerini arttırdıkça arttırıyor.

2- Avrupa ve Amerika'da teessüs eden sermayedarlık inhisarı etrafındaki malî ve itibarî muamelelerin akla hayret verecek derecede artarak, netice itibariyle sanat, ticaret ve fazla mamulâtın ihracı ve umumiyetle banka sermayesinin de büyük merkezlerde temerküz etmesi, itibar tahvillerinin küllî miktarda harice çıkarılmasına sebep olarak, sermaye (kapital) beynelmilel bir devreye giriyor. Müstemlekât usulünü icat eden bu devrede ise bütün dünya piyasaları gibi, memleket ve milletlerin sermayedar devletler arasında zahiren muhtelif bahanelerle paylaşıldığı görülüyor. Gerek hulûl-i muslihâne ve gerek doğrudan doğruya harp ile maksada ermek için kara ve deniz harbî kuvvetlerinin büyük mikyasta artmasından (*vücuda*) gelen militarizmin davet ettiği masraflar o derece büyüyor ki, bu yolda daha ziyade ileri gitmeye halkın tahammülü kalmadığı gibi, tutulan bu istikametten geri dönmek de mümkün olmuyor. Karanlık ve açlık içinde yaşayan milyonlarca insanları sefaletten kurtarabilecek ve medeniyeti yeryüzünde neşr ve tesise hizmet edebilecek olan, milyarlar bahasındaki bu teknika ve istihsal kuvvetlerinin telef ve berhava edildiği bu devirde, Türkiye ve İran gibi yarım müstemleke ve Hindistan gibi doğrudan doğruya müstemleke halinde yaşayan zayıf ve fakir memleketlerin -emperyalist devlet ve memleketler menfaatine olarak- iktisat ve medeniyetçe harabiyet ve esaretine doğru tertipli bir usul ile gidiliyor ve bu gibi memleketlerde mahreçler temin edecek kara ve deniz yollarının ele geçirilmesi etrafında müthiş ve âlemşümul harpler ve facialar icat olunuyor ve böylece bir veya diğer millet ve memlekete mensup milyonlarca amele ve rençper sefaletler içinde mahvediliyor ki, bütün bu haller sermayedarlığın son nısf-ı asırda girdiği istilâcılık devrinin hassalarındandır.

3- Sermayedarlık, istihsali inhisar haline getirmekle maddeten satvet ve ikbâl [*devrin*]in en yüksek mertebesine varmış ve fakat aynı zamanda bidayet-i inkişafında haiz olduğu bazı medeniyetkâr kuvvetlerini kaybetmiş oluyor. Vâkıa burjuvazya devrinin iptidalarında serbesti-i mübadele ve rekabet, insanlar arasında teşebbüs ve teavüne yar-

dım etmiş, istihsal ve nakil vasıtalarının terakkisi millet ve memleketler arasında yakınlığa hizmet eylemiş ise de, şimdi, istihsal müesseselerinin birleşmeleri ve sermayedarlığın iktisadî mutlakiyetler vücuda getirecek surette aldığı inhisar şekli hüküm ve tagallübe alet oluyor. Bu inhisarlar eline geçen kara ve deniz yolları ise ucuz satın almak şartıyla ham malı ve pahalıya satmak üzere çürük mamulâtı büyük soyguncu kumpanyalar hesabına taşımaktan başka bir iş görmüyor. Filhakika, sermayedarlığın son ikbâl devrinde, Avrupa ve Amerika'da zuhur eden iktisadî buhranların önü alınamayarak, müstahsil işçi kuvvetlerinin ise inhisar mutlakiyeti altında ezilip azaltılmasına çalışılması, Asya ve Afrika'nın gayrı müterakkî memleketlerinde küçük sanatların imha edilerek yerine büyük sanatların tesis olunmaması ve sanayinin inkişaf ve terakkisi ile sıkı bir alâkası olan ziraatın bu yüzden iptidaî halde kalması ve aynı zamanda müskirat, fuhşiyat ve hurafata ait türlü türlü müesseselerin intişarına ve binaenaleyh halkın iktisaden, medeniyeten, örfen ve ahlâken tedennisine gayret olunarak, nüfusun kısmen oldukları yerlerde tamamen mahvına, kısmen ise başka memleketlere hicretlerine sebebiyet verilmesi, netice itibarıyla insanlık âleminin büyük bir kısmını temsil eden bu memleket ve ülkelerde hayat ve medeniyetçe inkişaf ihtimallerini tamamen bitirmektedir ki, bütün bunlar, iptidaları Avrupa ve Amerika'da hâlihazır medeniyetin doğmasına yol açan kapitalizmin son zamanlarda artık tekmil medeniyetkâr kuvvetlerini kaybederek tamamen muhteris ve tahribkâr bir mahiyet aldığını ispat etmektedir. Tarihin bu cereyanını durdurmak veya bu cereyanı geriye çevirmek mümkün değildir.

4- Burjuvazyanın istihsal vasıtaları nasıl [*daha evvelki*] derebeylik devrindeki tarihî şartlar içinde vücuda gelmiş, eski yaşayış usul ve kanunları zulüm ve sefaleti arttırmaya sebebiyet verince bu devir nasıl kendiliğinden yıkılıp gitmiş ise, şimdi de, burjuvazya devrini yıkacak sebep ve âmiller pek ziyade artarak, heyet-i içtimaiyeyi sarsmış bulunuyor. Filhakika, yukarıda zikrolunduğu üzere, inhisarcılığın bütün manasıyla iktisadî bir mutlakiyet ve istibdat halinde hükümran olmaya ve bunun altından çıkan her türlü harp ve buhranların yalnız mal ve insanları değil, belki istihsal çarelerini de bozup yıkmaya başlaması, büyük mülkiyet ve tasarruf haklarının bu haklara mâlik olmayan beşer kütlesinin istihsaline engel olup gitmesi ve bununla beraber amele sınıfının bir taraftan açlık ve sefalet içinde mahvedilirken, diğer taraftan eski tertip ve usulü muhafaza için zorla işletilip silahlandırmak suretiyle yıkıcı düşman kuvvetinin kendiliğinden yetiştirilmesi ve meydana çıkarılması, artık sermayedarlık ve burjuvazya usul ve kavanininin heyet-i ictimaiye ihtiyaçlarını tatmin etmeye muktedir olmadığını göstermektedir. Sabık Rusya İmparatorluğu'nun vasî muhitinde daimî surette, Almanya, Avusturya, Macaristan ile Asya'nın bazı memleketlerinde kısmen ve mevsimî olan amele ve rençper halkının hakimiyeti ele alması, İtalya, İngiltere, Fransa ve Amerika proletaryalarının ise bu harekete temayülleri, yeryüzünde burjuvazya hakimiyetinden proletarya idaresine intikâl devrini temsil eden içtimaî inkılâbın başladığını maddî ve aşikâr delillerle meydana koymaktadır.

5- Sınıfî cidâl ile hülâsa edilebilecek olan amele ve rençper inkılâpçı hareketinin vasf-ı esasîsi;

bu hareketin içtimaî ve beynelmilel (enternasyonal) olmasıdır. Dünyanın herhangi ülkesinde yaşayan herhangi bir millete mensup işçilerin sermayedarlara aynı surette mahkûm ve ezilmiş olmaları, onlar arasındaki dinî ve millî her türlü ayrılığı son planda bırakarak, müttehit, azimkâr ve inkılâpçı -beynelmilel- bir millet doğmasına yol açıyor.

6- Bugün yeryüzünde millet ve devlet halinde yaşayan içtimaî heyetlerden her birine

mensup amele ve fukara ve rençper takımının burjuvazya tasallutunu temelinden yıkmak üzere son ve kat'î azim ve tedbir ile sınıfî mübarezeye girişmeleri beynelmilel mübarezeyi doğurmakla beraber, millî muhitte -ileride istihsalin hür ve müşterek esaslarda kurulmasıyla, medeniyet ve refah nokta-i nazarından beliğan-mâbelağ telâfisi mümkün- büyük fedakârlıklara lüzum göstermektedir.

Kendi muhiti ve milleti içinde bu fedakârlığı göze almayanlar beynelmilel faaliyete girişmek liyakatını kaybederler. Sosyoloji ile inkılâpçı sosyalizmi birbirine karıştırıp sulh ve müsalemeti netice değil, belki bir vasıta olarak kullanmak isteyen hain sosyalistler, son ve kat'î mübarezeye gevşek bir mahiyet vermekten ve aynı zamanda inkılâpçı proletaryayı burjuvazya saltanat ve tahakkümüne satmaktan başka bir şeye hizmet etmiş olmazlar.

7- Mazlum işçiler, sermayedarlar aleyhine sınıfî cidalde birleşince, karşılarına bütün dünya burjuvazyasının varlığına istinatgâh olan "mülkiyet" meselesi çıkıyor. Esasen bir hak değil, bir hurafe olan bu müessesenin yıkılması ve heyet-i içtimaiyede mevcut istihsal vasıtalarının devlete raptı iledir ki, sermayedarlıktan doğan siyasî ve iktisadî her türlü zulüm ve tagallüplerin ortadan kalkması, cemiyet-i beşeriyede kendi emeğiyle yaşayan her ferdin hakk-ı hayat ve iştiraki takarrür etmesi, yani komünizmin teessüsü ile işletici, gaddar ve müstevlî şahıs ve devletlerin mahvı tahakkuk eylemiş olacak, fertler gibi milletler arasında da bütün manasıyla "beynelbeşer" ve "beynelmilel" kardeşlik, birlik ve adalet şiarları zafer bulacaktır.

8- İçtimaî inkılâp gibi, inkılâbın burjuvazyaya galibiyet ve muzafferiyetinden çıkan komünizm tatbikatı da âlemşümul bir mahiyeti haizdir. Tarih gösteriyor ki, yeryüzünde yaşayan heyet-i içtimaiyeden bir kısmı derebeylikten burjuvazya devrine yeni giriyor, diğer kısmı burjuvazya devrine girmiş, proletarya harekâtının muhtelif safhalarını yaşıyor, üçüncü bir kısmı ise burjuvazya devrinden proletarya devr-i hakimiyetine geçmiş bulunuyor. İçtimaî inkılâbın ibtidar ve intişarında, milletlerin geçirmekte oldukları iktisadî tekâmüllerle tarihî ve siyasî şartların büyük alâka ve hisseleri olmakla beraber, inkılâp başladıktan sonra millet, memleket ve ülkeler de birbirinden lâyezâl farklarla ayırmak doğru değildir. Bugün proletarya devr-i hakimiyetine ayak basmış olan Rusya'da komünizm icraat ve tatbikatının muvaffakiyeti, iktisadiyatça müterakkî diğer Garp memleketlerindeki içtimaî inkılâbın zuhuruna bağlı olduğu kadar, bütün Garp'ta intişar edecek komünizm tatbikatının da, iktisadiyatça daha muhtelif safhalar arz eden Şark'taki inkılâbî harekât ile alâkası pek mühim ve hayatîdir. Garp ve Şark'taki bu harekeler dünya ikdisadiyatının esasen burjuvazya devr-i saltanat ve tasallutunda inhisar mahiyetini almasından dolayı birbirlerinin müvellid ve mütemmimidir.

9- Umumiyetle Şark memleketlerine nispetle oldukça siyasî ve iktisadî tekâmülâta mazhar olan Türkiye'de fabrikacılık lâyıkıyla inkişaf edememiş ve memleketin ötesine berisine serpilmiş bazı fabrikaların mevcut olmasına rağmen, köyler ve şehirler etrafında mükemmel ve musannef bir proletarya teşekkül eyleyememiştir. Türkiye bugün Avrupa ve Amerika'ya gönderilen ham eşyayı ve madenleri çıkaracak ve bunları bozulmaktan kurtarıp kolaylıkla taşıyacak sanayi-i istihzariye, madeniye ve nakliyede çalışan yüzbinlerce sanatkâr ve (*fu*)kara işçilerin, tarla ve bahçelerde sabahtan akşamlara kadar alın teri dökerek en zarurî ihtiyaçlarını temin etmekten âciz kalan köylülerin, cihangir hükümet ve devletlerin yumruğu altında ömürleri heder olan milyonlarca amele ve köylüden mürekkep askerlerin ve nihayet şehir ve köylerde her türlü istihsal vasıtalarından

mahrum işsiz ve halâs ümidini kaybetmiş bir sınıf-ı fukaranın yaşadığı memlekettir.

(*10*-) Yedi asırlık siyasî ve iktisadî hayatında, ocak devrini atlatarak birçok hükümet ıslahat ve tanzimatına maruz kalan ve bugünkü şekil ve tarz-ı idaresiyle burjuvazya demokrasyasına ayak basmış olan Türkiye'de (sınıfî mübareze) iptidaî inkişaf devrini yaşamaktadır. Bugün Türkiye'de galip ve yağmacı Antanta devletlerine karşı devam eden millî kıyam hareketine fakir sınıfların iştiraki "düşmanın düşmanı" ile, yani haricî kapitalizmin tasallutuna karşı kendi içindeki muhtekir ve gâsıp küçük burjuvazya ile müştereken mübareze mahiyetinde tecelli etmektedir. Kendi muhitinde yalnız maddî menfaate müstenit münasebetler tesis eden Avrupa ve Amerika burjuvazyasının Türkiye gibi hayat ve iktisatça zayıf memleketlerin her türlü tahaffuz ve taayyüş hudutlarını yıkıp bu memleketleri kendilerine irat veren birer çiftlik ve buralarda yaşayan insanları yalnız işletilmeye mahkûm birer hayvan sürüsü haline koymaları, bu memleketlerde umumî surette Avrupa ve Amerika sermayedarlığına karşı büyük bir düşmanlık hissi uyandırmıştır. Maahaza, bir taraftan emperyalistlere karşı tevcih edilen bu mübarezenin devamı, diğer taraftan bilhassa içtimaî inkılâbın Avrupa'da intişarı, sınıfî iz'anın tekemmül ve inkişafı üzerine mühim tesirler icra ederek, Türkiye'deki millî hareketlerin içtimaî mahiyet almasına yardım etmekte ve sosyalizm esasında amele ve rençper şûrâlar cumhuriyeti tesisatına müsait şartları izhar eylemektedir.

10- (*11*-) Türkiye İştirakiyûn "Komünist" Fırkası, yukarıda zikrolunan esaslara binaen, son devrin insanlık âlemine yeni ve bütün manasıyla hür hayatı vaat eden içtimaî inkılâp devri olduğuna kail ve her şeyden evvel bir "amele ve rençper" fırkası (*olarak?*), kapitalizmden komünizme nakleden dünyanın diğer komünist fırkalarıyla beraber inkılâpçı Üçüncü "Enternasyonal"i teşkil ve onun yine beynelmilel burjuvazya ile mübarezesine faal bir uzuv olarak iştirak eder.

Türkiye "Komünist" Fırkası bütün füyuzatını işçi halktan almakla beraber, beynelmilel kardeşlik ve birlik hareketinin pişvası olarak halka zafer ve inkılâp yollarını gösterir.

(KONGREYE İŞTİRAK EDEN VEKİLLER)[140]

[140] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 267-269

Sıra numarası	İsmi ve familyası	Nereden vekil olduğu
1 X	İsmail Hakkı yoldaş	İran Beynelmilel Askerleri
2 X	Arif yoldaş	Türk İnkılâp Ordusu
3 X	Asım yoldaş	Türk İnkılâp Ordusu
4 X	Mehmet yoldaş	Novorosiski'den
5 X	Aziz yoldaş	Erzurum mühendislerinden
6 X	Şükrü yoldaş	Erzurum çiftçilerinden
7 X	İsmail Mahmut yoldaş	Tünel ameleleri
8 X	Abdi Halil yoldaş	Novorosiski'den
9 X	Naim Sait yoldaş	Novorosiski'den
10	Ali oğlu Ahmet yoldaş	Ereğli'den
11	Doktor Niyazi yoldaş	Trabzon'dan
12	Hüseyin yoldaş	Trabzon'dan
13	Ömer yoldaş	Of'tan
14	Zekeriya Reis	Trabzon kayıkçılarından
15 X	Mesut yoldaş	Erzurum çiftçilerinden
16 X	Salim yoldaş	Erzurum tabiplerinden
17 X	İsmail yoldaş	Erzurum'dan
18 X	Celâl yoldaş	Samsun
19 X	Sabri yoldaş	Novorosiski'den
20	Osman Süleyman yoldaş	Batum Teşkilâtı'ndan
21	Tahsin yoldaş	Trabzon Bürosu namına
22 X	Fahri yoldaş	Trabzon sıvacıları
23	Ömer Alunet yoldaş	Batum'dan
24	Nebahat yoldaş	Trabzon kadınları
25 X	Ali Rıza Baki yoldaş	Maykop Şubesi'nden
26 X	Cemalettin yoldaş	Maykop Şubesi'nden
27	Doktor Şaban yoldaş	Trabzon etibbası
28	Osman yoldaş	Rize'den
29	Süleyman yoldaş	Trabzon kayıkçılarından
30	Lütfü yoldaş	İran Beynelmilel Askerleri
31 X	Abdurrahman Fahrettin yoldaş	Vezirköprü'den
32	Ali Yazıcıoğlu Ali yoldaş	Trabzon rençperleri
33 X	İmamecioğlu Ali Abbas yoldaş	Samsun'dan
34	Feyzi Kaptan	Trabzon kayıkçılarından

35 X	Kasapoğlu Mustafa yoldaş	Novorosiski'den
36 X	Hasan Mustafa yoldaş	Tünel amelelerinden
37	Semih yoldaş	Trabzon dülgerleri
38	Remziye yoldaş	Trabzon kadınları
39 X	Zekeriya yoldaş	Maykop Şubesi'nden
40	Hasan Hüseyin Haydar yoldaş	Maykop Şubesi'nden
41 X	İsmail Mustafa Şerif yoldaş	Maykop Şubesi'nden
42	Hüseyin İsmail Feyzullah yoldaş	Maykop Şubesi'nden
43	İbrahim Şamil yoldaş	Yekaterina varoşlarından
44	Türütoğlu Mustafa yoldaş	Yekaterina varoşlarından
45	Feyzullah Sacit yoldaş	Trabzon dülgerlerinden
46	Ahmet Raif yoldaş	Erzurum Teşkilâtı'ndan
47	Yusuf Ziya yoldaş	Erzurum Teşkilâtı'ndan
48 X	Mehmet yoldaş	Of Teşkilâtı'ndan
49	Osman Demirci yoldaş	Batum Teşkilâtı'ndan
50 X	Nuri Serdarzade	Batum Teşkilâtı'ndan
51 X	Halil yoldaş	Of Teşkilâtı'ndan

Kongreye iştirak eden vekiller[141]

Sıra numarası	İsmi	Nereden intihap olunduğu
1	Yusuf Ziya Ahmet	Erzurum Teşkilâtı namına
2	Ahmet Raif Servet	Erzurum Teşkilâtı namına
3	Nuri Serdarzade	Batum Teşkilâtı namına
4	Osman Süleyman	Batum Teşkilâtı namına
5	Ömer Ahmet	Batum Teşkilâtı namına
6	Osman Demircioğlu	Batum Teşkilâtı namına
7	Mehmet İzzet X	Of ameleleri ve rençperleri namına
8	Ömer X	Of ameleleri ve rençperleri namına
9	Halil Şakir X	Of ameleleri ve rençperleri namına

141 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 270-273

10	Hüseyin X	Trabzon Teşkilâtı namına
11	Doktor Niyazi X	Trabzon Teşkilâtı namına
12	Rabia	Bakû Teşkilâtı Kadınlar Şubesi namına
13	Fevziye	Bakû Teşkilâtı Kadınlar Şubesi namına
14	Ahmet Ali X	Zonguldak amele ve rençperleri namına
15	Naim Sait X	Novorosiski kayıkçıları namına
16	Mehmet X	Novorosiski kayıkçıları namına
17	Abdi Halil X	Novorosiski kayıkçıları namına
18	Sabri X	Novorosiski amele rençperleri namına
19	Mustafa Kasapoğlu X	Novorosiski amele rençperleri namına
20	Hasan Mustafa X	Tünel istasyonu amele rençperleri namına
21	İsmail Mahmut X	Tünel istasyonu amele rençperleri namına
22	Feyzi Mesut X	Trabzon kayıkçıları namına
23	Zekeriya Osman X	Trabzon kayıkçıları namına
24	Süleyman Yusuf X	Trabzon kayıkçıları namına
25	Ali Yazıcıoğlu X	Trabzon çiftçileri namına
26	İmamecioğlu Ali Abbas X	Samsun İştirakiyûn Teşkilâtı namına
27	Hafiz Abdurrahman FahrettinX	Vezirköprüsü
28	Doktor Şaban X	Trabzon Etibba Hücresi namına
29	Lütfü X	İran Enternasyonal Alayı namına
~~30~~	~~Cevat~~	~~İstanbul amele ve rençperleri namına~~
~~31~~	~~Şefik~~	~~İstanbul amele ve rençperleri namına~~

32	Osman X	Rize Teşkilâtı namına
~~33~~	~~Mustafa Türütoğlu~~	~~Yekaterina Teşkilât Bürosu namına~~
~~34~~	~~Abacı Ali Ömer~~	~~Yekaterina Askerî Hücresi namına~~
~~35~~	~~Ahmet İbrahim~~	~~Yekaterina Askerî Hücresi namına~~
~~36~~	~~Hüseyin Ahmet~~	~~Yekaterina Askerî Hücresi namına~~
~~37~~	~~Hüseyin Ahmet (2)~~	~~Yekaterina Askerî Hücresi namına~~
38	Mehmet Halil	Yekaterinodar Teşkilât Hücresi namına
39	Ahmet Yusuf	Yekaterinodar Teşkilât Hücresi namına
40	Mustafa Mevlut	Yekaterinodar Teşkilât Hücresi namına
41	Mustafa Vasıf	Yekaterinodar amele ve rençperleri namına
42	Şevket Hasan	Hotroromanski (?) (Kafkas) Askerî Hücresi namına
43	Veli Asker	Hotroromanski (?) (Kafkas) Askerî Hücresi namına
44	Ahmet Hakkı	Hotroromanski (?) (Kafkas) Askerî Hücresi namına
45	Aziz Ahmet	Hotroromanski (?) (Kafkas) Askerî Hücresi namına
46	Mehmet Sabit	Hotroromanski (?) (Kafkas) Askerî Hücresi namına
47	İsmail Mehmet	Hotroromanski (?) (Kafkas) Askerî Hücresi namına
48	Abacı İsmail	Hotroromanski (?) (Kafkas) Askerî Hücresi namına
49	Mevlut Kâmil	Hotroromanski (?) (Kafkas) Askerî Hücresi namına
50	İbrahim Şamiloğlu	Yekaterinodar amele ve rençperleri adına
51	Hulusi	Tuapse Teşkilât Hücresi namına
52	Osman Çolakoğlu	Tuapse Teşkilât Hücresi namına

53	İbrahim Ahmet	Tuapse Teşkilât Hücresi namına
54	Ahmet Kamel (?)	Tuapse Teşkilât Hücresi namına
55	Ahmet Abdullah	Tuapse Askerî Hücresi namına
56	Ali Mehmet	Tuapse Askerî Hücresi namına
57	Firuz Abdülhamit	Tuapse Askerî Hücresi namına
58	Mustafa Ahmet	Tuapse Askerî Hücresi namına
59	Mehmet Aziz	Tuapse Askerî Hücresi namına
60	Cemalettin Esat	Maykop Teşkilâtı Hücresi namına
61	Ali Rıza Baki	Maykop Teşkilâtı Hücresi namına
62	Hüseyin İsmail Feyzullahoğlu	Maykop Teşkilâtı Hücresi namına
63	Hasan Hüseyin Haydar	Maykop Teşkilâtı Hücresi namına
64	Zekeriya Bayezıt	Maykop Teşkilâtı Hücresi namına
65	İsmail Mustafa Şerif	Maykop Teşkilâtı Hücresi namına

Erzurum, Batum, Samsun, Bayburt Teşkilâtları[142]

Erzurum
Yusuf Ziya Ahmet - Erzurum namına
Ahmet Raif Servet - Erzurum namına
Şükrü Ahmet - (Askerî Teşkilât'ta komünist)
Maksut - (Askerî Teşkilât'ta komünist)

Batum:
Nuri Serdarzade
Osman Süleyman
Ömer Ahmet
Osman Demirci

Samsun:
Tahir Hüseyin
Mesut Zeki
Süleyman Nuri

142 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 266

Bayburt:
Ali Bahri
Ahmet Tahir

Erzurum Teşkilâtı[143]
6 Ağustos 920
Erzurum Teşkilâtı

İsmi	**Sanatı**
Arif	Mürettip
Hüsnü	Mürettip
Hüsamettin	Hızarcı
Maksut	Hızarcı
Hüseyin	Duvarcı
Aga	Rençper
Şükrü	Hamurcu
Müştak Sıtkı	Gazete muharriri
Neşet	Kitabet
Ali	Rençper
Nuri	Tornacı
Abdullah	Marangoz
Halil	Rençper
Derviş	Rençper
Asım Osman	Muallim (Bayburt Kongresi'ne nakil olundu)
Mithat	Albayrak gazetesi sahibi
Cevat	Muallim

Merkez Komitesi'ne seçilenler:
Mithat
Sıtkı
Abdullah
Nuri
Hüseyin

143 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 274-275

Kongreye seçtikleri:
Cevat

(*sayfanın arkasında*)
Merbutat Numarası/1

Maykop Şehri[144]
Maykop Şehri
18 Ağustos 1920
1. Cemalettin Esat (?)
2. Ali Rıza Baki
3. Hüseyin İsmail Feyzullah oğlu
4. Hasan Hüseyin Haydar oğlu
5. Zekeriya Bayezıt oğlu
6. İsmail Mustafa Şerif oğlu

Maykop şehri ve civarı köylerinde bulunan Türk tebaası Müslüman halkının namına Bakû'de vuku bulacak konferansa iştirak etmek üzere bâlâda isimleri muharrer altı yoldaşın murahhas olarak tayin edildikleri ve kendilerine halkın itimatnameleri bulunduğu ve işbu halk namına lâzım gelen muameleyi ifa ve icraya kendilerine halkça salâhiyetname verildiğini mübeyyin işbu vesika ellerine verildi.

Bakû'deki Türk İştirakiyûn Fırkası politikasına tâbi Maykop Şubesi
Âzâ (*imza*) Abdullah
Âzâ (*imza*) Ali Rıza
Kâtip (*imza*)
Reis (*imza*)

Musaddaktır
Bakû'de İştirakiyûn Fırkası murahhaslarından
Murahhas Hafız Mehmet yoldaş
Muavini Mehmet Mustafa

Tuapse
Merkumûn bennucib-i vesika Bakû'de vuku bulacak içtimaa (*iştirak*) etmek üzere Bakû'ye sevk edilmişlerdir.
20 Ağustos 920

---

144 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 276

Trabzon Komünist Matbaacılar Grubu[145]

	Sanatı	Sinni	
Trabzon Saray-ı Atik mahallesinden Halil oğlu Ali	Mürettip	24	Türk matbaasında çalışıyor
Trabzon Çarşı mahallesinden Derviş oğlu Mahmut	Matbaa makinisti	21	Türk matbaasında çalışıyor
Trabzon Çarşı mahallesinden Çubukçuoğullarından Mustafa oğlu Kazım	Mürettip	20	İkbal gazetesinde Corci Mihailidi matbaasından
Trabzon Saray-ı Atik mahallesinden Salto oğlu Ahmet	Mürettip	24	Türk matbaasında çalışıyor
Trabzon Üçgüllü mahallesinden Yakup oğlu Sabri		20	Sanatında ücretle çalışıyor
Trabzon Boztepe-i Bâla mahallesinden Sofu oğlu Hasan	Matbaa idare memuru ve makinist	40	Türk matbaasında çalışıyor
Trabzon İmaret mahallesinde İmam oğlu Bilal	Merdaneci	19	Türk matbaasında çalışıyor
Trabzon Boztepe-i Bâlâ mahallesinden Kadı oğlu Ahmet	Esnaf	19	Türk matbaasında çalışıyor
Trabzon Abacılar (?) mahallesinden Yetimzade (?) Ali Rıza oğlu Remzi	Esnaf	19	Türk matbaasında çalışıyor

Merkez Komitesi'ne seçilenler:

Reis Hüseyin Efendi

Âzâ Kâzım Efendi Kâtip

Âzâ Ali Efendi Sandıkkâr

Kongreye vekil intihap ettikleri: Türk İştirakiyûn Teşkilâtı'ndan (14) numarayla mukayyet Salih Zeki

(*sayfanın arkasında*) Merbutat Numarası/3

[145] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 277-278

Bayburt İştirakiyûn Fırkası[146]

İsmi	**Pederi ismi**	**Sanatı**
Mehmet Ali	Halim	Kahveci
Şakir	Süleyman	Kahveci
Behçet	Şerif	Tütüncü
Turbaba	Nuka (?)	Hamal
Samim Çavuş	Halil	Rençper
Bekir	Vehbi Hafiz	Sıvacı
Pehlivan	Vehbi	Kunduracı
Nazım	Osman	Hamal
Ali	Hasan	Rençper
Yakup	Mustafa	Rençper
Fahrettin	Mahmut Ağa	İhtiyat Zabiti
Asım Necati	Ahmet	Muallim (komünist) evvelce Rusya'da işlemiştir

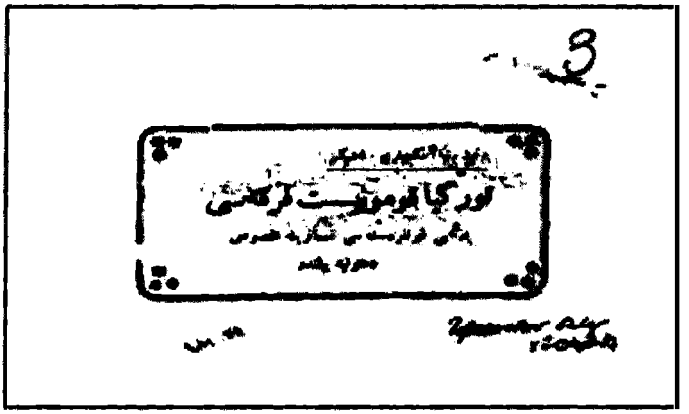
Merkez Komite: Fahrettin
İntihap olunanlar: Mehmet Ali
Ali
Kongreye gidecek murahhas: Asım Necati yoldaş

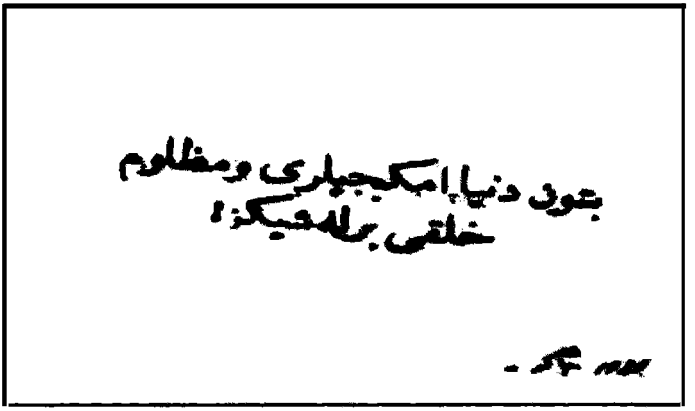
(*sayfanın arkasında*)
Merbutat Numarası/2

[146] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 279-280

(KONGRE BİLETLERİ)[147]

[147] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 283-290

Bütün dünya emekçileri birleşiniz!

Türkiye Komünist Fırkası

Birinci Kongresi'nde ..... (*orijinal metinde boş bırakılmış*) murahhası (*orijinal metinde boş bırakılmış*) arkadaşa mahsus bilettir.

(*biletin arkasında*)

Bütün dünya emekçileri birleşiniz!

***

Bütün dünya emekçileri birleşiniz!

Türkiye Komünist Fırkası

Birinci Kongresi'ne rey-i istişarî ile iştirak edecek ..... (*orijinal metinde boş bırakılmış*) arkadaşa mahsus bilettir.

(*biletin arkasında*)

Bütün dünya emekçileri ve mazlum halkı birleşiniz!

***

Bütün dünya emekçileri birleşiniz!

Türkiye Komünist Fırkası

Birinci Kongresi misafirine mahsus duhuliye biletidir.

(*biletin arkasında*)

Bütün dünya emekçileri ve mazlum halkı birleşiniz!

VEKİLLERE AİT VESİKALAR

29 Ağustos 1920[148]

-Vesika-

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından 16 Eylül 1920 tarihinde Bakû'de açılması mukarrer olan kongreye Bakû Bürosu Hücresi tarafından vekil intihap ve Büroca tasdik edilen ..... (*orijinal metinde boş bırakılmış*) yoldaşın vekâletine dair vesikadır.

???

Türkiye Komünist Fırkası[149]

..... (*orijinal metinde boş bırakılmış*) yoldaşın Türkiye Komünist Fırkası unsuru olup kendisine her veçhiyle itimat edilmesi lüzumunu mübeyyin vesikadır.

..... (*orijinal metinde boş bırakılmış*) yoldaşın Türkiye Komünist Fırkası'nın 10 Eylül 1920 tarihinde içtima eden birinci kongresinde Merkezî Heyet âzâlığına intihap kılındığını mübeyyin itimatnamedir.

(*sayfanın arkasında*)

Suşehri

Kıta-i askeriye .....

Ethem oğlu Hasan

Merkezî Heyet'e takdim

(*imza*) İsmail Hakkı

İsmail Hakkı yoldaş, Şark Beynelmilel Şûrâsı [150]

Bütün dünya işçileri birleşiniz!

Numara 26

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Kongresi

İsmail Hakkı yoldaşın Bakû'de 16 Eylül 1920'de açılacak Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı kongresine Şark Beynelmilel Şûrâsı namına hakk-ı rey ile iştirak etmek hakkına haiz olduğunu mübeyyin vesikadır.

Kâtip (*imza*) Süleyman .....

Reis (*imza*) Hüseyin Hilmi

---

148 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 291

149 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 292-293

150 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 294

Yusuf Kemal yoldaş, Rize Teşkilâtı

Bakû'de Türkiye İştirakiyûn Fırkaları Merkezî Komite İdaresi'ne[151]

Yoldaş Yusuf Kemal Trabzon için teşkilâta ve vekiller götürmeye memur olarak gelip, ikiyüzkırk kişilik teşkilât yapmaya muvaffak oldu. Vekiller intihap edilmiş ve hareket etmek üzere iken, gerek hükümet, gerek mütegallibenin muhalefeti önünde mecburen vekiller hareket edemeyerek, yalnızca Yusuf Kemal yoldaş avdet etmiş ise de, maruz teşkilâtın ruh ve esası baki bulunuyor. Ancak ileride hâl-i faaliyete geçebilmek için Yusuf Kemal yoldaşa söylenilen vesaitin buraya gönderilmesi lâzım olduğu ve bu suretle teşkilâtın vücudundan istifade edilebileceği maruzdur.

3 Eylül 36

Trabzon Teşkilâtı'na mensup (*mühür*)

Trabzon Teşkilâtı'na mensup (*imza*)

Trabzon Teşkilâtı'na mensup (*imza*)

Vesika[152]

Yoldaş Yusuf Kemal Rize Teşkilâtı'nın umumî âzâlarından olmağla, Bakû'de vâki olacak birinci Eylül kongresine iştirak etmek üzere vekil intihap olunmuştur.

Kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Halil Mehmet yoldaş, Of Teşkilâtı[153]

Hamil-i vesika Halil ..... (*lekeli*) yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partiyası'yla Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferans ve kongrelerde Türk Cemiyeti yahut Komünist Teşkilâtı'nı temsil hakkına mâlik bulunduğunu mübeyyin vesikadır.

12 Ağustos 336

Of Kazasının Turiç karyesi Heyet-i İhtiyariyesi

İmam (*mühür*)

Muhtar (*mühür*)

Âzâ (*mühür*)

Âzâ (*mühür*)

---

151 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 295

152 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 302-303

153 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 300

Rey-i istişare ile kabulü
11/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Halil İbrahim oğlu Ali yoldaş, Türkiye Kızıl Ordusu Birinci Nişancı Alayı'nın Komünist Hücresi[154]

Vesika

Türkiye Kızıl Ordusu Birinci Nişancı Alayı'nın Komünist Hücresi'nin 27 Ağustos 920 tarihli içtima-i umumîsinde Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtlarının Eylül 920 kongresine vekil olarak Halil İbrahim oğlu Ali yoldaşın intihap edildiğini mübeyyin vesikadır.

27 Ağustos 920
Hücre Reisi (*imza*)
Kâtip (*imza*)

İşbu intihabın doğru olduğunu tasdik ederim
Alay Siyâsî Komiseri (*imza*)

Ali oğlu Ahmet Efendi, ?[155]

Bakû'de Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Heyet-i Merkeziyesi Riyaseti'ne

İstihlasımız için çalışan büyük ordunuzun memleketimize kabul olunup olunmayacağı hakkında bir vekil celbi için gönderilen Ali oğlu Ahmet Efendi ile görüşüldü. Biz Bolşevikleri dört gözle beklemekteyiz. Yalnız ahvâl-i hazıra dolayısıyla istediğiniz adamı maatteessüf gönderemedik. Kendisini tarafımızdan vekil nasp ve tayin eyledik. Eylül iptidasında akdedilecek konferansta kasabamız için ne gibi talimat itası lâzım geleceğini vekil-i mumaileyh Ahmet Efendi'ye itasını rica ederiz.

9 Ağustos 336
(*imzalar*)

İstişare reyi ile kabulü
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Zekeriya Reis yoldaş, Trabzon Kayıkçılar Cemiyeti[156]

Hamil-i vesika Zekeriya Reis yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferan-

---

154 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 301

155 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 304-305

156 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10 36, Belge no: 306-307

sı ve Üçüncü Beynelmilel kongrelerinde Trabzon mahal(*lî*) Kayıkçılar Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

12 Ağustos 36

(*mühür*) Trabzon İskele Kethüdası

Kethüda Muavini Kâtiboğlu Yusuf

Rey-i istişare ile kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Hayri Süleyman yoldaş, Trabzon Kayıkçılar Cemiyeti[157]

Hamil-i vesika Hayri Süleyman yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongrelerinde Trabzon mahal(*lî*) Kayıkçılar Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

12 Ağustos 36

(*mühür*) Trabzon İskele Kethüdası

Kethüda Muavini Kâtiboğlu Yusuf

İstişare reyi ile kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Feyzi Kaptan yoldaş, Trabzon Kayıkçılar Cemiyeti[158]

Hamil-i vesika Feyzi Kaptan yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongrelerinde Trabzon mahal(*lî*) Kayıkçılar Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

12 Ağustos 36

(*mühür*) Trabzon İskele Kethüdası

Kethüda Muavini Kâtiboğlu Yusuf

İstişare reyi ile kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

---

157 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 308-309

158 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 310-311

Hafız Mehmet yoldaş, Trabzon Kayıkçılar Cemiyeti[159]

Hamil-i vesika Hafız Mehmet yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongrelerinde Trabzon mahal(*lî*) Kayıkçılar Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

12 Ağustos 36

(*mühür*) Trabzon İskele Kethüdası

Kethüda Muavini Kâtiboğlu Yusuf

Sima-yı siyaseti malum olduğundan kabul edilemeyeceği

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Halim yoldaş, Trabzon Bakkallar Cemiyeti[160]

Hamil-i vesika Halim yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongrelerinde Trabzon mahal(*lî*) Bakkallar Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

12 Ağustos 36

(*imzalar*) Esnaftan Hacı Şerif oğlu

Esnaftan Hacı Ahmetzade Esnaftan Hatibzade

(*mühür*)

Ali Yazıcıoğlu Ali yoldaş, Trabzon Zürra' Cemiyeti[161]

Hamil-i vesika Ali Yazıcıoğlu Ali yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongrelerinde Trabzon mahal(*lî*) Zürra' Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

12 Ağustos 36

(*mühür*) Trabzon İskele Kethüdası

Kethüda Muavini Kâtiboğlu Yusuf

Rey-i istişare ile kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

---

159 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 312-313

160 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8; Klasör 10_36, Belge no: 314

161 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 315-316

Abdurrahman Mesudî yoldaş, Zonguldak Şubesi[162]

İşçi ve amele sınıfından mürekkep olarak 9 Ağustos 336 Zonguldak'ta Türkiye İştirakiyûn Fırkası namına küşad edilip şube defterinde isimleri ve sanatları mukayyet yoldaşlar tarafından 12 Ağustos 336('da) yapılan intihapta Bakû'de yığılacak Türkiye İştirakiyûn Fırkası kongresine iştirak etmek üzere Abdurrahman Mesudî yoldaş talimat-ı mahsusuna riayeten ittifak-ı ârâ ile vekil tayin edilmiştir. Mumaileyh Abdurahman Mesudî yoldaşın usulüne tevfikan tarafımızdan vekil intihap edildiğini mübeyyin işbu vesika yedine verildi.

12 Ağustos 336

Reis Vekili (*mühür*)

Kâtip

Âzâ

Âzâ

Âzâ (*imzalar*)

Kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Celâl yoldaş, Samsun Komünist Heyeti[163]

Samsun Komünist Heyeti Celâl yoldaşı Bakû'de kurulacak Şark Milletleri Kongresi'nde Samsun Komünist Heyeti'ni temsil salâhiyetiyle murahhas intihap etmiştir.

Samsun Komünist Heyeti namına

Bahri (?)

Sahib-i imzanın Samsun Komünist Grubu namına vaz'-ı imza eylediği vesika tasdik olunur.

15 Ağustos 36

(*mühür*) (*imza*)

Rey-i istişare ile kabulü

12/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

---

162 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 317-318

163 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 319-320

Niyazi yoldaş, Trabzon Amele ve Rençperleri[164]

Hamil-i vesika Niyazi Tabip yoldaş Bakû'de icra edilecek Üçüncü Enternasyonal kongre ve içtimalarında ve Komünist Partiyalarında Trabzon amele ve rençperlerini temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

22 Ağustos 336

Bakû İştirakiyûn Türk Komünist âzâsından

(*imzalar*)

İstişare reyi ile kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Hüseyin yoldaş, Trabzon Amele ve Rençperleri[165]

Hamil-i vesika Hüseyin yoldaş Bakû'de icra edilecek Üçüncü Enternasyonal kongre ve içtimalarında ve Komünist Partiyalarında Trabzon amele ve rençperlerini temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

22 Ağustos 336

Bakû İştirakiyûn Türk Komünist âzâsından

(*imzalar*)

İstişare reyi ile kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Remziye, Nebahat, Naciye yoldaşlar, Trabzon Kadınlar Cemiyeti[166]

Hamil-i vesika Remziye, Nebahat ve Naciye yoldaşlar Rusya'da bulundukları müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferans ve kongrelerinde Trabzon Kadınlar Çalıştırma Cemiyeti'ni temsil hakkına mâlik olduklarını mübeyyin vesikadır.

14 Ağustos 1336

Trabzon Kadınlar Cemiyeti Reisesi (*imza*) Semiha

Âzâ (*imza*) Mediha

Âzâ (*imza*) Samiye

---

164 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 321

165 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 322

166 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 323

Naciye yoldaş, Kadınlar Şubesi[167]

30 Ağustos 920

Vesika

Numara 326

Bakû'de 1 Eylül 920'de açılacak Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı kongresine teşkilâtın Kadınlar Şubesi tarafından vekil intihap edilen Naciye yoldaşa vesikadır.

Reis namına

Mehmet Emin

Kâtip Nazmi

(*mühür*)

Kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Yusuf Ziya Ahmet, Ahmet Raif Servet yoldaşlar, Erzurum Şubesi[168]

Yusuf Ziya Ahmet

Ahmet Raif Servet

İsimleri bâlâda yazılı olan yoldaşlar; teşkilât için Anadolu'ya gittiğimiz zaman bizimle teşrik-i mesaiye tamamen söz verip, teşkilâtımızın Erzurum Şubesi'ne kaydolunup ve beraber çalışmaklığımıza muvafakat etmiş yoldaşlar olduğunu ve kendilerinin Eylül 920'de Bakû'de inikat edecek olan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı kongresine iştirak etmek üzere beraber getirmiş olduğumuzu mübeyyin işbu vesika Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Heyet-i Merkeziye Teşkilât Şubesi'ne takdim kılındı.

25 Ağustos 920

Teşkilât için Anadolu'ya memuren giden komünist murahhası

(*imzalar*)

Teşkilât Şubesince kaydolunmuştur.

Eylül 920

---

167 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 342-343

168 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 324

Osman Süleyman, Ömer Ahmet, Nuri Serdarzade, Osman Demircioğlu yoldaşlar, Batum Şubesi[169]

Osman Süleyman

Ömer Ahmet

Nuri Serdarzade

Osman Demircioğlu

İsimleri bâlâda yazılı dört yoldaşın teşkilât için Anadolu'ya gittiği esnada Batum'da kendileriyle teşrik-i mesai edip teşkilâtın Batum Şubesi'nde çalışmak üzere muvafakat etmiş ve bu suretle Batum Şubesi'ne kaydedilerek Bakû'de Eylül 920'de inikat edecek Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı kongresine murahhas olarak Bakû'ye gönderilmiş olduklarını mübeyyin işbu vesika Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Heyet-i Merkeziye Teşkilât Şubesi'ne takdim kılındı.

25 Ağustos 920

Teşkilât için Anadolu'ya memuren giden komünist murahhası

(*imza*)

Teşkilât Şubesince ol veçhiyle kaydolunmuştur.

Eylül 920

İmamecioğlu Ali Abbas yoldaş, Samsun Şubesi[170]

İşçi ve amele sınıfından mürekkep olarak 27 Temmuz 36 tarihinde Samsun'da Türkiye İştirakiyûn Fırkası namına küşad edilip şube defterinde esami ve menfaatleri muharrer yoldaşlar tarafından 21 Ağustos 336 tarihinde icra edilen intihapta Bakû'de içtima edecek olan Türkiye İştirakiyûn Fırkası kongresine iştirak etmek üzere İmameci oğlu Ali Abbas yoldaş talimat-ı mahsusuna riayeten ittifak-ı ârâ ile vekil tayin edilmiştir. Mumaileyh Ali Abbas yoldaşın usulüne tevfikan tarafımızdan vekil intihap edildiğini mübeyyin işbu vesika yedine verildi. 22 Ağustos 336

Reis (*mühür*)

Kâtip (*mühür*)

Âzâ (*imza*) Osman Nuri

Âzâ (*imza*)

Âzâ (*imza*)

Bâlâda mühür ve imzaları muharrer yoldaşlar cemiyetimiz âzâ-yı daimiye ve faaliyesinden oldukları tasdik kılınmıştır.

---

169 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 325

170 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 326-327

Rey-i istişare ile kabulü
11/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Mustafa Suphi yoldaş, Türkiye Kızıl Ordusu Birinci Nişancı Alayı'nın Komünist Hücresi[171]

Vesika

Türkiye Kızıl Ordusu Birinci Nişancı Alayı'nın Komünist Hücresi'nin 27 Ağustos 920 tarihli içtima-i umumîsinde Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtlarının 1 Eylül 920 kongresine vekil olarak Mustafa Suphi yoldaşın intihap edildiğini mübeyyin vesikadır.

27 Ağustos 920
Hücre Reisi (*imza*)
Kâtip (*imza*)

İntihabın doğru olduğunu tasdik ederim.
Alay Siyasî Komiseri

Mandatni Komisyaca görülmüştür ve kabul edilmiştir.
30 Ağustos 1920

Kabulü
11/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Mehmet Emin yoldaş, Türkiye Kızıl Ordusu Birinci Nişancı Alayı'nın Komünist Hücresi[172]

Vesika

Türkiye Kızıl Ordusu Birinci Nişancı Alayı'nın Komünist Hücresi'nin 27 Ağustos 920 tarihli içtima-i umumîsinde Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtlarının Eylül 920 kongresine vekil olarak Mehmet Emin yoldaşın intihap edildiğini mübeyyin vesikadır.

27 Ağustos 920
Hücre Reisi (*imza*)
Kâtip (*imza*)

---

171 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 328-329

172 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 330-331

İntihabın doğru olduğunu tasdik ederim.
Alay Siyasî Komiseri

Kabulü
(*imza*) Mehmet Emin

Mandatni Komisyaca görülmüştür ve kabul edilmiştir.
30 Ağustos 1920

Kabulü
11/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Ahmet Cevat yoldaş, Siyasî Kurs Hücresi[173]
29 Ağustos 920
Vesika
Numara 317

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından 1 Eylül 920 tarihinde Bakû'de açılması mukarrer olan kongreye teşkilâtın Siyasî Kurs Hücresi tarafından vekil intihap ve Büroca tasdik edilen Ahmet Cevat yoldaşın vekâletine dair vesikadır.

Büro Reisi namına
Mehmet Emin
Kâtip Nazmi
(*mühür*)

Kabulü
11/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Süleyman Nuri yoldaş, Bakû Bürosu Hücresi[174]
29 Ağustos 920
Vesika
Numara 345

---

[173] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 332-333

[174] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 334-335

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından 1 Eylül 920 tarihinde Bakû'de açılması mukarrer olan kongreye Bakû Bürosu Hücresi tarafından vekil intihap ve Büroca tasdik edilen Süleyman Nuri yoldaşın vekâletine dair vesikadır.

Büro Reisi namına
Mehmet Emin
Kâtip Nazmi
(*mühür*)

Kabulü
11/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Hilmi yoldaş, Bakû Bürosu Hücresi[175]

29 Ağustos 920
Vesika
Numara 316

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından 1 Eylül 920 tarihinde Bakû'de açılması mukarrer olan kongreye Bakû Bürosu Hücresi tarafından vekil intihap ve Büroca tasdik edilen Hilmi yoldaşın vekâletine dair vesikadır.

Büro Reisi namına
Mehmet Emin
Kâtip Nazmi
(*mühür*)

Kabulü
11/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Kâzım Nami yoldaş, Siyasî Kurs Hücresi[176]

29 Ağustos 920
Vesika
Numara 318

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından 1 Eylül 920 tarihinde Bakû'de açılması mukarrer olan kongreye teşkilâtın Siyâsi Kurs Hücresi tarafından vekil intihap ve Büroca

---

[175] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 336-337

[176] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 338-339

tasdik edilen Kâzım Nami yoldaşın vekâletine dair vesikadır.

Büro Reisi namına

Mehmet Emin

Kâtip Nazmi

(*mühür*)

Kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Nedim Âgâh yoldaş, Üsera Hücresi[177]

Üsera Hücresi'nin 29 Ağustos 920 tarihli içtimaında Bakû'de 1 Eylül 920 tarihinde inikat edecek İştirakiyûn Fırkası kongresine âzâ olarak Nedim Âgâh yoldaşın tayin edildiğini nâtık vesikadır.

29 Ağustos 920

(*imzalar*)

Nedim Âgâh yoldaşın kongreye delegatlığı tasdik olunur.

4 Eylül 920

Kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Nazmi yoldaş, Siyasî Hücre[178]

Vesika Komisyonu'na:

Merkezî Heyet'in Siyasî Hücresi tarafından Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı 1 Eylül 920 tarihinde inikat edecek kongresine Nazmi yoldaş vekil intihap edildi.

8 Eylül 920

Sadr (*imza*)

Kâtip (*imza*) Lütfü Necdet

Kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

---

[177] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 340-341

[178] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 344-345

Bahattin Şakir, Trabzon Kayıkçıları[179]

Mazbata Komisyonu'na

Trabzon kayıkçıları namına Bahattin Şakir Bey'in intihap olunduğuna dair bir vesika gelmiş idi. Kazaen ben bunu kaybettim. O makama kaim olmak üzere işbu vesika takdim kılındı.

11 Eylül 920

(*imza*) Balıa Ali

Kabul edilemeyeceği

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Aziz yoldaş, Trabzon Mühendis Cemiyeti[180]

Hamil-i vesika Aziz yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongresinde Trabzon Mühendis Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Aziz yoldaşın Trabzon zahmetkeşleri tarafından intihap edildiğini tasdik eyleriz.

11 Eylül 36

(*mühür*) Üçüncü Kafkas Ordusu Kumandanlığı

Komünist Grubu Vekili (*imza*)

Rey-i istişare ile kabulü

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Mesut yoldaş, Erzurum Çiftçiler Cemiyeti[181]

Hamil-i vesika Mesut yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongresinde Erzurum Çiftçiler Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Mesut yoldaşın Erzurum zahmetkeş halkı tarafından intihap edildiğini tasdik eyleriz.

---

179 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 346-347

180 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 348-349

181 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 350-351

11 Eylül 36
(*mühür*) Üçüncü Kafkas Ordusu Kumandanlığı
Erzurum Komünist Teşkilâtı Vekili (*imza*).

Rey-i istişare ile kabulü
12/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Arif yoldaş, İnkılâp Ordusu[182]

Hamil-i vesika Arif yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongresinde İnkılâp Ordusu'nu temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Arif yoldaşın İnkılâp Ordusu tarafından intihap edildiğini tasdik eyleriz.
11 Eylül 36
(*mühür*) Üçüncü Kafkas Ordusu Kumandanlığı
Anadolu Komünist Grubu Vekili (*imza*)

Rey-i istişare ile kabulü
12/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Binbaşı Arif[183]

Bakû'de 1 Eylül 920'de içtima edecek kongreye İnkılâpçı Ordu namına Binbaşı Arif intihap edilmiştir.
İnkılâp Ordusu Şark Cephesi Kumandanı
(*mühür*) (*imza*)

Şükrü yoldaş, Erzurum Çiftçi Cemiyeti namına [184]

Hamil-i vesika Şükrü yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongresinde Erzurum Çiftçi Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil

---

182 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 352-353

183 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8; Klasör 10_36, Belge no: 369

184 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 354-355

hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Şükrü yoldaşın Erzurum zahmetkeş halkı tarafından intihap edildiğini tasdik eyleriz.
11 Eylül 36
(*mühür*) Üçüncü Kafkas Ordusu Kumandanlığı
Erzurum Komünist Teşkilâtı Vekili (*imza*)

Rey-i istişare ile kabulü
12/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Asım yoldaş, İnkılâp Ordusu[185]

Hamil-i vesika Asım Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongresinde Türk İnkılâp Ordusu'nu temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Asım yoldaşın İnkılâp Ordusu tarafından intihap edildiğini tasdik eyleriz.
11 Eylül 36
(*mühür*) Üçüncü Kafkas Ordusu Kumandanlığı
Erzurum Komünist Grubu Vekili (*imza*)

Rey-i istişare ile kabulü
12/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Mülâzım-ı Evvel Asım[186]

Bakû'de 1 Eylül 920'de içtima edecek kongreye İnkılâpçı Ordu namına Mülâzım-ı Evvel Asım intihâp edilmiştir.
İnkılâp Ordusu Şark Cephesi Kumandanı
(*mühür*) (*imza*)

---

185 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 356-357

186 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 367

İsmail yoldaş, Erzurum Esnaflar Cemiyeti[187]

Hamil-i vesika İsmail yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongresinde Erzurum Esnaflar Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Mesut yoldaşın Erzurum zahmetkeş halkı tarafından intihap edildiğini tasdik eyleriz.
11 Eylül 920
Bayburt
(*mühür*) Üçüncü Kafkas Ordusu Kumandanlığı
Erzurum Komünist Teşkilâtı Vekili (*imza*)

Rey-i istişare ile kabulü
12/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

Salim yoldaş, Erzurum Tabipler Cemiyeti[188]

Hamil-i vesika Salim yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve Üçüncü Beynelmilel kongresinde Erzurum Tabipler Cemiyeti yahut (komünistleri) temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Salim yoldaşın Erzurum zahmetkeş halkı tarafından intihap edildiğini tasdik eyleriz.
11 Eylül 920
(*mühür*) Üçüncü Kafkas Ordusu Kumandanlığı
Erzurum Komünist Teşkilâtı Vekili (*imza*)

Rey-i istişare ile kabulü
12/9/1920
(*imza*) Hüseyin Hilmi

---

[187] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 358-359

[188] TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 360-361

Asım Necati yoldaş, Bayburt İştirakiyûn Teşkilâtı[189]

Asım Necati yoldaş

Bâlâda ismi muharrer Asım Necati yoldaşı Bakû'de 1 Eylül 920 tarihinde içtima edecek olan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtları konferansına tarafımızdan vekil intihap eyledik.

(*mühür*) Bayburt İştirakiyûn Teşkilâtı

(*imzalar*) Baha Ali

Yakup

Bekir

Behçet

Ali

Nazım

Şakir

Turbaba

Pehlivan

Kabulü

11/9/1920

(*imza*) Hüseyin Hilmi

Dava Vekili İsmail Hakkı, İran Siyasî Şubesi[190]

Riyasete

Aşkabad'da İran Türk teşkilât-ı askeriyesinin mevcut olduğu merkezce malumdur. Merkezce kongrenin Eylül onda açılması hakkında verilen kararı resmen İran Siyasî Şubesi'ne malumat verilmiştir. Yeni Dünya gazetesindeki ilân mucibince gayrı resmi olarak intihap icra edilmiş ise de tayin olunan vekil buraya gelememiştir. Siyasî Şube'den tarafıma verilen vesikayı rabten takdim ediyorum. Bu vesikaya istinaden hakk-ı reye mâlik olup olmadığının beyanı.

Dava Vekili

İsmail Hakkı

Bu Aşkabad'da Türkler de var ise Türkler namına olarak bu vesika ile hakk-ı reye mâlik olmak şartıyla dahil olabilirsiniz. Türk yok ise sabık cemiyet de kongreye iştirak edebilir.

Rey-i istişare ile kabulü

12/9/1920

---

189 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 362-363

190 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 364-365

Hurdacı İsmail, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı[191]

Hurdacı İsmail

Bakû'de 1 Eylül 920'de içtima edecek kongreye Erzurum zahmetkeş halkı namına Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı tarafından bâlâda ismi muharrer Hurdacı İsmail'in intihap edildiğini mübeyyin vesikadır.

İnkılâp Ordusu Şark Cephesi Kumandanı

(*mühür*) (*imza*)

Dava Vekili Mesut, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı[192]

Bakû'de 1 Eylül 920'de içtima edecek kongreye Erzurum zahmetkeş halkı namına Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı tarafından bâlâda ismi muharrer Dava vekili Mesut'un intihap edildiğini mübeyyin vesikadır.

İnkılâp Ordusu Şark Cephesi Kumandanı

(*mühür*) (*imza*)

Mustafa Fahri yoldaş, Trabzon Dülger ve Sıvacı ve Köylü Cemiyeti[193]

Hamil-i vesika Mustafa Fahri yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferans ve kongrelerinde Trabzon Dülger ve Sıvacı ve Köylü Cemiyeti'ni temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Trabzon Debbâğhane mahallesinden Süreyya

Galtos karyesinden Mahmut Celâlettin

Boztepe mahallesinden Yakup oğlu Yusuf

Tahsin yoldaş, Trabzon Dava Vekilleri Cemiyeti[194]

Hamil-i vesika Tahsin yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferansı ve beynelmilel kongresi Trabzon mahal(*li*) Dava Vekilleri Cemiyeti'ni temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Baro Reisi namına âzâ (*mühür*)

Heyet-i İdare âzâsından (*imza*)

Heyet-i İdare âzâsından (*imza*)

---

191 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 366

192 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 368

193 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 370

194 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 371

Dava Vekili (*imza*)

Dava Vekili Kulaksızzade (*mühür*)

Semih yoldaş, Trabzon Dülger ve Sıvacı ve Köylü Cemiyeti[195]

Hamil-i vesika Semih yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferans ve kongrelerinde Trabzon Dülger ve Sıvacı ve Köylü Cemiyeti'ni temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Trabzon Debbâğhane mahallesinden Hacı İsmail oğlu Asaf

Ka..... karyesinden Hacı Ahmet oğlu Hafız Mahmut

Boztepe mahallesinden Yakup oğlu Yusuf

Akçaabat'ın Galtos karyesinden Çolak oğlu Ali Usta

İskenderpaşa mahallesinden Zekeriya

Sürmene'den Yakup oğlu Mehmet

Tekfurçayırı mahallesinden Ali Yazıcıoğlu Ali

Akçaabat'tan Çolak Kâmil (*imza*) Mehmet Kâmil

Feyzullah Sacit yoldaş, Trabzon Dülger ve Sıvacı ve Köylü Cemiyeti[196]

Hamil-i vesika Feyzullah Sacit yoldaş Rusya'da bulunduğu müddetçe Rusya Amele İttihatları ve Komünist Partisi ile Rusya'da bulunan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı konferans ve kongrelerinde Trabzon Dülger ve Sıvacı ve Köylü Cemiyeti'ni temsil hakkına mâlik olduğunu mübeyyin vesikadır.

Ortahisar mahallesinden Kerim bin Hüseyin

Pazarkuyusu mahallesinden Ahmet Mahmut

Baştüccar karyesinden Mahmut

..... sokakta dülger Şevki bin Hasan

Pazar karyesinde dülger Yahya bin Şaban

Ayasofya mahallesinde Sıvacı Hüseyin Usta

Çömlekçi mahallesinden Sıvacı Hasan Usta

Ş..... Mahmut oğlu Süleyman

Çolak oğlu Halim

İskenderpaşa'dan Zekeriya

Sürmene'den Yakup oğlu Mehmet

---

195 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 372

196 TÜSTAV Komintern Arşivi, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 373

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI
PROGRAMI VE TEŞKİLAT NİZAMNAMESİ

8) TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI

Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!
Komünizm Kütüphanesi
Sayı: 6

(1920 senesi 10-16 Eylülünde Bakû'da içtimâ eden Türkiye Komünist Teşkilâtları Birinci Kongresinde kabul edilmiştir.)
Çıkaran
Türkiye Komünist Fırkası

(s. 3) Türkiye Komünist Fırkası Programı

Bakû - 1920

BAZI AKİDE VE ESASLAR*

(S. 11) ŞEKL-İ HÜKûMET

1 - Mutlakî idarelerde işçi halk müstebit hükümdar ve memurların zulmü altında ezildiği gibi demokratik denilen meşrutî hükûmetlerde de idare parlamentarizm ve halkçılık namı altında imtiyazlı tabakalar, yine vali ve hanların temsil ettikleri zenginler elinde inhisar haline giriyor. Amele ve rençber sınıflar, imtiyazlı sermayedarlar sınıfının menfaatine alet oluyorlar.

2 - Amele ve rençber şûrâlar cumhuriyeti ise, emek sarf etmeksizin yaşayan tufeylî sınıflar hariç olmak üzere halkın çokluğunu etrafında toplayarak işçilerin işleticiler tarafından soyulmasına nihayet verecek her türlü çareleri temin eder. Şûrâlar cumhuriyeti hükûmet ve kızıl ordu teşkilâtıyla kapitalizm ve emperyalizmin proletarya sınıflarıyla mazlum milletleri saran esaret zincirlerini kırarak haricen milletler arasındaki kardeşliği genişletmeye, dahilde ise bütün varlığıyla fikara ve işçi halk arasında medenî ve hayatî yeni bir devir açmağa liyakat ve iktidar gösteren, sınıfları ortadan kaldırarak her türlü harp ve kıtal gailelerini azat, münevver ve mesut bir istikbale doğru götüren

* Yukardaki tutanaklarda, "Bazı Mesafe ve Esaslar" başlığı altında Mustafa Suphi tarafından yazılmış olan maddeler (orjinalde s. 69-76) buraya aynen geçirildiği için tekrarlamıyoruz. Yalnız tutanaklardaki 11. Madde burada 10. Maddenin numarasız bir paragrafıdır ve son cümlesi Programa alınmamıştır. Yine tutanaklardaki 2. Maddenin başlarında "netice itibarıyla sanat, ticaret" denildikten sonra, "ve umumiyette banka'dan önce, burada "büyük makinacılığın mahalli ihtiyaçtan fazla çıkarması sanayi için yeni mahreçler aranmasına sebebiyet veriyor." Sözleri vardır. Bunların dışındaki küçük farklar, dizgi ya da okuma yanlışından gelmiş olabilir. M.T.

kapitalizm ile komünizm arasındaki devr-i intikale ait, muvakkat bir şekl-i hükûmettir.

3 - Fırka, halkçılığın en yüksek bir şekli olan amele ve rençber şûrâlar cumhuriyetinin tesisi yolunda yorulmaksızın çalışmak ve bunun için evvel emirde tebligat ve neşriyatı ile mağdur sınıfların hâkimiyetlerini temsil eden bu şekl-i hükûmeti kendilerine sevdirmeği vazife bilir.

Din ve Milliyet

4 - Sırf dinî mahiyetteki terbiye, tedris ve ibadet meselelerini her milletin ihtiyarına tâbi bir cemaat işi olarak telâkki ve böylece (s. 12) "hürriyet-i vicdan"ın mutlak surette temini ve hiç kimsenin itikadından dolayı muaheze edilmemesini üss-ü hareket ad eder.

5 - T.K.F. sermayedarlığın üzerindeki zulüm ve tahakkümü yıkarak sermayedarlık münasebetinden doğan her türlü harp ve kıtale nihayet vermek ve bu suretle insanlık âlemini sulh ve selâmete erdirmek maksadını takip ettiğinden, dinlerin ve milliyetlerin insanlar arasında münaferet ve düşmanlık doğuran hurafelerine karşı mübarezeyi bir vazife bilir.

6 - T.K.F. sermayedarlara ve bilumum mütehakkim sınıflara nüfuz ve kuvvet veren ve muhtelif milletleri temsil davasında bulunan ruhanî müesseselerin hükûmetten ayrılarak cemaat teşkilâtı halinde bırakılmasını iltizam eder.

7 - T.K.F. muhtelif milletlere mensup inkılâpçı amele ve rençber sınıfları arasındaki eski düşmanlıkları kaldırmak için aşağıdaki en kat'i çarelere girişir:

(elif) Dil ve hars nokta-i nazarından her milletin tam hürriyetini temin ve bu itibarla bir veya diğer millete mahsus olan her türlü imtiyazları ilga eder.

(be) T.K.F. hükûmet teşkilâtında muhtelif milletlere mensup amele, rençler şûrâlar cumhuriyeti teşkilini kabul ve "hür milletlerin hür ittihadı" esasında olmak üzere federasyon usulünü tercih eder.

(pe) Fırka amele ve rençber sınıfları da tamamen ayrı ve müstakil yaşamak ceryanlarına kapılınış olan milletlerin arasında kanlı nizalar çıkınasına yer vermemek için bu gibi meselelerin "plebisit" usülüyle: Umumî reye müracaatla halline delâlet eder.

İktisadiyata Dair:

8 - Türkiye Komünist Fırkası, bütün menba ve vasıta-i istihsaliyenin, kendi emeğiyle yaşayan müstahsil sınıfın müşterek malı haline getirilerek (s. 13) başkalarını işletip zahmetsizce yaşayan tufeyli sınıflara nihayet verilmesini ve bu suretle heyet-i içtimaiyede her ferdi istihsale iştirakiyle refah ve saadetin artırılmasını esas maksat ittihaz eyler.

9 - Fırka bu maksada varmak için evvel emirde büyük istihsal usulüyle idare edilmekte olan müesseselerin, hâkimiyeti ele alacak amele ve rençber şûrâları vasıtasıyla çalışan sınıfın müşterek malı haline getirilmesine taraftardır.

10 - Küçük istihsal usülüyle idare olunan şehir ve köy sınıflarına gelince, hükûmet itibarı malî, ham eşya ve sipariş vererek bunların terakkisi ve aynı zamanda kendi nezareti altında olmak üzere istihsal kooperatifleri etrafında toplanmaları çarelerine girişir. Küçük sınıfların istihsal kooperatifleri vasıtasıyla bir merkezde toplanarak yardım görmeleri, bunların mal çıkarmak kuvvetlerini artıracağı gibi, diğer taraftan küçük te-

şebbüslerin büyük fabrika sahibi olmalarına mani olarak geri kalmış istihsal şekillerinin sosyalizm esasında daha mükemmel ve makinacılık usülüne müstenit büyük istihsal haline gelmelerine tavassut eder.

11 - İstihsal kuvvetini artırmak ve işi muntazam bir hale getirmek için memleketin iktisadî faaliyetini umumî ve müttehit bir plân içinde birleştirip, muhtelif sanayi şubelerini istihsalin süratle ceryan edeceği mahallerde toplamak suretiyle merkezîleştirmek, başka milletlerle iktisadî ve siyasî rabıtaların inkişafına ve teşekkül etmiş şûrâlar hükûmetleriyle müttehit bir iktisat plânı tertibine çalışmak lâzımdır.

İşçi Dernek ve Birlikleri:

12 - Burjuvazya hükûmetleri zamanında, 8 saatlik işgününe, ücrete, kadın ve çocuklara, muattal ve ihtiyar olanlara, himayesiz kalan işçi (s. 14) [üç kelime tekrarlanıyor] himayesiz kalan işçi ailelerine ait teminat-ı içtimaiye ve umumiyetle sınıfî terbiye ve grev (tatil-i eşgal) işlerini takip ve idare eden müdafaacı ve inkılâpçı bir müessese olmakla beraber içtimaî inkılâbın zaferini müteakip de derhal nâzım ve müstahsil vazifesini icra etmelidir.

İşçi dernek ve birliklerinin inkılâbı müteakip üzerlerine düşen bu vazifenin ehemmiyetini takdir ederek işçi ve sanatkâr kitlelerin bilâistisna kendi içlerine girmelerini ve müstahsil halk ile inkılâbî hükûmeti birbirine sıkıca bağlayacak kuvvetli bir merkez haline gelmeleri lâzımdır.

13 - Memleket dahilinde istihsal kuvvetinin yükselmesi için istilâcılığın hassalarından olan müstemleke ve kapitülâsyon usüllerinin ilgası ne derece lâzım ise muhtelif istihsalât mıntıkaları arasında demir ve su yollarına, fennî istihsalât için muhtelif buhar ve elektrik tatbikatına mahsus lâboratuvarlara, alât ve edevat-ı istihsaliye imal ve tamirine mahsus sınaathanelere ihtiyaç vardır ki Komünist Fırkası bunları Avrupa ve Amerika'daki işçi birliklerinin yardımı ve nihayet içtimaî inkılâbın muzafferiyeti ile meydana geleceğine kanidir.

14 - T.K.F. işlemeye muktedir bütün fertlere umumî iş mükellefiyetinin tabik ve istihsal için asgarî bir miktar tayin edilmesini ve çalışmak istemeyen tufeyliler için iş kommuna(ocak)ları açılarak hükûmet tarafından bunların da müstahsil bir hale getirilmesini iltizam eder.

15 - Umumî iş ocaklarında çalışmayan kadınlar için şerait-i iktisadiyesi müsait olan yerlerde ev sanatları açılacaktır.

Köy İktisadiyatına Dair:

16 - T.K.F. toprağı kolunun gücüyle işleyen rençberler menfaatine olarak devlet namına tesbit ve tahkim eder. (s. 15)

17 - T.K.F. çiftçilik işinin komünizm esasına ileri götürülmesi ve istihsalin ayrılması nokta-i nazarından aşağıdaki çarelere müracaat eder:

(elif) T.K.F. esas itibarıyla büyük çiftçiliğe taraftardır. Binaenaleyh evvel emirde fertler elinde olup da fennî usülde idare olunan çiftlikler büyük istihsal usulüyle devlet tarafından işletilir.

(be) Umumiyetle ekilmeyen veya sahipleri tarafından işletilmeyen topraklardan muayyen bir miktarını müştereken işleterek bir çiftlik haline getirmek isteyenlere her suretle yardımla (çiftçi kommunaları) teşkiline çalışır.

(pe) Sahipleri tarafından işlenmeyen toprak veya alelâde çiftlikler rençberler arasında evvelâ hiç toprağı olmayan veya mevcut toprağı kendisine yetmeyen köylülere, ikinci derecede şehirden köye nakledip müştereken çalışma isteyen amele ve ahali teşkilâtlarına ve nihayet yine bu kısım amele ve ahaliden teşkilât vücuda getirmeğe muvaffak olmayan fertlere tevzi olunur.

(te) Bir veya diğer suretle talibi zuhur etmeyen veya talibi zuhur etse de hükûmet tarafından işletilmesi muvafık görülen toprak [ve] çiftliklerin emaneten işletilmesi hükûmetçe taht-ı karara alınabilir.

18 - Bağcılık, bahçecilik, dutçuluk, arıcılığa ait fennî surette idare olunan büyük teşebbüsler devlet tasarrufuna intikal edip emaneten idare olunabilirler.

19 - Çiftçilikte kullanılan mal, davar ve alât edavat gibi canlı cansız demirbaş emval madde (16) da gösterilen derecat ile (s. 16) rençberler arasında ihtiyaca göre tevzi olunur. Bu emvalin mümkün olduğu kadar kullanıldıkları yerden ayrılmamasına ve bu suretle harap ve zayi olmaktan ve muattal kalmaktan muhafaza edilmelerine çalışılmalıdır.

20 - Toprak, işleticiler elinden alınarak kendi emeğiyle yaşayan halka mal edilmekle beraber ekincilik usülünde ilerlemesine ait her türlü çarelere girişilir. Bu meyanda ziraat mütahassıslarının seferber haline getirilerek fennî çiftliklerle süthanelerin ve at, sığır, tavuk çiftliklerinin artırılmasına ve koyunculuğun terakkisine, toprağın ve tohumun ıslahına, ekinci alât ve edevat-ı fenniyesinin geniş mikyasta intişarına ve bu alât ve edevat için tamirhaneler açılmasına ve köylerle şehirler arasında yollar inşasına ve halk bankası marifetiyle rençberlere, müşterek çiftçi teşebbüslerine yardım edilmesine çalışılacaktır.

21 - T.K.F. köylerde maraba ve yarıcı gibi büsbütün topraksız veya toprağı olup da işlemek için sair vasıtalara malik olmayan rençberlere yani proletarya ve nîm proletarya sınıflarına istinat eder. Bu sınıflar arasında "fıkara köylü birlikleri" vücuda getirmekle beraber siyasî hücreler de açmak suretiyle sınıfî ve siyasî terbiyenin kuvvet bulmasına çalışmak fırkanın esas vazifelerindendir.

22 - T.K.F. köylerde başlayacak mübarezede, kuvveti bilhassa mütegallibelerin gasp ve ihtikârlarına nihayet vermek cihetine sarf edip kendi emeğiyle yaşayan orta sınıfları ise mütegallibe elinden kurtarmak suretiyle fıkara köylü tarafına alınmak üzere lâzım gelen çarelere tevessül eder.

23 - Köy iktisadiyatına ait tevzi ve tanzim işleri köy şûrâları tarafından icra edilir.

Tevzi ve İstihlâk:

24 - T.K.F. mahsulât ve mamûlâtın halk arasında taksim ve istihlâkında eski ticaret usülüne esas itibarıyla muhaliftir. Binaenaleyh halk arasında istihlâk kooperatiflerinin teşkil ve tamimiyle mutavassıt tufeylî sınıfların ortadan kalkmasına hizmet eder.

25 - Fırka en faal âzâlarıyla işçi dernek ve birlikleri âzâsını bu istihlâk kooperatiflerini idareye sevk ederek, eski kooperatiflerdeki kâr ve tasarruf fikri yerine refah ve saadet-i beşere hizmet edici insanî ve inkılâbî maksatların tesisine ve işçi halkı bir şebeke halinde kaplayacak olan bu kooperatifler vasıtasıyla memlekette kömünizm hayatının yeni şartlarını tatbike müsait zeminler hazırlar.

26 - Türkiye'de demiryollarıyla diğer vesait-i nakliyenin tekâmül etmemesi tevzi ve istihlâk teşkilâtında radikal (cezrî) ve ihtiyatsız hareket ile büyük iktisadî buhranların hudûsüne sebebiyet vereceğini nazar-ı dikkate alan fırka, vesait-i nakliye ve tevziyenin tekâmülüne kadar şehir ve köylerde pazar ve panayırlara inkişaf vererek

müstahsillerin doğrudan doğruya alışveriş etmelerine müsait şartlar ihzar ve bu gibi yerlerde mübadeleye kazanç mukabilinde olmayarak vasıtalık edebilecek kooperatifler küşat eder.

Bankalara Dair:

27 - T.K.F. sermayedarlar hâkimiyetinin merkez sıkletini teşkil eden bilcümle bankaları millileştirerek, yalnız amele ve rençber sınıflarının istihsal ve mübadele işlerine yardım ve ancak bu şekilde "halk bankası" açılması[nı] temin eder.

28 - Fırka istihsal ve tevzi münasebetlerinin komünizm esaslarına muvafık bir surette teessüs etmediği bir devirde paranın ortadan kalkmayacağına (s. 18) kani olmakla zenginlerin faizcilik ve her türlü dalavera ve borsa oyunlarıyla fikara halkı soymada devamlarına mâni olacak her tedbire girişir. Külliyetli miktarda paraların bankalarda muhafaza olmasını kanun ile tevsik ve umumiyetle para ticaretini men eder.

29 - Fırka muhtelif istihsal müesseseleri arasındaki muamelâtın mütekabil hesabat-ı cariye ve mal mukabili çekler vasıtasıyla görülmesi işlerini genişleterek halk bankasını[n] iktisadî müdavele için merkezî muhasebat müessesesi haline getirilmesini iltizam eder.

Vergilere Dair:

30 - T.K.F. esas itibarıyle işçi halka tarh ve tevzi olunan her türlü verginin kaldırılmasını hedef ittihaz eder. Fırka için, devletî bütçe yalnız hükûmetin değil, belki müstahsil heyet-i içtimâiyenin bilcümle istihsalât ve istihlâkını muvazene eden bir kanun olmalıdır.

31 - Devlet masarif ve teşebbüsatının temini için sınıfî mübarezenin henüz başladığı inkılâp devrinde muvakkat olarak vergi usülüne müracaat edilecek, şu kadar ki tarz-ı tevzide fikara ve işçi halkın menfaatleri göz önünden uzak tutulmayacaktır. Bu kabilden olarak bütün servet sahiplerine toptan ve külliyetli tazminat tarhı caiz olduğu gibi âşâr mahsulün miktarına göre mütezayit bir usülde, vergiler de müterakki esasta tarh edilecektir.

Mesken ve İaşe Meselesi:

32 - T.K.F. sermaye sahibi muhtekir sınıfların zevk ve sefalarına makar' olan büyük bina ve kâşaneleri şimdiye kadar karanlık ve rütubetli yerlerde yaşayan fikara işçi sınıflarına tahsis eder (Halkın aile teşkilâtına (s. 19) ait âdat ve hissiyatı nazar-ı dikkate alınarak tedbirler ittihaz olunur.) Bunların hayat şartlarını kolaylaştırmağa, bunlardan istidat [ve] kabiliyeti olanlarının da halk maarif ve sıhhat-i umumiyesine ait yerler haline getirilmesine çalışır.

33 - Bundan başka şehir ve köylerde evsiz kalan veya evleri pek fena olan amele ve rençber ailelerine mahsus olmak üzere yeni binalar vücuda getirmeğe çalışır, işçi sınıfların az zahmet ve masrafla iaşelerini temin edebilecek umumî aşhaneler açmağa delâlet eder.

İşçilere Dair Teminat:

34 - T.K.F. çalışma müddet ve tarzlarına ait âtideki şartları esas olarak kabul eder:
(elif) Bütün amele için iş müddeti günde (8) saattir.

(be) Onsekiz yaşından aşağı olanlarla toprak altında çalışanlar için günde azamî 6 saattir.

(pe) Onaltı yaşından aşağı çocukların işten men'i.

(te) Onsekiz yaşından aşağı olan gençler ve umumiyetle kadınların gece iştigallerinde çalışmalarına müsaaade olunmaması.

(se) Umumiyetle kadın işçilerin vaz-ı hamleden sekiz hafta evvel ve sonra için yevmiyeleri tamamen verilmek şartıyla işten istisna edilmeleri.

(cim) Emzikli kadınlara iş zamanında her üç saatte yarım saat emzirme teneffüsü verilir.

(ha) Alelumum mesâî erbabına haftada kırkiki saatlik mütemadî bir istirahat verileceği gibi bir senelik mesâi müddeti zarfında her çalışana senede iki ay devam etmek ve mütemadî olmak üzere mezuniyet verilir (s. 20) ve bu müddet zarfında çalıştığı zamanlar gibi maaş ve iaşesi verilir.

(dal) Amele ve iş ocaklarında sıhhî şartların teftiş altında bulundurulması, hasta olanların meccanen tedavi edilmesi.

35 - Her ne suretle olursa olsun iş kabiliyetini kaybeden amele ve rençberlere ve bunlar tarafından infakı zaruri olan aileleri efradının ve herhangi bir suretle ölen amele ve rençberlerin keza kimsesiz kalan ve muavenete muhtaç olan aile efradının ihtiyaçlarını temin eder.

36 - İşlerinin şerait-i sıhhiye ve hayatiyesi kadar işin tertip ve intizam dairesinde görülerek istihsalin yükselmesi, heyet-i içtimâiyenin saadet ve refahı nokta-i nazarından elzem olduğundan bu fikrin amele ve rençber birlikleri içinde neşriyle, ev sanatlarına da şâmil olmak üzere bu cihetlerin kontrol edilmesi için işçi dernek ve birlikleri içinde teftiş heyetleri vücuda getirilir.

Sıhhat-i Umumiyeye Dair:

37 - İşçi halkın ırken sefaletine sebebiyet veren sârî ve müstevlî hastalıklarla mübarezeyi fırka esaslı maksatlarından biri ad eder. Ve bunda muvaffak olmak için her türlü çarelere girişir. Hususi eczahanelerin, hastahanelerin, sanatoryumların, kaplıcaların millileştirilerek halk istifadesine hasrı ve sârî hastalıklara mahsus yeniden geniş mikyasta muayene ve tedavihaneler açılması bu maksada hizmet edecek vasıtalardandır.

38 - T.K.F. ahlâk ve sıhhat-i umumiyeyi mahv eden müskirat, fuhuş, kumar gibi fenalıklara, afyon ve esrar gibi mükeyyifat istimaline karşı şiddetle mücadele eder. Ve müskirat-afyon imâl ve füruhtunu kat'iyen men' ile bunların yalnız fennî ve kimyevî ihtiyacata yetecek kadar istihsaline müsaade ve devlet vasıtasıyla lâzım gelen müesseselere tevzi olunmasını temin eder. (s. 21)39 - Fırka, müessesatın şerait-i sıhhiyesini teftiş ve halkın sıhhatine nezaret ve hizmet etmek üzere seyyar tabip ve eczacılar ve küçük sıhhiye memurları tayin ve şehirlerde küçük sıhhiye memurları yetiştirilmesine mahsus mektepler açarak sıhhat-i umumiyenin muhafazasına ve yükselmesine çalışacaktır. Ordu ve Zabıta İşlerine Dair:40 - T.K.F. esasen insanlar arasında harp ve kıtale âlet olan ve şimdiye kadar mütehakkim sınıfların tegalluplarını idameye hizmet eden orduların mevcudiyet ve faaliyetlerine karşı olmakla beraber yeryüzünde zengin ve mülkdar sınıflarla mazlum amele ve rençber sınıfları ve emperyalist devletlerle müstemleke ve nîm müstemleke halindeki mazlum milletlerin arasındaki davanın devam ettiği bir sırada tedafüî bir kuvvet olmak üzere inkılâpçı ruhta amele ve rençber sınıflarının müdafii kızıl orduların teşkilini terviç eder.41 - Beynelmilel azatlık cidaline girmiş ve yeryüzünde mazlum ve fikara sınıfların diktatörlüğüne (hâkimiyetine)

taraftar olmuş olan memleket ordularının bu maksadı sonuna kadar takip edecek bir şekil ve hale getirilmesi lâzımdır. Bunun için aşağıdaki şartlara riayet olunur:(elif) Umumiyetle sermayedarlığa ve emperyalist devletlere taraftar olup son ve kat'i cidalden uzaklaşan zengin mülkdar sınıfların silâhları toplanarak yalnız fikara ve mazlum amele ve rençber halkı silâhlandırır. Burjuvazyaya mensup veya taraftar olan adamlar ordunun idare, nakliyat ve sair hizmetlerinde kullanılır. (be) Amele ve rençber sınıflar arasında gündelik işlerine engel (s. 22) olamayacak surette askerî terbiyenin tamimine, aynı zamanda ordu bir mektep haline getirilerek siyasî ve iktisadî terbiyeye dikkat olunur. Askerî kıtalar içinde fırka hücreleri açılarak sınıfî mübarezenin kızıl asker ruhunda derinleşmesine çalışır. (pe) Askerî kumandanlar yanında askerin siyasî ve iktisadî terbiyesine ve eski devir zabitlerinin irticaa hizmet etmemelerine bakacak amele ve rençber hâkimiyetine taraftar ve fırkaya mensup müfettişler tayin olunur. (sin) Kızıl ordu içinde amele ve rençber ruhunun hükümran olması, sermayedarlık ve emperyalizme karşı müberezenin kuvvet bulması için evvel emirde küçük zabitler anlayışlı amele ve rençberlerden tayin edilir ve bu gibilerin az zamanda arttırılmasına yardım edecek kısa müddetli harbiye mektepleri açılır.42 - Şehirler ve köylerde zabıta işleri şûrâlar yanında olmak üzere amele ve rençberlerden teşkil olunacak milis teşkilâtına verilir.Mahkeme İşleri:43 - T.K.F. mahkeme işlerinde de tamamıyla halkçı ve inkılâpçı esaslar kabul eder. Muhtelif şekil ve isimlerdeki mahkemeler ilga edilerek bunların yerine âzâsı amele ve rençber tarafından intihap edilecek bir şekilde "halk mahkemesi" usûlünü kabul eder.44 - Eski kanunlardan amele ve rençber sınıfları için artık hükmü kabil-i tatbik olmayacakları şûrâlar cumhuriyetinin âli makamınca tayin edilen kanunlar ilga ve mazlum halkın ihtiyacına muvafık yeni kanunlar neşr olunur. Cezası kanunlarda yazılı olmayan cürüm ve meselelerde mahkeme içtimaî inkılâp esaslarına ve halkın vicdanına muvafık surette serbest olarak hareket eder. (s. 23)45 - Ahalisi az köy ve çiftlikler için merkezî şûrâlar tarafından seçilmiş seyyar hâkimler gönderilir.46 - Ceza işlerinde insanların ahlâkını tehzip ve tasfiyeye hizmet edecek son esaslar kabul olunur.Maarif ve Hars İşleri:47 - T.K.F. zengin ve mülkdar sınıflara inhisar etmiş olan maarif ve harsın içtimâileştirilip işçi halk içinde intişarına hizmet eder.48 - Fırka nazarında mektep, insanlar arasında iştirakçiliğe ait terbiyeyi verecek ve müstakbelde komünizmin fiilen tatbikine muktedir yeni işçi nesli yetiştirecek bir müessesedir. 49 - Bu hususta şûrâlar hükûmetinin ilk devr-i teessüsünde tatbik olunacak tedbirler:(elif) Erkek ve kız çocuklarına şamil olmak üzere onyedi yaşına kadar mecburî ve meccanî tahsil; (be) Umumî ve fennî terbiyeyi bir şekilde "işçi mekteplerinde" vermek ve bu mekteplerde okuyanların müşterek hayata alışmalarını temin edecek surette mektepte yatırılıp yedirilme ve giydirilmelerini ve tahsile ait levazımı hükûmet hesabına olarak temin etmek; (pe) Şehir ve köylerde açılmış iş mektebi talebelerine mektep haricinde sanata ve çiftçiliğe ait tatbikat dersleri verilerek kendilerinin hayata tecrübe ile girmeleri sebeplerini hazırlamak;(te) Anaları kulluktan kurtarıp umumî istihsal işlerine sokabilmek üzere küçük çocuklar için çocuk yuva ve bahçeleri gibi mektepten evvele ait müesseseler açmak; (se) Mektebe giremeyecek derecede yaşlı amele ve rençberlere okuyup yazmak öğretip siyasî ve inkılâbi terbiye verecek gece dersleri, kütüphaneler, halk mektepleri ve halk darülfünunları açarak mektepten hariç talim ve terbiye işlerini temin etmek;(cim) Halkçı ve inkılâpçı muallimler yetiştirecek, ulûm ve fünunun terakkisine, sanayi-i nefise zevkinin intişarına hizmet edecek büyük mikyasta darülmualliminler, darülfünunlar, atelyeler, müzeler, meşherler açmak ve buralara amele ve rençber ev-

lâtlarının girip faydalanmalarına hizmet etmek;(çim) Ders kürsülerini eski usül ve merasim tekellüfatından kurtararak genç ve muktedir müderrislerin halk içinde maarif ve hars ruhunu neşr etmelerine müsait zeminler hazırlamak;(dal) Halk ve gençlerin bedenî terbiyesinin temini için şehirlerde ve köylerde spor ve cimnastik mahalleri tesis eylemek ve izci teşkilâtı yapmak;(he) Halkın her hususta tenevvürü için seyyar kütüphaneler tesis eylemek.Atatürk'ün Özel Kütüphanesi

Çankaya: 320.

TEŞKİLÂT NİZAMNAMESİ

Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz! Komünizm Kütüphanesi Sayı: 7 (1920 senesi 10-16 Eylülünde Bakû'da içtimâ eden Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Birinci Kongresinde kabul edilmiştir.)

Çıkaran:
Türkiye Komünist Fırkası - Bakû - 1920

(s. 3) **TEŞKİLÂT NİZAMNAMESİ**

I

Fırka Namzet Âzâlarına Dair

1 - Fırka programını kendine meslek ittihaz edip teşkilâtlardan birinde çalışan, fırka kararlarına tâbi olan ve verilmesi lâzım gelen kaydiyeyi ödeyen herkes fırka âzâsı sayılır.

2 - Fırkaya evvel emirde namzet olarak, âzâdan ikisinin tahriri tavsiyesiyle ve heyet-i idare kararıyla yazılmak mümkündür.

3 - Bu namzet, rençber ve ameleden ise üç ay ve diğer sınıflardan ise altı ay müddet zarfında; fırka siyasetine iyice vakıf olduktan ve kendisinin şahsî meziyeti fırka âzâları tarafından tanıldıktan sonra idare heyetinin tavassutu ve umumî içtimâın tasdiki ile âzâlık hakkını kazanabilir; ancak ahval-i fevkalâdede gerek idare heyetinin inhasıyla ve gerekse re'sen merkezî heyet bu müddetlere bakmayarak kısa bir zamanda âzâ kayd etmek selâhiyetini haizdir.

4 - Fırka içtimâlarında namzetler müzakereye iştirak hakkına maliktirler: Ancak karar için rey vermek hakkı bilfiil âzâ olanlara mahsustur.

5 - Namzet ve âzâlar her ay mensup oldukları teşkilât kasasına muayyen aylığı öderler.

(s. 4) **II**

Teşkilât Hakkında

6 - Fırka teşkilâtında esas kaide halk usulünce merkezciliktir.

7 - Fırkada merkezcilik memleket ve toprak esasına göre kararlaşır, herhangi bir mıntıka teşkilâtı o mıntıkaya mensup kısımların yüksek merkezi sayılır.

8 - Her teşkilât yerli işlere ait meseleleri kendiliğinden hâl edip bitirir.

9 - Her teşkilât azalarının umumî içtimâı, kongresi bu teşkilât için yüksek makam sayılır.

10 - İdare heyeti, hücrelerde umumî içtimâları, müteaddit hücreleri birleştiren teşkilâtlarda ise kongreleri tarafından seçilir.

11 - Fırka teşkilâtları merkezcilik cihetiyle şöyledir: (Elif) Toprak itibarıyla bütün Türkiye teşkilâtlarının umumî kongresi ve bu kongrede seçilen merkezî heyet; (be) vilâyetler: vilâyet kongreleri, vilâyet idare heyetleri; (te) sancaklar: sancak kongreleri, sancak idare heyetleri; (se) kazalar: kaza kongreleri, kaza idare heyetleri; (cim) nahiye kongreleri, nahiye idare heyetleri; (çim) köyler, şehirler, sınaathaneler, hükûmet idareleri içindeki teşkilâtlarda diğer hücreler, bunların umumî içtimâları ve idare heyetleri.

12 - Malî ve siyasî hesap vermek, bir veya müteaddit hücreler ve teşkilât kararlarına dair arada çıkan ihtilâfları hâl etmek hakkı aşağıdan yukarıya doğru ve aşağıdaki makamlara aittir: nahiye teşkilâtı idare heyeti ve kongresi, kaza teşkilâtı idare heyeti

ve (s. 5) kongresi, sancak teşkilâtı idare heyeti ve kongresi, vilâyet idare heyeti ve kongresi, merkezî heyet ve umumî kongre.

13 - İdare heyeti huzurunda gençlere, kadınlara ve başka başka dilde söyleşen milletlere mahsus olmak üzere ayrıca şubeler açmak mümkündür; bu şubeler için merkezî heyetin tasdikiyle ayrıca talimat neşr olunur.

14 - Sancaklara kadar olan büyük teşkilâtlar, sancak idare heyetleri tarafından tasdik ve vilâyet idare heyetinin teyidine arz olunur. Sancak ve vilâyet idare heyetleri merkezî heyetine tasdik ve teyit ettirilir.

15 - Her teşkilât böylece daha yüksek teşkilâtlar tarafından tasdik ve teyit olunduktan sonra kendisine mühür ısmarlayabilir.

İhtar - Teşkilâtlar ihata ettikleri faaliyet mıntıkasına göre vilâyet, sancak, kaza, nahiye, şehir ve köy teşkilâtı namını alarak meselâ Erzurum vilâyet teşkilâtı veya Erzurum şehir teşkilâtı... ilâh, diye yad olunur.

III
Merkezî Teşkilâta Dair

16 - Fırkanın en yüksek müessesesi sayılan umumî kongre, yılda bir defa olarak davet olunur. Ruznamesi içtimâ vaktinden en azı iki hafta evvel ilân edilir. Kongreye ne kadar âzâ için bir vekil gönderilmesi meselesi, merkezî heyet ile kongreden evvel toplanacak hazırlık konferansı tarafından tayin olunur.

17 - Bundan başka lüzum görüldükçe fevkalâde kongreler davet olunabilir; fevkalâde kongre merkezî heyetinin teşebbüsü veyahut (s. 6) sonuncu kongrede hazır bulunan âzâdan yarısının talebiyle içtimâ eder; fevkalâde kongre sonuncu umumî kongrenin temsil ettiği fırka âzâları sayısının yarısından fazlasını temsil ettiği halde toplanıp iş görmeğe haklı olur.

18 - Fevkalâde kongreyi merkezî heyet iki hafta zarfında davete teşebbüs etmediği halde, kongreyi talep eden teşkilâtlarca kongre davet heyeti meydana getirilip işe girişilir; bu heyet merkezî heyetin bütün haklarına malik olur.

19 - Umumî kongre, (elif) Merkezî heyetin siyasî, malî hesabını dinler; teftiş komisyonu ve saire gibi heyetlerin lâyihalarını gözden geçirir; (be) ister ise, fırkanın programını yeniden tetkik eder ve lüzum görürse, bazı cihetlerini de değiştirebilir; (pe) siyaset-i hâzıraya dair istikamet yollarını tayin eder; (te) merkez heyet âzâlarını ve teftiş komisyonunu yeniden seçer.

20 - Merkezî heyete (7) âzâ ve (3) âzâ namzedi seçilir; âzâlardan bir kısmı daimî olarak başka işe gönderildikleri halde yerlerine namzetlerden, bunların aldıkları rey sırasıyla, yeni âzâlar alınırlar.

21 - Merkezî heyet diğer fırka ve müesseselerle münasebete girişeceği ve içtimâî mahiyetteki işleri idare edeceği gibi fırka matbuatının tahrir heyetlerini tayin ve kontrol etmek için ayrı şubeler açar. Merkezî kasayı idare de merkezî heyete aittir.

22 - Merkezî hükûmete ait müessese ve meclislerdeki işlerle alâkasını buralardaki fırka âzâlarının fraksiyonu vasıtasıyla temin eder. (s. 7)

23 - Merkezî heyet en az haftada bir defa olmak üzere toplanır.

24 - Merkezî heyet her altı ayda vilâyet idare heyetleriyle payitaht idare heyetlerinin vekillerinden mürekkep konferanslar davet eder; bu konferanslar fırkanın muhtelif yerlerdeki teşkilâtına ait faaliyet ve icraatını tetkik ve muvaffakiyetini temine ait karar ve tedbir ittihaz eyler.

25 - Merkezî heyet ayda bir defa, vilâyet ve payitaht idare heyetleri ise sancak kongreleri tarafından seçilirler.

26 - Teftiş komisyonu üç kişiden teşkil olunur. Komisyon muayyen zamanlarda kasayı teftiş edip layihasını merkezî heyete verir. Gelecek umumî kongre için ayrı lâyiha hazırlanır.

IV
Vilâyet-Sancak Teşkilâtlarına Dair

27 - Vilâyet idare heyetleri, vilâyet kongreleri; sancak heyetleri ise sancak kongreleri tarafından seçilirler.

Bu kongreler mensup oldukları vilâyet veya sancak teşkilâtının mercileri sayılırlar.

28 - Bu idare heyetlerinden herbirinin yanında işleyecek mali teftiş komisyonu seçilir.

29 - Vilâyet ve sancak kongreleri altı ayda bir defa olarak davet olunurlar.

30 - Vilâyet ve sancaklarda lüzumuna göre fevkalâde kongreler çağırılması ve fırka âzâsından ne kadarı başına vekil tayini meselesi, merkezî teşkilât faslındaki maddelere göre tayin edilir.

31 - Bu kongrelerden herbiri ait oldukları teşkilât idare heyetinin malî ve siyasî hesabını ve teftiş komisyonunun lâyihasını dinledikten sonra yeni heyeti ve yeni teftiş komisyonunu seçer. (s. 8)

32 - Vilâyet ve sancak idare heyetleri beş âzâdan teşekkül eder.

33 - Vilâyet ve sancak idare heyetlerinden herbirinin yanında, şehir ve köy amele ve rençber halkı içinde çalışacak ve hükûmetle münasebete girişecek ve matbuatı idare edecek, maliye ve kasa işlerini görecek daha yüksek teşkilât idare heyetine lâyiha takdim edecek şubeler açılır ve bunlara ait işler, merkezî teşkilâta dair fasıldaki esaslara göre görülür.

34 - Vilâyet ve sancak idare heyetleri haftada bir defadan aşağı olmamak üzere, lüzum olan her vakitte toplanıp işlere bakarlar.

35 - Vilâyet idare heyetleri sancak idare heyetlerinden, sancaklar ise kaza, kazalar ise nahiye idare heyetlerinden vekiller davet edip her ay için bir defa konferans tertip ederler; bu konferansların kararları teşkilâtın faaliyetine ait lâyiha ile mülhakata bildirilir.

36 - Vilâyet ve sancak idare heyetleri, kaza ve nahiye idare heyetleri vasıtasıyla köylerdeki teşkilât işlerini yakından takip eder. Bundan başka, şehir teşkilâtlarının umumî içtimâlarına zaman işleri hakkında sık sık malûmat verir.

37 - Vilâyet kongreleri, umumî kongreye ve diğer kongreler kendinden yüksek teşkilât kongrelerine vekillerini seçerler.

V
Kaza ve Nahiye, Köy ve Şehir Teşkilâtlarına Dair:

38 - Kaza ve nahiye, köy ve şehir teşkilâtlarının yüksek makamı, bu teşkilâtlara giren âzâların umumi içtimaları ve bunların kongreleridir.

39 - Kaza ve nahiye, köy ve şehir teşkilatlarının umumî içtimâları, ayda bir defadan az olmamak üzere, davet olunurlar; (s. 9) eğer bu teşkilâtlar, kongre davet edilecek derecede terakki edememişlerse, umumî içtimâlar, kongre hukuk ve vezaifini haiz olurlar. Bu takdirde umumî içtimâlarda idare heyetlerinin malî teftiş komisyonları ve daha yüksek teşkilât kongrelerine de vekiller seçilir.

40 - Kaza, nahiye, köy ve şehir idare heyetleri üç âzâdan mürekkep olarak üç mah müddetle teşekkül eder.

41 - Kaza, nahiye, köy ve şehir idare heyetleri, bu kaza, nahiye, köy ve şehirler içindeki bütün teşkilâtlara nezaret eder. Bundan başka, bu heyetlerin yeniden hücreler açmak ve açılanları tasdik için sancak teşkilâtına arz etmek; dersler, mitingler tertip etmek, gazeteler ve faydalı kitap ve beyannameler neşretmek, kasa muamelâtına bakmak, işlerine dair her ay sancak idare heyetine haber vermek gibi vazifeleri vardır.

VI
Fırka Hücrelerine Dair:

42 - Fırka teşkilâtının esası hücrelerdir. Herhangi bir yerde en az üç komünistin birleşmesiyle hücre teşkil olunabilir. Bu hücreler, sancak, kaza, nahiye, köy ve şehir idare heyetleri tarafından tasdik edilmedikçe resmî sayılmaz.

43 - âzâsı 500'den fazlaya çıkan hücreler hale göre birkaç kısma ayrılabilir.

44 - Asıl vazifesi, şehir işçilerine, fukara, köylü ve rençberleri biribirlerine yakınlaştırıp bağlamaktan ibaret olan bu hücrelerin başlıca (s. 10) görecekleri iş:

1) Muhtelif yerlerdeki halk içerisinde fırkanın şiarlarını neşretmek,
2) Yeni âzâlar bulmak,
3) Mensup oldukları idare heyetinin teşkilât ve teşvikât işlerini meydana çıkarmak,
4) Memleketin iktisadî ve siyasî işlerinde fırkanın maksatlarını meydana getirmeğe her suretle çalışmak.

45 - Hücre, gündelik işlerini görmek için bir ay müddetle üç kişilik bir idare heyeti seçer.

VII
Fırka Disiplinine Dair:

46 - Fırka âzâsı ve teşkilâtları arasında disipline (intizama) riayet meselesine ziyadesiyle dikkat olunmak lâzımdır. Fırkanın selâhiyettar müesseseleri tarafından verilen kararlar, teşkilâtlarca hemen icra olunmalıdır. Bununla beraber, fırka içinde her meselenin tamamiyle serbest olarak müzakeresine imkân verilir.

47 - Yukarı teşkilâtların kararlarını işlememek ve fırkanın fikirlerine hizmet etmemek bir cürüm teşkil eder. Bu yolda kabahatli olan teşkilâtlar daha yüksek olan teşkilât tarafından evvelâ tevbih edilir ve ikinci derecede dağıtılıp muvakkat idare heyeti tayin olunarak esbabiyle beraber merkezî heyete bildirilir. Kabahatli âzâlar ise, birinci derecede tevbih edildikten sonra ikinci derecede bulundukları mesuliyetli işlerden muvakkaten geri çağırılırlar veya fırkadan büsbütün çıkarılırlar. Hale ve kabahatin derecesine göre mesele umumî içtimâda veya gazete ile ilân veya mahkemeye havale olunur.

48 - Fırka âzâ ve teşkilâtları arasındaki bütün ihtilâfları, herhangi bir yoldaş hakkındaki şikâyatı hal için üç kişiden mürekkep (s. 11) yoldaş mahkemesi teşkil olunur. Cürüm ve ceza hakkındaki bütün kararlar bu mahkeme ile verilir. Ve mensup olduğu idare heyetince icra edilir. Ve merkezî heyete malûmat verilir. Yoldaş mahkemesinin vazifesi hususî talimat ile temin olunur.

VIII
Gelir ve Masraflara Dair

49 - Fırkanın geliri fırka âzâlarının kaydiye ve aylıkları ve yüksek merkezî teşkilâtların verecekleri yardım akçeleri ve saireden ibarettir. âzâların kaydiye bedeli her ay verecekleri aylığın dört misli ve aylık bedeli bir ayda kazandıkları paranın yüzde yarımından yüzde ikisine kadar müterakki surette olmak üzere tayin edilir.

Fırkaya; tiyatrolar, konferanslar, yarışlar, konserler ve saire tertibile varidat temini caizdir. Diğer yardım ve teberrular da kabul olunur. Bunların kabul veya reddini takdir hakkı merkezî heyete aittir.

50 - âzâlar bir defaya mahsus olmak üzere kaydiye verirler.

51 - Muayyen gündelik ve maaşları olmayan köylü ve rençberler gibi fırka âzâlarının kaydiyeleri ayrıca tayin olunur.

52 - Üç ay zarfında aylığı ödemeyen âzâlar muvakkaten âzâlık hakkından mahrum edilirler. Aylığı ödemeğe mani olan bazı sebepler var ise umumî içtimâa arz edilip bunların hakkında ayrıca karar çıkarılır.

53 - Her ay toplanan kaydiye ücretlerinin ve aylıkların ve diğer gelirlerin onda bir nisbeti merkezî heyete, diğer onda bir nisbeti sancak (s. 12) idare heyetine ve diğer onda bir nisbeti de vilâyet idare heyetine gönderilip geri kalan yüzde altmış ve yetmiş nisbeti yerli teşkilât ihtiyacına sarf edilir.

Madde-i Münferide

54 - Bu nizamnameyi tefsir ve herhangi bir maddesine dair talimat neşri hakkı merkezî heyete aittir.

Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Birinci Kongresi (TKP Kuruluş Kongresi) (10-16 Eylül 1920) kitabının 1. Bölümü'nde TKT'nin kuruluşuna ve faaliyetlerine değinildikten sonra, Kongre öncesi çalışmalar hakkında genel bilgiler bulacaksınız. Kitabın 2. Bölümü'nde ise sol sayfalarda kongre ertesinde Türkiye Komünist Fırkası Neşriyatı'dan Bakû'de 1920'de yayımlanmış metin, Mete Tunçay'ın *Türkiye'de Sol Akımlar-1 (1908-1925)* çalışmasından gözden geçirilmiş olarak aktarılıyor. Kitabın sağ sayfalarında ise TÜSTAV Komintern Arşivi'nde bulunan 'zabıtlar'ın transkripsiyonları yer alıyor.

Mustafa Suphi'nin Haziran-Eylül 1920 arasında Bakû'de başkanlığını yürüttüğü Türkiye İştitakiyûn Teşkilâtı Merkezi Heyeti'nin yirmi altı toplantısının tutanakları, diğer toplantı tutanak ve raporlarıyla birlikte Banu İşlet ve Cemile Moralıoğlu Kesim tarafından derlenerek Nisan 2008'de *Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı* adıyla yayımlandı. TKT 1. Kongresi ertesinde 17 Eylül 1920'den itibaren Merkez Komitesi'nin tüm toplantı tutanaklarını ve raporları içeren belgeler ise, Yücel Demirel tarafından derlenerek *TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri (1 ve 2)* adıyla yayımlanmıştı. Elinizdeki kitapla birlikte, Mustafa Suphi'nin Mayıs 1920 sonrasında Azerbaycan'a gelişiyle yepyeni bir boyuta yükselen Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı çalışmalarından Ocak 1921'de Türkiye'den gönderdiği son rapor-mektuba kadar belgeler kümesinin derlenerek yayımlanması hedefine ulaşıldı.

9 786054 513307

SOSYAL TARİH YAYINLARI